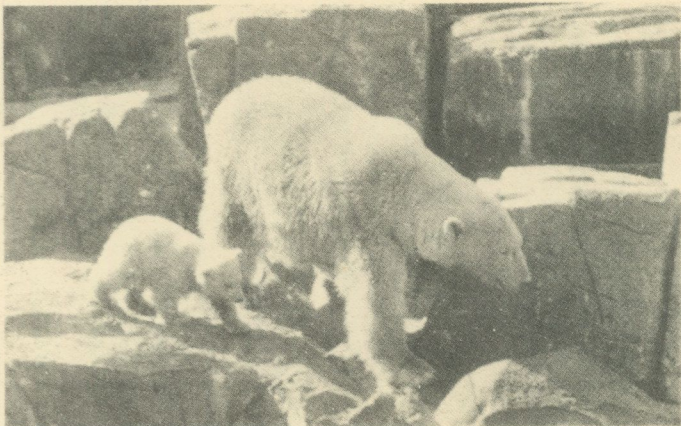

**NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK 1941**

50 öre

Fotografera
med

kostar det att få fotografera på Skansen hela året. Där har Ni så många tacksamma motiv av de mest skilda slag samlade, som på ingen annan plats. Lös ett tillståndskort.

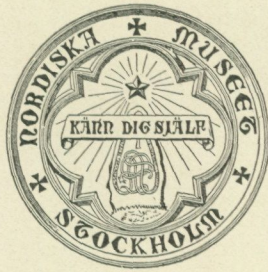
Titta in till oss, om Ni vill på ett ställe kunna köpa

"allt fotografiskt"

EDV. NERLIEN A.-B.

KUNGSGATAN 19

STOCKHOLM

SKANSEN 1891—1941

Den 2 mars 1891 köpte Artur Hazelius arrenderätten till Skansens centrala del, d. v. s. området kring nuvarande Bollnästorget och Tingsvallen. Redan den 30 augusti kunde han öppna anläggningen för allmänheten, närmast för "turister och resande", som han själv uttrycker sig. Den riktiga invigningen ägde nämligen ej rum förrän den 11 oktober.

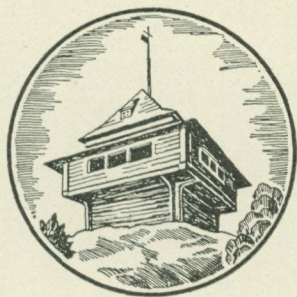
Skansen omfattade vid öppnandet tio byggnadsverk: Mora- och Kyrkhultsstugorna, hackstugan från Orsa, stenstugan från Blekinge, två kolarkojor, en kåta och tre andra lopska byggnader. Undan för undan har denna Nordiska museets friluftsavdelning utvidgats så att den nu omfattar en tiodubbelt större areal än ursprungligen eller närmare bestämt 297.581 kvadratmeter och drygt ett hundratal kulturhistoriska byggnader.

Skansens verksamhet har efterhand vidgats i olika avseenden. År 1892 började Hazelius sálunda realisera sin djärva idé att genom en zoologisk avdelning söka åskådliggöra den nordiska vildmarksfaunan, som för våra fäders liv i svunna dagar spelat en så betydande roll. 1893 anordnades den första vårfesten. Flottans musikkår inledde sin regelbundna konsertverksamhet 1893. År 1897 igångsattes den för allmänhetens trivsel så betydelsefulla restaurangrörelsen.

Alla dessa faktorer i förening med Skansens natursköna läge ha bidragit till dess stadigt ökade popularitet och gjort Skansen till en nationell samlingsplats av stora mått. Under första året, 1891, var den högsta noterade dagsiffran endast 1.234. Maximum hitintills inregistrerades Valborgsmässoaftonen 1939 med 57.832. Första hela året, 1892, uppvisade 88.083 besökare, 1939 ej mindre än 2.167.794.

Utän att förringa Skansens betydelse för rekreation och förströelse, får man aldrig glömma att dess främsta uppgift är att vara ett kulturhistoriskt friluftsmuseum. Selma Lagerlöf har i Nils Holgerssons underbara resa vackert omvitnat Skansens betydelse i detta hänseende för huvudstaden och fosterlandet, när hon lägger dessa ord i gamle kung Oscars mun: "Allt gott och gammalt har Stockholm dragit hit till Skansen för att hedra det och för att det med ny heder skall stå opp ute bland folket."

A. L.

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS

OCH SKANSENS ÅRSBOK

1941

Redaktion:

ANDREAS LINDBLOM · GÖSTA BERG · SIGFRID SVENSSON

Omslaget: Kronprinsen och prins Gustaf Adolf på Skansen vid defileringen under "Det frivilliga försvarrets dag" den 15 september 1940. Foto Dagens Nyheter.

Tryckt hos

Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1941

INNEHÅLL

Skansen 1891—1941	2
HJALMAR GULLBERG, Röster från Skansen	7
RÖSTER FRÅN HELA SVERIGE	24
ANDREAS LINDBLOM, Från Valborgsmässa till nyårsnatt	75
CARL FRIES, Markens och djurens år på Skansen	93
ARTHUR ENGBERG, Tal vid Delsbogårdens invigning	111
Bilder från Delsbogården	117
GOTTHARD GUSTAFSSON, Delsbogården	125
ELISABETH STRÖMBERG, Möbleringen av Delsbogården	155
BENGT BENGTSSON, Den möllenborgska verkstaden på Skansen	173
GUNNEL HAZELIUS-BERG, En riksdrots i gala	189
Märkliga nyförvärv:	
MARSHALL LAGERQUIST, En dörr från den yngre Vasatiden	207
GUNNEL HAZELIUS-BERG, Stickad tröja	210
MARSHALL LAGERQUIST, Bestick från Karl XI:s tid ...	212
MARSHALL LAGERQUIST, En kopparslagares mästerstycke ...	214
ANNA-MAJA NYLÉN, Spets från 1600-talet	217
GUNNEL HAZELIUS-BERG, Stolklädsel från 1740	220

ELISABETH STRÖMBERG, "Den spelande haren" eller "Kung David med harpan"	222
OLLE HOMMAN, Kista från Lillhärdal	224
MARSHALL LAGERQUIST, En kanna med Erik XIV:s bild	227
Från landskapsmuseer och hembygdsgårdar	231
Lusthusporten	237
Nordiska museet och Skansen under 1940:	
Allmogeaavdelningen	243
Högreståndsavdelningen	246
Skansen	250
Tyresö	263
Arkivet, biblioteket, undervisningsavdelningen m. m.	263
Fältarbeten	268
Kulturhistoriska filmer	272
Förvaltning m. m.	273
Förteckning över personer och institutioner som 1940 lämnat gåvor till Nordiska museet och Skansen	291

RÖSTER FRÅN SKANSEN

av Hjalmar Gullberg

I. Klippan

*Detta är inte Akropolisklippan,
som vit över stadsvimlet står
med tempel och gudastoder.
Men denna klippa är vår!
Vit lyser bara den nordiska sippan
bland kala ekar och snår,
när snön runnit bort i floder
ur Mälardrottningens hår.*

*Marmorkolonner finns inte att skåda,
där klockstapeln pekar mot skyn,
men stadiga furubjälkar
som formats i hemmabyn.
Kyrkan och bodarna doftar av kåda.
Och våren slår ut för vår syn.
På liljekonvaljernas stjärklar
skall vällukt spira ur dyn.*

*Majstången reses av ynglingahänder
vid svandammen, hög och solid.
Och flickan hon går i dansen
med vännen vid midsommartid.
Lodjuren vässar på lek sina tänder,
och rådjuret matar sitt kid.
För denna klippa är Skansen,
och här bor glädje och frid.*

Bilden: Håsjöstapeln på Skansen. Foto Börje Mineur.

2. Milstenen

*Jag är en milsten som har gjort sin tjänst.
För Karl den elfte tjänade jag först.
På mig har dammet rykt och solen glänst,
men snö och många regn har släckt min först.*

*Min förste kung var fredlig, fastän sträng.
I fält med sonen drog varenda karl
från socknen, både herreman och dräng.
Men ingen återvände. Jag stod kvar.*

*Nu gör jag ingen nytta där jag står,
en pensionerad grå soldat av sten.
Dock fröjdar mig som i min ungdoms vår
en lärkas sång och doften av syren.*

Bilden: Milsten från Halland. Flyttad till Skansen. Foto Lennart af Petersens.

3. Bondgårdarna

*Vi bondgårdar hälsar er välkomna hit
till Bollnäs och Mora och övriga grannar.
Hos oss som i Älvros får kvinnfolk och mannar
vid sådan visit
lite ro från sitt slit
med spinnrock och plog och med kvarnhjul och spannar.*

*Här hälsar ni hemligt i allvar och fest
på döda vars namn har med vindarna farit.
Från Ravlunda-Ola till Oktorpa-Marit
de svarar sin gäst,
att när livet var bäst,
så haver det möda och arbete varit.*

Bilden: Ravlundagården på Skansen. Foto Albert Asplund.

4. Lusthuset

*Jag är ett lusthus som man går förbi.
Jag stod på Söder i min herres gård.
Hans änglar fyllde mig med harmoni,
och andevärlden trivdes i min vård.*

*En mäktig forskare, en stor profet
har haft min enkla hydda till sitt hem.
Härinne såg han himlars härlighet,
här skapades ett nytt Jerusalem.*

*Kring anden som har flytt, var jag ett skal.
Nu står jag övergiven med min sorg.
Men jag var fylld av harpa och cymbal,
när Gud kom på besök hos Swedenborg!*

Bilden: Swedenborgs lusthus från Hornsgatan i Stockholm. Flyttat till Skansen. Foto J. Rydberg.

5. Herrgården

*Nu ska vi dansa en svensk menuett!
Utländska toner från Rom och Paris
smälter vi hop i vårt anletes svett
med gammal bondlåt på fädernas vis.
Utomhusryttarna, klippta i plåt,
hejdar sin ritt över förstugans fris:
Kors vilken ståt!
Bror, vad är detta för främmande låt?*

*Blå karolin, kanske klumpig, men stram,
räcker sin hand över svängd rokokko
fram till en gustaviansk liten dam
född med kinesiska lacktofflor på
under en sänghimmels blommiga tyll.
Takten hörs herden med stövlarna slå:
Opp Amaryll!—
Så går det till i en herrgårdsidyll.*

Bilden: Skogaholms herrgård på Skansen. Foto Erik André.

6. Fattigbössan

*Jag fattigbössan vågar knappt dig störa.
Min hals är skrovlig och min röst är tunn.
Jag har ej ögon och jag har ej öra —
jag har ej annat än en öppen mun.*

*Jag sätter ej i vädret stolt min näsa —
för näsa har jag heller inte fått.
Jag är en fattigpräst som fått att läsa
en litania om de svultnas lott.*

*Från kyrkan hör jag bröllopsmarscher tona —
men mig berusar ej musikens glöd.
Jag räknar ören som kan bli en krona.
Jag samlar på metall som kan bli bröd.*

Bilden: Fattigbössan från Grisslehamn. Uppställd utanför Seglora kyrka på Skansen. Foto C. G. Rosenberg.

ARTUR HAZELIUS

1814-1891

7. Graven

*Ljusast av gravar i världen
mot söder jag vänder min famn.
Ur buskar och blommande gården
lyfter jag högt ett namn.
Aldrig ska mannen förgätas
och verket bli stunget av tagg.
Av tårar ska stenen ej vätas,
bara av regn och dagg.*

*Långt ifrån kyrkogårdsgrindar
och tätklippt ligusterhäck
han vilar hos höjdernas vindar
nära en porlande bäck.
Lycklig är mannen som hinner
ett mål, där vila blir god,
I verket han skapade, rinner
Artur Hazelius blod.*

Bilden: Artur Hazelius grav på Skansen. Foto J. Rydberg.

8. Tystnad

*När dagen är förbi som var gemensam,
en arbetsdag som än går från vår tid,
och första stjärnan brinner stor och ensam
högt över varje jordisk bön om frid,*

*när dyningen från havet börjar tona
den vaggsång hela stranden väntar på,
och skymning faller över fågelbona
och nya stjärnor tändas i det blå,*

*är stunden kommen, ögonblicket lägligt
att tolka kärleken till hemmets jord.
Men vem kan tolka något outsägligt?
Vårt hjärtas bästa sång blir utan ord.*

Bilden: Älvdalsbodarna på Skansen. Foto Birger Halldin.

RÖSTER FRÅN HELA SVERIGE

H. K. H. Kronprins Gustaf Adolf:

Svenska män och kvinnor!

Åter samlas vi på Skansen, åter står en sommar för dörren, en sommar mot vilken säkert miljoner människor sett framåt med glada förhoppningar, om tidsläget ej varit så bittert allvarligt. Vi vilja ju så gärna, vi nordbor, med glädje i sinnet möta ljusets återvändande efter en lång, kall vinter, vi vilja glädjas åt sol och sommar, hälsa de livgivande krafterna i naturen. Liv och sommar, de två borde väl om något höra tillsammans.

Men hur är det i år? Därom skall här inte ordas. Vi påminnas ju därom ända till vämjelse för varje dag som går. Det första som möter oss om morgnarna är ju underrättelserna från kriget. De tala om död och förödelse, om sorg och plåga, om bitterhet och hat. För var dag som går utan att vårt eget kära fosterland blivit indraget i krigets malström, måste vi tacka Gud. Oräk-

---

Här återges med vederbörligt tillstånd en del av det tal som H. K. H. Kronprinsen höll på Skansen vid en fest för första försvarslånet den 25 maj 1940. Bilden å motstående sida är tagen vid detta tillfälle.

I det följande publiceras uttalanden om Skansen, som innevarande år på begäran gjorts av tjugofem personer härstammande från olika svenska landskap. Uttalandena återges i den ordning de insänts till museet.

neliga äro säkert också de bland oss som anropa Honom som styr folkens öden att hålla sin skyddande hand över vårt Sverige i dessa orons tider.

Det är nog inte många bland oss som tänkt på vad namnet Skansen egentligen innebär. Vi äro vana att i Skansen se en fredens och en den mänskliga odlingens samlingsplats, en plats där vi kunna fira våra nationella minnen och se framåt mot den "ljusnande framtid som är vår". Ja, så har det hittills varit.

Men Skansen, det betyder ju också och i egentlig bemärkelse en befäst plats, ett värn dit man samlas i ofärdstider och därifrån man med god framgång kan värja sitt liv och sin frihet. Är det inte en händelse som ser ut som en tanke att det just är hit, till Skansen, som vi i dag samlats för att som fria medborgare i en fri stat ge uttryck åt vår fasta vilja att offra gods och guld och allt annat därtill för det enda nödvändiga: fäderneslandets försvar.

Och här stå vi nu bildligt talat hela svenska folket skuldra vid skuldra, redobogna som aldrig förr och eniga som väl knappast någonsin förr att värja oss, om nöden skulle komma på och om det yttersta skulle krävas av oss. Ty sedan några månader tillbaka ha vi verkligen blivit ett enigt folk. Vi ha lagt åsido våra inre strider. Vi stå fast förenade, hand i hand på den stora skansen som heter Sverige, där vars och ens individuella synpunkter betyda så oändligt litet i förhållande till det stora gemensamma. Ingen enda av oss har en tanke på fiendskap mot något annat folk, men varenda en av oss kräver att vårt land skall förbli fritt och självständigt såsom det varit sedan urminnes tider. Och härför äro vi beredda att offra allt.

Torsten Hèrnod. Direktör i Svenska Cellulosa A.-B. Ordförande i Sveriges allmänna exportförening.

För Medelpad. Torsten Hèrnod:

Det blåste en hård vind i förmiddags över Skansens höjder och flaggorna stodo raka i luften som av plåt. Genom entrékorset gingo beredskapsmännen in på barnavgift och sannerligen äro de också nu Sveriges käraste barn!

På gångarna däruppe, sedan man lyssnat till studentsången — en sång som synes ha styrkan att alltjämt upprätthålla en snart 100-årig tradition i toner och ord — trippade den sol- och rödmålade vårflickan på knottriga silkesben förbi åldringen, som skrynklig och grå darrande stapplade fram i galoscher och skinnmössa, men leende, leende åt en ny vår, kanske den sista.

En ungmor drar upp barnet ur vagnen och lyckas förmå en liten palt att stulta fram några steg. Strax invid på bänkarna vid Kyrkhultsstugan under bikupor som ännu ej vaknat till liv sitta människor av olika åldersklasser i lä och mysa åt det som sker, åt förtjusningen, åt moderslyckan.

Den enda grönska som lyser kommer från andhannarnas hal-

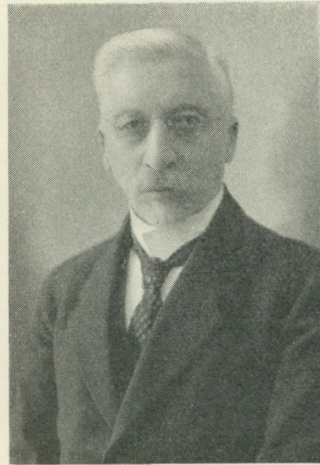
sar, ty det är en kylig första maj och svanornas vita dun pöser dallrande ut invid isstycken som kommit till och kvarblivit, sedan nyårsklockorna tonade i årsskiftesnatten.

Swedenborgs lusthus är stängt men smått generad stiger man ändå uppför de två trappstegen och tittar in genom glasdörrarna. Tveksamt fingrar man på fönsterkarmarnas sirliga beslag, går fundersam därifrån förbi knippen av krokus, gul och blå, som ännu ej orkat med att slå ut. Ty det är kallt och i bergsmansgårdens spis sprakar en stockeld, som om Lucia nyss varit inne och tänt på den eller som om det vore juldagsmorgon.

Men om några veckor blir det midsommar, sol och blommor, fioler och folkdanser. Så sker det år från år. Och Seglorakyrkans port slås ständigt upp för nya brudföljen, medan Skogaholm endast sällan — som sig bör — och vid rara tillfällen dukar sitt bord för notabla gäster. — Men långt bort i havsbandet seglar en fri örn i soldiset . . .

Käre Andreas Lindblom, jag kan inte svara på frågan "varuti Skansens största betydelse för vårt folk består." Men i ovanstående korta reflexioner har jag möjligen lyckats pressa in något av det som gemene man som jag finner vara av särskilt stor betydelse att vi ha fått bevarat genom Skansen: Det är människans liv från vaggan till graven; det är något av fåfänglighet och flärd men så ofantligt mycket mera av generationers arbete och strävan; det är storhet och tradition och landshövdingarnas milstolpar; det är järnet från jorden och fåglarna under himmelens fäste. Det är nyårsnattens och klockornas andakt som genom rymden kommer ögon att tåras och blickar att värmas i alla svenska hem, hemma och ute i världen. Vildmarken, idyllen och kulturen ger Skansen åt vårt folk i en vacker bukett, oberoende av årstid. Frihetskravet, klassutjämningen, värdigheten och — gudskelov — drömmarna, storhetsfantasierna, söndagsfröjden och vardagsslitet. Kärleken, kärleken till hemmet, till fosterlandet.

Allt detta som Skansen ständigt och ymnigt ger åt även en endast obetydligt reflekterande människa är stort nog, och just det är kanske Skansens största betydelse för vårt folk!

Olof Bromée. F. d. landsfiskal. Sveg.

För Härjedalen. Olof Bromée:

Det fanns en man, fil. dr och lektor, född i Stockholm 1833, död 1901. Hans namn var Artur Immanuel Hazelius. Namnet är känt i hela landet. Han lämnade sin lärarbana för att helt ägna sig åt en ny livsgärning inom ett helt annat område. Det har sagts, att han vid resor i landet fick sitt intresse riktat på den gamla allmogekulturen och att han fann det nödvändigt att samla och ordna gamla föremål för framtida studier av allmogelivet. Åt denna uppgift ägnade han ett oförtrutet arbete, ett arbete som blev hans livsgärning. Samlandet gällde ej endast gammal handaslöjd utan omfattade även hela allmogehem.

Arbetet lyckades. Ett friluftsmuseum av omfattande mått med stuguinteriörer av flerfaldiga typer och handaslöjdsalster av tusentals slag och former kom till stånd och fick namnet Skansen och där öppnades portarna för allmänheten för 50 år tillbaka.

I och med denna insamling kom också hit till Härjedalen tan-

ken på att tillvarataga gamla hemslöjdsalster, som eljest vanligen kastades bort eller brändes. Så plögade ock gå med gamla hus. De revos och trävirket kom i vedboden. Då en gammal kyrka nedlades, såldes bänkar, ornament och annan kyrklig inredning på auktion. Revs ej kyrkan, förekom någon gång att den användes som redskapsbod.

Med Hazelius gärning ryckes man här upp till en annan mening. Man började se på de gamla föremålen med andra ögon. Nu ha också i Härjedalens bygder bevarats gamla gårdar för förvaring av gammal hemslöjd och många andra ting. Av sådana gårdar kunna nämnas en i Funäsdalen, Tännäs socken, och en i Sveg, den sistnämnda med en stuga som är 350 år gammal och av liknande typ som Älvrosstugan på Skansen.

Såsom ett uttalande från Härjedalen tilltror jag mig kunna säga att tillkomsten av Skansen varit av mycket stor betydelse ej blott för oss härjedalingar utan även för vårt folk i allmänhet.

Eleanor Lilliehöök. Ordförande i Sveriges husmodersföreningars riksförbund. Molnsätra.

För Uppland. Eleanor Lilliehöök:

Vem kan överblicka vad Skansen i dag betyder för vårt folk? Vem kan överhuvud tänka sig Stockholm utan Skansen? Och vem mäter den jublande fröjd ordet Skansen i femtio år väckt i svenska barnasjälar? Hur väl har inte ungdomen alltid trivts på Skansen, hur gärna ha inte föräldrar sänt dem dit! När man inte kunde ha sina familjefester och släkthögtidligheter i hemmen, så kunde man ha dem på Skansen. Ty också där var ett hem, till och med ett hem på landet. Och när man fann på att ha sina sammanträden och föreningsmöten på Skansen, blev överläggningar och samvaro på något sätt öppnare och vänligare. Och bara det är värt ett stort svenskt tack.

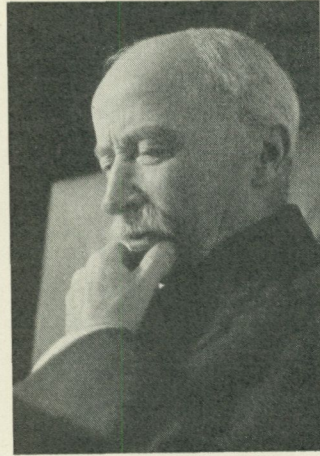
Vad man anser Skansens största betydelse vara, är kanske svårt att direkt säga. Men jag vill bringa ett ödmjukt vittnesbörd om vad Skansen kan betyda för de lantbor som nödgats leva längre eller kortare tid i Stockholm men ha sina hjärtan på Sveriges landsbygd. Att lämna staden några timmar en var-

dag och söka sig upp till hemmen på Skansen det var att tillfredsställa en inre längtan efter ro och meningsfylld tradition, att samla kraft till förnyelse. Man kunde sitta alldeles ensam i de gamla gårdarna och liksom lyssna till det svenska samliv som en gång levts där, beundra den enkla funktionella inredningen och det skönhetsinne som tog sig så olika uttryck i Skåne och Uppland, Hälsingland och Härjedalen. Visserligen har till denna de svenska hemmens höga visa samlats det vackraste av gamla byggnader, textilier och husgeråd, men på detta vis ha de dock byggt, vävt och format för sitt dagliga liv, våra förfäder, då de gjorde det som bäst!

Älskar man det förgångnas skönhet och söker sig tillbaka till sitt folks tidigare livsvärden, anses man ofta konservativ. Mig har i stället detta tillbakablickande alltid inspirerat till radikal framtidstro. Aldrig känner jag så starkt för framtiden, som då jag vandrar på Skansen. Aldrig har jag så vackra aningar och drömmar om vad vi skulle kunna skapa i vårt land och i synnerhet på vår landsbygd, om vi hade mer fantasi och vore mindre bundna i våra sinnen.

Och jag frågar mig, om inte Skansens största uppgift är att vara en källa till inspiration och tro för de människor, vilkas känslor och insatser skola bliva av vägande betydelse för vårt folks framtid?

Anders Pers. Chefredaktör för Västmanlands Läns Tidning.

För Dalarna. Anders Pers:

Skansen är standaret för hembygdsrörelsen i Sverige. Varje landskap, varje bygd i vårt land ser upp till Skansen i Stockholm som sin levande representant i landets huvudstad, som den levande väktaren för sin särprägel i svenskt liv och leverne, i helg och söcken, i fred och krig.

De gamla sedvänjorna i samlevnaden uttryckta i sång och tal, i sättet att bygga bostäder och gårdar, i klädedräkt, i jordbrukets utövande, kreaturens skötsel, förvärvsarbetet och handeln ha utbildats efter skiftande förutsättningar. Till sin egen förnöjelse och till återspeglning av gångna generationer tog en och annan drömmare, älskare av det gamla, vara på vad gången tid lämnat kvar av värdefulla föremål, seder och bruk, av uttryck för gemenskapen i andliga och materiella strävanden. Med Skansen höjde Artur Hazelius den fana som kom drömmarna att vidga sin utblick, kom dem att inse att här gällde mera än att tillfredsställa ett privat begär att försjunka i åskådandet av vad som

varit. De sågo här vägen att för tidens människor göra det flydda till levande verklighet, att lära dem se och inse att det finnes flera varv i kulturbyggnaden än det på vilket vi för ögonblicket timra.

Vår kulturutveckling har en benägenhet att ske språngvis. För att få plats åt det nya nöja vi oss icke i vår skapariver att bygga på de fördelar detta nya har att bjuda på, utan vi trampa ned vad som varit förut. Som exempel ligger det nära till hands att nämna byggnadskonstens modeväxlingar, där det som en tid är högsta förnuft efter få år fördömes som högsta oförnuft och förkastas för sin motsats. Sammanhanget tappas bort och det kan bero på en slump, huruvida det nya varvet i det stora kulturbygget kan stå sig och bli till uthålligt gagn. Hembygdsrörelsen med Skansen i Stockholm som samlande och ledande instans vill taga till vara vad tidigare släktled åstadkommit och därmed rädda undan utvecklingens ryck vad som gör vår historia till en sammanhängande verklighet och inte en serie lösa bilder. Det gångna får icke trampas ned i mullen utan det skall alltjämt bidra att till dagens barn oskadda överföra livsvärdet, som burit fäderna genom svåra tider och som bilda själva underlaget för vad vi göra och låta.

Lyckligtvis har Skansen icke blivit ett Mecka dit anhängarna av dess idé vallfärda för att genom pilgrimsresan försäkra sig om en salig död, utan det har blivit en kraftcentral som åt alla håll utsänder sina strålar, givande liv och styrka att forma hembygdsrörelsen i städer och samhällen, i socknar och byar över hela vårt land efter olika förhållanden. Vilket stort antal hembygdsböcker tryckas icke nu årligen i vårt land! De avspeglar skiftande möjligheter i fråga om innehållets växling och utstyrelse. Någon likriktning förete de icke. De uppvisa de olika landskapens och bygdernas mentalitet på ett slående sätt. De äro även de ett led i ett kulturarbete av den största betydelse. För detta arbete har Skansen gått i spetsen och varit livgivande, lett utan att kommendera, givit ton utan att överrösta.

Nils Nilsson Skum. Renägare. Konstnär.
Norrkaitum.

För Lappland. Nils Nilsson Skum:

När jag, gamle nomadlapp, kom till Stockholm, kände jag mig inte stor. Världens brunn var djup och mitt skopskaft för kort. Men det lättade något vid kallkällan på Karlaplan. Där kom en kall pust mitt i den brännande staden; den gick in genom näsan och klarade tankarna.

Sedan gick min väg under gröna träd förbi Nordiska museet till den friska kulle, där även renar kan leva — Skansen. Jag kom till grinden under de svenska flaggorna och när vakten i sin fina uniform gjorde honnör och lät mig gå in fritt, då kände jag mig inte så liten längre. Jag var ju inte bara en renskötare från Lappland som gått vill i en stor stad, utan en svensk medborgare som kommit till huvudstadens hjärta.

Ja, som ett hjärta är Skansen, där det bästa och käraste gömmes undan förgängelsen. Så tänkte jag, när jag gick bland de gamla gårdarna och klockstaplarna och allt annat. Men när jag

kom på norrsidan och fann lappvistet och renarna och björnar-
na, då längtade jag hem.

Och det är kanske det bästa med Skansen att det kommer en
att känna rötterna i sin egen mark — för mig den kalla lapp-
marken i norr. Där har jag mitt liv som jag inte vill byta med
någon annans i all världen.

Tolkning av Ernst Manker.

August Sävström. Andra kammarens talman. Bollnäs.

För Hälsingland. August Sävström:

När Skansen i år fyller 50 år, gå tankarna med varm uppskattning tillbaka till den förflutna tiden och den gärning Artur Hazelius utfört. Skansen är ett verk av bestående värde. Genom dess tillkomst har hos vårt folk samhörighetskänslan med Sveriges natur och kultur fördjupats. De senare årens omfattande verksamhet inom den kulturhistoriska avdelningen där uppe har tillvunnit sig allmänhetens stora intresse och uppskattning. Ett närmare studium av de gamla till Skansen överflyttade byggnaderna och deras inredning ger oss en övertygande inblick i den forna hembygdens enkla liv.

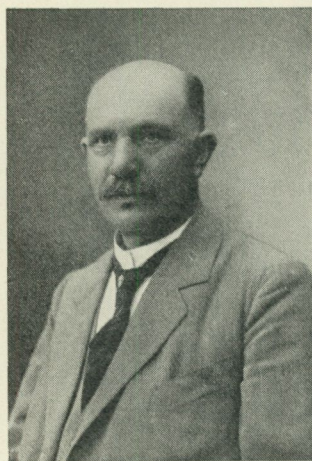
Vid besök på Skansen ser man genast att den zoologiska avdelningen utövar en stark dragningskraft på de närvarande. Man kan förmoda att det är denna avdelning som i avsevärd mån bidrager till att höja besökssiffran på Skansen.

Skansen är en plats som skänker ro och trivsel. Stundom är den en samlingsplats för stora fester och högtidligheter av olika

slag. När till exempel folket från Hälsingland samlas till sin landskapsdag på Skansen, klädda i sina olika sockendräkter, ligger det fest och stämning över det hela.

Det är svårt att avgöra på vilket område Skansen har sin största betydelse för vårt folk. Jag vill erinra mig att professor Lindblom vid något tillfälle talat om Skansen såsom ett fullödigt uttryck för friluftsmuseets idé: att på så naturligt sätt som är oss möjligt levandegöra det förflutna. I detta avseende innebär Skansen enligt min mening en stor tillgång för hela Sveriges folk.

Th. Erlandsson. F. d. folkskollärare.
Föreståndare för Kulturhistoriska mu-
seet i Bunge.

För Gotland. Theodor Erlandsson:

Anmodad att yttra min mening om Skansens största betydelse för vårt folk, ber jag för undvikande av ett uttalande som alla andra här i riket kunna tänkas vilja göra få inskränka mig till några ord om Skansens betydelse för oss här på Gotland.

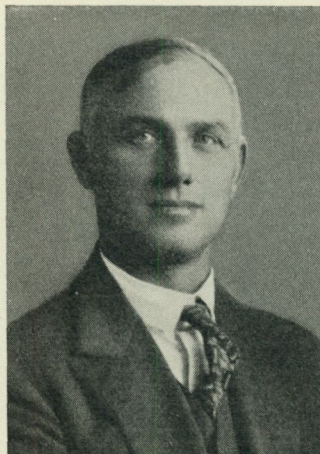
Vi ha här några bygdemuseer, av vilka vårt i Bunge som startades redan 1907 ofta helt artigt benämnes "Gotlands Skansen". Inte för att jag kan erinra mig att vi i början tänkte efterapa Skansen. Vår museiidé var en följd av flera just då uppkomna gynnsamma omständigheter, men jag är dock fullt övertygad därom att tillkomsten av vårt museum i alla fall undermedvetet påverkades av Artur Hazelius skapelse däruppe i Stockholm. Att vi genast från början och alltfort sedan dess rönt allmänhetens intresse för våra strävanden, var och är påtagligen en följd av de intryck även vi gotlänningar fått vid våra besök på Skansen.

Detsamma torde kunna sägas om de tre andra något yngre

musei- eller hembygdsföreningarna här på Gotlands landsbygd, medan vår äldsta och förnämsta fornminnesförening, "Gotlands Fornvänner", följt de riktlinjer som dess skapare P. A. Säve redan vid mitten av 1800-talet utarbetat och som väl haft Statens historiska museum till förebild.

I våra dagar drives en kraftig propaganda för svenskhetens bevarande. Men denna göres i regel med ord, vanligen bara med ord, ord! *Skansen har nu i 50 år drivit samma propaganda i gärning.* Då ju som bekant gärningar tala bättre än ord, så har detta Skansens sätt att tala till vårt folk varit dess största betydelse. Vad man hör, glömmes lätt, vad man ser, glömmes sent eller aldrig.

Anders Olsson. Skriftställare. Färjestaden.

För Öland. Anders Olsson:

Skansens förnämsta uppgift tror jag vara att hos ungdomen väcka till starkare liv kärleken för vårt gemensamma fädernesland.

Tusentals ungdomar som haft förmånen att under en erfaren lärares ledning genomvandra bebyggelsen och djurparken på Skansen, ha säkerligen erhållit en lektion i svensk byggnadskulturhistoria och svensk fauna som säkert sitter kvar för livet, men de lära sig också förstå att Sverige är Sverige vare sig det representeras av Norrland eller Skåne.

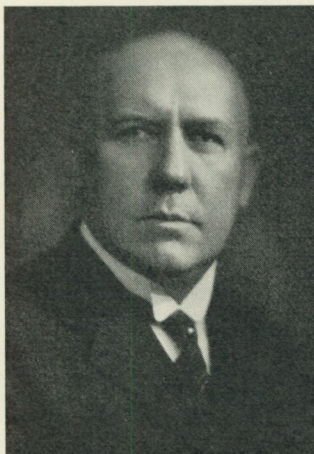
Genom att studera arvet vi fått, lära vi vad fäderna givit generation efter generation, och samhörighetskänslan skall växa sig starkare, söner skola med större vördnad mottaga arvet efter fäder och detsamma väl förvalta för att nya släkten skola bli delaktiga därav.

Det skall bli det unga släktets hedersuppgift att fullfölja

fädernas gärning och lämna ett än rikare och skönare Sverige till sina barn.

Att höja fosterlandskärleken och enhetskänslan inom vårt folk jämsides med kulturhistorisk fostran på sådant sätt som Skansen gör, anser jag vara av allra största betydelse för oss alla!

Johan Nilsson. F. d. landshövding i Kristianstads län. Första kammarens talman.

För Skåne. Johan Nilsson:

Vi något till åren komna, som vuxit upp före hembygdsunderservisningens och den mera vakna hembygdsforskningens tid, uppdagade måhända icke med huru starka band vårt hjärta hängde fast vid hembygden, förrän livet fört oss många mil därifrån. Avståndet fick ge oss perspektivet. Jag antar att barnen numera tidigt bibringas känsla för hembygden, då de få tillfälle att fördjupa sig i kunskapen om hembygden och dess förflutna. Men geografiskt kringskuren blir såväl hembygds-kännedom som hembygds-känslan säkerligen till en början. Perspektivet saknas. Och det stora sammanhanget i tid ännu mera än det i rum, förblir väl än så länge fördolt. Det utvidgade begreppet, fosterlandskärlek, och än vidare det överförda begreppet medborgaranda kan väl först så småningom få en klar innebörd.

Det är här Skansen har en enastående möjlighet genom sina briljanta illustrationer av landets gamla folkkultur. Enastående

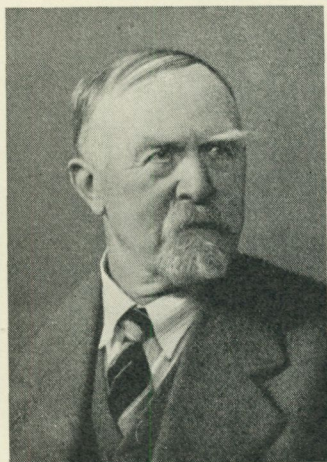
genom rikedomerna och även därigenom att Skansen kan berömma sig av att nå mängden, enastående genom sitt betagande sköna läge.

Jag tänker mig att det gått upp för otaliga av alla de skolresebarn som under årens lopp fått uppleva Skansen och där mött minnen från hemtrakten: *Min* hembygd är med i det stora hela; den har betytt något och behövs i sammanhanget! Kanske det starkaste intrycket från färden trots allt storslaget huvudstaden gav ändock blev en stärkt och vidgad hembygdskänsla.

Och åt alla har Skansen något att ge. Man måste stanna i stolthet, vördnad och tacksamhet inför de många samlade bevisen på vår andliga och materiella odling. För flertalet utmynnar väl en rundvandring på Skansen i en tyst men jublande lovsång till hembygden — en skåning t. ex. lär näppeligen kunna ströva på Skansen någon vårdag och hamna vid Ravlundagårdens lugnt avskilda fyrkant utan att förnimma ett eko av Theodor Tufvessons: "Mitt hjärta bor i en gammal gård". Men än mer: Skansen låter oss inte bara se delarna, den är en bild av det hela. Skansen lär oss se det oändliga sammanhanget i tiden, vårt samband med det gångna. Skansen väcker vår blick för det svenska arvet.

Just nu behövs detta mer än någonsin: att vi aktar och värdesätter arvet från fäderna och erkänner det som den grund vi själva lever och bygger vidare på. Ju mer rotfästa vi därigenom känner oss i vår bygd, dess djupare är vår tacksamhet över att få bo och bygga i ett fritt Sverige och dess lättare och mer självklart blir då varje offer för att bevara denna förmån. Så har Skansen genom att ta till vara och bära fram tradition och prov på vår urgamla odling, genom att väcka vår blick för det svenska arvet, en stark och klart fosterländsk betydelse.

Petter Karlsson. Lantbrukare. Kommunalordförande. Dingelvik.

För Dalsland. P. Karlsson:

Den storartade skapelse Skansen är, har varit och är fortfarande av stor betydelse för vårt folk genom att väcka intresse över hela landet för att tillvarataga och bevara det värdefulla i vår gamla allmogekultur, och dess värde kan ej överskattas. Tiden för Skansens tillkomst kännetecknades runt om i vårt land och icke minst här på Dal av likgiltighet för bevarandet av vad våra fäder skapat såväl i fråga om byggnader som husgeråd och redskap och hade icke den väckelse kommit som dr Hazelius verk framkallade, så skulle säkerligen mycket av vad som i sista stund räddades icke längre varit kvar.

Här på Dal har även av denna anledning en hel del kommit att bevaras som minner om våra fäders liv och leverne. Av byggnader ha vi sålunda i Örnäsparken vid Åmål den vackra Snarhögstugan med många förnämliga inventarier, i Bengtsfors den stora anläggningen å Majberget som tillkommit på framlidne Hj. Rådströms rika initiativ, i Håbol Gäserudsstugan från 1600-

talet på sin ursprungliga tomt och där tidstrognas uthus nu hålla på att uppföras på de gamla tomterna för att i färdigt skick bliva en komplett sjuttonhundredatalsgård, i Ed Carl XII-stugan och vidare Fryxellsgården i Edsleskog, Råskogsstugan i Brålanda samt Kikerudsstugan i Valbo Ryr m. fl. Även å andra orter ha gamla byggnader hämtade från Dal uppförts såsom i Slottsskogen i Göteborg och å Skansen i Uddevalla där de äro samlingsplatser för respektive hembygds-gillen. Bland fornsamlingar — utöver vad som finnes i ovannämnda gårdar — kunna nämnas samlingarna i fornsalen i Ödeborg, vilka till största delen äro samlade och ordnade av framlidne folkskolläraren Anders Linder.

Att Dal haft gamla förbindelser med Nordiska museet och Skansen framgår av ett brev daterat den 2 februari 1880 från dr Hazelius till riksdagsmannen Peter Andersson i Högkil med tack för medverkan vid insamling av fornsaker.

Selma Johansson. Fröken. Lantbrukare.
Harestad.

För Bobuslän. Selma Johansson:

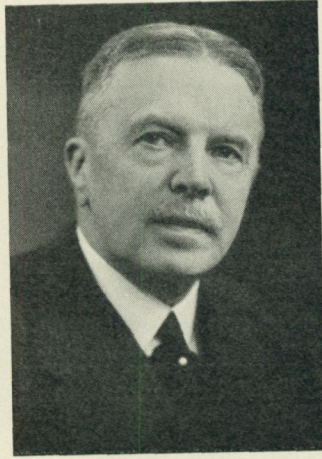
Min första bekanskap med Skansen har jag från Stockholmsutställningen 1897. Då hade kyrkoherden i församlingen och hans fru varit i Stockholm. När de kommo hem, berättade prästfrun om sina upplevelser där och om Skansen. Av hennes och sedermera av andra Stockholmsresenärers berättelser kom mitt barnahjärta att klappa av fröjd. På Skansen, där voro gårdar från Gustav Vasas Dalarna, och dessa voro bebodda av folk, som voro klädda som på den gamle konungens tid. På Skansen, där levde björnar, älgar och andra vilda djur utan att göra varandra illa, precis som de en gång levt i Edens lustgård. På Skansen, där gingo kungar och prinsar och prinsessor omkring som vanliga människor.

Men Skansen blev ej sagan eller det stora undret som upplevdes endast genom berättelser. Skansen är tillgänglig för alla. Genom de olika landskapsdagarna och genom R. L. F.'s bondedag har Skansen blivit tillgänglig även för stora delar av Sveriges all-

moge. Min vackraste upplevelse av Skansen har jag från en juldag 1938. Jag satt på Solliden tillsammans med amanuensen vid Nordiska museets textilavdelning. Där framför mig låg Skansen, mitt barndoms sagoland. Nedanför oss låg Stockholm med dess minnesrika platser. Utför Strömmen gled m/s Kungsholm som låg på östersjökryss. Härifrån Sollidens terrass kunde jag liksom famna allt Sverige och svenskt i forntid och nutid, i arbete och vila, i allvar och glädje. Men det underbara för mig i denna min upplevelse var att jag, en bygdens dotter, fick uppleva den.

Genom radion har Skansen trängt in i de svenska hemmen. Jag tänker på Delsbostintan och hennes garde, som sprider glädje och munterhet, på gudstjänsterna från Seglora kyrka men främst på Skansens nyårsvaka. Tennysons Nyårsklockan ljuder lika mäktigt i alla svenska hem vare sig den kommer genom högtalare eller kristall. Av Skansen genom radion har jag ett gripande minne. Jag satt i rökstuen i ett hotell i Klagsvik på Färöarna tillsammans med isländare och färingar. Vårdinnan öppnade radion och kopplade in Motala. Allsången från Skansen: "Jag är som en pojke fast farfar jag är", klingade så underbart vacker.

Med dessa minnen och upplevelser av Skansen besvarar jag frågan: "Varuti består Skansens största betydelse för vårt folk?" Skansens största betydelse för vårt folk är att den är tillgänglig för alla, ingen behöver vara så ringa eller arm att inte han eller hon i någon mån efter sitt kynne kan njuta av Skansen.

K. F. Göransson. Bruksdisponent. Chef
för Sandvikens Jernverks A.-B.

För Gästrikland. K. F. Göransson:

Ett levande museum — eller rättare — ej blott museum utan ett centrum för nu levande människors pulserande liv och samvaro. Se där vad som gör Skansen så värdefullt för vårt folk. En samlingsplats ej blott för Stockholm och dess folkliv utan ock för bygderna. Inramad av minnen från länge sedan svunna tider, från våra bortgångna fäders och mödrars liv och idoghet i helg och söcken.

Envar svensk finner här beröringspunkter med egna förhållanden, egen släkt och ursprung, och envar känner genklang av det som utgör hans speciella andel av svenskarvet, något han kan stanna inför och fatta som en del av sitt. Därför är platsen väl ägnad att mottaga oss alla, oberoende av särskiljande levnadsförhållanden, ty trots allt särskiljande förnimmes dock här en fläkt av den gemensamma och enande svenska andan.

Då Sveriges nutid samlas på Skansen, är det under inflyttandet av gångna tiders stillsamma men manande perspektiv. Plat-

sens stämmingsvärden av minnesrik helg gör att folklivet där icke antager grova eller fränstötande former. Den stora herrgården och de små stugorna stå där som stillsamma ordningsvakter, inför vilkas manande påminnelse dagens stridigheter tvingas att falla undan och de demagogiska fraserna verka ihåliga och falska.

Skansen har så blivit svenskarnas vackra medborgartorg, skyddat för slagordens banala genljud och propagandans överdrifter. Och som ett sådant torg blir Skansen en symbol för endräkt och samhällsanda.

Allvaret från fädrens strävsamma liv manar så till ansvar inför det som komma skall.

Eyvind Johnson. Författare.

För Norrbotten. Eyvind Johnson:

På Skansen träffar man som på ingen annan plats i landet vårt gemensamma genom tiderna. På Skansen har Sverige tillfälle att möta Sverige och inom det förhållandevis lilla området få en överblick av vad vårt land egentligen är för något. Här leder vägar från vårt folk till vårt folk, här kan du se dina egna rötter, om du har tillräckligt av den sortens närande fantasi, vilket vi får hoppas, och här kan du möta den svenska vardagen som den gestaltat sig genom sekler och den svenska helgen speglas också här. Skansen är i och för sig en högtid och det finns väl inget ställe där de blågula dukarna vecklas ut och fladdrar så festligt i vinden som här.

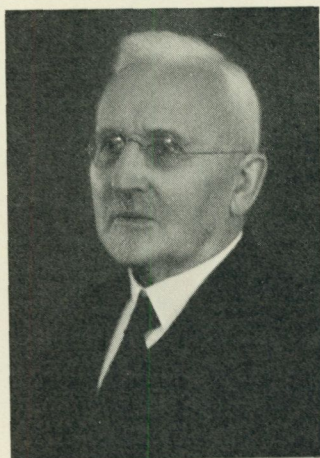
Vi som är födda i landsorten vet i allmänhet rätt mycket om Skansen långt innan vi satt våra ovana fötter på Stockholms stengator. Det är från våra landskap och ur våra förfäders dagliga liv som Skansen hämtats för att vi en gång skulle få komma hit och verkligen se det så som vi aldrig kunnat se det

förut: det vackra, det strävsamma, det glada, det allvarliga landet. Skansen har blivit en gåva som det svenska folket — genom Hazelius och hans medhjälpare — kunnat ge sig självt.

Naturen och kulturen möts här. Som mycket ung och melankolisk kunde man gå uppe på Skansen och betrakta örnburen och tänka allt som en ung och diktläsande mänska kan och bör tänka om fångna örnar. Sedan, långt efteråt, släpptes fångna fåglar ut ur burarna; men om jag inte minns fel fick några av dem hemlängtan och återvände och satt på burtaken och tittade melankoliskt ner i sina forna hem. Mänskor som varit örn-solidariska i sin gröna ungdom kan med tiden komma att tänka: Det är kanske bra för mänskligheten att ha de vildaste rovdjuren i bur. Man behöver inte tänka precis på örnarna.

Över Skansen är rymd. Det är typiskt att det aldrig lyckats för någon att skoja med Skansen. Om Skansen kan man använda många högtidliga ord, som blir riktiga, uttrycksfulla, får äkta klang just i det sammanhanget. Om sinnet är stämt *så*, då kan man utan sidoblickar av rädsla för det löjliga säga att man hör seklerna susa på Skansen. Man upptäcker det närvarande, det levande i det förflutna och det förflutnas makt och kraft, drömmar och arbete i det närvarande. På Skansen lär man sig att se, lär sig att uppfatta innebörden av den svenska strävsamheten, den med fattigdomen förbundna uppfinningsrikedomen, vårt folks livskonst, och man lär sig upptäcka eller många gånger återupptäcka det högtidliga i det vardagliga, det stora i det enkla. Skansen är, om man vill se tingen så, en spegel för svenska folkets väsen.

Sanfrid Welin. F. d. rektor. F. d. intendent vid Västergötlands fornminnesförening. Skara.

För Västergötland. Sanfrid Welin:

Skansen utgör i främsta rummet ett förtätat uttryck för det folkligt betonade Sverige, sådant det varit under närmast gångna århundraden och sådant det kan rymmas på ett helt litet område. Den har blivit en bilderbok i stort format till vårt folks mera alldagliga id, medan andra sidor av dess färd få sökas annorstädes. Alla som vandra på Skansen, kunna lära sig något om gamla Sverige. Ingen kan undgå att känna åtminstone en viss grad av fosterländsk stämning.

Liksom den återspeglar det försvinnande folklivet, bidrager den till att sätta prägel på det nutida. Den ger tillfälle till goda förströelser och ger exempel på huru sådana kunna ordnas.

I förening med Nordiska museet har Skansen blivit banbrytande på hembygdsrörelsens område. Genom påverkan därifrån har en mängd friluftsanläggningar, större och mindre, uppstått landet runt. Helt naturligt har denna påverkan icke kunnat visa sig omedelbart. Man har först mera allmänt måst lära känna Skansen och vad den åsyftar.

Här i Västergötland kom hembygdsrörelsen på allvar i gång under 1900-talets andra och tredje decennier, men då blev den så mycket kraftigare. På en jämförelsevis kort tid bildades ett 50-tal hembygdsföreningar, så gott som alla med uppgift att omhändertaga gamla byggnader. Något liknande har väl skett i andra landsändar. I hela riket torde tusentalet sådana byggnader blivit räddade undan förgängelsen, många av utomordentligt värde för kändedomen om våra fäders sätt att bygga och bo. På många håll ha gammaldags arbetsmetoder och seder visats och filmats.

Det är denna Skansens betydelse för hembygdsvården som åtminstone för oss landsortsbor kan räknas som dess främsta.

Så har Skansen blivit en väckare av svenska stämningar, en undervisare och uppfostrare, en föregångare. Som sådan kan den inte nog uppskattas. Hela vårt land står därför i stor tacksamhetsskuld till den man, som skapat Skansen och där vilar omgiven av sitt verk, Artur Hazelius.

Axel Romdahl. Intendent vid Göteborgs museum. Professor vid Göteborgs högskola.

För Östergötland. Axel L. Romdahl:

Et t stycke bergig och skogbevuxen mark ovanför Djurgårds-ekarnas leende kungarike, utsikt över Stockholm med slottet och kyrkorna, över tysta skärgårdsvatten och mörka furustränder, ett namn knutet till de gångna tidernas vapenmakt! Det var det Skansen som Artur Hazelius ville göra till en sammanträngd gestaltning av det svenska. Ty Skansen skulle icke bli bara ett museum för ting som icke rymmas inomhus. Det skulle icke i främsta rummet tjäna forskning och vetgirighet men bringa svenskheten till medvetande hos det svenska folket. Det museala som vetenskapen förvisso skulle göra sig till nytta, var endast en sida av det Skansen dess grundare drömde om i nattliga vandringstimmar. Hans Skansen skulle icke vara en samling döda ting, det skulle vara levande liv: i stugorna skulle kullor och stintor pynta till helg och göra eld i spisen så att röken steg ur skorstenen och brasskenet lyste genom rutorna, från stapeln skulle klockorna dåna på glädje- och sorgedagar, de gamla kanonerna skulle ge svensk lösen, och om man mötte karolin-

ska drabanter på vägarna, skulle det förnimmas som något alldeles självklart och naturligt. Vi ha kanske någon gång lett åt en del av de anordningar genom vilka Artur Hazelius förverkligade sin tanke. Vi kunna undvara det som stöter på utklädsel och upptåg. Vår fantasi leker med annat. Men Hazelius har i det väsentliga fått sin vilja genomförd och det kan med fog göras gällande att hans syften ännu klarare kommit till uttryck, sedan de blivit avklädda den tillfälliga dräkt tidskynnet gav dem. Det fördjupade vetandet om vår folkliga kultur, den klarare insikten om sammanhang och helheter har givit Skansen ett allt meningsfullare liv. Vi kunna gå från gård till gård, följa de osynliga åborna från fähus och stall och loge in i stugan, upp på loftet där helgdagskläderna hänga. Vi trampa de stenar de lagt i gården, stiga på de tiljor de holkat ur med sina steg. Om vi vandra däruppe ensamma ha vi alltid sällskap. Om vi gå tysta höra vi ikring oss ständigt röster på sjungande, sävliga eller rappa mål. De tala om oår och barkbröd, om krig och örlig som om ofrånkomliga ting, om hårt arbete som är just vad man behöver för att hållas vid tukt och hälsa, om vördnad för överheten och förtröstan på Vår Herre. Men först och sist om den svenske bondens orubbliga frihetskärlek och djupa förankring i vårt tusenåriga rättssamhälle. Alla de skiftande målen och deras tonfall blandas samman och förenas till en enda fyllig stämma, svenskhetens tungomål. Här blev lokalpatriotismen till patriotism. Och den känsla för det gemensamma nationella arvet som Skansen väckte till liv, gav upphov till den omvårdnad om bygdernas egenart och minnen som under de senaste årtiondena satt så rika frukter.

Det budskap om det s v e n s k a som Skansen bringar oss är icke en återblickande hyllning till minnena, det är budskapet om den folkliga svenska grund på vilken nuet vilar och på vilken vi skola bygga vår framtid. Vi resa värn av klippor och betong. Vi vilja tro att de skola avvärja varje hot mot vår frihet och självständighet. Skansen och vad den innebär skall i alla tider stå som en borg för det svenska, lika stark och ännu starkare än dem i vilka vapnen hålla vakt.

Torsten Nothin. Överståthållare i Stockholm.

För Småland. Torsten Nothin:

Skansen jämte Nordiska museet är hela svenska folkets stora gemensamma hembygdsgård. Där se vi pietetsfullt bevarade minnen från gången tid och därifrån ha utgått impulser till hembygdsvård, vilkas betydelse för denna verksamhet i landets skilda delar icke kan skattas nog högt.

På Skansen har man förstått att göra kulturminnesvården till ett med det levande livet. Många av de strävanden och strömningar som äro bestämmande för den ständigt fortgående utvecklingen inom vårt samhälle, ha där funnit sin mötesplats. Och Skansen har som ingen annan plats i Sverige jämväl i övrigt blivit den naturliga samlingspunkten. Det är där vi mötas vid så många högtidliga tillfällen och det är ofta där som vi stockholmare liksom tillfälliga gäster i landets huvudstad söka finna en stunds vila och ro.

Vad anser jag såsom smålänning om Skansen? Detsamma som man säkerligen anser inom andra landskap. Ty det torde

finnas blott en mening om Skansens utomordentliga betydelse för vårt land.

Vad har jag såsom överståthållare och stockholmare att säga om Skansen? Detsamma som jag nyss sagt. Dock skulle jag härvid vilja särskilt understryka vad Skansen under senaste årtiondet gjort för den gamla stadskulturens bevarande och levandegörande. Efter tidigare mer trevande försök har ju sedan 1930 ett helt kvarter, populärt benämnt Stockholmskvarteret, börjat växa fram, där åtskilligt ej blott av stadsinvånarnas bostadsmiljö utan också deras arbetsliv bevarats. I förra avseendet ha karakteristiska bostäder kunnat rekonstrueras, från den rike storborgarens hem i malmgården till den i sin torftighet ganska gripande enrumslägenhet för en arbetare på 1890-talet som färdigställdes förra året i samband med invigningen av det av metallindustriarbetareförbundet skänkta huset. Med avseende på åskådliggörandet av den gamla hantverksutövningen — i boktryckarens, garvarens, guldsmedens, glasblåsarens, kammakarens m. fl. verkstäder — så ha fackmän omvitnat att även om andra museer kunna uppvisa fler dylika prov, det likväl ingenstädes nedlagts så stort arbete på att ge en sann och i varje detalj övertygande bild av det gamla hantverkslivet som just på Skansen.

Skansen har som snart sagt alla betydelsefulla institutioner fått söka sig fram till de verksamhetsformer som bäst motsvara syftet. Även erfarenheterna av allmänhetens inställning ha varit växlande. Det fanns en tid, då t. ex. politisk motsättning förelåg mellan de stora skaror som fylkades kring de röda baneren på Gärdet och dem som samlades kring de blågula på Renberget eller Orsakullen. Sedan ett decennium är det icke mera så. Skansen har under denna period verkligen blivit allas egendom. I denna tid, då det göres oss alldeles särskilt behov av samförstånd och endräkt, har Skansen därför kommit att bli en mer ovärderlig nationaltillgång än tillförne.

Vår tacksamhet mot dem som givit oss Skansen och Nordiska museet samt vidare utvecklat dessa institutioner och gjort dem till vad de nu äro, är djup och varmt känd.

Fredrik Ström. Skriftställare. Ordförande i Stockholms stadsfullmäktige.

För Halland. Fredrik Ström:

Skansens utsägliga betydelse för vårt folk består i att Skansen är vår folkliga traditions levande, ständigt inspirerande källa. Denna källas flöden komma från folkdjup, vars ålder vi icke kunna mäta, och de berika hela folkets andliga liv. Skansen är ett sammanknyttande band av vad som var, är och blir. Skansen är det svenska folk som byggde riket, värnade det, plöjde dess jord, sjöng i dess dalar och reste dess städer. Tillika det folk som nu lever och bär ett omätligt ansvar inför eftervärld och framtid.

Med ett ord: Skansen är den svenska folksjelen och därmed ett stycke av den halländska.

Eric Festin. Länsantikvarie. Intendent
vid Jämtlands läns museum i Östersund.

För Jämtland. Eric Festin:

Min hemsöckens vördade pastor Axel Nordien, en man med mångsidiga och starka ideella intressen, kom en dag för 50 år sedan på besök i vårt hem och berättade med hänförelse att nu hade Artur Hazelius lyckats förvärva gamla Stockholmsskansen för att där skapa ett äkta gammal-Sverige, i det yttre förstås i miniatyr, men därinom skulle det andliga livet i helg och söcken frodas, utveckla sig och bli en källa till folkkraftens förnyelse och stärkande. Gubbarna förstodo svårigheterna, det kostade förstås pengar. Bara svenska folket i gemen nu slöte upp kring den originella idén, så nog kunde den förverkligas! Girigt lyssnade en pojke bredvid. Han hade ingen talan, men han tyckte att idén var mera naturlig än originell. Alla borde väl medverka! När han 11 år senare fick göra sitt första besök på Skansen, blev det minsann mycket nytt att begrunda. Tio år senare, den 11 okt. 1912 och alltså precis på dagen 21 år efter Skansens invigning hade han glädjen få vara med om att lägga för-

sta grundstenen till Fornbyn Jamtli och då dess "byamannainstitution" kort därefter tillkom, fick han emottaga ett brev från ovannämnde, då åldrige prästman som bl. a. skrev: "Om jag ock måste ta en ny växel — en av de första byamännen skall jag bli . . ."

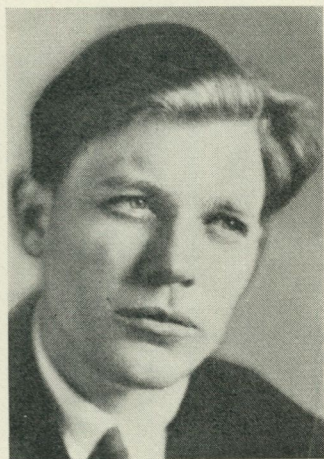
Det här är ett exempel ur högen på att Skansens väckelserop genljöd långt ut i landets förgreningar, ja kanske vann jämförelsevis största anklång där.

Vi höllo på att bli rotlösa. Emigrationen förde ofta eliten av vår svenska arbetskraft ur landet, industrialismens avigsidor stucko bjärt fram, självhushållningsprincipen var övergiven, utländskt kram strömmade över oss.

Skansen blev en väckelse till att taga vara på oss själva och vårt eget. När allt kommer till allt, är det måhända just i den tid vi nu genomleva som Hazelius banbrytande gärning tillfullo kan uppskattas. Dess innehåll återskänkte oss mod och tillförsikt, värmdde känslan för fosterland och hembygd, vi tillfrisknade och njuta den dag som är av bergfast beredskaps-hälsa.

Skansen blev ett av banbrytarens bästa medel att nå ut till folket. Skansens folkuppfostrande betydelse är i och för sig stor, men har genom sina söner och döttrar i hundradetal runt om i landet vuxit till en kulturell folkmakt som skänkt oss en rikedom av oersättliga värden, både materiella och andliga. Vilka värden ha icke inhämtats där av arkitekter, konstnärer, forskare på olika områden, hembygdsvårdare, lärde och lekte!

Även om nu Skansen är en alldeles särskild tillgång för huvudstaden, så bör man erkänna dess allmänna stora betydelse för hela vårt land. Resenärer från alla håll söka sig gärna till Skansen vid sina Stockholmsbesök och där känna de igen sig, känna sig hemma. Ett gott vittnesbörd vid Skansens 50-årsjubileum.

Harry Martinson. Författare.

För Blekinge. Harry Martinson:

Skansen är för vårt folk en samlande makt av mycket djupgående art. Med samlande makt menar jag då inte den slags dragningskraft som gör att folk bara skockar sig, ty räknade man så, då vore tivolfälten också samlande makter. Inte heller menar jag Skansens högröstade sidor såsom allsången, vilken enligt min uppfattning verkar förryckande. Med förlov sagt tror jag att få saker i längden bli så förödande på själva den inre livsnyanseringen som det just nu så högt anbefallda och bedrivna sångarhumöret. Det finns något som heter lyssna också, och för dem som så gör betyder ofta en lövsångare mer än hela horder av uppställda sångare.

Man behöver bara tänka på sitt barndomsland Blekinge, där folket — viskande för att inte störa — smög sig ut på nattliga lyssnarvandringar för att höra näktergalen, den ensamme sångaren. Det kunde hända att de fick vandra sju år förgäves. Ja, en vet jag som fick höra honom först efter nio långa sommar-

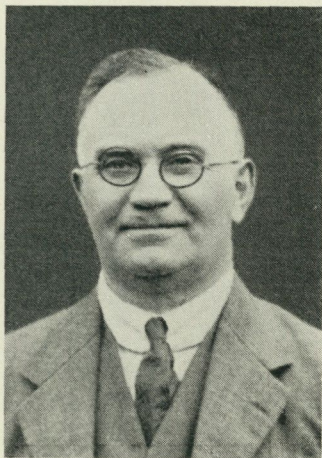
vandringar till Nättraby. Men vad hade inte de öronen under de åren fått höra? Jo, själva sommarnätternas viskande ande av vind och odefinierbara när- och fjärrstämmor. De ångrade aldrig sina Nättrabyvägar.

Ibland känner man något liknande på Skansen; när try blommar och det sommarskymmer, kan man finna tysta halvtimmar där, tysta mättade stunder av suggestiv ro, vari hela ens land drömmes in. Man sitter liksom inne i folkskolans läseboks uppfyllelse. Då är Skansen vad det bör vara: en samlande lund för en rent nationell stämning befriad från alla näriga biavsikter. En sådan nationell stämning är den enda önskvärda och äkta. Den har sin rot i svenskt naturkosmos och i den gamla från sådan grund födda bondekulturen.

Väl är det sant att den forne svenske landsbon inte hade något större sinne för natur i modern, linneansk mening. Hur skulle detta för övrigt ha kunnat vara möjligt? Men i harpestrengsk mening (av mästern Henrik Harpestreng och många andra) fanns utlöpare kors och tvärs genom hela bondekulturen; och för att nu bara nämna Blekinges gamla täppor, så svävade traditionen från Harpestreng över kryddsängarna i storbondegården såväl som över backstubons kappland för matrova och ackvileja.

Man är tacksam för att Skansen finns. Den håller linjer klara som annars skulle vara totalt utsuddade, ja totalt utstrukna av näriga agronomer och moderna mejeribönder. Skansen-idéen konserverar och låter grönska i ett och samma svep. Kringränd av en standardkultur är dess uppgift att hålla stånd liksom en skans.

Finast vore förstås om man kunde bibehålla något av vad som här antytts även utanför Skansen. Gör man inte det, ja då kan man inte heller i längden se Skansen så som den bör ses. Förlorar man det nationella ögat, då förlora också vittnesbörden om det svenska sin nationella utstrålning.

Johan Gunnar Andersson. Professor.
F. d. föreståndare för Östasiatiska sam-
lingarna.

För Närke. J. G. Andersson:

När jag sitter och skriver detta i min stuga vid Lekebergens fot, ser jag ut över ett stycke öppet land som odlarens möda under några århundraden erövrat från skogen. Det är sjutton gårdar, tätt sammanträngda vid korsningen av vägarna till Karlskoga och till Garphyttan, som tillsammans bilda Lekhytte by.

Bergsbruket var redan vid sekelskiftet på upphällningen här i Lekebergslagen och ute i terrängen vittna nu endast några stengrunder och de turkosblå slagghoparna om den storhetstid som en gång var. Men den öppna åkerbygden är ett dyrbart arv som lever kvar och väl vårdas av dem som nu bo i de gamla bergsmansgårdarna. Här som nästan överallt i mellersta Sveriges bergslag var det gruvornas, milornas och hyttornas män som bröto bygden och skapade det leende åkerland i skogarna, bland sjöarna och bergen, som ger denna del av Sverige dess säregna behag.

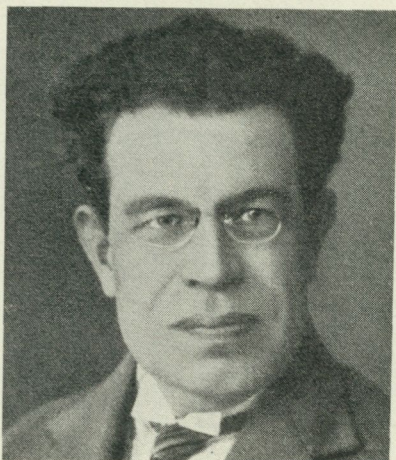
Detta beredskapsarbete som utfördes av de gamla bergsmän-

nen har helt naturligt fallit mig i minnet, då jag på professor Lindbloms inbjudan satte mig att tänka över Skansens och över huvud taget Artur Hazelius livsverks betydelse för oss närkingar.

Ända fram till den tid, då Hazelius begynte sitt samlar- och forskningsarbete, var det svenska folklivet för vetenskapen ett i stort sett obeträtt land. Vid en tid då svenska forskare redan utfört uppmärksammade arbeten bland tshuktscher och eskimåer, insåg man näppeligen ens i vetenskapliga kretsar att vårt eget folks materiella och andliga kultur erbjöd det betydelsefullaste fältet för svensk etnologisk forskning.

Det är mig obekant i vilken mån Hazelius allt från begynnelsen hade den stora visionen av den revolutionära betydelsen hos det verk som han begynte. Men det är uppenbart att han var den store trollkarlen som med sin stav kunde få det svenska folklivets dolda djup att bryta fram i dagen med rika flöden.

All sann uppskattning måste grundas på kunskap. Därför har Skansen med Nordiska museet och det forskningsarbete som utgått däriifrån gett oss den första detaljrika och tillförlitliga bilden av vårt släktes egenart. Svenska folket på parad i historiens stora glansnummer kunna vi studera i Livrustkammaren, men vårt folks arbetsliv det gå vi att känna på Skansen. Då vi kliva över bygdestugornas höga trösklar och buga oss in i de låga dörröppningarna, gå vi samma väg som generationer av enkla män och kvinnor, de där skapade den svenska bygden. Och när vi närkingar med vördnad träda in på Skogaholms herrgård, möta vi vårt monument över den tid, då den svenske anden var sig bäst trogen, då männen stredo i fjärran land trofast intill döden, medan fruarna byggde vidare på de herrelösa gårdarna. Efter en sådan rundvandring uppe på Skansens höjder vågar jag fråga: Har ej Hazelius med sitt livsverk utfört ett stort beredskapsarbete, vilket lär oss att det svenska folk-arvet är vårt även de yttersta offer för att vi skola besparas den yttersta skymfen: att se en främmande flagga vaja från Skansens Bredablick!

Conrad Jonsson. Bankofullmäktig. Chefredaktör för Folket. Eskilstuna.

För Södermanland. Conrad Jonsson:

Behövs det sägas något, för att varje landsortssvensk som besöker Stockholm skall få ögonen på Skansen och värdesätta denna kulturinstitution så högt, som den förtjänar? Talar inte Skansen för sig själv?

Det förefaller mig, som om under årens lopp Skansen blivit allt mer och mer en kär tillflyktsort för ej endast de stockholmare som under sommaren måste stanna kvar i staden utan också för de landsortsbor som längre eller kortare tid mer eller mindre frivilligt ha sin varelse i Stockholm. Vid varje tid är Skansen som en kär gammal bekant som dock med vart år har nya och charmerande drag att visa.

Med tiden har ju Skansen också kommit att bli hela svenska folkets nationella samlingsplats, den enda gemensamma eller åtminstone, synes det mig, den främsta. Att en sådan finns, hör man i sådana tider som vi nu genomleva särskilt uppskatta.

Ivar Vennerström. F. d. statsråd. Landshövding i Värmlands län.

För Värmland. Ivar Vennerström:

För den som i egenskap av landshövding är ordförande i en del länsinstitutioner, bland dem läns museet i Karlstad och Värmlands hembygdsförbund, och som efter fattig förmåga deltagar aktivt i det folkliga kulturarbetet, faller det sig naturligt att se Skansens betydelse ur den svenska landsbygdens synpunkt. Skansen är den svenska landsbygden, och Skansen har förhjälpt landsbygden till självmedvetande. Skansen reflekterar landsbygden, dess liv i helg och söcken, dess bostäder, dess sedvänjor, dess egenart. Den har lärt landsbon från allt Sverige att känna sig hemma i sina fäders miljö, och den har lärt stadsbon att känna sig hemma i den landsmiljö, från vilken han någon generation tillbaka har gått ut. Och alla känna vi oss så förunderligt hemma på Skansen, därför att Skansen så småningom lärt oss förnimma att arvet från fäderna och hembygden är en omistlig tillgång för oss alla.

Skansen är hjärtat och hjärnan, den inspirerande och livgi-

vande kraftcentralen i den stora folkrörelse som genom otaliga hembygdsföreningar, bygdegårdar och friluftsmuseer, sådana som Mariebergsskogen i Karlstad och Sågudden i Arvika hemma i Värmland, var och en ett Skansen i miniatyr, samlar vårt folk i vördnad för den materiella och andliga kultur våra fäder under mödor och lidanden byggt upp och lämnat åt oss att vårda och förkovra. Vi svenskar som leva i nuet drivs av en stark framåtanda, vi äro burna av en rastlös förbättringslusta. Men ändock har det säkerligen aldrig stått klarare för det svenska folkets medvetande, att den framtid som icke bygger på kärlek till och tacksamhet för fädernas gärning och fädernas bygd, är rotlös och hänger i luften. I en järnhård nutid bär varje ärligt svenskmannasinne på en inre visshet att "fortid sig med framtid enar", att det svenska folkets vakthållning kring sin framtid är detsamma som det svenska folkets vakthållning kring den fredliga odling, den lagbundna rättsordning, den andliga frihet, gångna släktled anförtrott i våra händer. Att detta är en sanning i dagens Sverige är ett stort stycke under. Att det undret blivit möjligt är Skansens och Skansenandans, d. v. s. Hazeliusandans, oförgängliga bragd.

Gunnar Mascoll Silfverstolpe. Överintendent och chef för Kungl. Husgerådskammaren. En av de aderton i Svenska akademien.

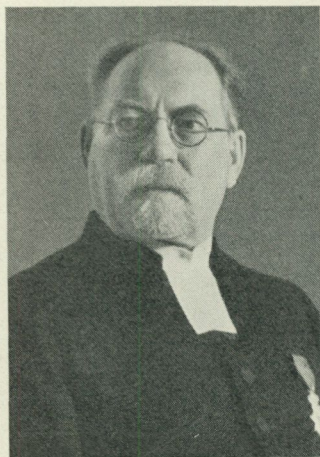
För Västmanland. Gunnar Mascoll Silfverstolpe:

Snoilsky och Strindberg som ytterst sällan tyckte lika ha båda konstaterat att Skansen ger vårt land "i sammandrag". Tanken kan ju inte kallas originell, men när man inför Skansens femtioårsjubileum skall söka göra klart för sig vad detta enastående friluftsmuseum betyder för en, så stannar man till sist inför att det är stämningen häruppe av ett koncentrerat Sverige som fyller hjärtat med tacksamhet. Artur Hazelius idé är genial, hans förvärv av Skansenberget en bragd, men nästan lika vackra ord vill man använda om hans och hans efterträdares förmåga att realisera idén och utnyttja den begränsade arealen uppe på höjden. Varje gång jag går här blir jag slagen av hur sinnrikt terrängen begagnats: gårdarna och byggnaderna göra inte intrång på varandras rättigheter, de ha sin egen atmosfär och så kommer det sig att man verkligen upplever mycket av det som ens nationalkänsla hämtar styrka ur. De museala anordningarna ha inte förtagit de omplanterade monumenten ens de-

ras skyggaste och mest svårgripbara värden — det är som om t. o. m. dofterna från förstubron flyttats med.

Och detta Sverige i sammandrag är nu ramen och skådeplatsen för den stora huvudstadens folkliv festdagar som vardagskvällar! Vad den nuvarande ledningen gjort för att popularisera Skansen kan jag inte nog prisa. Bredablick var en gång före Hazeliuss tid avsett att bli en hälsobrunn för Stockholm. Projektet lyckades inte, men numera har den höjd som tornet dominerar blivit en hälsokälla som flödar med ökad ymnighet. Ty de som komma hit och de räknas årligen i miljoner, få alla del av den hälsobringande och styrkande åder som springer ur vårt förflutna. Vulgära förlustelser och förströelser vimlar det av. Skansen bjuder både nöje och rekreation och gör det utan snäva restriktioner men dess program är absolut antivulgärt. Det bygger på en patriotism som är framåtblickande fastän den är traditionsvårdande, som är på en gång mild och stark. Omständigheten vill att Skansens femtioårsjubileum infaller ett år då det är av särskild vikt att de värden institutionen förvarar och försvarar, visa sin livskraft.

Erik Modin. Fil. dr. F. d. regements-
pastor. Multrå.

För Ångermanland. Erik Modin:

Skansen — ett levande hem för de fosterländska minnena —
det blev till sist den vittfamnande tanken, som tog gestalt i
Artur Hazelius livsgärning.

Visst hade dessa minnen även tidigare legat honom, liksom
många andra fosterlandsälskande män före honom, om hjärtat.
Folkets forsägner och hävder, det gamla språket och många-
handa föremål belysande vårt lands materiella odling under
flydda tider, hade tagits till vara, undersökts och ordnats av
kunniga och hängivna forskare. I samlingssalarnas skåp och
lådor, på arkivens hyllor och i enskilda fornälskares gömmor
var mycket sammanbragt att bevaras som ett oförytterligt arv
från fäderna åt nutid och eftervärld.

Den skatten var på det hela taget som skrinlagd.

Nu kom den tanken i den eldige fosterlandsvännen Artur
Hazelius hjärta: dessa minnen skola ses i sammanhang med livet
självt, med den livsgrund, varur de sprungit fram för att kun-

na komma till sin fulla rätt. Ute i svenska bygder, i naturen och folklivet, hade han under vandringar och färder tyckt sig finna denna livsgrund ursprunglig och stark. Här hade han sett och lärt känna den, i herremans hus och i allmogegård, i folkets sätt att leva i vardag och högtidslag, i dess sätt att bygga och bo. Där var det äktsvenska att finna. På den grunden ville han bygga upp en de fosterländska minnenas högborg åt Sveriges folk. I rikets huvudstad skulle den stå, från landets olika bygder skulle byggningsämnen och byggningsmän komma. Med var sina särdrag skulle landsdelarna där träda fram i en gemensamhetsbild av Sveriges land och folk. Så skulle det gamla maningsordet "Känn dig själv!" kunna få tillämpning på ett helt folk.

En djärv tanke, en ingivelsens syn! Mannen, som tänkt den tanken, sett den synen, var också mannen att ge verklighet åt den. I kraft av hans allt offrande nitälskan och under hans ledning var snart den underbara skapelse i gång som heter Skansen, den yttre samlingsbild av fosterlandet i vardande, på vars fullkomnande och vidmakthållande fosterlandskärleken alltjämt arbetar.

Vari består då dennas största betydelse för vårt folk? Enligt min ringa mening däri: Vårt folks förflutna har genom Skansen fått liv i det närvarande och för det kommande.

Nils Ahnlund. Professor vid Stockholms högskola. En av de aderton i Svenska akademien.

För Västerbotten. Nils Ahnlund:

Det bästa med Skansen — nästan — är kanske dock själva dess läge, som gör det så lockande lätt att styra stegen dit, så skönt att andas där, så lyftande för sinnet att stå där och blicka ut mot väderstrecken. Man tycker sig känna, hur Skansen mottar en i sin famn. Denna tillflyktsort utan like är som ett enda stort sammanhängande utsiktstorn över nejden kring det gamla Agnefit med vatten och slätt, med berggavlar och hustak, master och tornspiror. Här möter Stockholm från sin huldaste sida och övertygar den klentrogne om sin skönhet. Ljuvliga känsla, att en sådan plats har undkommit den sotiga nyttan och bevarats åt Moder Natur!

Men ha vi väl hunnit dit, vi alla från när och fjärran, vänder sig blicken snart mot Skansen själv och allt den vårdar och gömmer, så mycket och så skiftande att man ständigt finner något, som man ej sett sig mätt på och ofta finner något, som man ej

sett förr. Ett friluftsmuseum stannar i nio fall av tio vid kompromissen med verkligheten. Tack vare sitt läge och så många kärleksfulla händer har Skansen blivit den svenska verklighet vi icke kunna vara utan.

Skansens största betydelse för vårt folk ser jag däri, att intet damm fått lägga sig i dess skattegömma och att den av alla uppfattas som ett föreningsband. Här mötas landskap, folkklasser och tidevarv. Var och en känner, att han tillhör den stora familjen.

FRÅN VALBORGSMÄSSA TILL NYÅRSNATT

GLIMTAR UR SKANSENS ÅRSKRÖNIKA

av Andreas Lindblom

I likhet med kyrkans år börjar Skansens på annat datum än almanackans. Sista april då de violbruna björkarna spricker och de sista snöklattarna smälter, då studenternas långa tågringlar upp för backen i skymningsljuset och formar en driva av jättevitsippor på Orsakullen, då tjärtunnorna sprakar och unga par glömmer sig kvar under majnattens isiga stjärna — då börjar Skansens nya år.

Det hade varit en bister vinter. Andligen och lekamligen. Den 13 mars 1940 kom hoppets hjärteblod att stelna. Och även i naturens rike härskade kölden, ännu sista söndagen i mars var det skidföre i Stockholmstrakten precis som i år. Så kom våren plötsligt, stormande, den 1 april. Som genom ett trolleri försvann snön. Men den andliga fimbulvintern släppte inte sitt tag, tvärtom. Den 9 april kom. Undra på att studenttåget på Valborgsmässoafton fick ett allvarligare ansikte än tillförne. De sedvanliga vårsångerna klingade, det hör nu till ritualen, men främst var det tonerna om den fjällhöga Nord, ej minst orden "Jag vet att du är och du bliver vad du var", som tolkade vad alla tänkte och kände.

Vinterns och vårens historiska händelser bildade bakgrunden till den stora fest för försvarslänet som anordnades den 25 maj, en av de största dagarna i Skansens halvsekellånga historia. Ej mindre än 48.452 personer voro då närvarande. Ett tjugotal ideella sammanslutningar stod bakom möteskommittén, vars

Den stora flyguppvisningen på Skansen vid festen för

ordförande var rektor Torvald Karlbom, Landsorganisationen. Programmet blev sällsamt gediget såsom en dylik högtidlighet anstår. De Wahl läste med ekande röst Hemmers Stridsmännen i berget till Melartins musik, Jussi Björling sjöng, försvarsmi-
nister Sköld talade o. s. v. Men ingen fängslade sina åhörare så som Kronprinsen, då han med sin fasta stämma höll det tal vars första del — till sitt innehåll lika aktuellt som för ett år sedan — återges i början av denna bok. Fortsättningen formade sig till en vädjan för teckning på försvarslånet, en maning som

försvarslånet den 25 maj 1940. Foto Stockholms-Tidningen.

kändes dubbelt allvarlig mot bakgrunden av den skrämmande realistiska uppvisning av störtbombare som strax förut ägt rum över åskådarnas huvuden.

Folkfesten fick ett värdigt eko i svensk press. Det framhölls att dess mest bestående behållning var intrycket av att enhetsvilja börjat smida nationen samman. "Kanske förnams den med alldeles särskild styrka just en kväll som denna, då den ljusa våren på nytt lövat svenska träd och luften susar sällsamt aningsblå och får svensk mark och svenska vatten att

Prins Eugen, Kronprinsessan, Prinsarna Wilhelm och Carl, Kronprinsen och Prins Gustaf Adolf åse flyguppvisningen

dofta och blänka som aldrig annars om året. Innerligare än någonsin känna vi hur djupt allt detta är en del av vårt väsen, att det är detta som ger vårt liv värde och mening. Känslan av att vi måste stå fast samman för att kunna försvara detta vårt mångtusenåriga arv steg som en stum men ofrånkomligt förnimbar bikt i vårkvällen. Man hade verkligen känslan av att det var Ett Folk som här stod samman, ett folk, en tanke, en själ. Det var kvällens gripande behållning." (St.-Tidn.)

Denna högtidlighet blev portalen till Skansens sommar, vars förlopp i stort sett blev tidigare säsongers ganska likt. Bland publiken saknade man dock nästan helt det inslag av utländska turister som eljest är så typiskt för Skansen, ett faktum som

och med lika stort intresse bevittnar svenska folket händelsen.
Foto Pressens bild och Text & Bilder.

förvisso också blev ganska kännbart för institutionens ekonomi. Finnar och skandinaver träffade man någon gång. Som särskilt minnesrika tillfällen vill jag anteckna den uppläsningafton till förmån för det nordiska samarbetet som Sveriges författarförening den 19 juni anordnade på Solliden; likaså Skandinaviska museiförbundets högtidlighållande av dess 25-årsjubileum i september. Betecknande nog deltog flera av de svenska museikollegera vid detta tillfälle i uniform.

Det har varit regel under de senaste 10 åren att sommarens gång på Skansen markerats genom ett par milstolpar på den kulturhistoriska avdelningens utvecklingsbana. Så skedde även nu trots krig och örlig. Den 27 juli invigdes sålunda guldsmeds-

huset i stadskvarteret utan nämnvärda ceremonier visserligen, men med hjärtliga ord från och till Svenska metallindustriarbetareförbundet och dess ordförande Oscar Westerlund. Efter invigningsakten följde demonstration av levande metallarbete i byggnadens alla rum. Dagen slöts med ett samkväm i gemytlig anda som varade särdeles länge. Sällan har väl en svensk yrkesgrupp hyllats så hjärtligt i tal, berättelse och sång som vid detta tillfälle skedde bl. a. från hedersgästerna överståthållare Nothin och stadsfullmäktiges nuvarande och före detta ordförande, Fredrik Ström och Johan-Olov Johansson, båda skriftställare men den siste därjämte en gång också smed vid Horndals bruk.

Guldsmedshuset är ett barn av givmilt intresse. Stockholms stad har skänkt byggnaden, siste innehavaren av den välkända guldsmedsfirman Gustaf Möllenberg, Carl Feron, de mer än 5.000 inventarierna, Svenska metallindustriarbetareförbundet har bekostat uppförandet och installationen. Man kan i denna byggnad följa de ädla metallernas utnyttjande från råmaterial till finaste helfabrikat medelst gjutning, pressning, tråddragning, drivning, ciselering, polering etc., ty alla procedurer och tekniker åskådliggöres i de fem verkstadsrummen. En så genomförd hantverksframställning har Nordiska museet aldrig tidigare kunnat pretera. Amanuensen Bengt Bengtsson som nedlagt ett förtjänstfullt arbete på rekonstruktionen, redogör på annat ställe i denna bok härför.

Sommarens största händelse inom den kulturhistoriska avdelningen var Delsbogårdens invigning. Kanske blev den särskilt stämningsfull, emedan lite var hade förnimmelsen av att denna nu fullbordade gård representerade den sista länken i den stolta kedjan av framställningar av bondebebyggelsen i Sverige inom friluftsmuseets nuvarande gränser.

Den långa till sist olidliga torkan hade mot slutet av juli efterträtts av regn och åter regn. Skansens förbrända, dammiga grönska fick märkvärdigt nog nytt, nästan vårlikt liv. Men när den 18 augusti, dagen för Delsbogårdens invigning, nalkades, så blev vi allvarligt oroliga. Skulle den med stor apparat förberedda festen rinna bort i vatten? Försynen var emellertid huld.

De skandinaviska museimännen äta lunch i Skogaholm. I fonden Prins Eugen. Vid hans högra sida Torsten Stjernschantz, Helsingfors. På andra sidan om bordet Sigurd Curman med Thor Kielland, Oslo, till vänster och Poul Nør-lund, Köpenhamn, till höger.

Visserligen sken ej solen men luften var mild och det jämna duggregnet blev aldrig värre än att de med regnrockar och paraplyer beväpnade gästerna — och de övriga med förresten — stod ut. Kronprinsen avböjde varje förslag till förkortning av det ganska grundliga programmet. Det var inte utan att den gemensamma fronten mot vädrets ogunstiga makter gjorde den inbördes stämningen bland åskådarna mer intim än eljest. Härtill bidrog nog också det ståtliga uppådet av hälsingar från hemlandet. Trots att järnvägsstyrelsen av militära skäl var urständsattn ordna extratåg, hade bortåt ett halvt tusen bygdebor infunnit sig därav ett par hundra i sina dräkter — ett vackert färginslag bland Skansens trots regnet 16.000 gäster.

Men låt oss ta det från början. (Om vi är lite mångordiga, så må det ursäktas med att det väl är Skansens sista invigningsfest för många år framåt som det nu är fråga om!)

Klockan 1 samlades man vid Tingsvallen, där ett altare var rest och kontraktsprosten i Järvsö, Einar Bergwall, förrättade högmässogudstjänsten. En värdig, oförlömlig timme. "I denna ljuva sommartid" och "Härlig är jorden" sjöngs av tusen röster och det var nog ingen som inte förnam ekot av nordisk ton genom århundraden. När gudstjänsten var slut och Hälsinge regementets paradmarsch smattrat, ställde de tjugo hälsingespelmännen upp. Under det vinande suset av Trollens brudmarsch tågade man till gården, där Nordiska museets styresman tog till orda:

"Varen hälsade I Kungliga Högheter, som med Eder närvaro velat ge heder och glans åt Hälsingegårdens invigning! Varen hälsade I hövdingar över Gävleborgs och Västernorrlands län! Varen hälsade I övriga, hälsingar och andra, som hörsammat vår kallelse till denna stora dag, då genom Hälsingegårdens tillkomst slutstenen lagts i Sveriges nationalmonument, krönet satts på hela landets hembygdsgård, Skansen.

Nordiska museet tackar Hälsinge gille som med glödande hembygdskärlek och aldrig förtröttad nitälskan samlat in pengar till inköp av samtliga byggnader. Vi tacka tyst major Carl Noréus, den döde Skansenvännen, som skänkte de medel, 85.000 kronor, utan vilka byggnadernas återuppförande och inredning varit omöjliga.

Nordiska museet tackar dem som med stor sakkunskap har rekonstruerat denna gård: främst intendenten vid Skansens allmogeadvelning Gotthard Gustafsson, vidare intendenten vid Nordiska museets allmogeadvelning Sigfrid Svensson och amanuensen därstädes Elisabeth Strömberg, vidare byggmästare Lars Persson och verkmästare Emil Östlund, båda från Forsa i Hälsingland, samt konservator Sven Dalén och hans förträffliga medhjälpare, sist men icke minst även alla dem av våra egna arbetare på Skansen som medverkat.

Och nu står gården färdig att vigas. Säg inte att den är en

Bygdefolk och spelmän från Hälsingland vid Delsbogårdens
invigning. Foto Dagens Nyheter.

Sven Lübeck talar.
Foto Svenska Dagbladet.

konstprodukt och att friluftsmuseets idé är föråldrad! Hur mycket vi än älska en gammal gård på sin rot i hembygden, så har dock denna gård just här på denna plats sin egen stora uppgift. Den skall för Skansens miljoner besökare berätta om svensk bondestolthet, om svensk allmoges säkra smak och handaskicklighet och om alla de jord-andens osynliga krafter som tillsammans livgiva det dyrbara begrepp som heter det svenska hemmet, vår bästa lott och arvedel.

Och du som besöker denna gård här på Skansen — lyss, och om svenskt blod bultar i ditt hjärta, så skall du här inne förnimma rösterna från det förgångna:

Det susar i kammarn på vinande loft
om det trogna blod som jag ärvt,

och det svävar som gammal lavendeldoft
kring kuddens skinande lärft.

Hälsinglands över hela vårt land berömda lärft pryder de 19 bäddar som denna storbondegård rymmer och klädkammaren visar präktiga prov på brudelin och allsköns annan stass.

Och nu till sist hylla vi dig, hälsingländske bonde, du svenske odalman som i generationer bebott dessa hus, som avlat söner och döttrar och troget bärgat åkrarnas gyllene skördar, innan du själv återbördades till vilan i hemjordens sköte:

Du byggde ditt hus av kärniga skogars trä,
din bjälksal för högtidens brus,
ditt drömloft i lönnkronans lä.
Ditt väsen var kärvt,
din själ var enkel och stor,
ty allt vad du var, det var ärvt,
från jorden, din stränga mor.”

Så talar landshövding Lübeck:

”Hemma i Hälsingland ha vi nu i praktiskt taget varenda socken bygdegårdar, i allmänhet naturtroget och måttfullt inredda och utrustade för att giva en god och icke museimässig bild av livet i helg och söcken . . . Men vad är naturligare än att i rikets kulturella bygdecentrum här på Skansen se vår hembygdsrörelse återspeglas i denna typiska landskapsgård där landsmän i förskingringen kunna samlas för att liksom andas hembygdens luft och uppliva kära minnen, där också huvudstadens och andra rikets folk ävensom främlingar kunna skaffa sig en försmak eller översikt av byggnads- och levnadskulturens utveckling i vår landsända.

Den Hälsingegård eller Delsbogård som nu reser sig här inför oss är ett lyckat bidrag till Skansens strävan att skapa en levande bild av Sverige i huvudstaden . . . Och därför, hälsingar — med ett varmt tack till alla som i kärlek till bygden påtagit sig bestyr och kostnader för gårdens resande, Nordiska museet,

Skansen och Hälsinge gille, framlidne major Carl Noréus och andra enskilda — så ber jag er med mig höja ett fyrfaldigt leve för fosterlandet och Hälsingland. De leve!"

Sven Lübecks långa och sakrika redogörelse för hembygdsrörelsen i Hälsingland, ur vilken vi här blott kunnat citera några ord, grep de närvarande på alldeles särskilt sätt. Ty man visste att han blott en vecka förut återvänt från en lång sjukledighet och mången anade nog att denne genomsvenske man alltför hårt tårt på sin hälsas och sin generösa andes rika kapital. Det blev också hans sista besök på Skansen. Men hembygdsrörelsens män innanför och utanför Nordiska museet bevarar hans minne med vördnad och tacksamhet.

Efter några spelmanslåtar tog rikets väl mest kände hälsing till orda. Arthur Engbergs entusiastiska och monumentala anförande återges på annat ställe i denna bok. Efter dess slut uppfördes med den gamla gården som bakgrund ett lustigt hälsingespel för dagen författat av Staffan Tjerneld. Delsbostintan (Ida Gawell-Blumenthal) och Lillstintan (Birgit Wiklander) och ej minst storbonden i gården (Torsten Bergström) hörde till de viktigaste bland de agerande.

Och så till sist förklarar Kronprinsen — efter några lustiga erinringar om sitt senaste besök i Hälsingland — gården högtidligen invigd och upplåter dess tunga port. Under tonerna av Hälsingesången går man in på tunet och gör husesyn under ledning av gårdens skickliga byggledare, intendent Gustafsson.

Dagen slöts med subskriberad middag på Högloftet där många tal livligt tolkade känslor av glädje och tacksamhet. Ordföranden i Nordiska museets nämnd riksantikvarien Curman hyllade framför allt Hälsinge gilles betydande insatser, en hyllning som främst riktades till dess outtröttlige ordförande kapten Gunnar Grubb. Minnet av den Skansenvän och donator som bekostat gårdens uppförande, major Carl Noréus, hugfästes med djup tacksamhet. Bollnäsbon, numera förste folkskollinspektören i Stockholm fil. dr Bror Jonzon avslutade det hela med en hälsning till hembygden, ur vilken vi citerar:

"Den äkta hembygds kärleken har intet av självtillräcklighet.

Gripsholmen 12. 8.
Wederöbror! 1940

Tack för utbjudningen
till hälsningsmiddagen, men jag
laborerar y. närvarande med bo-
landet och min svärs gift
och torde vara föga lämpig
att delta i banketten.
Jag väntar alltså

tacka nej. Vår hälsning till
och hälsa Arthur som väl
också är gäst.

Din gamle vän
Albert Engström

som inte ser det han skriver.
Förut ev. fel!

Den stänger inte synkretsen. Den är det innersta i fosterlands-
kärleken. Och liksom fosterlandskärleken, då den är sådan den
bör vara, ytterst har hela mänsklighetens stora kulturuppgifter
inom sin verksamhetskrets, så syftar också hembygds-kärleken
ut över bygde- och landskapsgränser. Andra bygders tillgångar
och företräden som den ser och villigt erkänner väcka icke av-
unden men sporra till ädel tävlan. Det gemensamma, det sven-
ska, är summan av allt vad skilda svenska bygder äga av natur,

av minnen, av dådkraft, av storsinhet och adel i tanke och tro. Och till detta gemensamma vilja vi som ha vår hembygd kär se den ge det mesta och bästa den förmår.

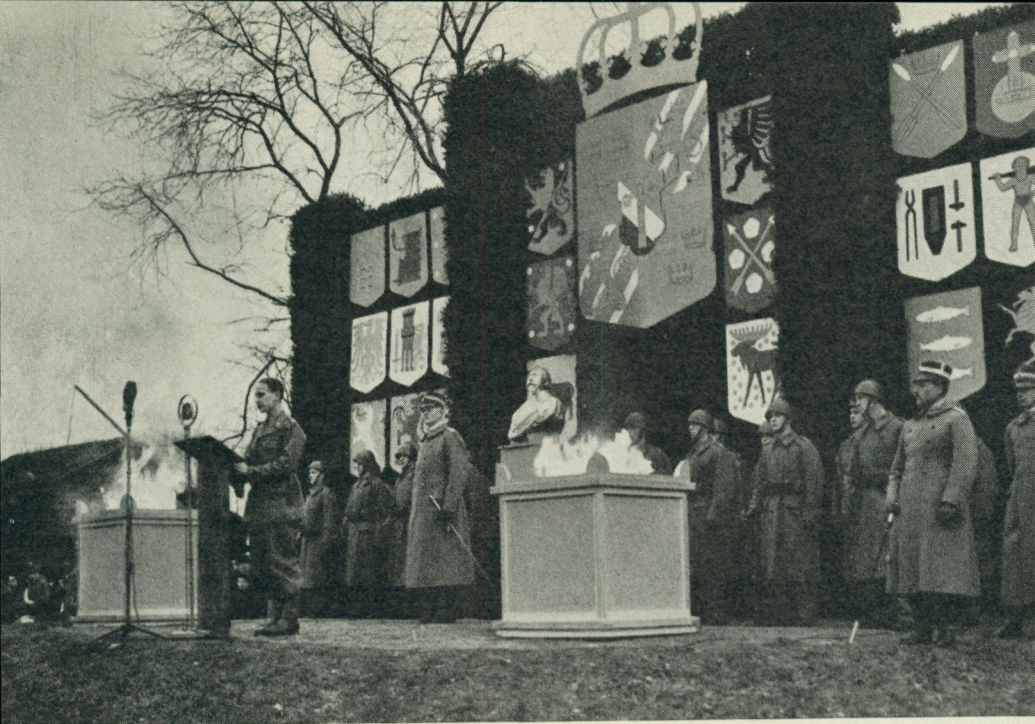
Nog veta vi att hälsingen har sina brister och fel, han som andra, men när sörbon nedsättande talar om hälsingeliv, då vilja vi säga honom att han talar om något han inte känner. Hälsingeliv, det är ett strävsamt liv i snötyngd timmerskog, i sågverk och brädgårdar, på ängar och åkrar, i ladugård och stall, i kök och vävkammare, det är ett farofyllt liv bland timmerbråtar i forsarna och i fiskebåtar på havet. Hälsingeliv, det är glada fåbodfärder på lördagskvällar, det är dans på logar i ljusa sommarnätter, det är helgdagsfrid efter vardagsid.

Herremakt och fogdevälde har hälsingen aldrig tålt. Fri är bonde och fri är dräng. Självrådlig kan han vara men inte laga-lös. Oskriften lag är lika fast som skriften. Och därför kan det hända att han någon gång själv skipar rättvisa. Vål böjer han inte nacke och rygg för främlingen, men dörren till hans gästfria hem står alltid öppen för den som kommer med ärligt uppsåt. Sådant är hälsingelivet och sådan är hälsingen”.

Festen förgylldes med telegram och andra välönskningar. Därbland till och från H. Maj:t Konungen. Dito Albert Engström vars hälsning till styresmannen, den sista från denne gamle Skansenvän till Artur Hazelius institution, reproduceras här som det mänskliga dokument den är.

Berättelsen om Delsbogården kan icke avslutas bättre än genom att återgiva det intryck den gjort på en djupsinnig besökare. Den välkände kritikern dr Nils Palmgren skriver:

”Det är en verklig upplevelse att se dessa festliga, rörliga, brokiga interiörer. Ingenstädes kuttryggigt, obekvämt och lung-sotstungt utan genomgående luftigt, rymligt, fyndigt och trivsamt. Man blir verkligen människa i dessa rum. Man blir lugn och glad och man känner inte på samma sätt livets hets och meningslöshet som man känner den i våra dagars miljö. Kärleken har varit med då alla dessa ting blevo till. Var och en har gjort sitt bästa, glad att behärska sin konst eller sitt hantverk, ivrig att överträffa sig själv. Så bli dessa ting, vart och ett för

Fältpastor Hans Åkerhielm talar den 6 november.
Foto Svenska Dagbladet.

sig och tillsammans som kör, en lovsång till livet och arbetet, en storslagen hyllning åt alla som under gångna sekler arbetat och kämpat för vårt land.

Det är inte utan att man känner en hjärtats oro, när man lämnar Delsbogården. Varför har vårt nutida liv oftast blivit så fattigt, våra miljöer så tillfälliga, rotlösa och artificiella? Måste vi inte tvingas tillbaka till det som har ett verkligt sammanhang med släktets liv? Och huru skola vi bära oss åt för att komma dit?"

När sommaren 1940 led mot sitt slut, blev det ånyo den svenska försvarsmakten som erövrade Skansen. "De inkallades dag" annonserades lördagen den 10 augusti i syfte att förströ stockholmsregementenas många militärer. Den besöktes av 20.000 personer. Kom så den 15 september, "Det frivilliga försva-

rets dag", med ett sällsynt imponerande uppbåd av kårer, av manliga och kvinnliga uniformerade i många tusental som med fanor och spel defilerade förbi de kungliga.

Hösten är kommen. Den 6 november rinner upp över Skansen för en gångs skull med klar himmel. Till hjältekonungens lov hade ett nytt äretempel upprests på Tingsvallen efter ritningar av Gotthard Gustafsson. Brinnande eldar och militärvakt omgiva kungens gyllene bild. Dagens höjdpunkt blir ett imponerande korum med Stockholms garnison som hade generalerna Testrup och Cederschiöld i spetsen. Fältpastor Hans Åkerhielm höll ett av sina lika gripande som originella anföranden:

"Gustav Adolf blev med tiden tämligen fet — dessa historiebokens ord ha nästan blivit det enda som många svenskar veta om sin konung. Men icke i fetman satt den storhet som kommit hans namn att leva genom tiderna. Hans verkliga storhet låg på ett annat plan. Låg den i hans begåvning? Ja förvisso — men begåvningen förklarar icke allt. Det har funnits många högt begåvade människor som det aldrig blivit något av. Begåvningen är blott ett redskap — allt beror på i vilken anda man använder sin begåvning.

På Gustav Adolfs uppriktiga fromhet kan man icke tvivla. Ju mer historikerna göra honom känd för oss, desto mer ana vi att det var tron som var den samlande kraften i hans liv. Regelbundet bad han, regelbundet läste han sin bibel, regelbundet deltog han i gudstjänsten — så växte sig hans tro starkare dag för dag. Det är denna starka tro som förklarar hans storhet. Gustav Adolf visste varifrån man får övermänskliga krafter. Han kunde göra apostelns ord till sina: Allt förmår jag i honom som giver mig kraft.

Nu ligger Gustav Adolfs tid långt tillbaka. Nu sjungas icke psalmerna med samma iver. Nu är det icke längre Gustav Adolfs trygga och breda gestalt som dominerar tiden. Nu dominera andra herrar med en annan tro. Och dock leva idealen från storhetstiden alltjämt kvar djupt nere i svenska folkets själ. Blir det allvar — blir kriget en verklighet — då blir det den kristna tron som åter skall ge vårt folk styrka och kraft. Vårt finska broder-

folk har detta år givit oss ett gott föredöme. Det är min djärva tro att svenska folket när det gäller skall följa finnarnas exempel. Då skola också vi få erfara sanningen i ordet: Allt förmår jag i honom som giver mig kraft.

Men kriget har ju redan nått oss! Sedan länge skördar nervkriget det ena offret efter det andra i vårt land. Håglösheten är nu vårt lands fiende nr 1. Också nu är det verkliga förhållanden, också nu är det allvar — därför behövs nu under nervkriget den kristna tron minst lika mycket som under det blodiga kriget. Vi svenskar få icke likna vår hjältekonung blott i detta att med tiden bli tämligen feta — vi måste framför allt likna honom i hans ljusa, glada gudstro och i hans regelbundna andaktsliv.

Så har jag i dag hört vår store konungs budskap till sina sentida vapenbröder: Bed varje morgon och afton ditt Fader vår! Gör det — och du skall få erfara: Allt förmår jag i honom som giver mig kraft. Amen.”

Senare på aftonen hade studenterna sin sedvanliga uppmarsch. Docenten Folke Lindberg var deras mærgfyllde talare, den bäste på många år. ”Jag vet inte, vad som sades från denna plats för jämnt ett år sedan”, yttrade han bland annat. ”I de dagarna stod vårt finska broderfolk på vakt längs den gräns som Gustav Adolf en gång dragit genom Karelen's ödemarker, berett att värja sitt land mot den övermäktige grannens väntade angrepp. Det måste den gången ha legat nära till hands att mana fram bilden av en statsman som i Stolbovafreden reste ett värn för riket i öster och som på den yttersta gränsstenen norr om Ladoga lät på latin rista de stolta orden:

Rikets yttersta gräns här satte Gustavus Adolphus,

Svearnas kung. Må hans verk länge med Guds hjälp bestå!

Mycket, oändligt mycket, har hänt i Norden efter den 6 november 1939. Det nya läge vari vi försattes genom alla dessa omstörtningar, har dock inte förminskat behovet av en nordisk vakthållning i öster; den svåra bräsch som genom Moskva-freden brutits i Gustav Adolfs gamla av naturen anvisade försvarslinje, har givit en tragisk relief åt denna del av hans stats-

mannagärning... Det lugna och välinredda folkhemmet Sverige har med ens ställts inför faror och svårigheter som inte kunna bemästras utan ett uppåtbåd av nationens samlade kraft. Historien lär oss att flera av våra problem i grunden äro desamma som de med vilka våra förfäder på Gustav Adolfs tid brottades. Utan tvivel kunna vi ha nytta av att följa deras strävanden och kamp och iakttaga, hur de reagerade i liknande situationer. Men fråga är om det ändå inte i första hand är något annat man tänker på, då man talar om Gustav Adolfsminnet som en av vårt folks andliga energikällor. Är det inte så att i den svåra kris vi nu genomleva, människan Gustav Adolf har ännu mer att ge oss än statsmannen? Det står säkerligen klart för oss alla, vilka sidor av den store konungens rika väsen som vi svenskar just nu ha ett särskilt starkt behov av att levandegöra för oss och att söka efterlikna i den mån våra krafter tillåta det. Jag syftar på hans mod, hans dödsförakt, hans offervilja, det överlägsna, nästan glättiga lugn, varmed han tog på sig det tyngsta ansvar och utsatte sig för dödliga risker."

Efter Gustav Adolfsdagen löper Skansens årliga festcykel snabbt mot sin fullbordan. Sylvesternatten brukar vara den sista högtidligheten där uppe. 1940 liksom året förut gick emellertid dess höjdpunkt förlorad. Anders de Wahl gav återbud under dagens lopp och många besökare vandrade förgäves till Skansen. Det fyra meter höga jättebålet tändes utan "Nyårsklockan". En trist allvarsstämmning rådde i den isiga nyårstimman. Kanske passade det också bäst så, om man tänker på situationen i världen. Men när årtalet 1941 plötsligt tändes på Bredablicks torn och silverklängen från Hedvig Eleonoras klockor dallrade ut i natten från Håsjöstapel, då visste man ändå att mänskligheten all världens köld och mörker till trots hade skridit ett år närmare — freden.

MARKENS OCH DJURENS ÅR PÅ SKANSEN

av Carl Fries

Svensk ära, skyldighet, vilja har funnit fasta och klara uttryck vid de manifestationer inför faran som markerade det senast förflutna årets gång på Skansen. Samling sker på tingsplatsen, så har det varit genom tiderna, och Skansen är vårt stora tingsställe med utsikt över Sverige. De föregående sidorna i denna bok ha givit ett omedelbart begrepp om Skansenåret 1940 och dess mänskliga innehåll.

Men omkring och igenom allt detta förlöper ett annat Skansenår med egna skiften, så djupa i tiden att de för oss kortlivade varelser beteckna det evigt återkommande. Det är solens, markens, blommornas och djurens år. Nära tingsplatsen låg i forntidens landskap den heliga lunden, där naturgudomligheter, oändligt mycket äldre än asagudarna, bodde i ekarnas kronor. Skansen är först och sist natur, det är lunden som överskyggar tingsplatsen.

I Skansenhöjdens mark och växtlighet urskilja vi alltjämt de ursprungliga dragen. Mäktiga ekar skugga ännu någon slänt med hasselbuskar och vitsippor, en svävande doft förråder konvaljerna, som gömma sig mellan lövsnären, bortom Seglora sluter tallskogen upp med raka stammar och mörka kronor, så att man anar den svenska mon, och på bergets hjässa, där jordtäcket är tunt, ha magra rönnar rotat sig i skrevorna. Det är sådan barr- och lövblandskog, som en gång säkerligen funnits överallt på Stockholms malmar och på de stränder, öar och holmar, mellan vilka Mälarens vatten möter Saltsjöns. Skansen är

en del av Södra Djurgården, genom århundraden kunglig domän och jaktmark, något som utan tvivel haft mycket att betyda för naturens bevarande. Omdaningar i parkstil, särskilt under 1800-talet, ha fört fram till den nuvarande bilden, en mjuk och behaglig sammansmältning av naturskog, park och trädgård.

Detta är ett landskap som i nutidens Mellansverige har åtskilliga motstycken, alldeles särskilt i herrgårdsbygderna. Det ger rum för många livsformer; på Skansen röra sig i full frihet nästan alla de däggdjur, som tillhöra Stockholmstrakten. Det är inte bara gott om ekorrar och igelkottar; en och annan sommar natt kan grävlingen smyga sig in under staketet, och vinterdagens spårnö uppenbarar alltid harens traj och hermelinens karakteristiska hoppspår. Ganska ofta händer det att också räven listar sig in på Skansen. Den fågelfauna, som tillhör det mellansvenska lövskogs- och parklandskapet är också väl representerad här. I de ihåliga gamla träden och i holkar av naturliga stamstycken häcka en hel rad hålbyggare, bland dem alltid talgoxen, blåmesen, entitan, nötväcken, svart och vita flugsnappare, staren och gröngölingen, någon gång lilla hackspetten, skogsduvan och kattugglan. I buskar och snår bo trädgårdssångaren, koltrasten, gulsparven, bofinken, grönfinken och flera andra arter. Om vintern lysa domherrarna i de snötyngda trädkronorna, flockar av snöskator och sidensvansar slå till i rönnarna för att äta bär, gråsiskor och grönsiskor fara i lätta, livliga följen mellan björkar och alar, och gräsänderna sträcka av och an mellan stadens vatten och dammarna häruppe.

Så har Skansen sin del i det fria djurliv som tillhör Stockholmstrakten. Men det är långt till storskogen och fjällheden med deras mäktiga djurgestalter — björnen, lodjuret, vargen och andra — de ursprungliga härskarna på svensk mark, nu undanträngda och nästan förintade. Vi måste föra dem hit från skogen och fjället. Tyvärr kan det icke ske utan en inskränkning i deras frihet. De som anse detta förkastligt må besinna att det sker till många människors glädje och för att fullständiga bilden av Gammalsverige på Skansen. Ty liksom de åldriga går-

darna vittna om ett människornas Sverige som tillhör en förgångnen tid, så frammana dessa djurgestalter syner och röster ur ett vildmarkens land som också mestadels är försvunnet ur verkligheten. Förhållandet till den vilda djurvärlden, med fångst och jakt och en oavlåtlig kamp mot rovdjuren, väver sig in i hela vår äldre odlingshistoria och formar till stor del liv och öden i svenska bygder genom årtusenden. Därmed förstå vi det djupt riktiga och väsentliga i Artur Hazelius tanke att låta friluftsmuseet häruppe på höjden innesluta också något av det Vildmarkssverige som var ramen kring våra förfäders liv och arbete.

Vi fördjupa oss i betraktandet av ett spår i snön, en fågelmoder som matar sina ungar, ett djur i vila eller smidig rörelse — sådana enkla syner som mött vårt släktes ögon genom tiderna och alltjämt behålla sin makt över oss. Vad vi ha för ögonen av natur och djur på Skansen låter oss rikta blicken utåt mot skogar, sjöar och fjäll och bakåt i tiden; en rundvandring genom markens och djurens år inom denna lilla krets ger oss ständigt nya utsikter bortom horisonten.

Vi nordbor ha inte bara de fyra årstiderna att uppleva och glädja oss åt, det är en årstidsväxling full av övergångar och fina skiften. Det tjugande och egna i vår natur finns just i de långa övergångstiderna, lika väl i årets lopp som i dygnets gång. Tänk på december, när själva dagen är en gryning och en skymning som gå in i varandra, och på sommarnattens ljus som låter kvällen glida över i en ny dag. En ton av våren finns kvar långt in i sommaren och håller grönskan ung och frisk. Hösten börjar som en aning i augustis klara rymd och skrider genom mognad och flammande färger sakta mot tystnaden och vilan. Vintern är tung och pressande, men snön lyser upp vår tillvaro, och det kommer nästan omärkligt en tid som är vinter och vår på en gång. Den finske diktaren Juhani Aho har kallat den för vårens vår. Det är den långa väntanstiden i det nordiska året, då våren är en dager, en första fågelton, innan den blir verklighet på marken. På Skansen har den mycket att ge, men den glider tyvärr förbi tämligen obeaktad.

Bild 1. Fågelvår på Skansen. Storkhonan väntar tillökning i familjen. Foto Åhlén & Åkerlund.

Staden Stockholm har Skansen inom räckhåll för ett par fria timmar när som helst, morgon och kväll, året igenom. Men hur är det? De stora skarorna möta upp på några märkesdagar, när den riktiga våren dragit in och sommaren är stadfast. Däremellan ligger Skansen i månader nästan bortglömt, nästan folk-tomt.

Den sista snöbyn har lämnat ett tunt lager av nysnö på den gamla vattentunga, sjaskiga snön. Markens vinter är obruten. Men himlen över jorden är vårens oroliga himmel. Nyss låg hela Skansenhöjden i flödande sol med knallblå skuggor över snöfälten, nu grånar det igen, det kommer en isig pust och snön faller. Återigen en snabb förändring i den himmelska regien — en blå reva i molntäcket, ett strålknippe rätt genom snöfallet. Det är solsnö. Den kommer torr och småkornig i en luft, genomlyst av sol men ändå kall.

Till en sådan stund hör den första fågelvisan. Det är bara en talgoxe, kanske en blåmes som låter höra sig medan solsnön faller. Förkunnelsen är anspråklös, men tonfallet har den rätta övertygelsen. Man stannar ett tag för att lyssna och går vidare med lättare steg. Lugnar det så mot kvällen och skymningen, kan det hända att man får höra koltrasten pröva några klara strofer. Han är den förste riktige sångaren i vårens vår, alltid långt före rödhaken och taltrasten.

Nu i vårdagjämningens skymning är det också andra djupare och vildare röster som bebåda våren på Skansen. Från sluttningen i öster tränger långt ut över Djurgården en bisarr olåt av dova tvåtoniga rop och jamande skrik. Den musiken hörde en gång till vårvinternatten överallt i de svenska skogarna. En och annan jägare och skogsströvare visste nog att det var berguven och lodjuret som ropade ut sin brånad. Men för de fåkunniga var det gaster och troll i mörkret. Skogen var full av hemligheter. Nu äro gästarna avlivade och vetenskapligt redovisade. Skogen är uppröjd, räknad och inrutad. Men fantasien är på väg att torka ihjäl. Till sist ha vi återupptäckt den gamla sanningen att människan lever icke av bröd allenast; vi ha inte råd att i den materiella välfärdens namn till det yttersta rationa-

liser och likrikta naturen. Vi behöva också det onyttiga, några vattenskadade marker, där träskfåglarna gömma sina bon i starren, en sista ovärdad skog, där berguven ropar och lodjuren marodera, vi behöva äventyret och de stora synerna.

Så tänker man en vårnatt på Skansen, när den forna svenska skogen låter höra sina röster.

Vintern kan komma tillbaka med en sista ordentlig snöstorm, men i Skansens fågelskog fortskrida ändå med seg förtröstan förberedelserna till den stora tid som närmar sig. Korparna ha bråttom att dra ihop kvistar och fjolårsgräs till sitt bo, hägrarna börja så smått intressera sig för de gamla risnästena från i fjol, och någon gång när solen sticker på i dagsmejan klappa storkarna av hjärtans lust med sina röda näbbar.

Innan mars månad är gången till slut, ligger uvhonan på ägg under bergkumlet, korphanan värper, och den fortfärdigaste av hägerhonorna trycker djupt i sitt stora bo, medan en och annan snöflinga dalar ner på hennes rygg. Kanske gömmer hon redan det första ägget under sina fjädrar som en himmelsblå förhoppning. Fåglarnas vår börjar före markens och blommornas.

Snart är den stora tiden inne på Skansen, i människornas såväl som i djurens år. Solen skiner, varmt och pålitligt, snön är försvunnen, blomstertåget över marken är redan i gång, snödroppar, krokus, blåsippor, vitsippor, en välkänd tågordning, alltid densamma vår efter vår, alltid nyskapad som i begynnelsen.

Det händer något nytt i Skansens djurrike för varje dag och varje natt i denna välsignade tid. I kättar och fållor bräker det av nya små liv, killingar, kalvar och lamm, alla tafatta och osäkra på benen men törstiga och ivriga. Vildsvinssuggan har begåvats med ett halvt dussin vitrandiga grisar, ganska nätta innan ränderna gå ur, hos dovhjortar och kronhjortar har det också blivit tillökning i familjen, och i skuggan under tallarna ligger den stora älgkon och följer med vaksamma ögon sina långbenta tvillingar, där de strutta omkring i hagen. En och annan gräsandhona kommer redan vandrande med sin stora kull på väg till dammarna, men svanhonan ligger ännu i väntan och

Bild 2. Hägrarna, som leva och häcka fritt på burens tak, äro ett märkligt och vackert inslag i Skansens fågelliv.
Foto Stockholms-Tidningen.

slumrar på sitt jättelika bo. En aprilmorgon möttes svanarna bröst mot bröst på vattnet till sin sällsamt vackra parningslek, och ett par dagar senare gick svanhonan med vaggande steg från dammen upp till ett stort busksnår. Därinne i skymundan började hon plocka och ordna med löv och ris. Det var lätt att förstå vad som var meningen. Men hon hade just ingenting att bygga med. Här gällde det att snabbt skaffa vad som behövdes. En lastbil fick rulla iväg till en sjö i Södertörn. Nästa morgon låg en stor hög av fjolårsvass i närheten av busken. Nu hade svanarna byggnadsvirke av rätta sorten, och de satte genast i gång med sitt arbete. Dag för dag kunde man se hur det gick framåt. Svanhanen stod vid vasshögen, nappade till sig stråna

med näbben och langade över dem till honan, som skötte det finaste arbetet, själva flätningen av det stora boet. Mellan kvistarna i snåret såg man de långa, smidiga svanhalsarna i oavbruten rörelse timmar igenom. Det hela var en syn som talade direkt till människorna. De stodo där som i andakt. Ingen störde fåglarna. Den som gjort sig skyldig till något sådant hade säkert fått en handgriplig tillrättavisning.

I fågelskogen utspelas i dessa veckor de mest skiftande familjescener. Berguvhonan matar med moderlig omsorg sin spädate unge, som tittar fram mellan hennes yviga bröstfjädrar. Det är en förunderlig kontrast mellan hennes vilda figur med de eldgula ögonen och den ömhet som talar ur alla hennes åtbörder, då hon lossar små smulor av rovet och försiktigt bjuder dem åt sin unge. Samma ömhet och mjuka takt råder vid storkarnas bo. Oändligt fångslande är det att se hur de bygga sitt mäktiga rede, hur de avlösa varandra under ruvningen och med yttersta varsamhet syssla med de sköra äggen och de små vitduniga ungarna.

Det stora skådespelet är hägrarna. Den som för första gången besöker fågelskogen stannar häpen inför en otrolig syn. Där finns en mycket stor, rymlig bur, och det vimlar av fåglar, men mest utanför — i luften, på taket, i träden! De komma svävande i glidflykt högt under himlen, breda i vingfånget som örnar, sänka sig i vida bågar över taket, lyfta igen och segla bort. I vimlet urskiljer man snart några fasta punkter; det är de stora risnästena på burens tak. I ett av dessa bon sker just ett vaktombyte — på bokanten landar en häger, den som skall avlösas reser sig från äggen, de två stora fåglarna buga sirligt och stryka med näbben varandras ryggfjädrar i förälskad ömhet, varefter den nyss ankomna sakta sjunker ner över äggen och den andra flyger bort. I boet näst intill, som är halvfärdigt, figurerar en ensam häger. Han riktar huvudet som ett spjut rakt i höjden och låter det åter sjunka, medan ett djupt råmande tränger fram ur hans strupe. Det är en vädjan på kärlekens språk, säkert välta- lig hägrar emellan. I ett par av bona finns det redan halv vuxna ungar. Deras måltider äro vilda slagsmål; när någon av föräld-

Bild 3. Höst i lövskogen på Skansen. De unga kronhjortarna få tidvis, i likhet med dovhjortar och rådjur, ströva fritt inom hela området.

rarna kommer med krävan fylld och slår till på nästkanten, möts han av de hemskaste skrån och blir formligen överfallen av ungar, som fatta med sina grova näbbskänklar om hans huvud och inte släppa taget så länge det finns en fisk att få.

Allt detta sker inför tusentals människors ögon och i suverän likgiltighet för publiken. På närmaste håll kan man här avlyssna alla de olikartade lätena och i detalj följa livsytringar som ute i den fria naturen äro ytterligt svåra att iaktta, t. ex. bobyggandet, parningen och ungarernas uppfödning. Till och med en kännare på området kan göra nya erfarenheter i Skansens fågelskog. Hägrarnas liv, som här utspelas i full frihet, träder i själva verket långt mera ostört och oberört emot en än ute i hägerskogen, just därför att fåglarna äro fullständigt trygga. Bland djuren i markerna bringar människans åsyn alltid skrämsel och flykt; den som besöker en vild hägerkoloni får sällan se något annat än skrämde fåglar som stryka över trädtopparna och ungar som förgäves vänta på mat, så länge det ovälkomna besöket varar.

Hur Skansen fått sin fria hägerkoloni har förut berättats i denna årsskrift; meddelandena härom återfinnas i årsredogörelserna i Fataburen 1938, 1939 och 1940.

Nu, under våren och sommaren, är kolonien så gott som helt självförsörjande; dagen i ända komma hägrarna från sina fiskevatten för att ösa fångsten i de omätliga ungarernas gap. Varje stockholmare, som har sina vägar utmed Djurgårdsbrunnsviken eller Värtan, kan där få se hägerns fiskafänge. Han står orörlig på pass i det grunda strandvattnet, tar försiktigt ett par steg framåt. I nästa ögonblick ett blixtrikt hugg i vattnet, och när han åter lyfter huvudet blänker i näbben en fisk; han har gripit den på tvären, med ett par vana knyckar får han den i rätt läge och låter den slinka ner i krävan. Efter fullgjort fiske flyger han upp mot bergshöjden.

Våren glider omärkligt över i sommar. Skansen klär sig i grönt, häggarna dofta, fågelsången stillnar av; efter sångens tid kommer livets sommar med familjeomsorger och möda. Överallt är det samma bestyr; flitiga fågelföräldrar arbeta från morgon till kväll med furageringen, ungarerna trängas i varje bo och

Bild 4. Vinter i Svandammen. Där simfåglarna ha tillgång till lämplig näring och öppet vatten, övervintra de utan svårighet. Foto Carl Fries.

en vacker dag är det som en explosion av liv, när de plötsligt flaxa ut åt alla håll och försvinna i grönskan. Där lurar faran i form av glupska råttor, smidiga hermeliner och en och annan katt, som olovandes listat sig in genom Skansens staket. Men var och en är herre över sin stackare. Den allestädes närvarande människan har upptäckt var hermelinen har sina ungar gömda. Det är ingen annan råd för den ängsliga modern än att flytta dem till ett säkrare ställe. Hon kilar ner i hålet mellan stenarna, fattar tag i en av ungarna ungefär som en kattmamma, halar

upp honom och stretar iväg med sin börda. Ungarna äro nästan fullvuxna, de se större ut än modern i sina luckra pälsar. Hon släpar på sin unge, som först inte tycks fatta galoppen utan gör motstånd. Snart går det bättre, ungen hänger viljelös vid hennes sida och hon fortsätter i korta språng in under ormbunkarnas gröna valv. Så flyttar hon alla de fem ungarna, en efter en, till det nya gömstället.

Den lilla händelsen utspelas vid Oktorpsgården på Skansen en fridens förmiddag i juni. Den kunde höra till dagens verklighet var som helst i den svenska sommarvärlden. Men på andra sidan vägen, bortom staketet, står en väldig bisonko med sin ulliga lilla kalv. Dessa två äro gengångare från en avlägsen forntid i vårt lands natur. Det var en gång, då hela Sydsverige var en enda ofantlig vildmark, där mäktiga skogar av ädla lövträd, ek, lind, alm och lönn, flätade ihop sina kronor kring träsk och sjöar. Till denna rika stenåldersskog hörde uroxar och bisonoxar, kronhjortar och vildsvin. För forntidens människor utgjorde de ett värdefullt och eftertraktat villebråd; på ett skelett av uroxe, framgrävt ur en torvmosse i Vemmenhögs härad i Skåne, bär ryggraden tydligt märke efter ett kastspjut, men de läkta kanterna kring hålet i ryggkotan visa att den dristige stenåldersjägaren den gången gick miste om sitt byte.

Nu finns det inte mycket kvar av den yppiga sydsvenska lövskogen. Dess stolta djurliv är nästan helt utplånat. Men som levande minnesmärken ur forntidens historia ha bisonoxen och vildsvinet lika väl som kronhjorten sin plats på Skansen.

Europas bison är i nutiden en av jordens sällsyntaste djurarter. I vilt tillstånd är den helt utrotad. Något över ett hundratal exemplar leva ännu i djurparker och zoologiska trädgårdar. Det är en av sommarens stora händelser i Skansens djurrike när en ättelägg av detta forntidens villebråd ser dagens ljus häruppe.

Vad är mer att säga om årets gång över detta lilla hörn av det stora Sverige? Älgtjurens pockande frustning och kronhjortens bröl förkunna den höstliga brölloptiden bland dessa skogens högdjur. Det glesnar i snären, färgerna blekna och ok-

Skansens lodjur i närbild. Foto Albert Wetter.

Sälarna sola sig. Foto Georg Ohlsson.

Djur och barn på Skansen äro goda vänner. Foto Arne Wahlberg.

toberstormen sveper undan de döda resterna av trädens, markens och människornas sommar. Återigen ligger Skansen folk-tomt. Efterhösten hör till de illa tålda, de föraktade årstiderna. Men kom hit en dag i november. I de grå lufttonerna, i den oändligt bleka färgskalan finns en skönhet värd att upptäcka.

Flyttfåglarna ha brutit upp. Det skedde nästan omärkligt. Om våren komma de med sång, om hösten försvinna de tyst och förstulet. Men en liten, utvald skara har stannat kvar. Det är den stamtrupp som finner möjlighet att dra sig fram på höstens och vinterns sparsamma kost i våra marker, frön, bär och knoppar, insekternas ägg och puppor. Man har spekulerat mycket över orsakerna till den stora fågelflyttningen och förklarligt nog i förstone tänkt sig att det är kölden som driver bort fåglarna. Men vinterkölden i och för sig kan det inte vara. Hur skulle det då vara möjligt för några av våra minsta och ömtåligaste fåglar, t. ex. mesarna, trädkryparen, kungsfågeln, gärdsmynget, att stanna kvar häruppe i nordens och uthärda vintern? Och vidare — fågelforskningen har visat att det hos dessa och flera andra arter blott är en del av stammen som övervintrar här, medan de övriga draga söderut. Det kan inte rimligtvis vara så att en del kungsfåglar äro köldhårdiga, andra däremot inte. Saken är tydligen den att det är näringsfrågan som i första rummet är avgörande för flyttningen. En hel rad arter förlora genom kölden, isen och snön helt och hållet möjligheten att om vintern skaffa sig uppehälle i nordens. Andra finna näringsmöjligheterna reducerade och flytta därför till en del ur landet, andra åter, bland dem fröätarna, stanna kvar mangrant. Så länge födan räcker till, äro de vid full vigör och lida ingen skada av kölden.

Skansens fågelliv om vintern i och utanför burarna lämna övertygande bevis för att frågan ligger till på detta sätt. Se t. ex. på storkar och tranor! Ute i det fria ha de ingen möjlighet att livnära sig i vår nordiska vinter. Därför äro de utpräg-

---

Bild n. Björnhonan har gått ur idet med sina ungar. Foto Nordisk Roto-gravyr.

lade flyttfåglar. Men här på Skansen ha de gott kosthåll och finna sig väl till freds bland is och snö. Och de fria hägrarna, hur är det med dem? Eftersom hägern lever av fisk, måste han flyga sin väg innan istäcket hindrar hans fiskafänge; våra vilda svenska hägrar flytta i sydvästlig riktning, över Danmark, Tyskland och Holland till Frankrike och den iberiska halvön. Några av dem övervintra redan i Danmark. Skansens hägerkoloni är som nämnt självförsörjande under sommarhalvåret. På vintern vankas det strömning i stället för den uteblivna fångsten av mört och löjor. Koloniens medlemmar ha alltså möjlighet att inställa flyttningen. Det har visat sig att flertalet av dem, kanske två tredjedelar, stannar kvar här över vintern, medan de övriga draga bort. Skansens hägrar härstamma ursprungligen från kolonier i Halland, och nu kommer det märkligaste. Dessa vinterflyttande fåglar följde genast sina förfäders urgamla färdled ner över Västeuropa. Ingen hade visat dem vägen. Den fanns i släktets minne. De som undslupit fransmännens kulor komma tillbaka från sin långa resa och slå sig ner på burens tak. För dem är det en lika självklar sak att återvända till en bur på Skansen som för vilda fåglar att återkomma till den skog eller strand där de sett dagen. Men för oss människor ter sig det hela som ett underverk. Ingen sagans tummetott gjorde en sådan resa.

Vinternatt. Det snöar över Skansen. Djupt i sin grotta sover björnhonan. I sin lurviga famn håller hon ett par små ungar, ännu blinda och hjälplösa. Bortom vita slätter, bortom älvar och berg och insnöade hundramila skogar gömmer sig ett och annat björnide i den stora ensamheten. Sov gott därinne! Björnnatten är sex månader lång. En enda gång, mitt i denna fimbulnatt, vänder sig björnen på sitt läger, så berättas det i skogen. Äntligen, en dag i april, när det töar i solen, går björnhonan ut med sina ungar. Ingen ser dem utom örnen som kommer flygande högt över skogsdalen. Men i Vildmarkssverige på Skansen är björnungarnas lek ett älskvärt skådespel inför tusentals människor. Då är det vår igen över bergshöjden. De första blommorna lysa i fjolårsgräset, koltrasten sjunger och hägrarna färdas på silverblå vingar över land och hav tillbaka till Skansen.

TAL VID DELSBOGÅRDENS INVIGNING

av Arthur Engberg

Nathan Söderblom yttrade en gång om ärkestiftet: "Mitt stift påminner om Palestinas karta. Längst i söder ha vi Judéen med Jerusalem och templet. Det är Uppland med Uppsala och domkyrkan. Där norr om ha vi Samarien. Det är Gästrikland. Men längst i norr ha vi det leende Galiléen. Det är Hälsingland". Kanske skulle han ha kunnat tillägga: Genesaret det är Dellen.

Det spordes en gång: "Kan något gott komma från Nasaret?" Det gavs till svar: "Kom och se!" Kan något gott komma från Delsbo? Vi ge samma svar: "Kom och se!" Kring namnet brytas meningar och omdömen. För oss som veta vad det innebär, leder det känslor och tankar till vår hembygds hjärta, till en oförliknelig nejd av förtrollning och skönhet, ett folk med karaktär, gästfritt och öppet, hederligt och tillitsfullt. Väl ha kniv och brännvin skrivit ett och annat mörkt blad i dess hävder. Slikt är dock utanverk.

Om honom som bättre än de flesta kände det, om honom som älskade detta folk och därför agade det, om Lars Landgren, prosten som blev biskop i Härnösand, bjässen såväl andligt som lekamt, berättas många märkliga ting. Och dock finns intet mera rörande än anekdoten om Delsbodeputationen, som efter hans död kom till Härnösand för att anhålla, att den hänsovne biskopens stoft måtte få jordas på Delsbo kyrkogård. Motiveringen löd: "Vi dellbor anse, att det för oss vore en trygghet, om Lars Landgren som känner oss finge vara med oss på yttersta dagen och föra vår talan".

En gammal gård är icke endast tomt och hus. Den är en uppsummerad tradition, ett stycke historia. Den är resultat av generationers mödor. Bidrag och insatser ha lämnats från släktled till släktled. Den har arbetats fram och älskats fram. I stort som smått bär den vittnesbörd om det framfarna. Dess skuggor skymta i skrymslen och vrår. Dess skepnader viska i rummen. Seklers smak och tycke röjes i tusen smådrag. Det är som om gömda och anförtrödda hemligheter ville lösgöras ur tystnadens och skumhetens fångsel och tala från väggarna. Här gick släktens drama över scenen. Här hölls fest och gille. Här gjorde döden sin skörd och steg sorgen över tröskeln. Här buros de in som nyfödda och buros ut som gamlingar till sina grifter. Här upplevdes medgång och motgång, god dag och ond dag. Allt sätter spår efter sig. Tidevarv komma, tidevarv försvinna. Men den gamla gården förvaltar deras minnen. De omsväva den och deras röster nå den lyhördes öra. Gården lever. Liksom det kulturlandskap, vari den är infälld, återger den lynnet, läggningen och karaktären hos de släkten, som skapat, format, omformat och förvaltad den. Andens tid sätter sin prägel på det stoff, vari den arbetar. Våra provinsers byggnadsskick har i sin utveckling lytt under samma lagar som språk, sedvänja, klädedräkt och konst. Det har speglat själva själsarten, syftningen och hållningen hos bygdens folk. Och liksom det om människans språk gäller, att det icke blott är en skida för andens svärd utan självt ett stycke ande, så gäller det också om hennes boning, att den icke blott är ett yttre hölje utan även ett stycke själ. Våra socknars dialekter äro våra skaplynnens yttringar. Oss passa de, ty de ha vuxit och mognat fram som uttrycksmedel för vår egenart. Andra skulle de icke passa. Skånskan är den bördiga slättens tolk. Våra hälsingedialekter ha fått sin form och sin klang, sin rytm och melodi under själens växelverkan med en natur, där skaparen förlänat sin väldiga dikt en snabbare och oroligare puls, en mera förbryllande scenväxling. Så har också hela det övriga registret utefter vårt landskaps andliga liv fått sin färghållning från umgänget mellan naturen och människan, från deras hårda och sega inbördesstrid, deras brottning med

varandra. Sådant det i dag ligger inför våra ögon är det ett resultat av många och långa seklers arbete och strävan. Tegar ha brutits och odlats, krafter ha tämjts och ställts i människans tjänst, bebyggelsen har ökat, samfärdseln har fått nya ådror och linjer. Vi skönja vägen från naturlandskap till kulturlandskap. Vår provins är icke blott ett landområde. Den har med sin karakteristiska profil en uppmärksammas plats i den svenska kulturgeografien.

Goethe säger om sig själv, att han från sin fader har sin hållning, sin allvarliga livsföring, och från sin moder sin glättighet och sin lust att fabulera. Vår hembygds folk skulle om sig självt kunna säga något liknande. Dess statur, dess fasta inre resning har bragts till uttryck i den stolta landskapslag, som under namn av Hälsingelagen gällde för hela Norrland. Den inleddes med orden: "Med lag skall man land bygga. För den skull, om icke lag vore i landet, då kunde ingen bo där. Ty liksom det är en god gärning att hjälpa de goda till heder och rätt, så är det ock en god gärning att näpsa illgärningsmän och vrångvisa. Den som agalös lever och lagalös, han hederlös dör". I stenstil anges här våra faders syn på rättssamhället. Här är grunden. Här är "staturen". Här är livsföringens allvar. Den har hållit och håller alltjämt denna mogna visdom. Samhället skall och måste byggas och muras upp som ett lagsamhälle med rättssäker grund för alla och en var. I annat fall anfrätes dess innersta tåga av en moralisk röta. De slakten, som danat denna åskådning och i tidens fullbordan bragt den till uttryck i skriven lag, byggde på erfarenheten. Den hade lärt dem, att godtycke och självsvöld icke kunna tyglas, bindas och kuvas, därest icke levnaden sammanhålles av lag och rätt. Skymfen, vanäran, hederlösheten voro det naturliga krönet på ett liv i våld, lagtrots och rättsförakt.

Med detta ordningens faderskap förmälde sig den livsglada och skapande fantasiens gåva. Den var och är det konstnärliga arbetets källsprång. I musik och handaslöjd, i klädedräkt och byggnadsstil sökte den sig gestalt och uttryck. I traditionens ränning slog den in en oavlatligt föryngrad väft. Och gården var

dess värld, gården med dess brokiga mångahanda, dess allsidiga sysselsättning, dess sammanknytning av gammalt och nytt, gående och kommande. Måne vi betänkt, vad gården varit och är i vår allmoges liv? I en tid fylld av rationaliseringens strävanden, präglad av utvecklad penninghushållning och modern teknik, tänka vi med vemod och saknad på ett försvunnet och försvinnande skede, där varuinköpen voro få, men där den egna produktionen i hantverkets alla riktningar var så mycket större och rikare. Med skäl kan spörjas, om bättre och mångsidigare praktiska utbildningsanstalter funnits än dessa gamla solida släktgårdar, där ungdomen lärde sig att bemästra hantverkets olika grenar, där smide, träslöjd, målning, byggnads- och inredningsarbete, vävning och sömnad voro naturliga led i de dagliga göromålen, där linberedningens långa och invecklade procedur genom rivningens, stråkningens, sänkningens, hässjningens, dängningens, skäktingens, klyftningens, häcklingens, spinningens, härvningens, bultningens, slängningens och vävningens stadier gav manfolk som kvinnfolk fullt upp att göra, där vedhuggning och tröskning fyllde vintern, där redskapen tillverkades och lagades, där jord- och skogsbrukets mångahanda uppgifter påpassligt och sakkunnigt handhades och löstes. Där gavs i sanning både tungt dagsverke och utlösning åt själens produktiva och konstnärliga gåvor. Där fanns icke rum för mekaniseringens ensidighet. Där var icke det löpande bandets, det enformiga, evigt upprepade handgreppets system. Det gestaltades. Därför stod kring arbetet på gården en atmosfär av skaparglädje, av liv och förnyelse. Det kunde vara slitsamt och hårt. Det beredde dock den omväxling, som är vilans moder och tråkighetens fiende. I gården bodde minnena från fordom. Årsringarna i traditionens avlagringar kunde liksom skönjas. Styckevis skedde omvandlingen. I såväl löst som fast fogades nytt till. Gården liksom växte under kärleksfulla händer. Däri låg dess organiska väsen. Därav dess atmosfär.

Den som själv vuxit upp i denna miljö, danats och fostrats i dess sällsamma charm, den kan icke glömma sin tacksamhets-skuld.

Glada brudpigor i Delsbogårdens loglucka. Från Staffan Tjernelds friluftsspel "Den röda gården", som uppfördes vid Delsbogårdens invigning. Foto Text & Bilder.

"Jag ville sjunga i bergens ljus
men dröjer i skuggan av hembygdens hus".

Huru kunna glömma långa vinterkvällar vid brasan, surret av kvinnfolkens spinnrockar, knåpet med träslöjden, lugnet, fri- den, trivseln, sången, berättelsen, skrockhistorien, infallet? Det fanns ett rikt hemliv i dessa gårdar. Kanske var det en liten värld. Men huru fångslande och fantasieggande var den ändå icke! Kring dess gestalter, dess människor och djur, dess bestyr och mödor kretsar ens tanke, vart än kosan ställes. Den var ett fäste i både yttre och inre måtto. Den förkroppsligade i sin stor- vulenhet sina upphovsmäns syftning, djärvheten i deras håg,

resningen i deras vilja. I dess hägn fingo de sin fostran, dessa förfäder och fäder, som med sin frusna eld, sin förteguna och sammanbitna kärvhet, sina hårda nävar och sina brinnande hjärtan gjorde vårt landskap till vad det är. Delsbogården är en hyllning åt deras verk, ett ståligt äreminne över dem själva och deras bygd.

Skansens skapare härstammade från vår egen bygd, från min egen socken, från min egen födelseby. Hemma på Hassela gamla kyrkogård, vid ruinerna av det medeltida templet står en bautasten med namnen på hans förfäder. Vi hälsingar ha därför en första inteckning i huvudstadens Akropolis. Artur Hazelii minne kan icke skiljas från Hälsingland. Vi äro förmättna nog att hålla före, att det var ur vår mylla han fått sin forskarhåg, sin kärlek till bygdernas kultur, sin lyhördhet för det förflutnas röster. Delsbogårdens införlivande med Skansens minnesmärken är förvisso en åtgärd helt i hans egen anda. Här har gården mälts in i den rätta syskonkretsen.

Så må den då för nutida och framtida besökare bli ett budskap från vår hembygd, ett monument över våra fäder och deras odling.

I den följande bildserien från Delsbogården äro exteriörfotografierna av Lennart af Petersens och Erik André.

Ovan: Reuterrummet i Västerängsbyggnaden. Till höger: Herrstugorna i Västerängs- och Edsängsbyggnaderna. Foto Lennart af Petersens.

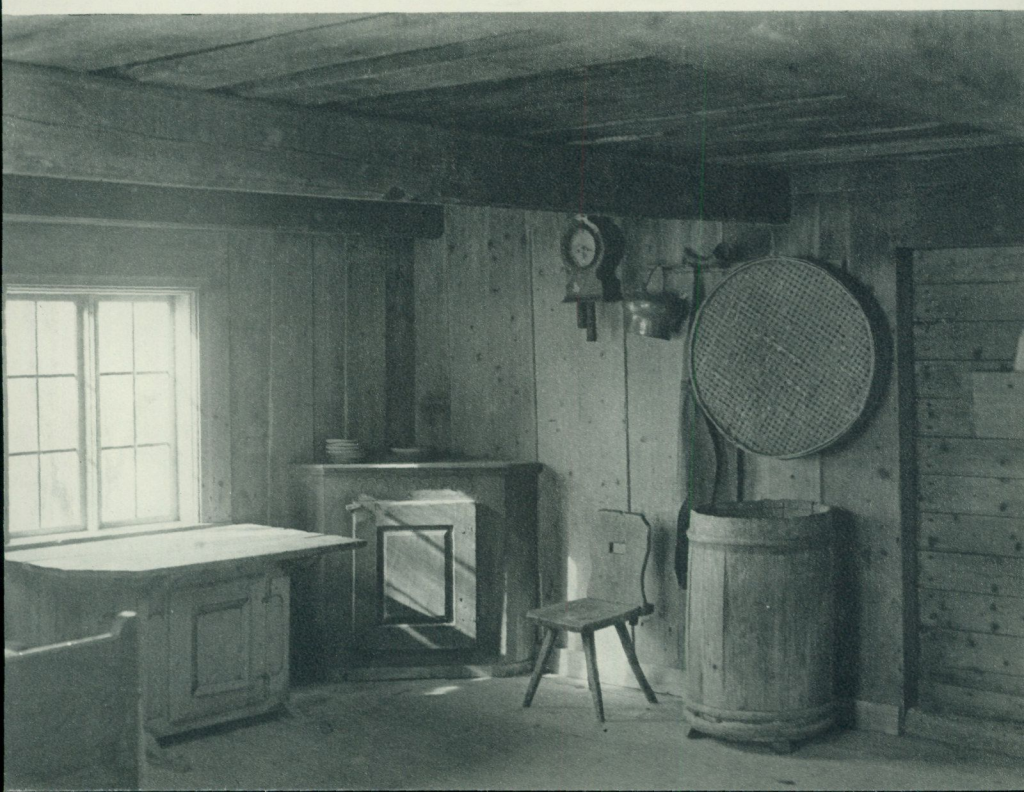
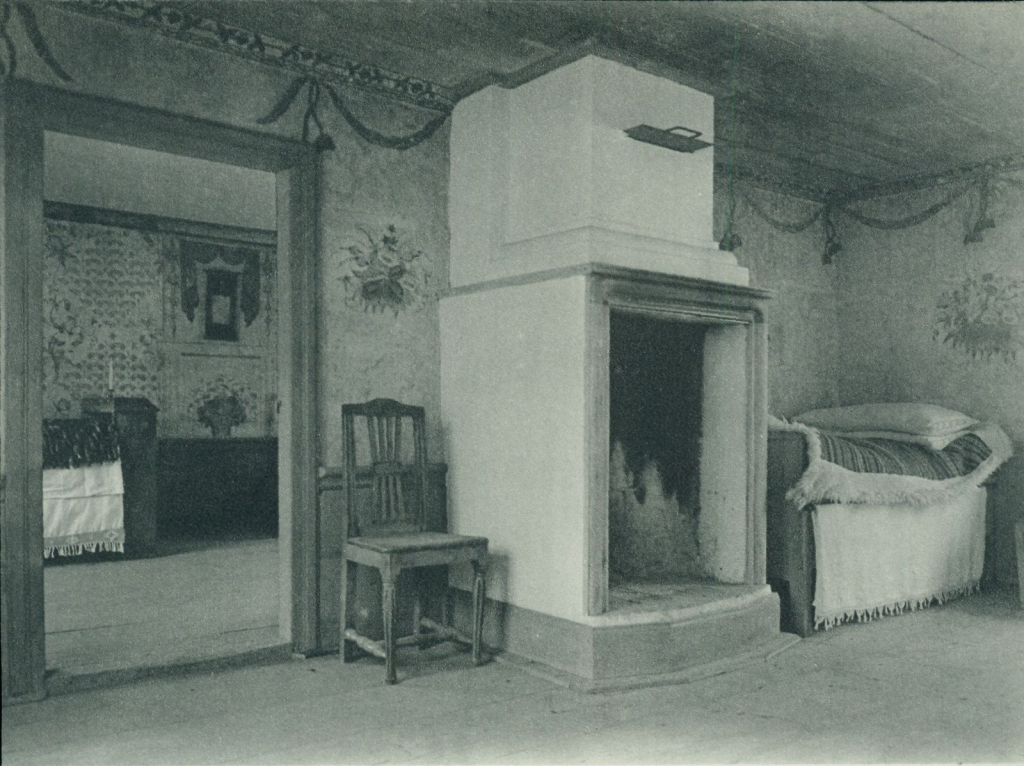

Ovan: Klädstugan i Delsbogården. Foto Hansa. Till höger: Sängstugans bot-
tenvåning och fähuset. Foto Lennart af Petersens.

DELSBOGÅRDEN

av Gotthard Gustafsson

L ikt en del av en byklase i en nordsvensk by ligga runt Tingsvallen på Skansen tre gårdar, tre märkliga representer från skilda tidsavsnitt, som tillsammans bilda ett ovärderligt monument över byggnads- och hemkultur i Nord-sverige: Älvrosgården, återupprett 1915—16, Moragårdens ålderdomliga och egenartat oregelbundna fyrkant, färdigställd 1930 samt slutligen Delsbogårdens högtimrade och rödfärgade husring, invigd 1940.

Moragården visar oss medeltidens och vasatidens gårds- och byggnadsskick: låga, ofärgade timmerhus — mest enrummiga — samlade till fyra längor runt det gröna gårdstunet. Här möter oss knuttimringskonstens guldålder: rundtimret med dess utsökta och sällsynt utomordentliga behandling av stock och knuthugg, av gåtar och andra konstruktiva detaljer. Takformer och takkrokarnas karakteristiska långt utspetsade horn, skärmtaken över förstudörrarna, kronskorstenens höga resning och krön samt en mångfald inredningsdetaljer företräda den medeltida formen, samtidig eller konserverad. Bilden av dessa gamla, förnäma byggnadsvanor kompletteras av de enkla timmerhusen i Älvdalsbodarna, där många uppvisa ett än ålderdomligare byggnadsskick. Interiörerna i Morastugan, Back-Mats stuga, sängboden i Hedninghuset samt fäbodvallens eldhus ge oss den medeltida rumsbilden: stugan, både vardagsrum och kök, är öppen ända till kroppåsen, de oklädda slätbilade timmerväggarna blanknötta och färgade endast av rök och matos. Snickerier och möbelinredning — den senare till allra största

delen väggfast — ha också bevarat träets naturliga färg och yta fastän patinerad på enahanda sätt. — Älvrosgården åter företräder en nyare tid med mera högtimrade hus och fastare slutna längor. Men yttre omständigheter ha gjort att den fyrsidiga gårdsformen, så utmärkande även för de äldre härjedalsgårdarna, i detta fall icke kunnat återgivas.

Den skenbart karga och torftiga enkelheten i dessa båda gårdar och kanske framför allt frånvaron av färg på möbler, snickerier och väggytor, allt detta som är så karakteristiskt och allmängiltigt för bilden av vår allmoges äldsta kända byggnads- och hemkultur, detta har för en mångfald besökare tett sig främmande och kanske oftast och med orätt dömts som bevis för bygdens och tidens fattigdom. Det är dock ingalunda så. Ty Ovansiljanområdets gård timrades i en bygd med en dåtida burgenhet som ej stod efter den socknens, där Delsbogårdens högtimrade, rödfärgade och rikt inredda furuslott restes för knappt hundra år sedan. Men hälsingebonden har dock mer än andra både velat och kunnat visa hur han ville bo. Knappt någonstans i vårt land ha bondgårdarna vuxit ut till så märkliga, rikt utstyrda och inredda timmerborgar som i Hälsingland under 1800-talets förra hälft. Kring det gröna gårdstunet reste sig en tätsluten ring av höga, rödfärgade hus, där timmervarens eller panelbrädernas strama upplinjerung av väggytorna luckras upp av mörkstrukna luckor eller dubbla rader mångtliga, blänkande blyspröjsfönster. Endast en konstrikt formad förstukvist eller skickligt snidad dörromfattning ge ett måleriskt avbrott och rytm i väggytornas kärva linjespel. Men knappt inom förstudörren får man en förkänning av den allomfattande lust att pryda och sira, som framförallt i herrstugor och innerkamrar fyllt väggytorna med ornament och bilder i blommande färg och rikt växlande former. Kopparsmide och vapensmide, linodling och senare en allt mer ökande skogsdrift gävo åt Dellenborna medlen och möjligheterna att bygga och inreda de stora och välförsedda träslotten.¹

¹ Om trävaruhandelns betydelse för Delsbobönderna se Sigfrid Svenssons uppsats Delsbogården i Trettioalets Skansen, Stockholm 1939.

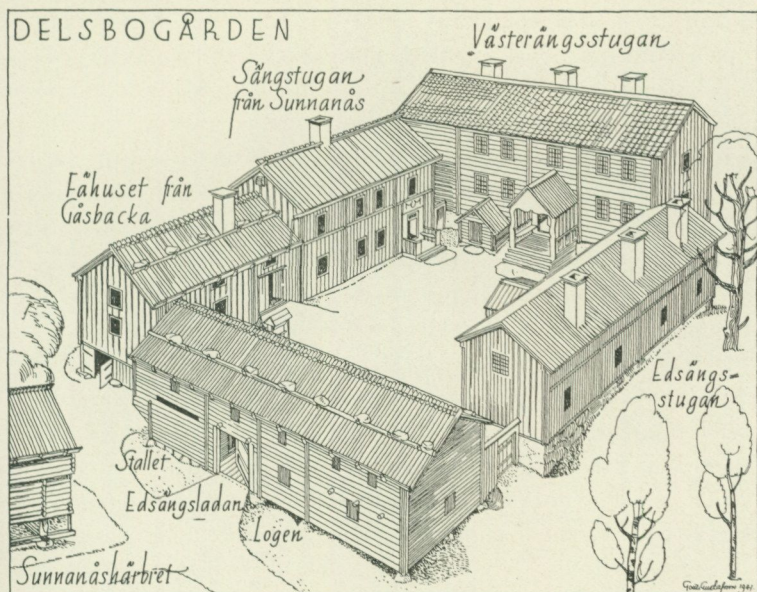

Bild 1. Delsbogården på Skansen.

Delsbogården står då äntligen här på Skansen som det stora monumentet över slutskedet i den svenska bondgårdens mångsekellånga utvecklingshistoria, ett oförgämligt minnesmärke över en byggnadskultur och inredningskonst som mest ända in i upplösningen bevarade en stark, traditionsbunden känsla för materialet och fullödighet i behandlingen. Men samma svårigheter och kanske än mer som måste övervinnas vid gestaltningen av Moragården och Älvrosgården, mötte när det nu gällde att utforma och inreda den vida yngre Delsbogården. Ty trots att hälsingarnas storvuxna timmerborgar ligga oss så nära i tiden, kan bygden själv ej längre uppvisa någon helt bevarad gård. De ha samtliga spolierats vid ombyggnad eller förnyelse under slutet av förra och början av detta sekel, således innan Nordiska museets undersökningar av allmogebebyggelsen intensifierades. Någon betryggande vägledning kunde bygdens gårdsbestånd ej ge men minnesgoda gamlingar ha lämnat den

bästa hjälp i arbetet. Deras skildringar av det forna hemmet ha på ett utomordentligt sätt beriktigats och kompletterats med ett oskattbart arkivmaterial, en samling brandförsäkringskoncept för ett 130-tal gårdar från tiden 1853—1865, förvärvade till museet tack vare den om hembygdens utforskning så förtjänte Bror Hillgren. Dessa gårdsbeskrivningar äro utomordentligt ingående och så omsorgsfullt utförda, att man enbart efter dessa koncept kan skapa sig en tillförlitlig och allsidig föreställning av gårdsskick och byggnadsvanor från och med 1780-talet, och de ge ett utmärkt underlag även till rekonstruktion i bild av flertalet gårdar.

Många beskrivningar ge en intressant men knapp kännning av ålderdomligare byggnadstraditioner, och än kan man på många ställen i socknen träffa på hus eller rester därav, som bevara minnet av ett svunnet skede med den äldre knuttimringens karakteristiska former: rundtimrets med enkelskåriga knutar och välhuggna utknutar. Men huvudparten av koncepten illustrerar, hur det konservativa Delsbo i byggnadsvanor och inredningskonst söker anknytning och anpassning till de yngre och modernare sedvänjor som länge varit förhärskande i bygderna söderut och längs Ljusnans dalgång.

En delsbogård i gammal tid räknade ett ganska stort antal hus, vanligen ett 15-tal, men i många stora eller medelstora gårdar ha värderingsmännen besiktigt närmare ett 40-tal byggnader. Först och främst ha vi de kring gårdstunet uppförda böningshusen och ladugårdshusen, och i en ring utanför dem ligga allehanda större eller mindre hus. Här äro härbrena, minst två och i regel uppförda intill varandra men på ett relativt betryggande avstånd från eldfarliga hus. Här äro redskapsskjul och skindluder, ved- och slöjdbodar, småkreaturshus — för får och getter — kornlador, linlador och hölador samt smedja och bastu. En yttre ring bilda höladorna på ängslotter ute i gårdsägorna, närmare eller mera avlägset liggande, och stundom ha även fåbodvallens hus tagits med i försäkringen. Och vid ån eller bäcken ha många gårdar en kvarn, ett eget eller del i ett linberedningsverk eller vattentröskverk. Bild 2 ger en schematisk fram-

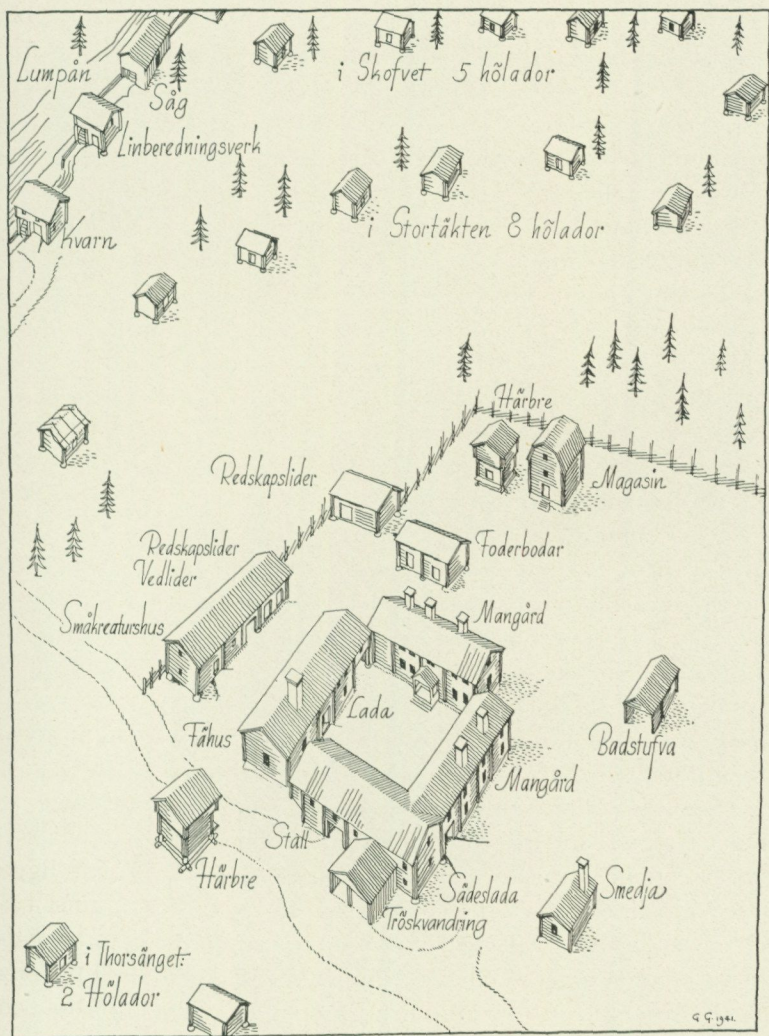

Bild 2. Edsäng nr 2. Försök till rekonstruktion av gårdens hela byggnadsbestånd efter brandförsäkringskoncept från år 1855. Schematiserad gruppering av utmarkshusen.

ställning av hela byggnadsbeståndet och dess gruppering i en medelstor delsbogård vid denna tid. Tyvärr ge koncepten ej direkta uppgifter om hur och när de många boningshusen användes, likaså uppräknas i regel endast den väggfasta inredningen. Benämningarna på byggnaderna äro de allmänt vedertagna och ej bygdens egna.

Mer än hälften av gårdarna voro fyrbyggda och flertalet av dem med helt slutna ring, där husen voro ställda så tätt "att inte en fluga kunde komma emellan". Funnos öppningar mellan husknutarna, utfylldes dessa i regel med plank med en liten gångdörr, "lillport" eller om planket var längre, med en körport. I den yngre, tresidiga eller än mer öppna gårdsformen sattes på de obebyggda sidorna ett högt plank av bräder eller ett staket av granspjälor på ett regelverk som försågs med vanligtvis oljemålade grindar eller portar.

I regel funnos två boningshus men av 63 helt inbyggda gårdar var nära hälften försedd med 3 stugubyggnader. Två sidor av gårdstomten och större delen av tredje sidan upptogs helt av bostadshus. Att gårdarna varit så välförsedda med stugubyggnader bör icke uppfattas som enbart överdåd utan hänger samman med gamla sedvänjor i besittning och skötsel. I gården funnos ofta två familjer: ungfolket och de gamla föräldrarna, som njöto födoråd. När son eller måg övertagit gården, bodde han med sin familj i huvudbyggnaden men i den andra stugulängan var undantagsbostad åt gammelfolket. Den tredje mangårdsbyggnaden slutligen bestod mestadels av bagarstuga med ett eller fler boningsrum — även använd som sommarbostad. Bild 3 och 4 visa ett par gårdar med tre mangårdsbyggnader av olika storlek och rymd. De ge prov på några av de brandförsäkringsbeskrivningar som givit riktlinjerna för utformningen av Skansens Delsbogård.

Den i de stora bostadshusen nästan ständigt återkommande planlösningen är den vi möta här i Delsbogårdens huvudbyggning, Västerängsstugan, samt i Edsängsstugan, undantagsfolkets, öst på gården. Det är 1600-talsherrgårdarnas och bostälernas karakteristiska plantyp: parstugan med en innerkammare

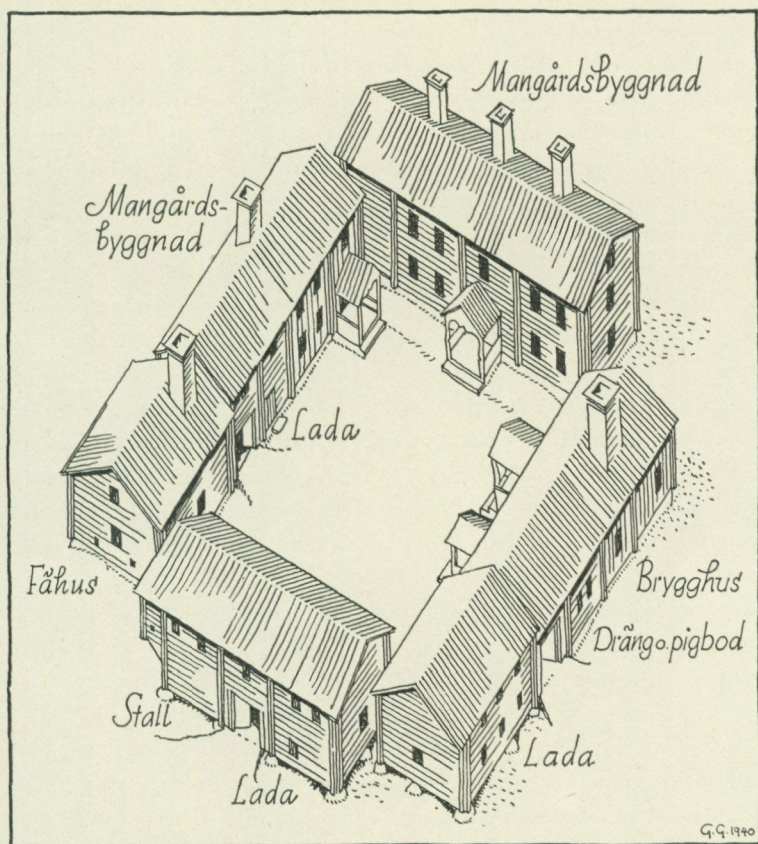

Bild 3. Näsbyn nr 2. Försök till rekonstruktion av gårdsbebyggelsen efter brandförsäkringskoncept från år 1853. Märk det korta men bredare fåhuset fogat intill en mangårdsbyggnad!

fogad till vardagsstugan. Till höger i förstugan leder en dörr till herrstugan (helgdagsstugan) och från förstugan har avdelats en liten kammare. Denna bostadsplan var den rådande vid nybyggande ända in på 1850-talet men ersattes då med den typiska yngre högreståndsplanen, den sexdelade karolinska planen, där salen ligger innanför förstugan mitt i huset. I Delsbo klockargård byggdes och inreddes 1808 boningshuset med denna

plan och efter mönster av prästgårdens manbyggnad. I den alltmer omfattande nybyggnadsperiod som från 1850-talets första år omgestaltar de gamla delsbogårdarna — sedan den återupptagna och utökade skogsdriften medfört nytt rörelsekapital — blir denna plantyp högsta mod. Det är nu de överdådigt utstyrda husen växa upp i snabb följd, större och rymligare än den gamla smala parstugan. Grundmurarna växa än mer i höjden och byggas stabilare, av kilad eller huggen sten, fasaderna panelas in, förstukvisten ersättes med stentrappa, fönstren omramas med rikt skurna foder, knutkedjor och följare klädas ofta in med pilasterformade lådor och kraftiga profilerade listverk ansluta väggytorna mot det spån- eller tegelklädda yttertaket. "Porslinskakelugnar" ersätta i sal och finkamrar den öppna spisen. Även om de i våra dagar byggda boningshusen i det yttre närmast kunna sägas ha den moderna villan till förebild, har dock den sexdelade herrgårdsplanen ännu ej upphört att vara mönstret för indelningen.

Ett av de mest utmärkande dragen i den svenska bondgårdens yngsta utvecklingshistoria är, att boningshuset i två våningar upptages först med 1800-talet. I Delsbo bli de vanligare först mot 50-talet men koncepten lämna flera uppgifter om tvåvånings manbyggnader från 1820- och 1830-talen. Västerängsstugan, vars övervåning tillkommit under senare hälften av 1830-talet, är alltså bland de tidigaste. En mellanform har låg övervåning, som inretts till rymlig och hög vindsbotten med låga fönster, "sidliggare" i långväggarna. Edsängsstugan företräder här denna typ. Dess halvvåning påtimrades sannolikt under 1830-talet. En stugbyggnad av denna art uppgiva värderingsmännen vara uppförd redan 1779, men först under 1800-talets andra årtionde bliva de allmännare.

Då boningshusen upptogo huvudparten av utrymmet utmed gårdsplanens sidor, ha andra av de byggnader som brukat ligga i fyrkanten fått vika. Det är därför vi i Delsbogårdens husring ej återfinna vare sig härbren eller loftbod, som bilda en så karakteristisk och viktig beståndsdel i Moragårdens och Älvrosårdens husräcker. Härbrena voro — som redan nämnts —

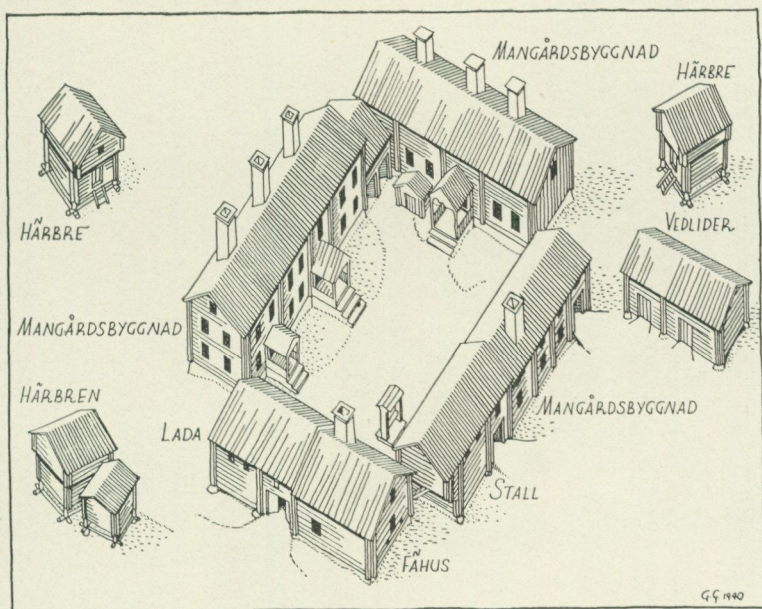

Bild 4. Västra Tolbo. Försök till rekonstruktion av gårdsbebyggelsen efter brandförsäkringskoncept 1854.

uppställda utanför husringen, och loftbodens förvaringsrum och sängbodar ersattes av andra utrymmen. Loftboden har sedan länge varit försvunnen i den centrala bygden men i en utkantsgård ha påträffats rester av en 1500-talsloftbod och åtminstone en gård "väst på socknen" hade enligt värderingsinstrumenten en bodlänga i två våningar, av allt att döma en loftbod och sålunda troligen den sista, som i en delsbogård var infogad i gårdsfyrkanten.

Ladugårdshusen åter, fähus och stall, ha i delsbogårdarna i regel samlats vid ett av de främre hörnen kring en gemensam dyngstad. Fähuset, "fäxet", har merendels — och det är karakteristiskt för socknen — inrymts i samma länga som bagarstugan, och lidret mellan dem utgjorde gemensam ingång. Men den anordning, som vidtagits i Delsbogårdens västra länga med fähuset fogat till gaveln på sängstugan, var nära nog lika vanlig.

Bild 5. Edsängsstugans brokvist. Foto Lennart af Petersens.

Bild 3 återger en gård, som varit en av förebilderna till sammanställningen av fähuset och sängstugan i Skansens Delsbogård. Oftast har fähuset, liksom här, haft större bredd än längan i övrigt och i interiörens utformning nära nog alltid camouflerats som mangårdshus.

Efter denna överblick av grundformerna i Dellenbygdens nu spolerade gamla bondehem gå vi husesyn i Skansens Delsbogård. Här skola vi endast behandla byggnaderna, deras väggfasta inredning och målningar och andra drag som belysa deras byggnadshistoria. På annat ställe i denna bok berättar Elisabeth Strömberg om byggnadernas utrustning med möbler, husgeråd och alla andra bohagsting som hörde till ett välförsett delsböhem. Vad som kanske kan tydas som överdrift är att alla de många bostadsrummen med ett undantag ha väggarna klädda med mer eller mindre rika målningar på väv eller papper. Men i det avseendet är Delsbogårdens inredande icke endast baserat på värderingshandlingarnas överväldigande mängd uppgifter om limfärgsmålade interiörer utan Skansens gård återger ett skick,

som ännu kan ses i många av bygdens gamla hus, i orörda rum eller dolt under moderna tapeter. Vi ha emellertid i två rum måst infoga målningssviter hämtade från annat håll, för att ersätta deras ursprungliga dekorationer, som förstörts vid ett tidigare tillfälle.

Västerängsstugan, det stora tvåvåningshuset vid gårdsplanens norra sida, är hämtat från Bommens gård i Västeräng. Den var även där "norr på gården" — boningshusen nämndes med den plats de intogo — men användes i senare tid och efter en ombyggnad av gården under 1870-talet endast som sommarbostad. Västerängsstugan är i nedre delen av timmerstommen det äldsta av husen i gårdsringen. Timrad som en låg stuga vid 1700-talets slut — med en exteriör av i stort sett samma art som Skansens Bollnässtuga — blev den på 1830-talet påbyggd med övervåningen, och i samband därmed nygestaltades inredningen i stugor och kamrar. Envåningshusets väggband ligger ännu kvar på gamla platsen (det är 11:te varvet) och över vardagsstugans fönster synas ännu urtagningarna för takkrokarna. Framför förstudörren låg en brokvist, lägre och smalare än den nuvarande, som restes någon tid efter ombyggnaden. Denna äldre stuglänga rödfärgades få år efter timringen. Bakom den nuvarande förstukvistens väggband finnas betydande rester av denna rödfärgning kvar, och timret härunder visar ingen markerad vittring, se bild 6. Falu rödfärg, som nu i de allra flesta bygder lyser nystruken och intensiv eller skimrar patinerad i underbart växlande skiftningar på bondgårdarnas husväggar, kan ej räkna gammal hävd i allmogebebyggelsen. Västerängsstugan är icke endast för Delsbo ett av de tidigaste exemplen. Det är nämligen först med 1800-talet rödfärgningen vinner större spridning, och brandförsäkringskonceptens uppgifter ha i detta fall en mera allmängiltig betydelse. Ännu på 1860-talet funnos även i den burgna bygden kring kyrkan många gårdar, där husen färgats endast av väder och vind; i andra voro blott något eller några hus strukna med rödfärg. Ofta nog är det endast väggen emot gårdsplanen, som rödfärgats; och så hade Edsängsstugan behandlats, kanske i samband med övervåning-

ens tillkomst, men sedan hade rödfärgningen ej underhållits. Nu lyser rödfärgen, förnyad, åter på dess gårdsfasad. Tegeltaket på Västerängsstugan är också att räkna till de nymodigheter som vunno insteg i socknen vid tiden omkring 1850. Takteglan äro gamla och ha hämtats från bygden. De äro tillverkade vid Forså tegelbruk i grannsocknen Forsa. De övriga husen äro försedda med bygdens form av de olika vedtaks konstruktioner, som av ålder varit rådande i knuttimringens kärnområde i Mellansverige och Norrland.

Inredning och utstyrsel i den äldre Västerängsstugan känna vi ganska väl. I förstuga och vardagsstuga voro timmerväggarna bara, i den senare kraftigt mörkfärgade av rök och matos. Alla dörrar i bottenvåningen äro de ursprungliga, och deras gamla målning har nu framtagits. Typen kallas i brandförsäkringskoncepten spegeldörr, och den efterbildar en tidig 1700-talsform, som i boställsförordningen 1730 användes som mönster för bl. a. kaptensboställena. I bondgårdarna fortlever den till långt in på 1800-talet. Alla dörrar i Edsängsstugan äro av denna typ men i dess vindbotten finnas ett par dörrar med fyra likstora speglar, "korsdörr", som bevarar en än äldre typ. Den halvfranska dörren, rådande i herrgårdar och stadshus sedan 1700-talets mitt, kommer först i 1830-talets nybyggen i Delsbo. Vi ha den här i Västerängsstugans övervåning samt i sängstugan från Sunnanås, men även i den senare finna vi spegeldörrstypen representerad, beroende på att en del av husets snickerier härrör från en äldre byggnad.

Både på Västerängsstugans ytterdörr och på dörren till herrstugan finna vi kraftiga handtag av en för Delsbo typisk form, ett konstfullt järnsmide med medeltida prägel; de erinra om att sockenmännen tidigare voro allmänt kända för sin skicklighet i smideskonsten.

I vardagsstugan fanns en bröstpanel med fasta bänkar liksom nu — de senare dock ej de ursprungliga utan hämtade från Tjärnmyrabyggnaden. En väggfast kranssäng hade borttagits på 1870-talet, då också den gamla, stora spisen raserades. Tredingstak med plan mellandel och sluttande sidofall täckte alla

Äldre rödfärgningar (före 1837-1840)

////// Omedelbart efter uppförandet (enväningshuset)

||||| Efter tillkomsten av den äldre förstuvästen

■ Tapphål efter äldre förstuväst ■ Tapphål för ny förstuväst

Skansen
Delsbogården
Västerängsstugan

Uppmätning av förstuväggen före återuppförandet av förstuvästen

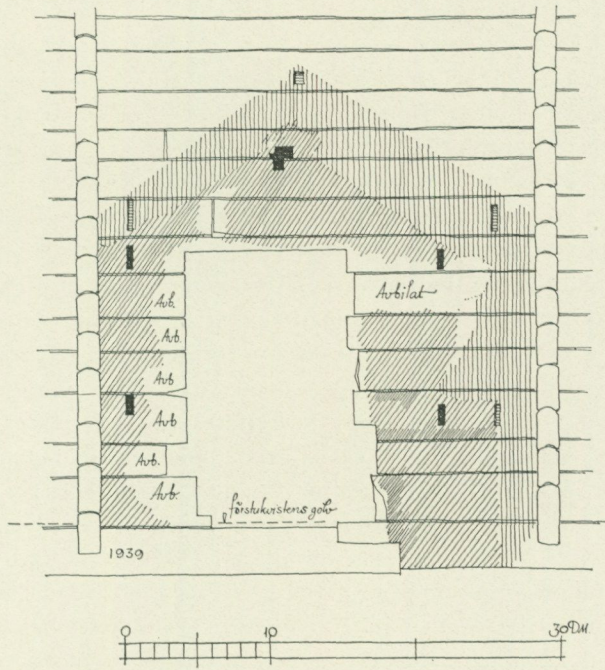

Bild 6. Västerängsstugan. Timmerväggen bakom förstuvästen. Spår av den första brokvisten och rester av äldre rödfärgningar. Uppmätning 1939.

rummen; de omlades i samband med påbyggnaden men med behållande av panel och åsar. I innerkammaren pryddes väggarna av en till större delen direkt på timret men också på väv målad limfärgsdekoration: på en röd botten enkelt inramade vita fält. Denna förstördes nästan helt vid en senare utförd

slätbilning av timret. Vid väggen åt gården, som just därför är utan fönster, har stått en dubbelsäng av samma typ som i Edsängsstugans innerkammare. Herrstugan åter hade fasta bänkar utmed väggarna, som över dem voro vävspända. Det var en gammal väv, som på baksidan bar en målning av en efterföljare till delsbokkonstnären Gustaf Reuter och i hans stil. Här hade sedan en yngre bygdemålare i ett ganska valhänt maner målat blomrankor mellan kolonner och enkla inramade fält. Denna dekoration, daterad 1809, hade sedermera nedtagits, skurits sönder och därefter fått tjänstgöra som underlag för tapetsering. I bild 7 återges ett försök till rekonstruktion av denna herrstuguinteriör med ett konstfullt byggt, valvartat tredingstak. Förstukammarens väggar slutligen hade fått en ganska enkel stänkmålning med rött och svart på vit botten direkt på timret över en i gråblått målade bröstpanel.

När Skansenbesökaren nu vandrar genom Västerängsstugan, visa rummen med ett par undantag den inredning och den utstyrelse de erhöles i samband med uppförandet av övervåningen. Vardagsstugans väggar spändes med väv, delvis gammal med målningar i Reuterstil, som dekorerades av två rättvikskonstnärer, Ur Hans Hansson och Mårs Anders Andersson, verkamma i socknen fram mot slutet av 1850-talet. Stora färgrika blomkvastar i konstrikt formade urnor äro placerade i enkelt ramade fält. Målningen utfördes 1837 — årtalet står över dörren till innerkammaren, och i fältet över gavelbänken läsas initialerna i gårdsfolkets namn, bonden Zackarias Eliesson och hans hustru Brita Jonsdotter, farfarsföräldrar till den ägare som överlätt byggnaden till Nordiska museet. I hörnet mitt emot spisen hade, som tydliga märken i väv och timmer visade, funnits ett väggfast hörnskåp med öppna kärllhyllor av samma slag som det nu insatta (från Karlsgården i Tjärnmyra). I förstukammaren försågos väggarna med hel panel av profilerade bräder som ovanligt nog ej blevo målade. Om innerkammarens enkla väggdekorerings behölls, kan nu icke avgöras, ty mot slutet av 1800-talet förändrades rummet grundligt i samband med inredande av en handelsbod där. Då det visade sig vara omöjligt att

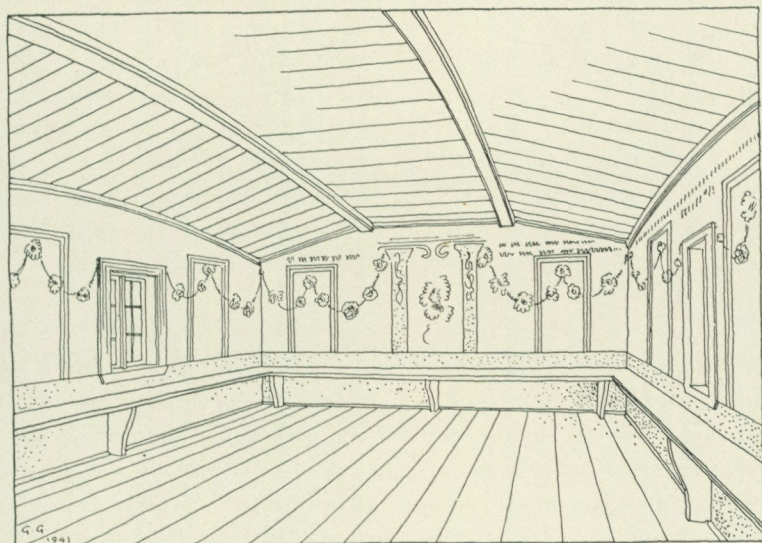

Bild 7. Herrstuguinteriören av år 1809 i Västerängsbyggnaden, rekonstruerad med ledning av bevarade rester.

rekonstruera den gamla dekoren med ledning av de obetydliga rester som nu voro i behåll, har här i stället insatts en svit målningar med bibliska motiv av en annan rättviksmålare.

Att vi i hälsingarnas hem på Skansen finna nära nog endast rättviks- och leksandsmålningar återspeglar endast förhållandena i bygden under 1800-talet. Delsbo har dock sedan 1500-talet och ända fram mot 1800 haft en egen högtstående bygdekunst, och dess siste och mest kände utövare var korpralen Gustaf Reuter (1696—1783), som här nämnts flera gånger. Hans egenartade dekorationsstil, präglad av renässans- och barockformer, bevaras av elever och efterbildare. I upplöst och degenererad form dör den ut med 1800-talets första år. Men nu komma i stället de målade rättviks- och leksandskarlarna. Under 1700-talets senare del hade vuxit fram ett måleri av säregen stil i dessa båda Siljanssocknar, och under 1800-talets förra hälft föres det vida omkring av de kringvandrande dalmälarna. Värmland, Härjedalen, Hälsingland och många andra mellansvenska landskap

ge därför en rikare och fullständigare bild av den yngre dala-konsten än gårdarna i hemlandskapet. Dalmålarna ha varit sällsynt produktiva i hälsingarnas hem. Nära nog varje stuga har haft minst ett men vanligen flera rum smyckade med dalmålningar och i de flesta fall dölja de en Reuterbonad. Men det är icke endast väggarna de dekorerat. Även på möbler, väggfasta eller lösa, lysa deras egenartade "rosmålningar", och till och med på förstukvistarnas stöd och gavelrösten skymta än, väl ej i färg men bevarade i relief — genom träets förvittring — deras typiska blad och blomrankor.

Målningarna i Västerängsstugans innerkammare, utförda på papper av Olhans Olof Jonsson från Altsarbyn i Rättvik visa i färgskala och stilförråd det för socknens yngre måleri typiska; märk det lysande röda och saftigt gröna, det senare ytterligare förstärkt med fernissa. I kvadratiska bildfält — upptill och nedtill inramade av en i samtliga nära nog likformig bladranka — framställas bibliska scener och figurer. Trots att målningarna ej utförts vid samma tid och dessutom hämtats från olika gårdar i Dalarna och Hälsingland, ha de här utan vidare fogat sig samman till en enhetlig rumsbild. Detta beror helt enkelt därpå att Olhans Olof under vintern satt hemma i sin gård i Altsarbyn och målade sina väggtavlor i standardiserat format och uppställning samt avyttrade dem sedan under sommarens färder. Förebilderna till dalmålarnas bibliska tavlor ha, som Svante Svärdström tidigare utrett, varit träsnitt i Gustav Adolfs-bibeln och andra andaktsböcker. Här se vi David slå Goliat, och här är bilden av David som psalmdiktaren, två motiv som varit varmt omhuldade av många dalmålare. Här är Oljebergsscenen och Sauls omvändelse, och i den vackraste och bästa av bilderna har Olhans i lätta och ljusa färger skildrat Jesu himmelfärd. Och underfundigt berättar han om grandet och bjälken, där två män i typiska 1830-talsdräkter närgånget granska varandra.

I herrstugan åter har den förstörda dekorationen från 1809 ersatts med en svit väggfält, målade 1819, från en bondgård i grannsocknen Järvsö. Det är en av leksandsmåleriets främsta

utövare Erik Andersson från Ullvi, som här visar sin säregna bildkonst och karakteristiska färgskala, där cinnoberrött och ett dämpat men dock klangfullt blått dominera. Det är gavelväggens båda tavlor och det angränsande fältet på gårdsväggen, som signerats av honom. Den stora bilden till vänster om gavelfönstret skildrar ett av många bygdemålare ofta nyttjat motiv: hästbytet. På det andra gavelfältet målar han i egenartad komposition kung Belsasars gästabud.

Norra väggens båda bildfält, Kristus gråter över Jerusalem samt liknelsen om skattepenningen, äro utförda av Anders Andersson och likaså kungabilden vid spismuren, ett fantasiporträtt av Karl XIII. Takbården längs väggarna är ej ursprunglig utan kopierar ett original från Edsängsstugan, troligen inköpt hos en tapetmålare i Hudiksvall.

Förstugans schablonerade, stjärnliknande blommönster i blått och rött på vit botten gjordes av samma målare som dekorerat i vardagsstugan, och deras typiska blomvaser återse vi på de vävspända väggarna i övervåningens förstukammare. Stora rummet över vardagsstugan, inrett till vävkammare, bevarar sin ursprungliga egenartade schablonmönstring — utförd direkt på timret och på vävresor klistrade över stockspringor och timmerdragen. Den stora spismuren har tillhört en stuglänga i Gåsbacka och den knallröda färgen på dess snickerier är original. I innerkammaren slutligen, som här inretts till klädstuga med kistor och välfyllda takstänger, äro väggarna klädda med en mönstrad tapet, där vi återfinna samma schabloner som använts i vardagsstugan och förstugan i bottnen samt i föregående rum. Spisen med den egenartade avtrappningen av kupan är murad efter förebild i Karlsgårdens stuglänga.

När vi stiga in i det stora gavelrummet på andra sidan förstugan möter oss ett rum av ovanlig rymd, med väggar och tak dekorerade i en stil, som är ålderdomligare och pompösare än dalkarlmålningarnas. Mot deras ljusare och delvis mera naturalistiska färg står här en färgskala med helt annan och diskretare klang, där svart och grått samt gula och röda ockror dominera, och i ornament och figurbilder ha renässans och ba-

rock förenats på ett egenartat sätt. Denna ståtliga, ålderdomliga interiör tillhör emellertid ej Västerängsstugan utan har hämtats från den manbyggnad i Karlsgården i Tjärnmyra, som förvärvades redan 1927 i samband med tidigare planer för en Delsbogård på Skansen. Tyvärr var byggnaden så svårt skadad av röta och ingripande förändringar i sen tid, att detta omöjliggjorde ett återuppförande. Men dess rikt dekorerade herrstuginredning skall här för evärdelig tid minna om Hälsinglands kanske största och originellaste bygdekonstnär, den ovan omtalade korpralen vid Delsbo kompani av Hälsinge regemente Gustaf Reuter, bonadsmålare och kyrkodekoratör.¹ Han var mycket produktiv och har målat stuginteriörer, ej endast i hemsöcknen utan långt utanför dess gränser. De gårdar i Delsbo som icke stått med en av honom målade interiör, torde varit lätt räknade, ty var man kommer kan man finna rester av en takpanel, ett stycke väv eller väggtrimmer, som bevara spår av hans karakteristiska figurer och blomknippen. Och många rättviks- och leksandsmålningar dölja under den vita limfärgsgrunden ett Reuterverk. I Edsängsstugan skymta ännu bakom vardagsstugans stänkmålning samt i rättviksmålningen på herrstugans gavelvägg linjer och färgfläckar ur en dekoration av honom.

Ingen annan gård hade i fullständigare och mer oskadat skick vidmakthållit den Reutersignerade herrstugudekorationen än Karlsgården i Tjärnmyra. Väggarnas bildsvit är utförd 1747. Dess motivkrets: Tre konungar, Herodes, Jungfru Maria med barnet och Josef samt dopet i Jordan, dominerar i hans alster. Kompositionsformen med figurerna insatta i en arkitekturbild, som inramas av blomprydda pilastrar och med draperier i de övre hörnen, dräkter och ornamentik ange att Reuter arbetade efter gamla förebilder. Han är icke heller nyskapare av denna delsbostil utan fortsätter en gammal målaretradition. Redan under 1500-talets senare del fanns i Delsbo en rik och egenartad bygdekonst, nu känd endast genom några målade

¹ Om Reuter och hälsingemåleriet se Sigurd Erixon: Hälsinglands bygdemåleri i Svenska kulturbilder, ny följd VIII s. 169 ff.

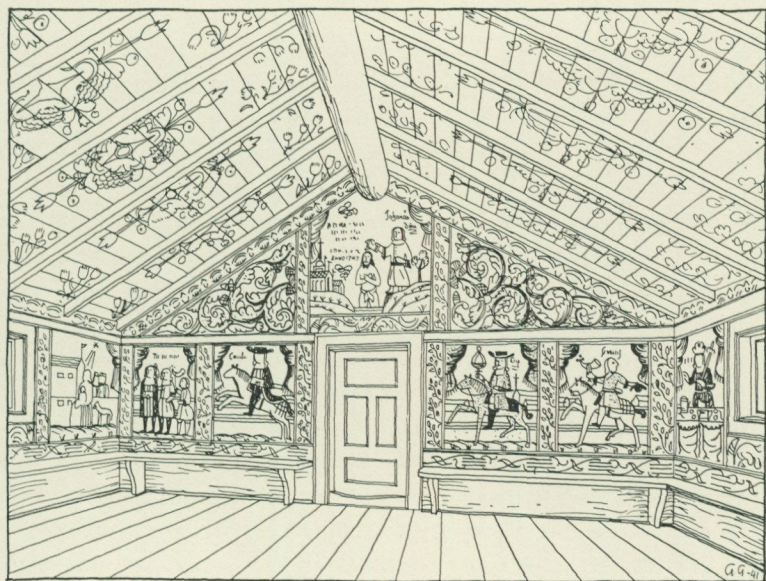

Bild 8. Tjärnmyrabyggnadens herrstuga under tiden 1747—1773.
Rekonstruktion.

långbordsskivor. I samma stuga som rymde vår Reuterinteriör, funnos rester av en direkt på timret utförd dekoration av en 1600-tals målare, som är känd även genom andra fragmentariska bilder.

När Gustaf Reuter 1747 dekorerade herrstugans väggar, var den annorlunda inredd. Spisen fanns ej, och rummet var öppet ända till kroppåsen. Takpanel och sparrar voro rikt smyckade med blommor och fruktknippen; av denna interiör återges i bild 8 ett försök till rekonstruktion. Sedermera lägges in ett flerdelat tak, en rikare utbildad form av tredingstak — nu uppsatt med brantare sidofall än det ursprungligen haft, ty rummet här har ej samma bredd — och 1773 målar han takpanelen i samma fasta och utpräglade stil. Årtalet och hans signatur G. R. finnes i den lilla bladkransen över dörren. Ytan är helt fylld med grupper av de karakteristiska blomställning-

arna, och i runda eller rektangulära fält, inramade av stela bladkransar, har han satt in allegoriska kvinnofigurer. Takmålningen är ovanligt väl bevarad; vid återuppsättandet här ha endast ett par fuktfläckar och några högst obetydliga avspjälkningar ifyllts. Detsamma gäller i huvudsak om väggfälten, där dock vissa kompletteringar varit nödvändiga. Alla nymålade partier i dekorationerna äro märkta med 1940.

Edsängsstugan, "öst på gården", är hämtad från Edsängs by och uppförd några år efter 1806, då en förhärjande och våldsam brand ödelade hela byn. Den restes då som låg envåningsstuga, 12 timmervarv hög, med lägre men bredare fönster än de nuvarande. Två av de gamla fönstren finnas i gavelröstena. Förstukvisten, bild 5, både elegantare skuren och äldre än Västerängsstugans har också tidigare varit helt dekorerad med blomrankor i färg på vit botten och med en fågel i gavelröstet. De i svag relief kvarstående resterna tyda på att den rättviksmålare, som prydde herrstuga och innerkammare utfört även förstukvistens dekoration. Gårdsväggen var rödfärgad; gavlar och baksida blevo få år efter uppförandet inklädda med panel. Rummens väggar stodo oklädda och omålade, sannolikt ända till 1827, då en okänd rättviksmålare i herrstuga och innerkammare utförde färgrika dekorationer i en säregen stil. Troligen redan på 1830-talet tillkom halvvåningen, och i samband därmed insattes de högre fönstren, de nuvarande, i bottenvåningen och rummens tredingstak sänktes.

Edsängsstugan är — med den nära nog fullständigt bevarade, ålderdomligt formade, fasta inredningen, med den aldrig övermålade sällsamt rika herrstugudekorationen — utan motstycke i bygden. Det är detta som gör att vi räkna Edsängsstugan icke endast som Delsbogårdens främsta utan även som ett av Skansens värdefullaste byggnadsminnesmärken. Dess gamla gårdsmiljö känna vi genom en utförlig brandförsäkringsvärdering från 1853, men av den fanns när Skansen gjorde sitt förvärv, intet kvar utöver vår stuga; övriga hus voro rivna och ersatta med en vinkellänga, som rymde bostad och ladugård, stall och loge. Ett av de många typiska exemplen på hur hårt vår tid

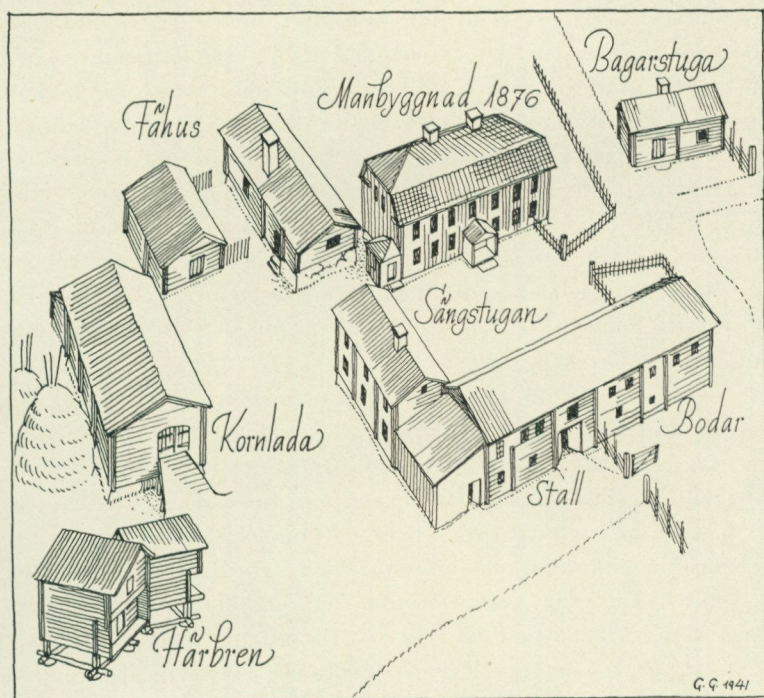

Bild 9. "Grevens" gård i Sunnanås i Ljusdals socken. Rekonstruktion av bebyggelsen vid 1800-talets slut. Den stora manbyggnaden ersätter en låg och lång boningslänga, som låg knut om knut med vår sängstuga. Även vid den nu öppna östra sidan av gårdsplanen låg till 1876 en timmerlänga men av nu okänd form och användning.

farit fram! Skansens stuga var en gång huvudbyggnaden; "öst på gården" var gammelfolkets bostad — med samma plan som i sängstugan från Sunnanås — hopbyggd med vedlider. Södra längan innehöll loge och stall, skilda åt genom portlidret. "Väst på gården" rymde fåhus, intill stallet, och på andra sidan fåhussvalen låg bagarstugan med en kammare innanför, och i den höga vindsbottnen över dem voro pig- och drängkammare inredda.

I Edsängsstugan har väggarnas egenartade rika blomdekor

med rankor mellan kronbärande kolonner, med färger och blomornament typiska för det yngre rättviksmålertiet bevarats orörd genom en nådig försyn och lyser ännu med nära nog oblekt glans. Väggytornas skicklige konstnär har även målat dekorationen på hörnsåpet. Över gårdsfönstren men delvis dold av fönsterfodren står en endast till hälften bevarad inskrift: HERREN WÄROM GUD BEWARA / DETTA H[us från våldeld och brand?]. Hur tredingstaket ursprungligen varit inlagt, visar den blombård, som ännu är skönjbar utmed taklisten men till största delen döljes genom övermålning och en senare uppsatt, tryckt och färggrann bård.

I vardagsstugan är av den väggfasta inredningen allt i behåll med undantag för skåpsängen, som borttogs på 1870-talet. Spismuren är bevarad i sitt ursprungliga skick, och den rikt utformade häcken på spiskransen är den sista i socknen. I det lilla utrymmet bakom spisen, "bak på ugnen", ordnades oftast sovplats för barnen. Innerkammarens enhetliga och sammanhållna interiör har vuxit fram under ett mödosamt och omständligt rekonstruktionsarbete. Vid en genomgripande förändring av rummet mot slutet av 1870-talet hade man hårdhänt rensat ut den gamla inredningen. En vit kakelugn sattes i spishörnet, väggarna tapetserades och alla snickerier hade målats med vit glänsande oljefärg. Snickerierna i husets övriga rum ha däremot aldrig målats om. Rättviksmålaren från 1827 hade i herrstugan hållit samman väggfältens färgprakt med snickeriernas dämpade blå ton, och han hade samtidigt i vardagsstugan låtit den diskreta stänkmålningen i grått på väggarna effektivt kontrastera mot den rödbruna varma färgen i fönster och dörrar, i de senare ytterligare markerad med grönbått på speglarnas ramlist. Men vid nedmärkningen kom det fram rester eller spår av innerkammarens ursprungliga inredning, som gav anledning och stöd för ett återställande av den interiör vi nu se. Enkelt inramade fält, sidofälten upptill snedskurna för anslutning till tredingstakets ursprungliga sidofall, äro uppradade över en i mörkgrått stänkmålad bröstpanel. I fälten äro insatta urnor av växlande form med stiliserade rika blomkvastar. Renässansens de-

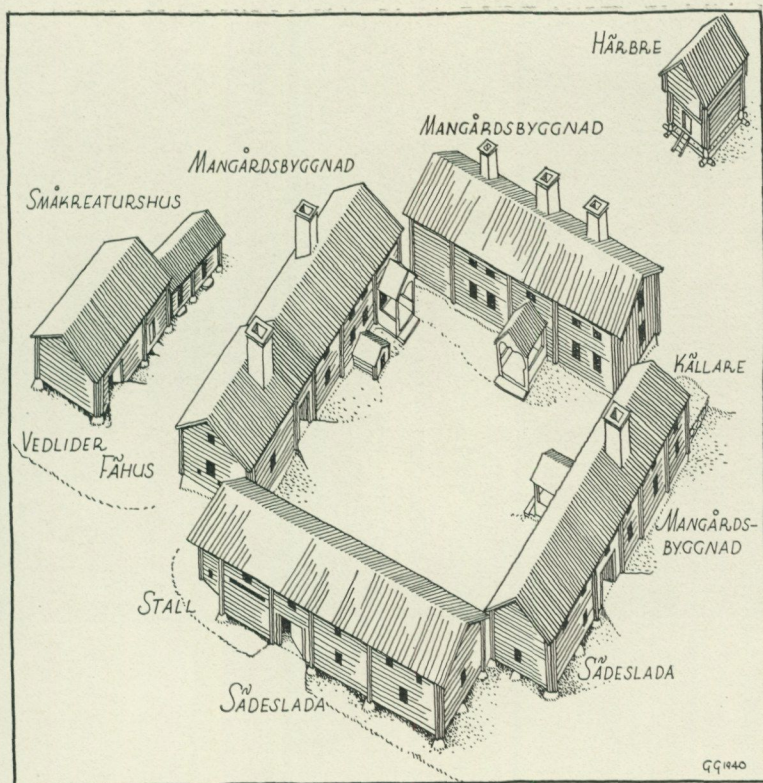

Bild 10. Edsäng nr 4. Försök till rekonstruktion av gårdsbebyggelsen efter brandförsäkringskoncept 1853. År 1939 återstod endast södra längan med stall och sädeslada.

korativa väggmålningar ha givit förebilderna till detta blomsterurnemotiv, som bygdekonstnärerna omhuldat och varierat i många och oftast egenartat stiliserade former. Delsbogårdens många väggmålningar och dessutom möblerna visa en rik provkarta härpå, alltifrån Reuters med stiltrognare efterbildning fram till leksands- och rättviksmålarnas stiliserade blomknippe. Men de vackraste av dem äro dessa i Edsängs-innerkammaren, där denne sällsynt skicklige rättvikskonstnär låtit sin fan-

Bild 11. Två gamla härbren i Rossla i Delsbo. Foto Axel Nilsson 1904.

tasi fritt spela. Fältet över dörren är bevarat i ursprungligt skick och där upprepas herrstugumålningens egenartade, blomprydda kungakrona. I fönsteröverstycket, även det orört, har målaren textat: Målatt. d. 17. OCTOBER. 1827. B. E. O. H. K. P. D. EDSÄNG. FÖR . GEX . MED . ELDS . WÅDA. d. 11 JUNIUS 1806. Initialerna äro gårdsbondens — bonden Erik Olsson — och hans hustrus. De stå också i herrstuskåpets mellandel. Sängen, som står utmed gårdsväggen, är endast till ringa del original. Dubbelsängar eller tvillingsängar av detta slag höra till de gårdarnas inventarier som regelbundet nämnas i brandförsäkringskoncepten. Minst en men oftast två, ibland fler, äro upptagna i värderingen av den fasta inredningen. Och nu — inte 100 år efteråt — återstår endast en enda som varit förebilden till vår säng. Originallet finnes i den stuga på Tjärnmyra

som nu efter ett mellanspel i Hudiksvalls museum återbördats till hembygdens gammalgård.

Sängstugan, tvåvåningshuset överst i västra längan, från Sunnanås i Ljusdals socken visar redan i det yttre — och än mer i rummens ljusare hållning och förnämre inredningsstil — ett yngre och lättare kynne, som helt avviker från de andra byggnaderna. Ljusdalsområdet liksom hela den burgna dalgången söderut längs Ljusnan har varit modernare i gestaltningen av hus och hem än det konservativa Delsbo och tidigare strävat att efterbilda och anknyta till rådande modestil. Se t. ex. de båda största rummen, där snickerier och bröstpanel bära den i bondgårdarna sällan sedda, diskreta pärlgrå färgen, där väggfältens ljust tonade botten står odekorerad eller med strödda blomknippen, eller se innerkammaren i bottenvåningen, där panelens imiterande av ädlare träslag ytterligare markerar väggfältens modestilpräglade dekoration, eller se spisarnas placering och form: med en profilhyvlad träram runt öppningen efterbilda de herrgårdsspisens i sten huggna inramning.

Sängstugans gamla gårdsmiljö, återgiven i bild 9, är också helt annorlunda än Dellenbygdens slutna fyrkanter. Runt den långsträckt, smala gårdstomten finnas endast mangårdshus (stallet har ju av gammalt inräknats bland dem, och det ligger i södra längan, som i övrigt innehåller bodar). Men därutanför lågo utan bestämd ordning fähus, lador och andra ladugårdshus.

Sängstugor av denna högt utbildade form, karakteristiska för de södra hälsingesocknarna, äro icke med säkerhet kända från Delsbo. Men i några försäkringskoncept över gårdar med rikare bebyggelse uppräknas utöver de ordinarie boningshusen en mindre, sidoställd mangårdsbyggnad, som med sina ovanligt många sängar utan tvivel torde haft samma funktion, nämligen att vid högtider och andra tillfällen, då många gäster samlades i gården stå till deras förfogande.

Sunnanåsstugan är, som redan nämnts, i sin helhet uppförd under 1830-talet. Timmerväggarna inkläddes helt med panel, och den ståtliga omfattningen kring förstudörren är skuren av en snickare och träsnidare Olof Wahlberg, som varit en flitig

leverantör av förstukvistar och dörrsniderier till Ljusdalska bondgårdar. Förstubron är rekonstruerad med ledning av spår i omfattningen kring dörren, men framståndarna och sidopartierna äro nyskurna i anknytning till dörrdekorationens stil. Den gamla förstubron ersattes redan 1850 med en rejäl stentrappa. Det årtalet står i den stora brohällen, som här återupptagits. De utomordentligt vackra väggdekorationerna som visa en för bygdemålare ytterst sällsynt art i form och färg kunna mycket väl stamma från en tapetmålare från Hudiksvall eller Söderhamn, men sannolikt äro de utförda av en bygdekonstnär som haft längre kondition hos en stadsmästare. Det är nämligen icke endast färgvalet och stilarten som ge dessa väggmålningar en särställning utan även behandlingen av underlaget: gråpapper och till och med gamla årgångar av Post- och Inrikes Tidningar, mest från 1826, klistrade på gles väv, s. k. entränning. Bygdemålarna använde i regel mest en tjock och tät linneväv i de äldre målningarna och efter 1800 huvudsakligen endast papper, som uppsattes eller fastklistrades direkt på timmerväggen.

Ett litet säreget minne av en gammal sedvänja i bondesamhället, nattfrierierna, bevarar dörren till övervåningens förstukammare: de många karvningarna och märkena runt låskolven och kashaken samt i karmträet. Kammaren var pigornas, och märkena ha tillkommit när de utestängda pojkarna med slidkniven sökte lirka undan reglarna.

Västra längan avslutas med fähuset, "fäxet", hämtat från Gåsbacka i Delsbo och uppfört och inrett på 1830-talet. Tyvärr fanns ej nu något fristående fäx i behåll utan detta har tagits ur en länga, som på andra sidan lidret innehöll en stuga med två kamrar. Även i svalen hade i sen tid avdelats ett litet bostadsrum.

Det yttre — förklätt till mangårdshus med rödfärgad panel, stora blyspröjsfönster och "sidliggare" i väggarnas överdel samt en högre skorsten över vedtaket — ger ej den i landet i övrigt gängse bilden av ladugård. I det inre accentueras detta ytterligare, jämför plansch sid. 123. Väggtimret är helt inklätt med

Bild 12. Från återupp-
förandet på Skansen.
Väggstock i Väster-
ängsbyggnaden drives
ned i knuthugg och på
dymlingarna.

en panel av breda, i kanten profilerade bräder, blanknött genom slitning och skurning. Golvet är lagt med grova breda tiljor med försänkta "tröfall" utmed båsräderna. Och i var gödselränna finnes närmare gavelväggen en lucka, "vindöga", för utmåkningen till gödselstaden, som här är anordnad i den höga bottnen under fähuset. Det är därför fähuset på baksidan och i framgaveln ej har stengrund utan är uppställt på ett stolpunderrede, som är försett med en hög svarttjärad panelning med stora utåtgående luckor. Det är Gåsbackalängans egen, ursprungliga anordning som, här återupprett, ger prov på detta för många norrländska bygder typiska byggnadsskick, icke endast i fähus och andra uthus utan även senare i mangårdsbyggnader.

Det har räknats som ett viktigt karaktistikum vid definitionen av den nordsvenska gårdstypen, att korna aldrig fingo beträda gårdsplanen. Men det förbudet har sedan länge varit hävt i delsbogårdarna, där fähusen stått på styltor och fähussvalarna oftast också i inre delen avbalkats till en liten mjölkammare som här eller till en sängbod.

Fjärde längan i Delsbogården slutligen rymmer stall och

lada hopbyggda under ett tak men åtskilda av portlidret. Den är hämtad från en granngård till Edsängsstugan, och på insidan av stallets södra vägg är byggnadsåret inskuret. År 1812 restes denna långa mäktiga långa, vars höga slutna timmerväggar, genombrutna endast i ladans södra vägg av de typiska svarttjärade luckorna, ge ett så medeltidsmässigt intryck. Märk också de ålderdomligt formade portarna i körlidret! Ladorna ha av ålder timrats högre än gårdens andra hus; så t. ex. både 1500-talsladan i Moragården och Älvrosgårdens något yngre loge. Det är icke osannolikt, att en kombination sådan som i Älvrosgårdens östra långa av lada och loftbod kan vara ursprungsformen till delsbogårdarnas stora, typiska stallängor. Ty vid mitten av förra århundradet bevarade många längor ännu loftets sängbodas i bottnen över portlidret och stallet. Skansens lada visar en förenklad form; motsvarande utrymme är här ordnat till torkbotten, och för det ändamålet har upptagits den långsgående smala springan i väggen över stallet. Brandförsäkringskoncepten upptaga ett 70-tal stallängor av båda slagen, men nu återstod knappt mer än denna, som tyvärr ej heller den var fullständigt i ursprungligt skick. Av en brandförsäkringsvärdering från 1855 få vi möjlighet att rekonstruera logens gårdsmiljö och bild 10 visar att bebyggelsen varit ordnad där som i granngården.

Det hade varit lockande att till Delsbogården foga några av de många olika hus, som fylkade sig runt gårdsfyrcanten. Men Skansens utrymme är tyvärr begränsat och Älvrosgården kan i viss mån ge en kompletterande bild, ty där finnas både smedjan och bastun och prov på utmarkernas hölador. Dock ha delsboböndernas ängslador bevarat ett än ålderdomligare skick. Men härbrena, minst två vid varje gård ligga här och som seden var i bygden äro de resta tätt intill varandra.

Härbret närmast vägen är hämtat från Lassasgården i Sunnanås. Det är ett av de äldsta och ståtligaste i Hälsingland. Det byggdes under tidigt 1500-tal av Ljusdalska timmermän, som kunde hantera yxa och skavjärn med samma skicklighet som Ovansiljans bönder. Här är rundtimmer med grant skurna knu-

Bild 13. Kronprinsen hälsar i Västerängsbyggnaden på hälsingebonden Elof Jonsson och hans maka. Det var Jonssons fader som genom konstnären Bror Hillgrens förmedling 1928 sålde stugan till Nordiska museet. Bilden är tagen från Delsbo-gårdens invigning. I bakgrunden skymtar prins Eugen.
Foto Svenska Dagbladet.

tar, och i svalens inklädnad möter den gamla resvirkestekniken. Den utkragade överdelen är något yngre och med valhäntare knuthugg men underlaget till vedtaket av tättagda rundstockar är det ursprungliga och av samma ålderdomliga art som i Älvrosgårdens ståtliga stolpbod. Det andra härbret med väggar av planbilat timmer kommer från Karlsgården i Tjärnmyra. Det är uppfört under början av 1700-talet och visar en för härbren mera typisk väggsyll, "rätt-tröge", som är bredare och på undersidan skålformigt urtäljd för att hindra råttorna att över väggarna ta sig in till härbrets förråd av matvaror och spannmål. Bild 11 visar två gamla härbren i en delsboby som gett oss ledning för utformandet på Skansen av Tjärnmyrahärbrets vedtak.

Till sist några ord om dem som hjälpt att 1939—40 resa Delsbogården åter. Byggmästare Lars H. Persson från Forsa, grannsocken till Delsbo, har, kunnigt och pietetsfullt, på ett utomordentligt skickligt och samvetsgrant sätt handhaft byggnad allt från nedmärkningen på platsen till färdigställandet på Skansen. Konservator Sven Dalén har utfört det krävande arbetet med vägg- och takmålningarnas konservering och återuppsättande.

MÖBLERINGSBOKEN AV DELSBOGÅRDEN

av *Elisabeth Strömberg*

I Carl Grimbergs Svenska folkets underbara öden finns en kapitelrubrik, som ibland rinner en i sinnet, när man tittar in i någon av Skansens många gårdar. Den lyder: "Hur svenska folket eljest hade det". Tonvikten ligger på eljest. Då den rena historien behandlar ideella, politiska och ekonomiska omvälvningar, deras orsaker och förlopp, ibland katastrofartade, ibland långsamt arbetande sig fram i tiden, kan friluftsmuseet till detta foga konkreta bilder av hur menige man långt från händelsernas centrum levde sitt dagliga liv, sådant det kan utläsas ur hans närmaste omgivning i hem och på arbetsplats. Här spåras det historiska skeendets yttersta konsekvenser, skiftningarna i den enskilde medborgarens villkor.

Vad nu särskilt Delsbogården beträffar, vill den ge en så fullständig bild som möjligt av bostadshuset i en storbondegård i Delsbo någon gång mellan åren 1850 och 1865. Nedanstående skildring avser att vara en orientering i gården och samtidigt ge några glimtar från arbetet med dess inredning till ett typiskt delsohem.

Det är inte utan en viss spänning man går till verket med att möblera en hel gård med nitton bostadsrum, fähuset inberäknat, så som de kunna ha sett ut för 75 à 80 år sedan. Det gäller att få tillsammans ett puzzle, där bitarna utgöras av de möbler som stå till buds och de uppgifter man har om deras placering och användning m. m. Den invecklade kontureringen som försvårar arbetet motsvaras av allt det som tidens tand gnagt sönder och minnesbristen plånat ut både i föremålsbeståndet från bygden

och i kunskapen om tiden. Några få bitar i spelet fattas helt, men luckorna äro inte många.

Det egentliga insamlingsarbetet kan man säga undangjordes redan tidigt på 1870-talet, då Artur Hazelius flitigt köpte möbler, husgeråd och dräkter från Delsbo med hjälp av intresserade dellbor, bl. a. dåvarande prosten, sedermera biskopen Lars Landgren. Utan Nordiska museets rika samlingar från den tiden kan man gott säga, att uppgiften skulle varit praktiskt taget olöslig. När arbetet 1938 började bli aktuellt, inriktade museets allmogeaavdelning planmässigt sina inköp på de nödvändiga kompletteringarna. Det visade sig då, att det nu skulle varit alldeles omöjligt att ute i bygden uppbringa möbler av den kvalitet museet självt innehade. Även härdade museitjänstemän häpnade och förskräcktes över hur snabbt och hur fullständigt gamla saker förintas till och med i en så konservativ och anstolt landsända som Hälsingland. Om det är sant, som en gammal dellbo älskvärt yttrade vid invigningen, att Delsbogården på Skansen som den nu står, i alla fall är den bästa och fullständigaste gamla gård från socknen som finns bevarad så är det till stor del tack vare dessa tidiga samlingars existens.

När man i Norrland som här har två likvärdiga mangårdsbyggnader, bor man vanligen i den ena på vintern och den andra på sommaren. Man flyttar snett över gårdsplanen två gånger om året och de båda husen kallas då vinterbyggningen och sommarbyggningen. I Delsbogården får man i stället tänka sig att Edsängshuset, "öst i går'n", hyser gårdens gammelfolk, som har tagit undantag, medan ungfolket, som övertagit gården, bebör tvåvåningsbyggnaden från Västeräng, "nor' på går'n". Under sådana omständigheter användes gårdens bagarstuga, om sådan fanns, till sommarbyggning. Men även fähuset kunde i Delsbo delvis övertaga denna funktion.

Den olika disponeringen av Edsängs- och Västerängsbyggnaderna gav sig nästan av sig självt, sedan lager av senare inredningar skalats bort och husens ursprungliga karaktär tydligare kom fram. Det är den unge bonden, som byggt om tvåvåningshuset och kanske någon gång på 50-talet moderniserat

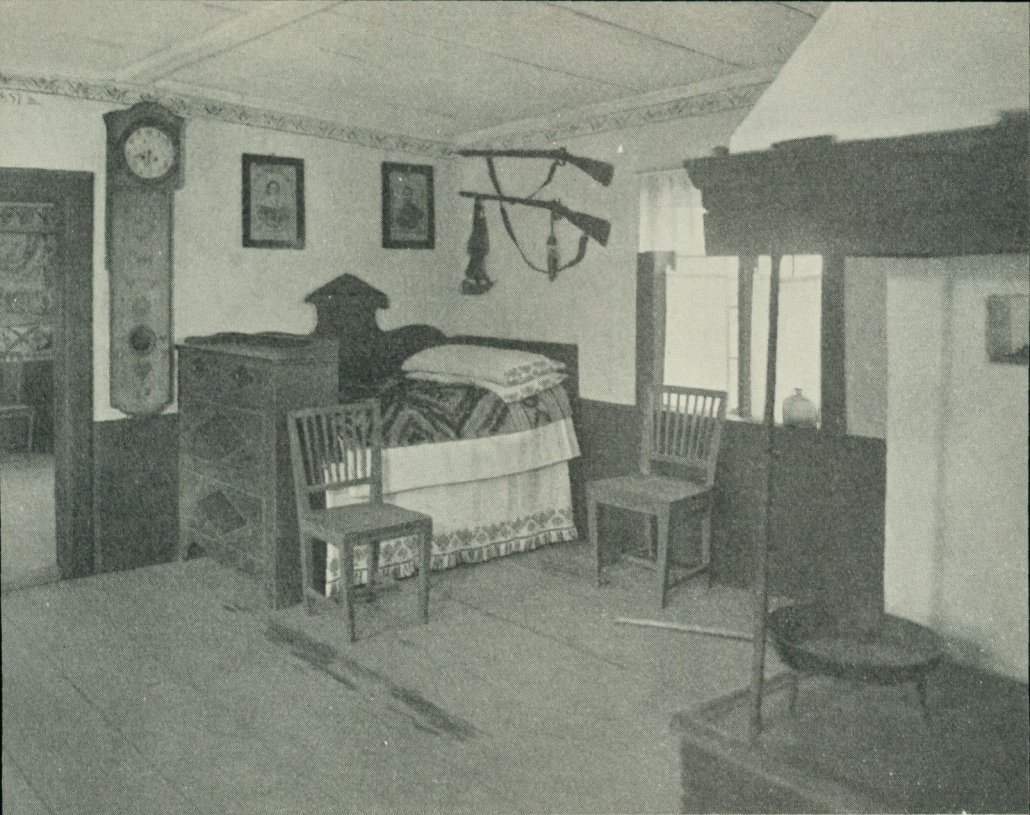

Bild 1. Vardagsstugan i Delsbogårdens Västerängsbyggnad.
Foto Lennart af Petersens.

inredningen, medan gammelfolket i stort sett har kvar sitt hem sådant det byggdes om och inreddes på 1820-talet.

Användningen av de båda husens olika utrymmen var också i stort sett klar. I vardagsstugan levde familjen sitt dagliga liv och där sov husbondefolket. Herrstugan eller helgdagsstugan var reserverad för kalasande, dans och lekar vid högtidliga tillfällen och där hade i varje fall inte i dessa hus funnits någon sängplats. Innerkammaren däremot fungerade ofta som gäst-rum och dess avskildhet togs också i anspråk, när det kom någon på tillfälligt besök. Här kunde man tala familjeangelägenheter och göra upp affärer och hit drog man sig tillbaka med skrivgöromål och annat som fordrade lugn och koncentration.

Förstukammaren, som låg bredvid köket, hade oftast en sovplats men tjänstgjorde dessutom som spiskammare, d. v. s. förråds- och arbetsplats för det dagliga arbetet med matlagning, bakning, mangling o. s. v.

Den tillbyggda halv våningen i Edsängsbyggnaden har alltid stått oinredd och den ståtliga övervåningen i mangården från Västeräng var visserligen delvis inredd, mycket påkostad till och med, men var och en som rest litet i de landskap som ha dessa stora tvåvånings bondgårdar från 1800-talet vet, att det inte är endast i Hälsingland, som den övre våningen än i dag står omöblerad. Den används snarast som ett vanligt vindsutrymme till förvaringslokal för diverse. Det är inte sällan bland detta diverse man finner de få överlevande resterna av ett tidigare skede i gårdens historia. Så även här. I Västerängsstugans övervåning ha väggmålningar och möbler från äldre perioder fått en fristad i det stora gavelrummet, som ända tills huset flyttades till Skansen stod oinrett. Som Gotthard Gustafsson redogör för i föregående uppsats, kan man här beundra Gustaf Reuters målningar från 1747 och 1773. I anslutning till dessa är rummet ordnat som en fullständig, gammaldags herrstuga, vars enda möblering utom de väggfasta bänkarna utgjordes av ett långbord, en vändbänk, ett herrstuskåp och möjligen någon stol. Bordet har en av dessa verkligt magnifika, rikt målade skivor av vilka flera äro kända just från Delsbo socken. De äldsta äro daterade 1575 och 1595. Dessa i olja målade bordskivor voro moderna i förnäma hem under renässansen. I Delsbo höllo de sig kvar ännu ett par hundra år och dekorationen behöll länge sin 1500-talsprägel. Just denna bordskiva har dock mera tycke av barocken med sina änglahuvud och rika akantusrankor. Det är inte omöjligt att Reuter själv kan ha målat den.

Vändbänken med sitt ryggstöd som kan vändas, så att man utan att flytta bänken kan sitta vänd mot bordet eller mot elden, är en medeltida möbelform, som funnits i de flesta trakter i landet, men särskilt segt levat kvar i Delsbo och Bjuråker, där nästan ingen herrstuga saknade en sådan. De äldre av dessa bänkar hade sitsen infälld i en något uppstående ram med plats

Bild 2. Vardagsstugan i Delsbogårdens Edsängsbyggnad.
Foto Lennart af Petersens.

för en bänkdyna. Samma byggnad och samma medeltida prägel med ramverk och svarvade dockor i ryggen har också karmstolen. Denna ålderdomliga stolstyp i romansk stil träffar man i sen tid på i en och annan svensk kyrka, men också i allmogenhemmen. "Hystenolar" kallades de i Delsbo på 1700-talet. Men däremot är det ont om bevarade stolshyenden. En ovanligt vacker stolsdyna i flamskväv från Delsbo, nu i Hudiksvalls museum, har därför kopierats och ligger i en sådan stol i gården på Skansen. Någon bänkdyna har tyvärr inte stått att uppbringa. Herrstuguskåpet, som gott kan vara från 1600-talet, hyser husets silverförråd, däribland de i Hälsingland så älskade brännvinsskålarna på fot med två grepar formade som fåglar. Brännvinsskedarna som man söp brännvinet med äro alla till-

verkade av guldsmederna Grubb i Hudiksvall. De ha utvalts ur museets stora samling som en artighet mot kapten Gunnar Grubb, Hälsinge gilles ordförande, vilken nedlagt ett stort arbete som gilletts representant vid gårdens tillkomst och vars förfäder i flera generationer varit guldsmeder i Hudiksvall.

Som synes ger detta rum en liten tillbakablick på bostadsstandarden bland bönderna i Delsbo under långt äldre tider än gården egentligen avser att illustrera; vi få en del av den bakgrund mot vilken de senare inredningarna i gården böra ses. Det har i så måtto blivit ett "museum i museet" och invändningar kunna givetvis resas mot lämpligheten av en sådan anordning. Men helt utan motsvarighet i verkligheten är den inte. Det har alltid funnits en och annan som varit road av antikviteter inte minst bland bönderna. Det finns ett par exempel på att just Reutermålningar, när de blivit omoderna, flyttats från sin ursprungliga plats, men i stället satts upp i något rum i övervåningen. Att man samlat litet smått på det som är "gammalt och fornt" är inte så ovanligt, inte heller att man hållit det samman i en liten grupp någonstans i gårdens många utrymmen.

En sådan någorlunda fri uppställning av en rad vackra och intressanta föremål vållar ju inte museimannen så stort huvudbry. Här om någonsin bör han vara på sin mammas gata. Värre är det att rekonstruera ett helt levande hem vid en viss bestämd tidpunkt, utan annan ledning än de torra listorna i bouppteckningarna från tiden, en rad föremål, som i årtal stått gömda i museets magasin, samt muntlig ofta inbördes motsägende tradition i orten. "Ja, det var väl olika", är det svar man oftast får, då man frågar efter inredningsdetaljer. Och naturligtvis var det olika. Inte voro alla hem stöpta i samma form. Tycke och smak, råd och lägenhet spelade en roll då lika väl som nu. Men det var inte hur olika som helst. Vad vardagsstugorna beträffar finns ju ett fast möbleringssystem, som tillämpats inte bara i Delsbo. Det kan på Skansen studeras likaväl i Älvrosgården som i Kyrkhultsstugan. Så länge spisen, som upptog nära nog en fjärdedel av golvytan, kärllhyllan, bänkhörnet och sängen hade sina fasta platser i rummets fyra hörn, måste varia-

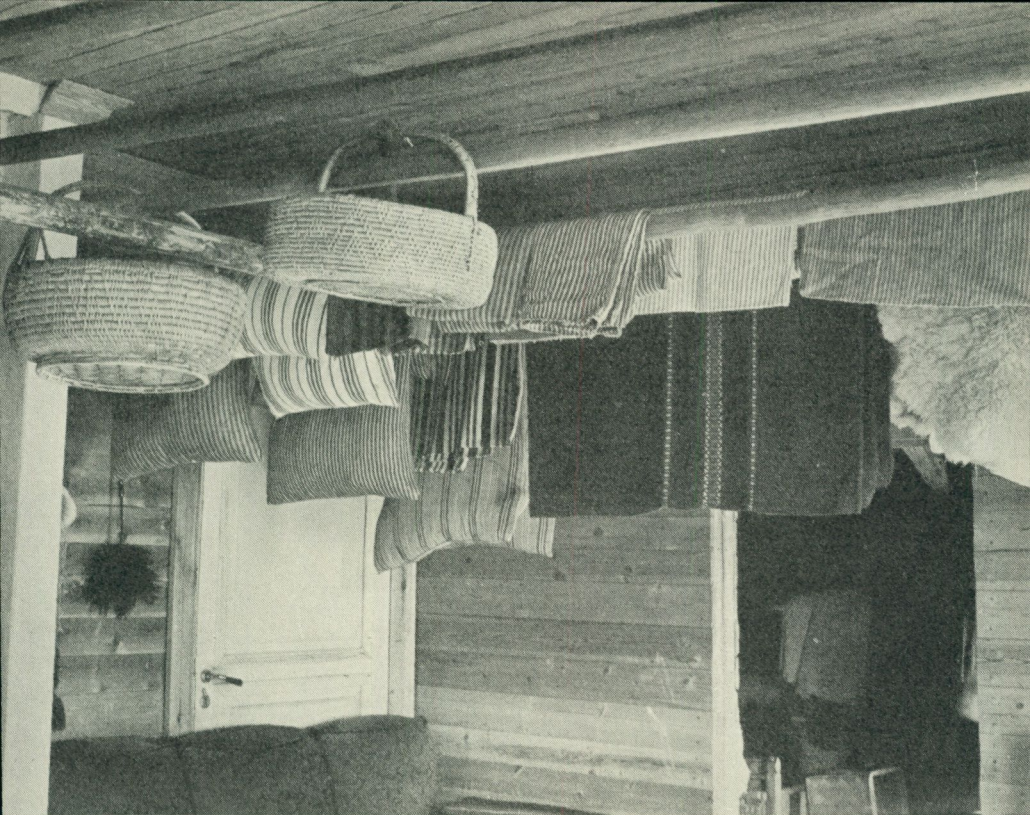

Bild 3. Klädstuga i Storhaga nr 2, Ljusdals socken. Foto 1939.

tionerna med nödvändighet bli ganska små. Det systematiska utforskandet av allmogekulturen, som vid Nordiska museet bedrivits i så många år, har fastän mycket återstår att göra, kunnat fastställa väsentliga drag i bostadens historia. När museets samlade vetande på området mobiliseras, kunna till synes oförenliga uppgifter reduceras till krusningar på ytan, och därunder går traditionens starka ström. Har man hela tiden kännning med strömriktningen, urskiljer man snart åtminstone vad som i varje särskilt fall är helt omöjligt och vad som är tänkbart.

Interiörbilder från äldre tiders bondgårdar är det alltid ont om, men några små oljemålningar och akvareller från 1870-talets Delsbo av J. W. Wallander ha i många fall kunnat ge värdefulla fingervisningar.

Endast några få lösa möbler följde med vid köpet av husen. Den fasta inredning som fanns kvar bestod av ursprungliga väggfasta kärllhyllor och bänkar i båda vardagsstugorna samt en del andra hyllor för tallrikar och fat. Vid rivningen framkom emellertid otvetydiga märken i väggar och paneler, vilka skvallrade om var sängar och annat haft sin plats. Men inte ens museets förråd räckte alltid till att fylla luckorna. Inte mindre än tre skåpsängar funnos, som skulle passat bra i Edsängs vardagsstuga om inte oturen velat, att alla tre varit byggda för högerhörn, om uttrycket tillåtes, medan det tomma hörn, där sängen skulle stå, råkade vara ett vänsterhörn. Då en sådan säng bara har en långsida och en gavel och de andra två sidorna utgöras av väggarna kan den ju inte användas i vilket hörn som helst. Någon rättvänd säng kunde inte anskaffas från Delsbo och hellre än att bygga en omvänd kopia av någon av de sängar som funnos, valde man då att tills vidare låna en säng från Medelpad. Detta ger en glimt av de vanskligheter som ständigt yppa sig, när man från många håll skall plocka ihop en helhet.

För övrigt äro kompletteringarna i Edsängsstugan gjorda efter säkrast tänkbara källa. En man, som själv hade varit barn i huset, vallades i rummen innan huset revs och beskrev hur han mindes dem. I gammelfolkets vardagsstuga står i bänkhörnet det bord, som fanns i huset, när han var barn och den bordstol, som stod hopfälld vid sänggaveln framför klockan, är ersatt med en annan, likaså den långa kärllhyllan under taket, som rivits bort i sen tid.

I taket innanför dörren hänger en tät rad av stora och små kopparkärl av alla slag. Kopparsmidet har gamla anor i Delsbo och husets förråd av koppar var en mätare på välståndet, som gärna fick synas. På kärllhyllan under taket glänser av samma anledning en nästan otrolig mängd tenntallrikar. Antalet överensstämmer dock noga med uppgifterna i 50-talets bouppteckningar. Så många tenntallrikar just från Delsbo ägde museet inte, men de äro alla tillverkade i Hudiksvall, som väl var den antagligaste dåtida inköpsorten. I Edsängs herrstuga funnos både de väggfasta bänkarna och ett grant målat herrstuskåp

Bild 4. "Gåvoskrin" med skuren och målad dekor från Ljusdals socken. Nordiska museet 160,793.

kvar på sina platser, likaså kärllhyllan på gavelväggen. Här fattades alltså bara bord och vändbänk. Båda äro av något senare typ än i rummet med Reutermålningarna. Vändbänkens sits av en hel planka fordrar inte någon dyna och bordets skiva är omålad. Som det nu står är det ett strålande vackert rum, som gör skäl för namnet helgdagsstuga. I verkligheten gjorde det nog inte alltid det. I vardagslag var det närmast en förrådsbod, och var gång man skulle ha kalas fick man rymma ut all möjlig bråte, som småningom samlats där.

Går man från Edsäng över till Västerängshuset, går man också från en tid till en annan, trots att de samtidigt utgöra delar av samma gård. Hos ungfolket har en hel del nymodigheter fått insteg. Det är ganska betecknande, att Delsbogården är den enda av alla Skansens bondgårdar, som i sitt inventarium kan ståta med något som i våra dagar även det enklaste hushåll äger, nämligen ett par kaffekoppar. I bouppteckningarna kan man bokstavligen följa kaffets segertåg genom socknen under 50-talet, men inte många av de bönder som äga en kaffekittel ha en kaffekopp av porslin och ingen har mer än 4 par. Porslinstillrikar, såskopp och karott i 1840-talsmönster från Gustavsberg och Rörstrand prunka nu på kärllhyllan bland tenn- och

trätallrikar. Husgeråd av bleckplåt ha väl funnits tidigare, men lackerade plåtbrickor och brödkorgar utgöra en lyx som är ny.

I vardagsstugan är det mest sådana smärre saker, som varsla om den nya tiden. Det går inte lika lätt att frigöra sig, när det gäller själva rummets utformning. Möbleringssystemet är fortfarande det samma, men sängen har bara en skänkformig gavel som minne av skåpet vid fotändan, och långsidans uppbyggnad och gavelformiga krön påminna starkt om en gustaviansk utdragssäng.

I innerkammaren äro tvillingsängarna borta. Där står istället en utdragssäng, som är högt uppbäddad med många bolstrar. Den är inskjuten så långt som möjligt i hörnet, ty långt sedan möblerna blivit flyttbara behöllo de sina gamla platser tätt uppradade runt väggarna. Ett försök gjordes att placera den mitt på väggen. Men hela den lilla kammaren liksom andades ut, när sängen sköts in i hörnet. Detta, att själva miljön så alldeles bestämt säger ifrån vad som inom dess ram är möjligt eller helt omöjligt, är något som alla som syssla med sådant här arbete känna till. Det är som en fixeringsbild, som plötsligt klarar och blir redig och tillfredsställande, när den sökta figuren är funnen. När man sedan söker kontroll i tillgängliga källor, visar det sig ofta nog att miljön haft rätt. Ibland, när skåpet passar precis i urtaget i panelen, tycker man sig nästan förnimma, hur det med ett leende av välbehag sjunker tillbaka i hörnet och man påminner sig med en lätt spökaktig känsla H. C. Andersens sagor, där de döda tingen leva sitt eget liv medan människorna sova och hur de då underhålla varandra med syrliga och kvicka anmärkningar om olika generationers större eller mindre förståelse för vad som passar sig.

Det radikalaste avsteget från gammal bondesed utgör den nya herrstugan hos ungfolket. Böndernas förebild till denna sal med slagbord och rader av småstolar runt väggarna kan på närmaste håll studeras i Skogaholms herrgård och i Tottieska malmgården på Skansen. Det är 1700-talets möbleringsideal som framemot 1800-talets mitt slår igenom i finrummet i Delsbo. "7-pinnstolarna" målade i ljus färg med svarta träsisar

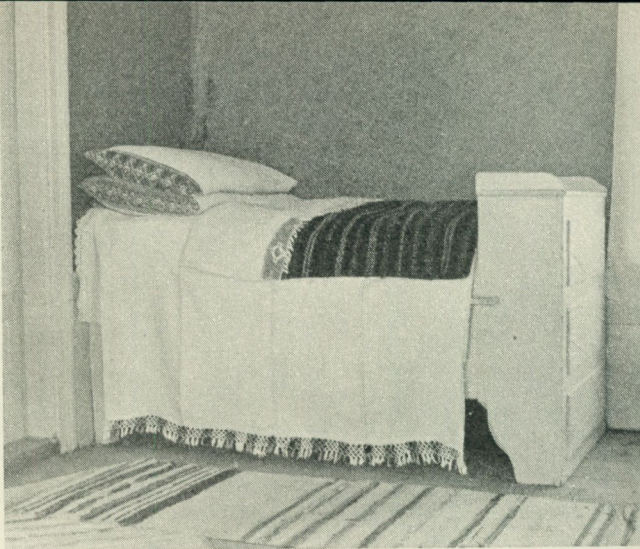

Bild 5. Uppbäddad "stand-säng" i Storhaga nr 2, Ljudsals socken. Foto 1939.

tyckas ha varit särskilt vanliga i Delsbo och Bjuråker, men för övrigt finner man hela raden av 1700-talets och empirens stol-former lika trohjärtat återgivna. Rutiga och randiga sitsar förekomma också. I lampetterna reflekteras ljuset från blanka skålformiga tennbucklor, vilka få ersätta förebildernas glittrande spegelglas och slipade prismor. En sådan sal som denna kan man i andra trakter av Norrlands starkt gustavianskt influerade kustland finna långt tidigare. Delsbo bildar här ett undantag. Här ha modeströmningarna under 1700-talet först sent accepterats och möbleringen i de övriga rummen har förhållandevis litet berörts av de nya idealen.

I övervåningens förstukammare bor dottern i gården. Ut-sikten från hennes fönster är inte det minst sevärda. Med litet god vilja kan den få föreställa en utblick någonstans i våra dagars Hälsingland. Sedda här uppifrån kunna Värtans och Djurgårdsbrunnsvikens vatten gott gälla för en stor älvkrok, där Stockholms frihamnskomplex ligger som en tämligen nybyggd sulfittfabrik.

Knappast någon gård i Delsbo avstod från den kontanta inkomst, som linodlingen och linneväveriet erbjöd. Det är inte ovanligt att de stora bondgårdarna i bouppteckningarna på 50-talet redovisa ett lager av mellan 1000 à 1500 alnar linneväv i

olika kvaliteter. Det var väl närmast något av övervåningens tomma rum, som kom ifråga för vävstol och varpa. I det stora rummet med de röda schablonmålade väggarna står därför en buldanväv uppsatt. Den röda lasurfärgen på de få möblerna har tydligen varit högmodern någon gång innan 1850. En hel rad delsbomöbler visade sig, när senare målningar avlägsnats, ha denna röda färg, som också trävirket kring spisen i rummet har.

Innanför "röda rummet" ligger klädkammaren, som på en gång inrymmer garderob, linneskåp och sängklädesförråd. Om man med minnesbilden av en nutida hälsingländsk klädstuga på näthinnan inte riktigt känner igen sig här, så beror det på de granna färgerna i den gamla delsbodräkten, som ju inte ha någon motsvarighet nu för tiden. Hela det övriga beståndet av textilt husgeråd kan däremot alltjämt återfinnas hängande på takstänger i gårdarnas klädstugor. Kistorna runt väggarna ge en provkarta på kistmålning från olika perioder. Äldst och pampigast äro de svarta enkla kistorna med målade beslag och sköldar av 1500-talets form i vitt och rött. Den äldsta av dem bär årtalet 1704.

Om Delsbo ruvar på minnen från 1500- och 1600-talet och i stort sett varit oemottagligt för 1700-talets tjusning, så har grannsocknen Ljusdal tagit så mycket mera intryck. Redan fasaden på sängstugan från Sunnanås, som ligger hörn i hörn med Västerängshuset, röjer detta. Intrycket förstärkes när man kommer in i rummen. Pärlstavar, bladlistor och refflade fyllningar på de ljusmålade möblerna, elegant skurna medaljonger och rosetter på gåvoskrinens lock, spjälorna i stolarnas raka ryggar och tennljusstakarnas form, allt talar här det slutande 1700-talets språk.

Hela huset kunde vid en hastig blick nästan gälla för en gästrumsflygel till en herrgård. Vad som emellertid tydligt röjer bondgården är två saker, sättet att bädda sängarna samt rullgardinerna. Visserligen finns bland sängkläderna ett vadderat stickat kattunstäcke, som skänkts av de nuvarande ägarna till Sunnanås och antagligen en gång haft sin plats just i sängstu-

Bild 6: Rullgardin i sängstugans fönster.
Foto Lennart af Petersens.

gan. Detta liksom de magnifika blårandiga hellinnevaren på dynor och madrasser är ju fullt herrskapsmässigt, men i det bästa rummet ligger en rya som prydnadstäck och bland förråden hänga underlakan av brokigt kalvskinn med håret kvar sittande och fårskinnsfällar med grova hemmavävda ylltäcken äro i majoritet bland täckena.

Bäddens linneutstyrsel är ett omfattande kapitel i Hälsingland. I detta linodlingens hemland stoppades sänghalmen i "fäsängar", madrassvar av grovt glänsande hellinne. Över fäsingen breddes så hänglakanet av fin lärft. Det föll utmed bäddens hela längd ner till golvet och var rikt prytt med fransar, broderier och spetsar. Därövanpå breddes så underlakanet. Detta skulle i sin tur hänga två tvärhänder ner över hänglakanet. Det hände, att man för att få bädden alldeles jämn och lakanen att

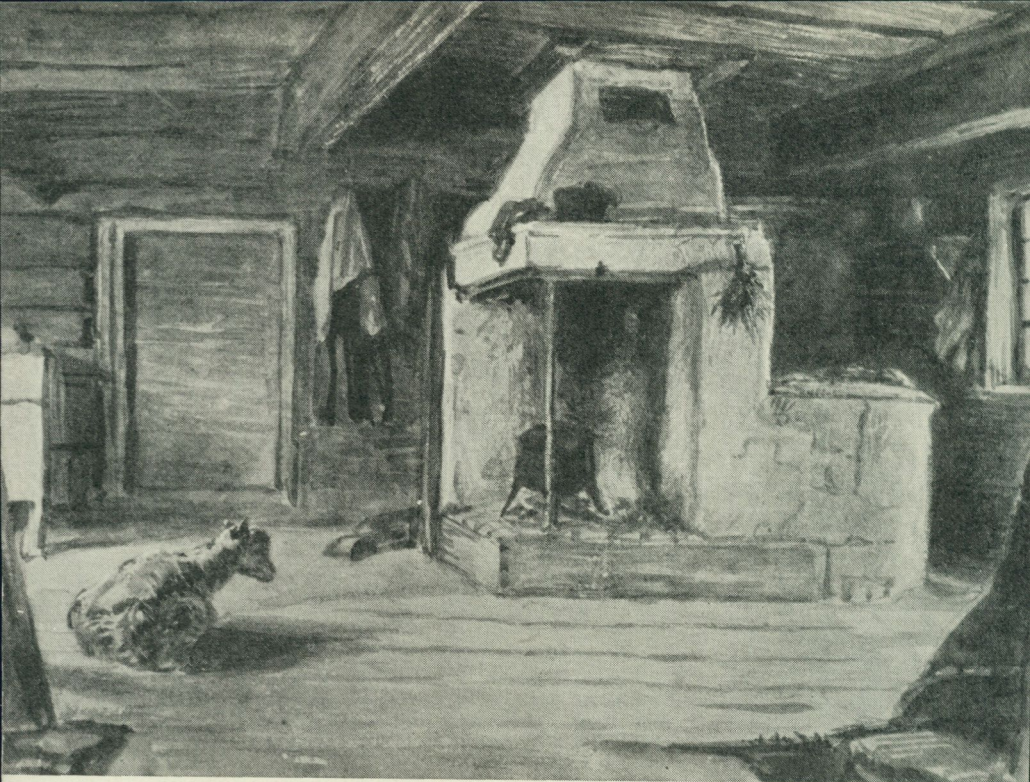

Bild 7. Fåhusinteriör, troligen från Delsbo socken. Akvarell
av J. W. Wallander. Nordiska museet 57,228.

hänga rakt och snyggt, ställde en sängbräda på kant under lakanen, en utväg som naturligtvis anlitas på Skansen, där det är svårt nog att få sängarna att se nybäddade ut, när de skola stå orörda månad efter månad. Överst ligger så fårskinnsfällan på vintern eller en "sluns", ett trastäcke med brokigt inplockat mönster, utan fäll på sommaren. Ovanpå det hela trona minst två huvuddynor. Örngotten böra vid den kortsida som vetter ut mot rummet ha samma dekoration som hänglakonet. Detta anses mycket viktigt i Delsbo och har kunnat genomföras i det närmaste överallt i gårdens sjutton uppbäddade sängar. Apropå denna mängd av sängkläder kan nämnas, att de utgjorde den inte minst värdefulla delen av bohaget. "20 uppbädda sängar" finner man i en bouppteckning från 1859 och i en brandförsäk-

Bild 8. Interiör, troligen från ett sommarkök. Skogs by, Delsbo socken. Foto W. Sohlberg omkring 1890.

ringshandling från 1853 värderas säng- och linkläder till 550 riksdaler, medan allt övrigt lösöre, exklusive silver, koppar och tenn, som förtecknas särskilt, endast kommer upp till 120 riksdaler. Visserligen ingå de väggfasta möblerna i värdet av husen, men summan ger ändå ett begrepp om det textila husgerådets rangplats. Hos gammelfolket i Edsängsstugan äro skåpsängarna dessutom försedda med förlåtar i blått och vitt, randigt linne. Vid huvudgården hänger ett grant utstyrt handkläde av samma slag som alltid skulle hänga innanför dörren i vardagsstugan över vattensån. Mått och utstyrsel överensstämma fortfarande nära med handdukarna i 1500-talets slottsinventarier och placeringen minner om vattenbäckenet och handduken, som skulle finnas till hands, för att den förnämde gästen skulle få tvätta

sina händer efter resan. I Delsbo har handklädet dock säkerligen endast varit "til lyst".

De rikt målade rullgardiner som pryda först och främst alla mot gården vettande fönster motsvara inte riktigt vårt nutida begrepp om sådana. Det är således inte fråga om några sagoslott avsedda att ge fantasien vingar och stoff till vackra drömmar. Den målade sidan är nämligen vänd utåt och den praktiska funktion de hade bestod snarare i att skydda för solen än att hindra insyn. Däremot fick fasaden ett falskt sken av förnämliga gardinarrangemang, som det i verkligheten inte var så helt med. Rullgardinerna i Sunnanås ge sedda utifrån en utmärkt illusion av en verklig röd- och vitrandig rullgardin, till hälften upprullad, och på fönsterbrädet stå mot det mörka rumsdjupet två urnor med fullt naturtrogna blomster. Samma motiv fast lustigt stiliserat utan hänsyn till illusionsverkan återfinnes i Edsängsstugan. Man kunde också vara ännu knepigare. I Västerängshuset ser man från utsidan ett par nätta vita gardiner med tofsfransar uppbundna på ett sätt, som i verkligheten ännu ej var i bruk i Delsbo. Insidan däremot är randig för att imitera en riktig rullgardin av väv. Alltsammans är schablonmålade på hopklistrade pappersark och tillverkades av kringvandrande yrkesmålare. Äldst tyckas dessa ha varit dalkarlar, men ännu i mannaminne funnos i både Bjuråker och Ljusdal målare som gjorde rullgardiner. Den siste dog i Bjuråker 1938, 80 år gammal. Vita fönstergardiner funnos redan på slutet av 1700-talet i en och annan rik gård och just på 1850—60-talen bli de allt vanligare. Först sätter man upp en enkel kappa och så småningom kompletteras denna med draggardiner för nedre delen av fönstret. Långgardiner i par förekom endast i de finaste rummen, och mattor användes inte alls innan trasmattorna på 70-talet gjorde sitt intåg.

Bruket att ha sovplatser i själva fähuset liksom att använda fähuset till bostad på sommaren när korna voro i fäbodarna, är utbrett över ett stort område, men att bo där året runt och ha full möblering med bord och stolar, skåp och klocka, är inte så vanligt. I fähuset från Gåsbacka bodde i varje fall för inte så

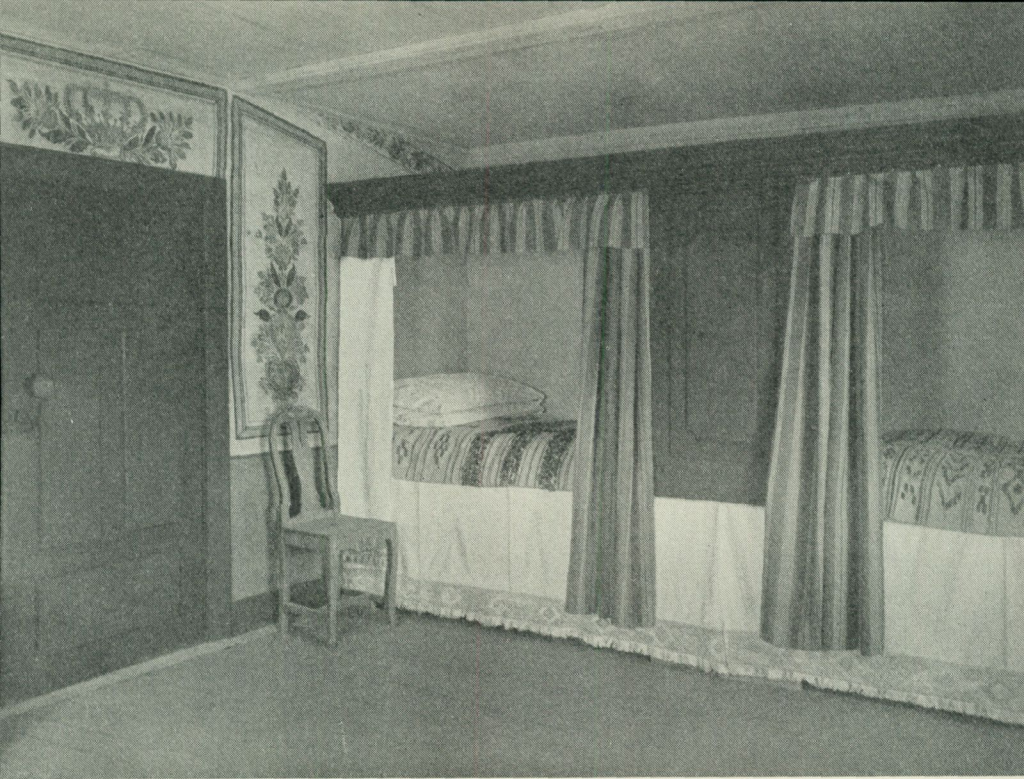

Bild 9. Dubbelsäng med skåp i Edsängsbyggnadens innerkammare. Foto Hansa.

länge sedan det gamla paret i gården året om. Möbleringen är ungefär så som de hade det. Den ena sängen är slopad för att ge plats åt en del bryggredskap och annat som behövdes för de arbeten som utfördes vid spisen i fähuset. Där finns en stor inmurad kopparpanna och där värmdes vatten till kreaturens sörfoder likaväl som till brygd, byk och bad, i den mån detta förekom. Den egentliga nytillsatsen är ett gammalt fint skåpbord ur museets samlingar, som nog är ganska typiskt för den en gång fina möbeln, som degraderats och förvisats till fähuset.

I en bondgård är bostaden i långt högre grad än i de flesta andra hem också arbetsplats. Att i en Skansengård kunna illustrera alla de verksamhetsgrenar, som i verkligheten bedrevs där, är omöjligt. Idealet — att allt skall stå så som om männi-

skorna nyss lämnat det och strax kunde tänkas återvända för att fortsätta sitt dagliga liv — får man förvisa till önskedrömmarnas område. Mycket av det som hör till det levande livets atmosfär låter sig inte konserveras. Fullständigheten får också prutas ner av rent utställningstekniska skäl. Det tjänar ingenting till att hopa detaljer så att den ena skymmer den andra. Man tvingas t. ex. att något stilisera den naturliga oredan i klädkammaren, för att över huvud taget någonting skall bli uppfattbart för besökaren. En lång arbetsprocess får man kanske på ett annat håll reducera till ett par antydningar o. s. v.

Men den stämning rummen nu meddela, har väl snarast haft sin motsvarighet i verkligheten en lördagskväll, då de städats till helgen, tillfälliga arbeten plockats undan och redskapen ligga där oanvända. I den ovana stillheten bli enskildheterna tydligare än eljest. En sådan litet tom stund kan ju också uppstå då man väntar gäster, som ännu inte hunnit komma och då kunde kanske husfolket liksom besökaren nu kasta en granskande blick på sitt bohag, glädjas över dess gedigenhet och för ett ögonblick låta en del minnen förknippade med de olika föremålen stiga upp till medvetandets yta.

DEN MÖLLENBORGSKA VERKSTADEN PÅ SKANSEN

av Bengt Bengtsson

År 1927 överlämnades den möllenburgska guldsmedsverkstaden från Drottninggatan 14 i Stockholm till Nordiska museet genom donation av firmans siste innehavare, hovjuvelerare Carl Féron. Namnet Gustaf Möllenburg hade då existerat i över 100 år som skylt för ett av landets mest ansedda företag i sin art och under denna tid blivit en borgen för utomordentlig hantverksskicklighet och gedigen kvalitet. När det vid slutet av 1930-talet blev aktuellt för museet att inom Skansens stads kvarter upprätta ett monument i form av en verkstad över äldre tiders metallhantverk, valdes den möllenburgska verkstaden såsom i hög grad representativ för det bästa i gammal svensk hantverkstradition. Visserligen måste verkstaden inrymmas i en byggnad, helt olik den höga och smala gårdslängan i Drottninggatan 14 och utrymmet bli föremål för avsevärd minskning, men dessa olägenheter uppvägas av de fördelar, som ligga i en fullständig och rikhaltig uppsättning redskap och halvfabrikat, ur vilken man har kunnat välja det mest typiska i en omfattning som torde motsvara den som verkstaden hade under sin grundares levnad.

Gustaf Möllenburg var smålänning. Han föddes den 18 april 1796 i Dädesjö socken i Kronobergs län, på Måla Jordes herregård invid sjön Innaren. Modern var pigan Kjerstin Jonasdatter, medan fadern enligt kyrkoboken "will vara okänd". Gossen kallades Gustaf Johansson. Senast vid 13 års ålder blev han lärgosse hos guldsmeden Jacob Flygare i Växjö. Möjligen är han

identisk med "gässen Gustaf, siuklig och klen", som enligt mantalslängden fanns inneboende hos Flygare redan 1806. I varje fall var han lärgosse i Växjö fram till 1814, då han flyttade till Jönköping och under namn av Gustaf Möllenborg tog tjänst hos guldsmeden Bengt Wahlquist. Tydligt har han inte haft mer att lära hos Flygare, som drev en ganska blygsam verkstad och år 1828 beskrives som "utfattig och vansinnig". Hos Wahlquist kallas Möllenborg gesäll men gick säkerligen endast som lärpojke, ty utskriften ur läran blev han först 1817. Efter två år som verklig gesäll i Jönköping ansåg han sig mogen för huvudstaden och tog tjänst hos guldsmeden Gustaf Folcker, som hade sin verkstad i kvarteret Frigga nr 2 med adress Drottninggatan 30. Sin bostad hyrde han i kv. Svalan nr 2, Klara ö. kyrkogata 3, varifrån han inte hade långt till verkstaden. Hos den ansedde Folcker bör Möllenborg ha fått de bästa möjliga tillfällen till fulländning av sin yrkesskicklighet.

Efter fyra år som gesäll i Stockholm erlade Möllenborg i januari 1823 sin äskepenning hos guldsmedsämberet och anhöll att få förfärdiga sitt mästerstykke, en tekanna av silver med helslagen fot, till vilket ritningen blivit godkänd av ämberet. Efter två månader visade han upp sitt mästerprov — som nu i protokollet betecknades som en kaffekanna — blev den 14 mars 1823 antagen till mästare och ledamot av ämberet och etablerar sig som egen guld- och silverarbetare, vilken titel han behåller genom hela livet.

Sin verkstad förlade han till sadelmakarålderman Jacob Fagerbergs fastighet i kv. Brunkhuvudet 4, med adressen Drottninggatan 14, där han hyrde några rum 2 trappor upp i huset åt Karduanmakaregatan. Själv bodde Möllenborg till en början på annat håll, nämligen i kv. Svalan nr 1, Klara ö. kyrkogata 5, där en jungfru Anna Catharina Ekhult stod för hans hushåll. Hon blev år 1825 hans hustru. Enligt taxeringslängden för detta år hade han nu två gesäller. År 1830 har hans rörelse gått betydligt framåt. Hemma hos sig har han boende fyra lärpojkar och i den Fagerbergiska fastigheten har han inhysta fyra gesäller, varjämte två bo på annat håll. Sin egen bostad har han

Bild 1. Den möllenberg-
ska verkstaden var ef-
ter 1847 inrymd i denna
höga och smala bygg-
nad på gården till
Drottninggatan 14.

nu flyttat till kv. Hägern mindre nr 2, St. Vattugatan 8, troligen en förnämligare bostad än den gamla.

Med sin hyresvärd vid Drottninggatan, sadelmakarålderman-
nen Fagerberg, levde Möllenberg i den bästa sämja och troligen
var han en av Fagerbergs intimare vänner. Då denne 1830 dog,
var Möllenberg närvarande vid dödsbädden och hade i testa-
mentet utsetts att vara en av testamentsexekutorerna. Då den
av Fagerberg stiftade pensionsinrättningen år 1832 började sin
välgörande verksamhet, blev Möllenberg en av dess "vårdare"
och bosatte sig i samma fastighet, där han hade sin verkstad och
där den möllenburgska firman blev bofast ända fram till 1927.
Hur hans verkstadslokaler i längan åt Karduansmakaregatan
voro disponerade, veta vi inte, men att han tid efter annan måste
utvidga dem, är säkert och så småningom måste han, som vi

skola se, genom ett nybygge lösa lokalfrågan. Att Möllenberg under sin verksamhet skapade sig ett över hela Sverige känt och aktat namn som guld- och silversmed framgår av den mängd av hans alster, som finnes lite varstans i landet. Emellertid får man den mest slående bilden av hans framgång, om man ser på det ökande antalet av anställda gesäller och lärpojkar under åren fram emot 1850, vilket visar, att hans firma kontinuerligt utvecklade sig till ett storföretag inom branschen, även efter nutida måttstock.

År	Gesäller	Lärpojkar
1825	2	
1827	5	3
1828	4	4
1929	5	4
1830	6	4
1831	6	4
1832	8	3
1833	(Uppgifter saknas)	
1834	10	3
1835	10	4
1836	11	5
1837	12	5
1838	17	7
1839	19	7
1840	21	9
1841	26	8
1842	32	10
1843	32	9
1844	(46 tillsammans)	
1845	31	10
1846	30	11

Som jämförelse kan nämnas, att en av Möllenburgs större kolleger, guldsmeden Erik Zethelius, år 1828 hade 16, år 1840 8 och år 1846 10 gesäller.

Under 40-talet blevo verkstadslokalerna som nämnts otillräckliga och Möllenberg måste skaffa sig extrautrymmen på annat håll. Utom sina lagerlokaler i Drottninggatan 14 hade han silverlager i Karduansmakaregatan 9 och Rörstrandsgatan 6—8, i vilka tre lokaler han enligt brandförsäkringsanmälan 1840 förvarade oarbetat och arbetat silver för ett värde av sammanlagt över 48.000 riksdaler banko. Snart blev emellertid verkstads-

frågan brännande. År 1844 hade han enligt mantalsuppgifterna 46 arbetare i verkstaden och man kan föreställa sig att det måste bli trångt och opraktiskt i relativt små rum, som säkerligen inte från början varit avsedda till verkstadslokaler. Möllenberg löste problemet på det sättet, att han på gården byggde en ny verkstadslänga, 4 våningar hög, men endast 9 meter lång och 4 meter bred, med ett cylindriskt trapptorn i ena hörnet, bild 1. I denna höga byggnad lågo de olika verkstadslokalerna på följande sätt:

Bottenvåningen: Pressrum, smält- och valsrum, ett mindre för-
radsrum.

Våningen 1 tr.: Sliprum, rum för arbetsledaren.

Våningen 2 tr.: Silververkstaden.

Våningen 3 tr.: Guldverkstaden (2 rum).

Omkring 1848 torde den nya verkstadslängan ha stått färdig, med ny press, nya ugnar och valsar och med luftiga lokaler, frikostigt upplysta av stora fönster. Gustaf Möllenberg fick emellertid inte lång tid kvar att ägna sig åt sin verkstad. Hans hustru dog på hösten 1849 och på nyåret 1850 överlät han sin verkstad till ett bolag med en av hans gesäller, Féron, som driftsledare. Verkstaden sysselsatte nu 53 man.

Något mer än ett år efter överlåtelsen, vilken man vågar gissa föranletts av sjukdom, avled Gustaf Möllenberg den 13 april 1851. Hans bouppteckning uppvisade 53.089:40 Rdr i tillgångar och 26,643:14 Rdr i skulder. Hans förmögenhet delades i två lotter mellan en svägerska och hans fosterson. Svägerskan fick den vackra egendomen han förvärvat i Småland, Kråkenäs vid Innarens strand, ej långt från hans födelsegård.

Under Gustaf Möllenburgs firmanamn övertogs firman av Louis Constant Féron, en son till Karl XIV Johans från Frankrike inflyttade hovskomakare, J. E. Féron. Féron drev sedan verkstaden till sin död då han efterträddes av sin son Carl Féron. År 1927 upplöstes den förnämliga verkstaden, sedan den varit i gång i 104 år utan att svika de höga krav på hantverksskicklighet och kvalitet, som Gustaf Möllenburgs namn förpliktade till.

Det ligger utanför ramen för denna uppsats att närmare behandla firman Möllenburgs öden och utveckling efter sin förste ägares död. Här skall endast själva verkstaden och dess inventarier upptagas till granskning i form av en redogörelse för hur verkstaden omplanterades från sin gamla lokal till dess nya boplatz på Skansen.

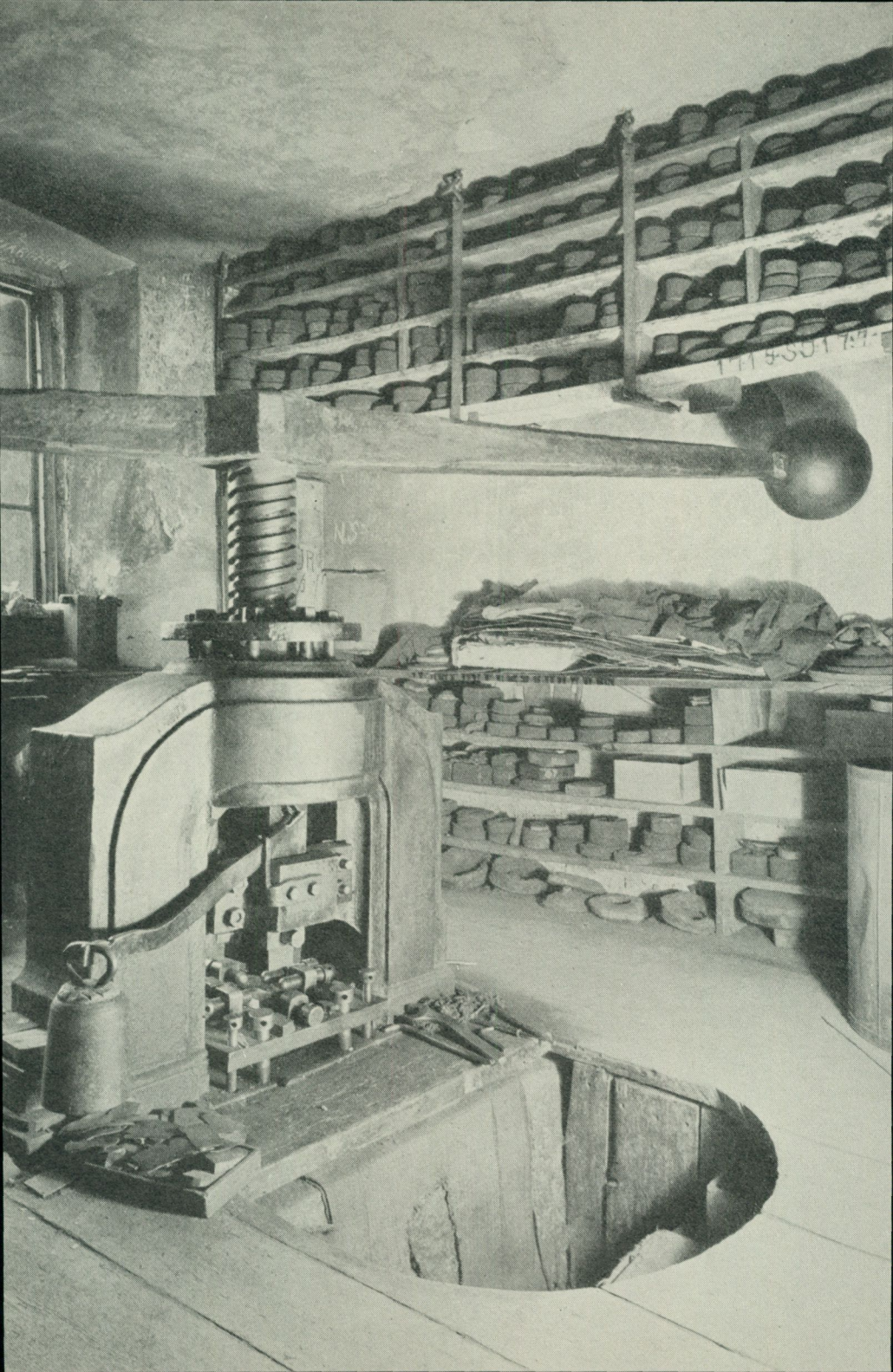
I verkstadshusets bottenvåning låg som nämnts pressrum och smältrum. Den möllenburgska pressen, bild 2, var under sin glanstid, innan de maskindrivna jätteprensarna kommo, berömd bland Stockholms guld- och silverarbetare. Den torde vara den enda till vår tid bevarade pressen i sin art, en skruvpress med närmare 4 m lång helt smidd svängarm, i vars ändar sitta kulor, vardera vägande cirka 100 kg. Dess ålder torde vara densamma som verkstadsbyggnadens eller kanske något högre. Någon tradition att den skulle existerat längre tid tillbaka har inte kunnat spåras, utan det troligaste är väl, att den köpts och inmonterats i samband med nybygget. De kraftiga vikter, som efter pressningen genom hävstänger lyfta "kistan" uppåt, äro krönta på 1840-talet, (den sista siffran i årtalet är utplånad på båda vikterna), vilket ytterligare bestyrker dateringen som ett indicium.

Den oerhört rika samlingen av stansar till pressen ger en god bild av firman Möllenburgs produktion av billigare silverarbeten. 1800-talets bristande sinne för originalarbetets värde föranledde silversmederna att tillverka stålstansar till allt flera arbeten och av Möllenburgs stansar ser man, hur t. ex. en ljusstake pressades av tre stansar, nämligen en till foten, en till skaftet (ibland två), och en till ljusplåten. Kaffekannor, gräddsniopor, skålar, fat, snusdosor, käppkryckor, ja alla upptänkliga arbeten av plåt kunna göras i pressen. De äldsta stansarna tillhöra 1800-talets allra första år och torde ha köpts från någon äldre verkstad. Sedan kan man följa alla epoker under 1800-talets omväxlande stilhistoria ända fram till vårt sekelskifte, då pressen tydligen upphört att använda nya stansar.

I huset från Bengt Ekehjelmsgatan, som nu inhyser Möllen-

Bild 2. Silverpressen i verkstadshusets bottenvåning, före flyttningen.

borgs verkstad på Skansen, har pressrummet kunnat göras så gott som identiskt med sin föregångare vid Drottninggatan. Måtten äro ungefär desamma, ett litet kvadratisk rum, där svängarmarna nått och jämt gå fria från väggarna. Pressen står nu liksom förr mitt på golvet, fastgjuten i en bädd av gråsten och bly för stadgans skull och framför den är ett hål i golvet, vari pressaren sitter och passar in silverblecket mellan "kontran" och stansen. "Kontran" är den klump av mjukare metall, som formas efter stansen och vid pressningen tvingar in silverblecket i stansens minsta skrymslen. Kringsvängningen av armarna sköttes av en eller två lärpojkar, som vandrade runt med kulorna, tills armen nått överläge, då de på signal av pressaren sprungo tillbaka runt ett varv eller två och till slut gåvo armen den sista snärten, varpå de måste trycka sig in i ett hörn för att inte träffas av armen, då den med oerhörd kraft studgade tillbaka efter stöten nedåt. Det berättas, att Möllenburgs press ställt till en eller ett par otäcka olyckor, men uppgiften har inte kunnat kontrolleras.

De möllenburgska matsilverstansarna, som utgjorde en vacker uppsättning av de bästa och gångbaraste modellerna under 1800-talet, hamnade inte på Skansen, utan finnas kvar i en stockholmsverkstad, där de anlitas för komplettering av äldre Möllenburgsmatsilver. Från andra håll har emellertid en tidstrogen uppsättning insamlats, vilken även kan användas enligt den äldre pressningsmetoden i presskista med slägga och överliggare. I pressrummet kan för övrigt stansning enligt ännu äldre metoder tillämpas, då kopior av 1300-talsstansar för paljetter och prydnadsplåtar användas. Härvid tvingas silverplåten medelst slag av hammare direkt på blykontran in i stansen, som är av brons.

I bottenvåningen i en guldsmedsverkstad av detta slag ligger smältrummet. Hos Möllenburgs var detta försett med en vindugn av vanligt slag, d. v. s. en ugn, där draget alstras utan hjälp

---

Bild 3. Vindugn och ässja i Skansenverkstadens smältrum. I bakgrunden bälgen och därunder ingöten för rundplans.

Bild 4. Silververkstaden 2 tr. upp i Möllenborgs verkstad.
T. v. värmeugnen med betskrukan, i bakgrunden trycksvarv
med träpatroner och t. h. de båda verkbräderna.

av smidesbälg och där degeln sättes på en rost nere bland träkolen. I smältrummet fanns också en liten ugn för bränning av sopor, ur vilka man tillvaratog silverfilspån, som fallit på golvet. I samma rum ägde den grövre valsningen av silverplåt rum. Här stod ett kraftigt valsverk, drivet av en gasmotor av Bolinders fabrikat (enligt en uppgift den första i sitt slag) och med ett svänghjul av över 2 meters diameter. Då denna anordning tillhör en senare tid än den, som Skansen vill åskådliggöra, har detta stora valsverk icke återuppsatts.

Smältrummet på Skansen tar upp ett par andra grenar av en guldsmeds verksamhet i äldre dagar, som bidragit till rummets speciella karaktär. Korpusarbetet, d. v. s. hammararbete med

Bild 5. Silververkstaden på Skansen. Ett av de stora verkbräderna har ej kunnat beredas plats, eljest återfinnas i stort sett samma föremål som på bild 4.

plåt, fordrar en rad komplicerade verktyg och mallar eller schablonjärn, "hjälpjärn", över vilka plåten slås till den önskade formen. Dessa järn, som i en silververkstad uppgå till ett mycket stort antal, måste silverarbetaren själv tillverka och därför hör en järnsmedja till varje verkstad. Hos Möllenburgs låg denna i ett särskilt rum vid sidan av den nya verkstadsbyggnaden och innehöll en smideshärd med bälg och ett par smidesstäd. På Skansen ha smältrum och järnsmedja förenats och ugnen är därför av en typ, som förekommit i äldre svenska guldsmedsverkstäder och som består av en vindugn och en smidesässja sammanbyggda till ett, bild 3. Närmast är ugnen rekonstruerad efter den gamla Erlandssonska verkstaden i Kristianstad.

I de bouppteckningar efter guldsmeder på 1700- och 1800-talet, som genomgått för vinnande av kunskap om äldre verkstäder, förekomma då och då notiser om redskap för gjutning. Om gelbgjutare fanns i närheten, kanske guldsmeden helt anlitade honom för sina silvergjutningar, men han måste dock vara hemma i gjutningens teknik. Trots att guldsmederna i Stockholm på långa tider inte tyckas ha befattat sig med gjutning, syntes det dock vara riktigt att på Skansen ge en antydning om denna förr ganska viktiga gren av yrket och därför är en enklare gjutverkstad anordnad i smältrummet.

Möllenborgs silververkstad var det största rummet i huset. Där fanns två stora och ett litet "verkbräde" eller arbetsbord med tillsammans 10 "orter", bild 4 och 5. Runt rummets väggar hängde skåp och hyllor för verktyg och längst bort i rummet stod trycksvarven med stora hyllor, fulla av träpatroner för tryckningen. Mitt på innerväggen stod värmugnen, där man under arbetets gång värmden upp silvret, så att det inte skulle spricka under hammaren och där bredvid fanns ett lödbord, på senare tid försett med gasledning.

Detta rum vållade de största svårigheterna vid verkstadens inflyttning på Skansen, främst på grund av de ändrade arbetsförhållanden, som gasen medfört för Stockholms del. I äldre tid funnos två lödmetoder, dels vid koleld eller "stilla eld", som den kallades, dels vid oxtalglampa. Dessa lödmetoder försvunno helt i och med gasens införande och inga äldre lödningsredskap funnos kvar hos Möllenborgs. Tillvägagångssättet vid lödning måste alltså praktiskt rekonstrueras efter uppteckningar i landsorten, där traditionen hållit sig starkare. Den primitiva, men oerhört svårutförda lödningen vid stilla eld tillgår så, att föremålet, som skall lödas samman, nedpackas i glödande kol i en s. k. skärvel, d. v. s. en plåtburk av passande storlek med trähandtag i botten. Slaglodet, d. v. s. silver med lägre smältpunkt, placeras i form av "paljor" längs lödfogarna, flussmedlet, borax, strös på och så fläktas man med en hönsvinge eller liknande föremål mot kolen, tills den temperatur uppnåtts då slaglodet "flyter" och tack vare boraxen fyller ut hela lödfogen.

Bild 6. Silververkstaden på Skansen. Till vänster det stora verkbrädet. I bakgrunden ser man in i guldverkstaden. Till höger tvättho och vattentunna.

Det fordrar en stor påpasslighet hos lödaren för att undvika för hög temperatur, då silvret "krymper" och förstörs, och många historier berättas kring verkbräderna om lärpojknas brottning med detta guldsmedens svåraste problem. På en verkstad var det vanligt, att gesällerna rådde lärpojken att muta "kretsmurveln" (ett mystiskt andeväsen, som sades bo i vindugnen) med en flaska brännvin, som skulle sättas ned i ugnen, då denna var kall. Pojken lydde, och nästa gång fick han omärkliga vinkar av gesällerna, så att lödningen lyckades, och det sades att "kretsmurveln" hjälpt honom.

Lödning vid talglampa är helt genomförd på Skansenverkstaden för smärre föremål. Lampan är av den primitivaste typ

man känner, en oval, grund metallskål, fylld med oxtalg, vari brinner en trasa som veke, men överraskande tjänlig för sitt ändamål. Löttemperaturen uppnås med hjälp av ett blåsrör, som arbetaren håller i munnen och genom vilket han blåser en fin låga mot föremålet. Detta hålles på ett stycke kol, som delvis glödgas och sålunda "svarar" mot lågan. Det ansågs för stor skicklighet att kunna löda med blåsrör vid en vanlig ljuslåga.

Kring verkbrädet sitta arbetarna i sina orter, de insvängda arbetsplatserna, med verktygen hängande i ribbor och remmar runt omkring sig, lätt åtkomliga. Matsilverarbetares och korpusarbetares orter skiljas lätt ifrån varandra på verktygsuppsättningen. De förra ha få, men stora hammare för smidningen och filar och skavare för efterputsning av matsilvret. Korpusarbetarna ha en mängd hammare av olika storlekar, alla med blankpolerade banar och överhuvudtaget en rikhaltig och varierande verktygsuppsättning. Förr liksom nu var endast en del av verktygen gemensamma. De ägdes av verkstadens innehavare, medan alla småverktyg för det dagliga arbetet ägdes av arbetarna själva. Därav de många små skåpen, som hänga runt väggarna liksom de hängde hos Möllenborg, alla försedda med hänglås. Här lade arbetaren in sina dyrbaraste verktyg för kvällen, liksom han här förvarade "filning" och "krets", d. v. s. avfallssilver, som han måste redovisa för tillsammans med det färdiga arbetet.

Längst bort vid gavelväggen i Möllenborgs verkstad stod trycksvarven. Tryckning av silver i svarv är en relativt sen arbetsmetod, som torde ha kommit till vårt land omkring 1800-talets mitt. Den innebär, att silverplåten medelst ett polerat stål tvingas att ta form efter en i en svarv roterande träpatron. En dansk guldsmed Hinnerup, som år 1839 gav ut en handbok i yrket, berättar, att han träffat på tryckningen i Tyskland och Frankrike och att han aldrig sett den tillämpas i Norden. Enligt en tysk författare skulle metoden uppfunnits år 1816 i Paris. Svarven hörde annars redan tidigare till varje guldsmeds utrustning. I den slipade och polerade han runda föremål såsom bägare, tallrikar o. dyl. mot en efter föremålet avpassad träpatron.

Bild 7. Arbete vid silververkstadens stora verkbräda.

Uppfinningen ligger därför ganska nära tillhands att göra för en guldsmed.

Intill arbetsledarens rum fanns hos Möllenborgs på senare tid ett sliprum med moderna roterande slipanordningar, men också det gamla, av alla lärpojkar avskydda "Svarta havet", en laggad balja på tre ben, över vilken de färdiga arbetena slipades med träkol. Slipningen har i Skansenverkstaden inte fått något eget rum, beroende på att detta ansetts nödvändigt först i en senare tid, då roterande sliptrissor sprida ett fint slipdamm över hela verkstaden. På "Svarta havets" tid skedde all slipning i vatten, varigenom ingen dammbildning skedde.

Möllenborgs guldverkstad sysselsatte under 1800-talet minst ett tiotal gesäller. På Skansen har den sammanslagits med "mästers" rum och sålunda blivit högst förminskad till omfattning. Vid fönstret står det stora verkbrädet med fyra orter, översållat med de för guld- och juvelarbeten typiska småverktygen. Tillverkning av släta ringar, guldarbetets A och O, kan här ske efter den metod, som föregick den nu brukliga valsningen, nämligen slagningen i "säcke", en med rännformiga fördjupningar försedd stålbit, i vilken guldtinen slås ut med hammare och tvingas att anta den profil, fördjupningen har. Möllenborgs gamla silvervåg, en stor pjäs, monterad på ett byråliknande underlag, visade sig vara en omgjord pyndare, d. v. s. den har ursprungligen varit försedd med endast en vågskål, där varorna lagts, medan vikten flyttats längs en graderad skala på den vågräta balansen.

Enligt mantalslängderna hade Gustaf Möllenborg under hela sin verksamhet inneboende lärpojkar och gesäller. År 1927 funnos som väntat var inga spår efter sovplatser i verkstaden, men uppteckningar från landsorten visa, att ännu så sent som in i vårt århundrade lärpojkar brukade få sova i verkstaden och hos en guldsmed i Karlshamn påträffades en gammal dragkista, i vilken lärpojken och vandrande gesäller vid sina besök fått sova. Den förvärvades till Skansen och står nu i "mästers rum", minnande om den uppgift, de inneboende lärpojkar hade, nämligen att vara först uppe och ställa hela verkstaden i ordning för dagens arbete, passa upp i mästarens kök och i gesällernas kammare och för övrigt uträtta ärenden åt kamrater och husbonde.

EN RIKSDROTS I GALA

av *Gunnel Hazelius-Berg*

Have Vi funnit oss kunna följa vår hug att åter uppliva — — — en av de ypperliga värdigheter, vartill våre företrädare Sveriges framfarne konungar under rikets ärofulla tidevarv upphöjt förtjänte män och trogne undersåtare”, lyder Gustav III:s ord i det brev till Svea hovrätt, vari han återinstiftar riksdrotsämbetet. Sedan Magnus Gabriel de la Gardies död 1686 hade detta ämbete saknats inom den svenska statsförvaltningen. Men dessförinnan hade det haft lysande traditioner under flera sekler. För att bekläda ämbetet hade konungen nu utsett en ung ädling, som ”igenom en ädel börd, mogne kunskaper, oväldighet samt beprövad nit och trohet för oss och fäderneslandet förenar alla de egenskaper, vilka överinseendet av rättvisans skipande och lagarnas handhavande fordra”.

Det var den 12 dec. 1787 som en av rikets herrar, justitiekanslern greve Carl Axel Wachtmeister utnämndes till riksråd och riksdrots. Som sådan intog han den främsta platsen bland riksråden, han blev president ”uti Vår och Rikets Svea Hovrätt” och fick den högsta rangen i riket näst de kungliga. Den man, i vilkens händer ”rättvisans och lagarnas handhavande blivit anförtrott”, hade också en personlig resning som ställde honom i särklass. Han behöll även under de många omvälvningar och skiftningar i landets yttre och inre politik han fick uppleva, ett personligt förtroende hos alla. Av samtida vittnesbörd kan man utläsa den aktning och den vördnad som visades honom från olika håll. Så tecknar Elis Schröderheim hans

karaktär: "Denne herre har en ädel höghet i själen, ett säkert omdöme, mycken varsamhet i allt sitt förhållande, en orubblig intégrité i ämbetet, han är glad i umgänget, kall men icke hård, sparsam men vällustig. En alldeles ovanlig lycka förstörde icke hos honom lugnet, hvarken i hans själ eller hans vandel".

Riksdrotsämbetet krävde en yttre pompa och ett storslaget ceremoniel, som Gustav III själv noga föreskrev. Wachtmeisters kusin, dåvarande riksmarskalken Carl Bonde ger i ett brev en utförlig beskrivning av riksdrotsens olika ämbetsförmåner. Lönen var satt till 17.000 plåtar årligen. "Konungen tror att hans egen (d. v. s. riksdrotsens) revenue stiger till 12.000 plåtar. Ut i den senare omständigheten lär Konungen taga miste; för min del tror jag, att Wachtmeister som försiktig karl ej lär lefwa öfwer sina inkomster. Det berättas, att K. M:st skall köpa Piperska eller n. w. Pettersonska huset (Petersenska) till ett ständigt residence för riksdrotsen och att konungen skall antaga 12 ständdrabanter och 12 laquejer i livré för hans räkning. — Han kommer att hålla öppet bord för alla inrikes ämbetsmän, men är befriad från utländska ministrar. — — — Konungen vill, att han, i allt hwad utwärtens anseende widkommer, skall lysa och föra en stor stat, men hwad dess bord angår, skall det wara tarfweligt, och bör han i den delen gifwa ton och undwika onödigt öfwerflöd". Det hade varit svårigheter att få ett tillräckligt stort hus för dessa representationsplikter. Den gamle Carl Tersmeden nere i Karlskrona hör också talas om denna "parade" och kan berätta om hur "H. Ex. hade — — nu änteligen hyrt stora Piperska huset vid Munkbron, (i) hvilket väggars utslående prepareras att formera så många antichambres, som på hans sida efter K. M:ts befallning skola meubleras till audience-gifvande". För dessa audienser skulle det finnas två förmak, berättar Carl Bonde, i det yttre en audienshimmel med det wachtmeisterska vapnet i broderi och i det inre en dylik "Dais" med riksvapnet. Denna himmel, med ryggstycke av röd siden-damast, prydd med guldfransar och galoner, utlånades från Kungl. Husgerådskammaren jämte den förgyllda karmstolen med samma klädsel. Detta var inte i och för sig något ovanligt,

Carl Axel Trolle-Wachtmeister. Oljemålning av Ulrica F. Pasch. Trolle-Ljungby. Foto Svenska porträttarkivet.

under denna tid ha alla de olika akademierna och högre ämbetsverken utkvitterat liknande audienshimlar ur konungens förråd. Även möbleringen i övrigt var i hög grad ståndsmässig.

Ständdrabanter. Oljemålning av A. Schützer-crantz. Nordiska museet 120,064.

Under 1790-talet betalar riksdrotsen skatt för ett rum med sidentapeter och sidenklädda möbler, i ytterligare två rum skattar han för samma sorts klädsel på möblerna.

Tyvärre finnes ingen samtida skildring av det dagliga livet i riksdrotsens stockholmspalats. Men vi kunna få en föreställning även härom genom att lyssna till Carl Bonde, som i sin egenskap av riksmarskalk var den andre i ordningen av rikets ämbetsmän. Han skriver i november 1788: "Jag började då att öppna mitt hus och gaf flera måltider i hwar vecka, eftersom mitt ämbete det fordrade. Utom dem, som gjorde mig höflighet och mina släktingar med hwilka jag ständigt lefde, bjöd jag utan åtskillnad alla dem, som gjorde mig besök. Om söndagarna hade jag, då jag ej var på slottet, predikan hos mig samt sällskap till middagen och äfwen ofta till aftonen".

Det torde väl vara osäkert om Wachtmeister skaffade sig utrustning till ovannämnda 12 lakejer, men att han dock måste ha haft ett stort livré, kan man se av de ännu bevarade plaggen, jämför planschen sid. 200. Den äldsta typen äro de korta, röda klädesjackor med kragar och uppslag av gult kläde, vilka sytts i svenska dräktens snitt. Dessa jackor äro rikt besatta med silkesgaloner med de wachtmeisterska vapenbilderna och till detta

livré hörde gula klädesbyxor och enkla gula västar. Fem jackor av denna äldre typ från 1780-talet finnas ännu bevarade, fastän ett par av dem äro defekta, emedan de fått släppa till sina vapenband till de senare modellerna. Det kungliga betjäntlivréet kopierades noga av de privatpersoner, som hade möjlighet därtill. Den lilla korta jackan i mitten på bilden har starkt sneddade framstycken och en dubbelvikt ståndkrage av det slag som kom i bruk vid hovet 1796. Vid en större förändring av hovets betjäntlivré 1802 infördes de långa rockarna med samma garnering som på det wachtmeisterska livréet. Till dessa frackar användes västar med galonbesättning. Byxorna förete så små variationer att man ej med bestämdhet kan säga, till vilken rocktyp de använts. Utom dessa livréer, vilka alla äro sydda av fint kläde med besättning av silkesgaloner, finnes en enklare rock bevarad. Denna är av gul vadmal med röd besättning och vapenband i ylle. Fodret är av röd rask och kragen en hög, dubbelvikt ståndkrage. Antagligen är det här fråga om en kuskrock, då kusklivréer ofta utfördes i detta mera motståndskraftiga material.

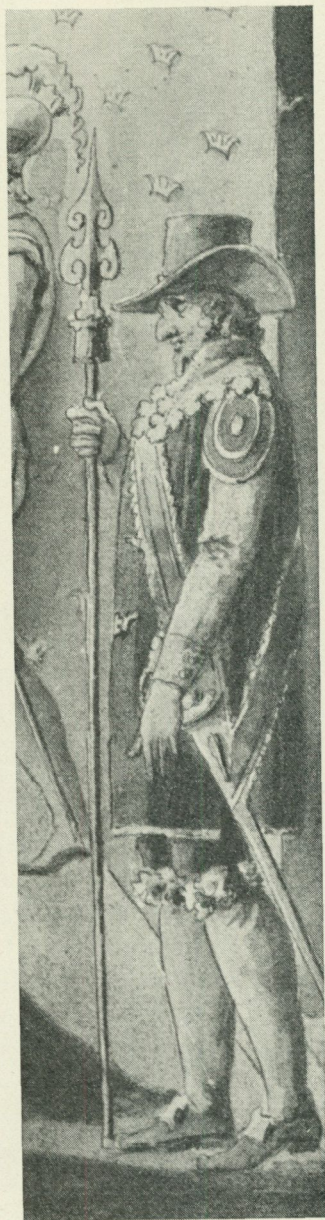
Om man granskar mantalslängden för år 1790 finner man i det wachtmeisterska hushållet en hovmästare, fem lakejer, en kusk och tre arbetsdrängar, 1799 uppräknas efter hovmästaren och kocken tre lakejer, fem husdrängar, under vilken rubrik ingå de tre tidigare arbetsdrängarna, samt en kusk. Flera av dessa betjänters namn kan man återfinna inskrivna med bläck i rock- och byxfoder på livréerna. Den kvinnliga delen av hushållet representeras 1790 av en husjungfru, två kammarpigor och fyra vanliga pigor, 1799 finnes en husjungfru, två kammarpigor och två pigor utan närmare angivande av sysselsättningen. Ena gången nämnes en lakejänka och andra gången en portvakt samt flera personer som lämna egna mantalsuppgifter och tydligen ej direkt hörde till hushållet. Denna betjäning är det alltså som försetts med livréet och man kan ju tycka att den skulle räcka till.

Märkligast av alla de förmåner som riksdrotsen erhöll var emellertid rätten att hålla egna stånddrabanter. Det var annars ko-

nungarhuset förbehållet. På slottet hade den kungliga stånddrabantkåren anor från Gustav Vasas dagar. Den var ett palatsgarde, som under gustaviansk tid bestod av en korpral och en vicekorpral samt manskap. Utrustningen var ålderdomlig, men hade dock i vissa detaljer ändrats under åren. I klädkammarinventariet upptagas livréer för 12 stånddrabanter förutom befälet. I annat sammanhang omtalas ytterligare 32 livréer och 12 sådana för stånddrabantmusikanterna m. fl. Den ordinarie truppen tycks dock ha varit 12 man, vilka voro klädda till parad i korta, ärmlösa kåpor, s. k. flaxar, skinnkyller, vida byxor samt gehäng med fransar. Det är naturligt att Wachtmeister kopierade denna kår i minsta detalj, då han anskaffade sitt eget livré. Det wachtmeisterska livréet syddes i de gula och röda färgerna med besättning av vapenband och även skärpen voro röda och gula. Jackorna av kläde eller skinn äro tyvärr ej bevarade, möjligen beroende på att de varit av sämskat skinn, som funnit annan användning. Anföraren för de wachtmeisterska stånddrabanterna bar en uniform, som noga svarade mot den som vi veta bars av korpral Anders Kraak vid den kungliga stånddrabantkåren år 1772. Denne hade då en knälång, framtill öppen flax, byxor i det burgundiska snittet, samt hela dräkten besatt med vapenband, vävda i silke. Alla stånddrabanterna buro värjor i gehäng. Till det wachtmeisterska livréet ha hört hattar med silverkordonger och plymer, i varje fall om detta även härvidlag överensstämt med det kungliga. Dessutom buros vita strumpor, stora vita kragar och handskar, fastän ingenting av denna attiralj har bevarats till våra dagar. På slottet hörde flaxen endast till galalivréet; sålunda berättar J. G. Ehrensvärd i sin dagbok om hur stånddrabanterna en viss dag år 1779 hade glömt sina flaxar och endast voro i sin lilla uniform. Till stånddrabaternas beväpning hörde även bardisaner och Wachtmeister fick för sina stånddrabanter låna de behöfliga bardisanerna från Kungl. Klädkammaren. Dessa bardisaner voro daterade 1654 och hade varit med, när den engelske ambassadören Whitelocke besökte drottning Kristina på Uppsala slott 1654. Whitelocke berättar härom: " — — —

Drottningens Stånddrabanter stodo i sin rika klädnad med Svenska vapnet broderadt af guld, sverd vid sidan och förgylte bardisaner i deras händer. De stodo ganska stilla, lika- re beläten än människor”.

När riksdrotsen satt i sin få- tölj under audienshimmeln och tog emot supplikanter, stodo hans stånd- drabanter på ömse sidor. De omgåvo även riksdrotsens statsvagn vid hög- tidliga tillfällen och första gången de visade sig offentligt i Stockholm torde ha varit vid riksdrotsens hög- tidliga installation som president i Svea hovrätt den 31 jan. 1788. I en av konungens paradvagnar åkte då Wachtmeister tillsammans med de två yngsta riksråden ut från slot- tet. Alla tre buro de rådsdräkten med långa talarer och utslaget hår. Kring vagnen gingo stånddraban- terna i de wachtmeisterska färger- na; i sina händer buro de kungliga bardisaner, vilka försetts med nya tofsar i rött och gult. Färden gick till hovrättens hus på Riddarholmen, där ledamöterna mötte riksdrotsen på borggården. Även till Tersme- den når ryktet om dessa ceremonier: ”Våra öron fylldes — — med den

Stånddrabant. Detalj ur lavering av P. E. Linnell återgivande riksdagens hyllning av kronprins Karl Johan 1810. Nationalmuseum.

ståt, hvarmed han intagit presidentstolen i Svea hofrätt". Också senare följde stånddrabanterna vid vissa särskilda tillfällen riksdrotsen till hovrätten. Sålunda fick J. A. Ehrenström i sin högmålsprocess se riksdrotsen i stor gala komma åkande från slottet till hovrätten med sina stånddrabanter.

Under riksdagen i Gävle 1792 kan man särskilt väl följa den ceremoni som riksdrotsen utvecklade. Han företrädde därvid utom sitt eget ämbete även rikskanslersämbetet. En våning hade reserverats i ett stort hus och i salen där utdelade riksdrotsen biljetterna till de ofrälse stånden, berättar Schröderheim. Denna förrättning utförde riksdrotsen i sin egenskap av kansler. Han satt då i sin ceremonidräkt med hatt på huvudet under sin audienshimmel och först sedan biljetterna erhållits kunde präster, borgare och bönder sammanträda i sina ståndsrum (Olof Wallqvist). Stånddrabanter uppträdde också, fastän livréerna för tillfället förmodligen satts på unga män ur borgerskapet. Gustav III medförde nämligen de kungliga livréerna och lejde folk i Gävle att bära dem.

Riksmarskalken greve Oxenstierna hämtades ceremonidagarna av en kunglig vagn, förspänd med tre par hästar, men andra dagar åkte han i egen vagn med hyrda hästar och kuskar, så som bruket var bland övriga funktionärer. Riksdrotsen medförde däremot ej sin statsvagn utan använde på Gustav III:s begäran en portechaise, som bars av två man i hans eget livré. I denna bärstol färdades han till och från slottet. På samma sätt uppträdde även hovmarskalken Gustaf Mauritz Armfelt, men vid sidan av hans bärstol gingo adjutanter och ordonnanser samt två man ur hans livvakt. Denna livvakt, som tydligen kunde jämnställas med stånddrabanterna, bestod av "tolf stycken unga köpmansbokhållare af vackra figurer, de voro klädda i uniform av dragoner, svart och silfver, och hade en chef. Tvenne af dem voro dag och natt på vakt hos honom och följde honom. Som dessa personer voro att anse som hans enskilda betjäning hade naturligtvis den uniformen icke bort visa sig i kungens rum", konstaterar Schröderheim. Den i etikettsfrågor synnerligen högmodige Armfelt lät dem vid en publik spisning följa sig

Betjäntlivréer i de Wachtmeisterska färgerna.

ända in i salen, och det sades vara en av de saker som Gustav III aldrig förlät sin gunstling. Att Armfelts följe väckte uppmärksamhet kan man ej förvåna sig över. Konungen hade en gång sett hans ankomst på borggården och undrade vad Armfelt vore för en narr som uppträdde som en turkisk pascha. Armfelt hade också honnörsposter vid sin port.

Ett uppträdande av detta slag var främmande för Carl Axel Wachtmeister. Han använde sina stånddrabanter för officiella värv men ej annars. Hans bord var ej stort under riksdagen, endast tre à fyra personer voro hans gäster varje dag. Men de serverades från hans eget kök och hans kock hade rest med honom.

Vid riksdagens högtidliga öppnande sutto nedanför tronen riksdrotsen och riksmarskalken på var sin taburett. "Dräkten för dessa herrar var nu så förändrad, att underkläderna och rocken väl voro af hvitt moiré, men skurna efter burgundiska kostymen med sådana byxor och ärmor, och i stället för den igenfallande talaren voro deras mantlar flottanta, dubblade med hvitt sidensars, men färgen på sammetet uti en ljusare nuance. Hatten var densamma" (Schröderheim). Dessa dräkter kopierade de furstedräkter, som konungen och kronprinsen buro vid samma tillfälle. Riksdrotsens dräkt som också i släktens hägn blivit bevarad till nutiden, är sydd av vitt mönstrat siden med kappa, jacka och byxor besatta med silkesgaller. Kappan har crepintofsar och har naturligtvis den stora serafimerstjärnan applicerad på vänster sida. Till dräkten höra vita skinnskor och pantalonger med vita silkesstrumpor, och denna silkes-trikå når högt upp på bålen och är där sydd vid ett par knårlånga linnebyxor med bomullsvaddering. När råds manteln av röd sammet med krage och bräm av hermelin användes, buros även stövlar av röd atlas med hermelinsbräm. Den ärmlösa manteln avlöste den ålderdomliga talaren som råds mantel. Till dräkten saknas gehänget, som varit av samma vita siden och även haft gallerbesättning. Den till serafimerdräkten använda hatten bars också till ceremonidräkten och denna dräkt blev sedan allmän för rikets herrar. Vid många högtidliga till-

fällen kommo dessa dräkter till användning och vid riksdagens öppnande, vid kröningar etc. voro de obligatoriska. I förordningen för drottningens förlossning och det kungliga barnets dop 1799 skulle enligt Birger Wedberg "deras excellenser rikets herrar, som innehava riksämbeten, bära deras ceremonidräkt med vit kappa, ordenskedjor och utslagit hår, serafimerriddarna och kommandörerna ordensdräkt och alla övriga kavaljerer och fruntimmer galahovdräkten". Ceremonidräkten användes sista gången vid den sista ståndsriksdagen 1866. Flera sådana dräkter finnas bevarade i Kungl. Livrustkammaren — var och en av dräkterna har burits av olika personer och utlånades från Kungl. Klädkammaren.

Det är uppenbart att drotsen hade höga tankar om sitt ämbetes rang, trots att han mera privat uppträdde utan stor yttre apparat. Så berättar hovintendenten Lars Jakob von Röök från år 1801, hur den gamle riksdrotsen hade den svagheten att tro sig ej behöva "ceder le pas" för markgreven av Baden, drottningens bror. Vid kröningen i Norrköping av Gustav IV Adolf och Fredrika år 1800 bar riksdrotsen kronan i processionen och öppnade balen med drottningen, dansande en sirlig menuett. Han var redan då en klen och sjuklig man — aldrig såg man rättvisan på svagare fötter, säger en anekdot. Han skulle dock komma att uppleva Gustav IV Adolfs avsättning. Många förberedande konferenser höllos i detta sammanhang i hans bostad och han följde noga strömningarna men ingrep ej direkt. När konungen var fångslad på slottet, ville hertig Karl ingenting företaga sig utan drotsens medverkan. Wachtmeisters son skriver därom: "Riksdrotsen drog då ej i betänkande att låta bära sig upp. Han inpackades i en portechaise, som varit använd vid riksdagen i Gefle, der inga vagnar för trängseln i den lilla staden användes. Det var en rörande och för mig oförgätlig syn att se, med hvad djupt deltagande folkhopen omgaf och följde med portechaisen, der han satt med ett

---

Bilden: "Kapten Krak, styf och rak, marscherar". Efter Scener utur soldat-lifvet, ritade och litographierade af Adolf Schützercrantz.

döende utseende och med hufvudet af svaghet nedsjunkit på bröstet". Anders Fredrik Skjöldebrand talar om det intryck det gjorde på opinionen, då den sjuke mannen, insvept i en morgonrock, bars till slottet för att "med sina råd och sitt anseende understödja Hertigen af Södermanland". När Karl XIII blivit krönt, skulle han hyllas och ständerna avlägga eden på Slottsbacken i Stockholm, och för sista gången fungerar vid detta tillfälle riksdrotsen i den högtidliga processionen, bärande kronan främst bland Svea rikets regalier. Riksdrotsen stöddes av en kammarjunkare, skriver von Engeström i sina Minnen, men kommen in i slottsvalvet orkade han ej längre. Samma år den 10 augusti återlämnar Wachtmeister till husgerådskammaren audienshimmeln och den förgyllda fåtöljen och till klädkammaren stånddrabanternas bardisaner med de röda och gula redgarnstofsarna. Han nedlade sitt riksdrotsämbete och blev för en kort tid Sveriges förste justitiestatsminister. I april 1810 gick den knappt 56-årige excellensen Carl Axel Trolle-Wachtmeister ur tiden. År 1808 hade han genom tillträddandet av fideikommisset Trolleberg erhållit namnet Trolle-Wachtmeister.

Riksdrotsens änka, grevinnan Ulrica Lovisa Maria Wachtmeister, f. Sparre, skulle i 38 år överleva sin make. Hon använde livréet för sina betjänter och körde med fyrspann mellan Årup och Trolle-Ljungby, varvid folket sade, att riksrådinnan körde med sina röda och gula kanariefåglar.

I bouppteckningen efter excellensen Trolle-Wachtmeister upptagas hans ordensdräkter, men de övriga gångkläderna anges endast i klump; de hade enligt hans eget förordnande fått delas av tjänstefolket. Så var tidens bruk. Ordensdräkterna packades ned och bevarades jämte stånddrabanternas livréer i lårar på vinden. Där ha de vilat i flera generationer för att 1940 som gåva överlämnas till Nordiska museet och återförenas med riksdrotsens statsvagn, som redan 1907 skänktes dit.

Bilden: C. A. Wachtmeisters stånddrabantlivré. T. h. anföraren, t. v. en av de tolv stånddrabanterna.

Den kungliga stånddrabantkåren var i tjänst till kröningen 1844, då sekelgammal tradition för första gången bröts. En gången tids begrepp om ceremoni och yttre pompa är för alltid borta, men den långa raden av färgstarka livréer kan ännu ge oss en påtaglig vision av den glans som en gång omgav rikets högsta ämbetsmän.

Tryckta källor:

- Almquist, J. A., Riksdagen i Gefle 1792. 1895.
Ahnfelt, A., Ur svenska hofvets och aristokratiens lif. 1880—82.
Bergman, Eva, Nationella dräkten. 1938.
Ehrenström, J. A., Efterlämnade historiska anteckningar. 2. 1883.
von Engeström, L., Minnen och anteckningar. 1. 1876.
Nordin, C. G., Dagboksanteckningar. 1868.
von Schinkel, B., Minnen ur Sveriges nyare historia. 1. 1852.
Schröderheim, Elis, Skrifter till konung Gustaf III:s historia. 1892.
Skjöldebrand, A. F., Memoarer. 1903—04.
Tersmeden, Carl, Memoarer. 6. 1919.
Trolle-Bonde, Carl, Anteckningar om Bondesläkten. 1895.
Trolle-Wachtmeister, H. C., Anteckningar och minnen. 1889.
Wallqvist, Olof, Minnen och bref. 1878.
Wedberg, B., Konungens högsta domstol. 1. 1922.
Whitelocke, B., Dagbok 1653—54. 1777.
Biografiskt lexikon.

Arkivaliska källor:

- Klädkammarinventariet 1790 och 1809. Slottsarkivet.
1790 och 1799 års mantalslängder. Stockholms stadsarkiv.

MÄRKLIGA NYFÖRVARV

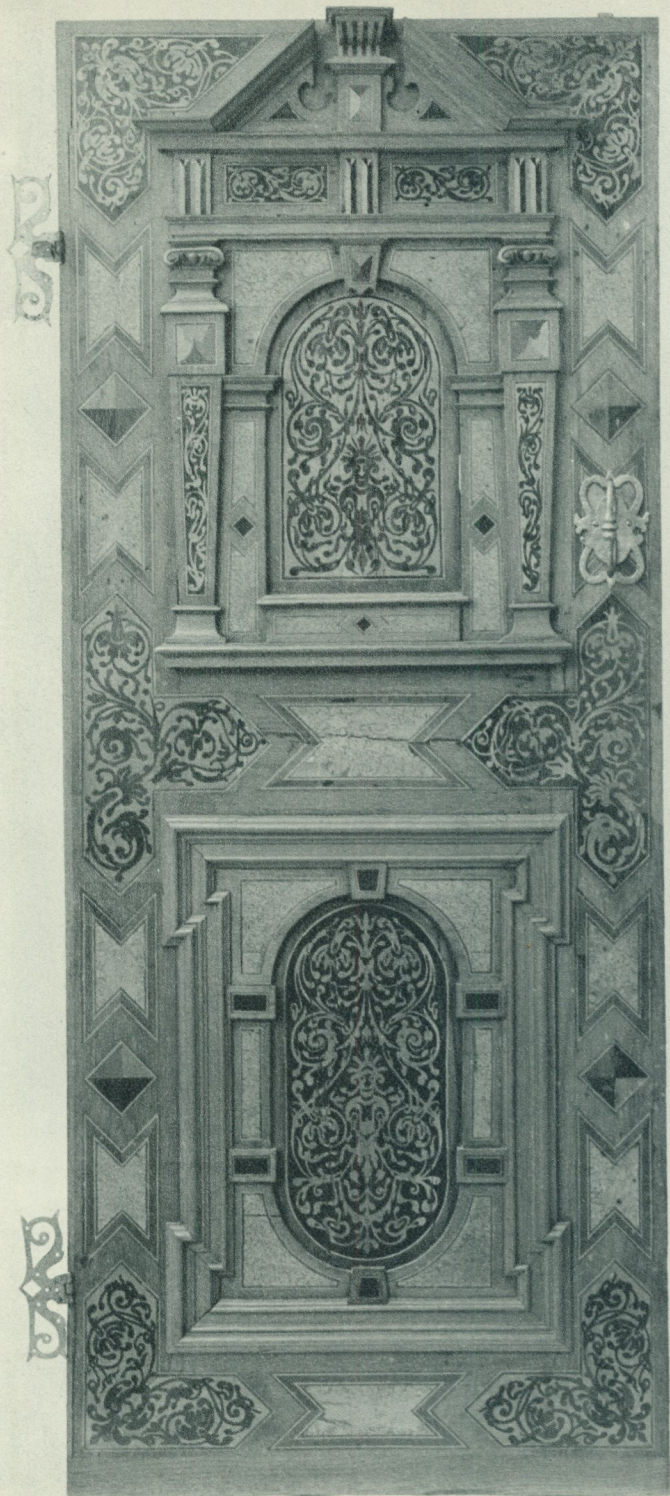
EN DÖRR FRÅN DEN YNGRE VASATIDEN

Till de värdefulla gåvor Nordiska museet under år 1940 fått mottaga av Vännerna hör en dörr, som genom sin släktskap med en grupp snickarearbeten, lokaliserade till de oxenstiernska storbyggena Tidö och Tyresö, kan dateras till 1600-talets andra fjärdedel. Den kan tyvärr ej följas tillbaka till sin ursprungliga plats, och om den från början gjort tjänst i ett bostadshus eller i en kyrka som dörr i en predikstolstrappa kan svårligen avgöras. I senare tid synes dörren ha undergått vissa förändringar, i det att det utanpåliggande stora låset borttagits och gångjärnsbeslagen flyttats över från den ena långsidan till den andra. Den har olika sidor, en enklare med endast listverk och fyllningar och en rikare utformad med delvis arkitektonisk uppbyggnad och överflöd av intarsia i grotesk art.

Den konsthistoriska forskningen har för ej så länge sedan ägnat uppmärksamhet åt liknande arbeten, bevarade i herrskaps-hus och kyrkor huvudsakligen i Västmanland och Södertörn (H. Rabén). Man har med goda skäl tillskrivit dessa arbeten en enda stor verkstad i trakten av Västerås, knuten till Axel Oxenstiernas bygge vid Tidö och hans broder Gabriel Oxenstiernas vid Tyresö. Till Sverige har denna karakteristiska intarsiastil kommit närmast från nordvästra Tyskland, från Lübeck, dels genom inkallade snickare dels genom importerade arbeten av de båda huvudmästarna Heinrich Sextra och Michael Sommer. Till den förres verkstad hänföres dopkapellskranket och den krokanliknande dopfunten i Västerås domkyrka, för-

värvade 1622 från Lübeck. Den svenska verkstaden har på Tidö efterlämnat en rad högst märkliga arbeten, nämligen de många dörrarna med deras fantastiska omfattningar och krön, av vilka en genom Karl XV:s åtgörande hamnat i Nationalmuseum. Andra bevarade monument av samma skola äro Melcherdt snickares predikstol från 1639 i Tyresö kyrka och herrskapets till Årsta bänkar i Österhaninge kyrka, daterade 1621 och 1622. Även om man ej vill gå så långt som till att ange den nu till museet förvärvade dörren som ett verk av Melcherdt, kan man ej komma ifrån, att det förefinnes ett mer än allmänt stilistiskt samband mellan dörren och de nämnda arbetena i Tyresö och Österhaninge, ett intryck, som ytterligare förstärkes vid en jämförelse med en i Nordiska museet befintlig dörr från Årsta, troligen samtidig med Österhaningebänkarna.

Marshall Lagerquist.

STICKAD TRÖJA

Den stickade tröja som här avbildas och som 1940 skänktes till Nordiska museet av dess Vänner är ett utsökt prov på 1600-talets dräktlyx. Den är tillverkad av guldtråd med ytmönstret och bårderna av vitt silke och är stickad med räta maskor. Det vita mönstersilket ligger löst på undersidan mellan mönsterpartierna. Tulpanerna vända sig åt olika håll i varje mönsterad, men på framstyckena mötas de på båda sidor om sprundet. Dess kant består av ett par vita maskor, vilka vikts in och tjänat som fäste för de band eller häktor som hållit ihop plagget. Att det rör sig om en importerad vara styrkes av det tyvärr oläsliga lacksigill som ännu sitter kvar på ena kanten. Import av stickade tröjor är väl känd från århundradets bevarade tullistor: enbart år 1685 importerades 436 stickade silkeströjor med eller utan "bordering", samt 84 yllenattröjor.

I Fataburen 1935 behandlades bruket av stickade tröjor i modedräkten och sedan dess ha ytterligare några svenska exemplar uppmärksamrats. Den nyförvärvade tröjan med sitt naturalistiska blommönster står i särklass, endast en halländsk ylletlöja i rött och grönt har samma mönstertyp, under det att alla övriga i Norden bevarade tröjor ha haft det karakteristiska åttkantiga stjärnmönstret med tunt rutverk omkring; de ha dessutom varit smyckade med broderier eller spetsar. Stjärnmönstret fick senare stor användning i de skånska sticktröjorna. Att man använt stickade tröjor även utan extra dekor visade sig vid en gravundersökning i Askersunds kyrka, där en dylik tröja satt under svepkläderna på liket av en okänd kvinna. Ett porträtt från 1630-talet i Gripsholmssamlingen, troligen föreställande Ebba Leijonhufvud (född 1595), visar att tröjor av detta slag inte bara burits till de ärmlösa framtill öppna överklänningarna från århundradets början utan även till klänningsliv med djup fyrkantig uringning och vida uppskurna ärmar.

Gunnel Hazelius-Berg.

BESTICK FRÅN KARL XI:s TID

Bland de många kostbara ting, som den 15 oktober 1937 kom i dagen vid rivningsarbete i huset Lilla Nygatan 5 i Stockholm och som därefter under uppseendeväckande former bekantgjordes som Loheskatten, fanns ett alldeles utsökt litet matbestick, vars delar av oädel metall dock efter tvåhundra år i jorden skattat åt förgängelsen. Besticket, som låg i ett efter omständigheterna märkvärdigt väl bevarat etui, utgjordes av sked, kniv och gaffel med skaft av silver i filigran. Skeden var i sin helhet av silver och på bladets undersida försedd med tvenne stämplor, en stadsstämpel och en mästarstämpel, av vilka framgick, att guldsmeden var Erhard Warnberger i Augsburg. Denne, som gifte sig 1660 och då troligen började sin verksamhet som självständig yrkesman, avled år 1700, varmed den yttersta gränsen framåt i tiden är given för besticket tillkomst. Huruvida det kommit i Lohesläktens ägo före eller efter sekelskiftet är omöjligt att avgöra.

Genom Vännernas förmedling har Nordiska museet under år 1940 kunnat tillföra sina samlingar ett dylikt, här avbildat bestick av Erhard Warnberger, vilket enligt en osäker tradition skall ha tillhört Karl XI. Det överensstämmer i alla avseenden med Loheskattens och ståldelarna äro utan minsta vank. Formatet är detsamma som hos det loheska besticket och skeden, som med undantag av filigransskaftet är förgylld, har en längd av 14,6 cm. Skedens och gaffelns skaft sakna botten under trådmönstret och ha heller aldrig haft sådan. Däremot är knivskaftet försett med en silvercylinder under knypplingen, tydligen för att ge erforderlig styrka åt detta med kraft förda verktyg. Besticket kan näppeligen betraktas som ett särskilt representativt prov på det högtstående tyska silversmidet vid 1600-talets slut men har ett avgjort intresse för oss som exempel på en ej ovanlig svensk importvara.

Marshall Lagerquist.

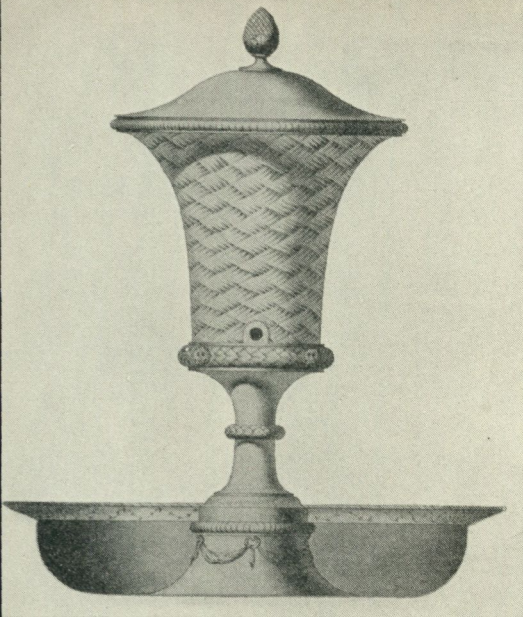

EN KOPPARSLAGARES MÄSTERSTYCKE

Enligt de intill 1846 gällande gamla skråförfattningarna, som reglerade yrkesutövningen i vårt land, ägde var och en hantverkare, som efter utståndna läroår önskade bliva mästare, att hos respektive ämbete i den stad, där han tänkte förlägga sin kommande verksamhet, ansöka om att få mästerstycke sig förelagt. Detta kallades gemenligen för att äska ämbetet. Att träda till mästerstycket kunde ämbetet ej förvägra en gesäll, om denne uppfyllt alla fastställda fordringar, bl. a. beträffande lärotid och äkta börd, men ämbetet kunde och brukade också stundom i eget intresse förhålla utsättandet av tid för tillträdet. Ämbetet, som i allmänhet utgjordes av samtliga mästare inom yrket på platsen, önskade nämligen ej att antalet verkstäder skulle utökas över hövan för den besvärande konkurrensens skull. Fördelaktigast för den blivande mästaren var alltid under sådana förhållanden, om han kunde styrka, att han ämnade äkta någon av liden mästars hustru eller dotter och därigenom övertaga en redan befintlig och i gång varande verkstad. I sådana fall brukade mästerstycket samt tiden för dess färdigställande och uppvisande utan dröjsmål angivas. Ett mästerstycke skulle under uppsikt av två s. k. skådemästare tillverkas på en namngiven mästars verkstad under begränsad tidrymd. Innan stycket tillträdde, måste dock en av gesällen egenhändigt utförd ritning på det samma uppvisas för godkännande av ämbetet. När det färdiga mästerstycket blivit förklarat som försvarligt och överensstämmande med ritningen, blev slutligen vederbörande nämnd till mästare.

Det ligger i sakens natur, att ett som mästerstycke utfört äldre föremål har ett alldeles särskilt intresse ur museal synpunkt. Svårigheten är blott att kunna fastställa dess egenskap av sådant. De i bevarade skråhandlingar ibland förekommande uppgifterna om mått och utseende på mästerstycket äro ej till fyllest för en bestämning. Man måste under alla förhållanden ha tillgång till den regelrätt fastställda styckeritningen.

I Nordiska museet finnes sedan gammalt en i Stockholms

Kopparslagaregesällen Bengt Elglunds ritning till mästerstycke uppvisad den 18 oktober 1813 i Stockholms kopparslagarämbete. Nordiska museet.

kopparslagareämbete uppvisad mästerstyckeritning med påskriften: "Upvist af Styckmästaren Bengt Elglund den 18. October 1813", se bilden. Ämbetets protokoll upplyser om, att detta mästerstycke, "en vatten fontaine med fat eller vatten basseine" jämte ett tekök skulle förfärdigas på två månader hos ålderman David Lindskog d. ä. med Erik Widman och Jonas Möllerstedt som skådemästare. Den 27 december 1813 omtalar protokollet, att Bengt Elglund då fick sitt mästerstycke godkänt och förklarades för mästare.

År 1940 förekom i konsthandeln i Stockholm en ståtlig vattenbehållare med tillhörande fat, allt av koppar. Vid närmare granskning visade det sig att den fullkomligt överensstämde med den omtalade mästerstyckeritningen och följaktligen måste betraktas som Elglunds mästerstycke från 1813. Behållaren är dekorerad med flåtmönster, tätbundna lagerbladsstavar och festonger i drivet arbete; fatet har vid brädden en repstäv. Den är en ståtlig sak med en höjd av 68 cm. Tack vare Vännernas frikostighet har den kunnat införlivas med museets samlingar, där den utgör ett förnämligt komplement till ritningen.

Marshall Lagerquist.

SPETS FRÅN 1600-TALET

Ytterligare en gåva av Nordiska museets vänner är här avbildad bland årets märkliga nyförvärv. Det är en spets, som på grund av sin höga kvalitet och såsom representant för ett av spetsindustriens tidigaste skeden är värd en särskild presentation.

Spetsen är ett genuesiskt arbete från 1600-talets förra hälft. Genua var vid sidan av Venedig under 1500-talets senare och 1600-talets förra hälft Europas förnämsta spetsleverantör. Det var knyppling som här övades, och de genuesiska spetsarnas stora framgång berodde kanske främst på de effekter som kunde vinnas vid omsättandet av den venetianska sydda spetsens mönster, främst reticellan, i denna teknik. De genuesiska knypplerskorna kunde med lätthet återge den sydda spetsens klarhet och fasta komposition samtidigt som tekniken gav dem möjlighet att göra mönstret tunnare och graciösare.

Genom riklig användning av flätslaget med 2 eller 4 trådar och det så kallade formlaget kunde dessa resultat åstadkommas. Lärftslaget, som gav partier av större täthet, brukades däremot ytterst sparsamt. Den spets som här behandlas är nästan helt uppbyggd med flätslag, under det att formlaget inte alls förekommer. Den har härigenom fått en immateriell lätthet, som i ovanligt hög grad understryker det träffande i namnet "rosone genovesi", vartill likheten med de stora gotiska rosfönstren givit upphov.

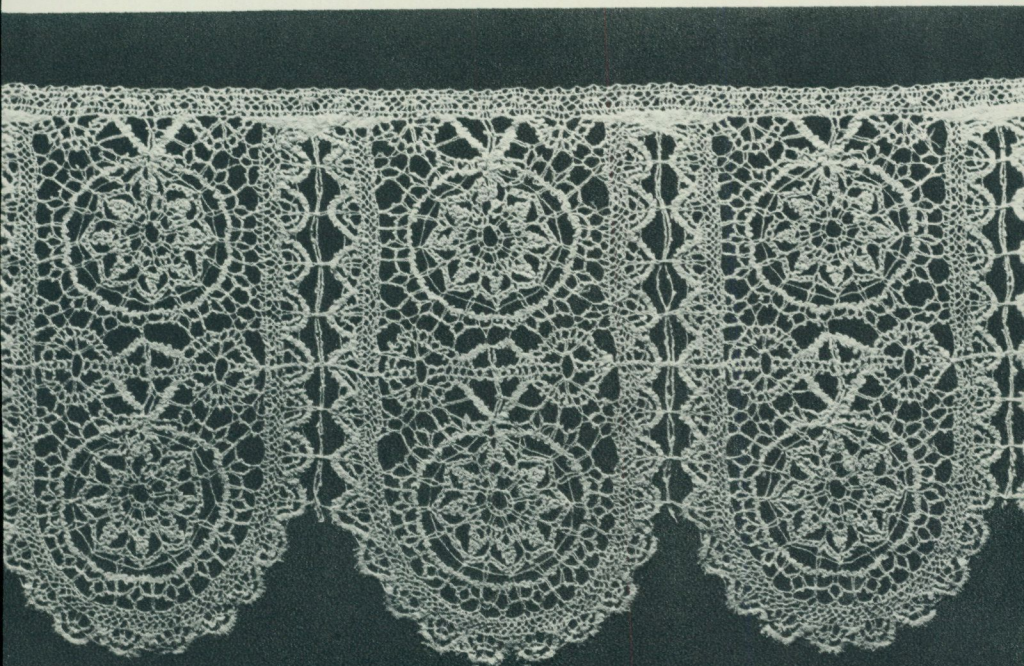
Under namn av "points de Gênes" spredos Genua-spetsarna över hela Europa och kommo även till Sverige. Först från 1650 ha vi emellertid en skriftlig uppgift härom, framletad ur Slottsarkivets klädkammarräkenskaper av Elisabeth Thorman. Det är en räkning med poster på spetsar använda till "kraghor och lintygh". Redan tidigare giva emellertid talrika porträtt av svenska stormän, framförallt många Gustav Adolfs-porträtt, vittnesbörd om att de genuesiska spetsarna också dessförinnan här hade en god marknad.

Vidstående porträtt från 1619 föreställer Gustav II Adolfs

gemål Maria Eleonora. Drottningen är här iförd en praktfull och representativ dräkt med en krage, vars spets visar ett med den andra avbildningen nära nog identiskt mönster. Nordiska museets spets kan ha haft en liknande placering, men några säkra antydningar om användningen finnas dock icke. Spetsen är 12 cm bred och 170 cm lång och bär i båda ändar spår av att ha förkortats.

Spetsar av detta slag kommo emellertid på allehanda sätt till användning som besättning på kragar, manschetter, näsdukar, stövelstrumpor, lakan, örngott m. m. Det var alltså en enorm efterfrågan som skulle tillgodoses, och spetsindustrin tog också proportioner, som gjorde den till en nationalekonomisk tillgång för de spetsproducerande länderna. För importlanden skapade de däremot utgifter som t. ex. i Frankrike tillmättes en väsentlig betydelse för statsfinanserna. Det finnes många vittnesbörd om det hejdlösa slöseri som bedrevs med denna modevara, så berättas t. ex. från Frankrike att Ludvig XIII:s gunstling Cinq-Mars vid sin död efterlämnade 300 par stövelstrumpor besatta med spetsar. Detta exempel från hovkretsar kan kompletteras med ett citat ur en engelsk bok från 1583, "Anatomy of Abuses" av Sir Philip Stubbes, som på tal om kragar betygar att det inte bara var några få utvalda som kostade på sig denna lyx, utan "— — — var och en, hur ringa och obetydlig han eljest må vara, vill äga tre eller fyra stycken — — — och dessa äro rikt prydda med allt annat än billiga spetsar." Från samma verk kan man även hämta intressanta notiser om hur spetskrågarna behandlades för att stå ut omkring axlarna. Det fanns särskilda stryk- och stärkinrättningar, där krågarna behandlades med stärkelse av olika färg, strökos med heta järn och veckades med särskilda små verktyg av trä eller ben.

Anna-Maja Nylén.

Faint, illegible text visible on the right side of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

STOLKLÄDSEL FRÅN 1740

Barocktidens stela, raka stolar ha ofta broderade klädslar, antingen utförda i korsstyggn och petits points eller också i den mera smidiga schattersömstekniken, som gav lika rika variationsmöjligheter som en gobelinvävnad. Enstaka delar av dylika stolklädselar ha bevarats till våra dagar men få mera fullständiga serier. Genom en gåva av professorskan Kerstin Clason har museet erhållit fullständig klädsel till en fåtölj, varav ryggstycket avbildas här bredvid, samt två sitsar och tre ryggstycken till vanliga stolar. Enligt muntlig familjetradition, som ytterligare styrkes av inbroderade initialer, är broderiet utfört av Anna Marie Schultz till hennes bosättning. Hon var dotter till regementsfältskären Jakob Schultz i Falun. Anna Marie föddes 1723 och gifte sig i början på 1740-talet med räntmästaren i Falun Hans Jakob Gahn, även ägare till Voxna bruk. Det var till salen på Voxna bruksherrgård denna stolklädsel tillverkas. Den är utförd i ylle och silke; en av sitsarna är daterad 1740 och en annan, sedan gammalt i museets ägo, bär även initialerna M. S. G., vilket är Anna Maries mormor Maria Sofia Goldfuss. Inberäknat de i privat ägo befintliga känner man inalles delar av klädselar till två fåtöljer och sju vanliga stolar. Klädseln till alla de senare ha samma omramning av ymnighetshorn och snäckor kring mittfältet med de traditionella herdescenerna och rika naturalistiska blommor runt kanterna. Färgerna variera starkt. Mönstren äro internationella och ha antingen köpts tryckta på väven eller ritats av efter någon förebild. På fåtöljernas sitsar däremot finnas motiv, hämtade på närmare håll. På den ena stolsitsen ser man Morafolk i vita vadmalströjor och på den andra en man i brun rock och en kvinna i bindmössa och kofta, kanske borgarfolk från Falun.

Gunnel Hazelius-Berg.

"DEN SPELANDE HAREN" ELLER
"KUNG DAVID MED HARPAN"

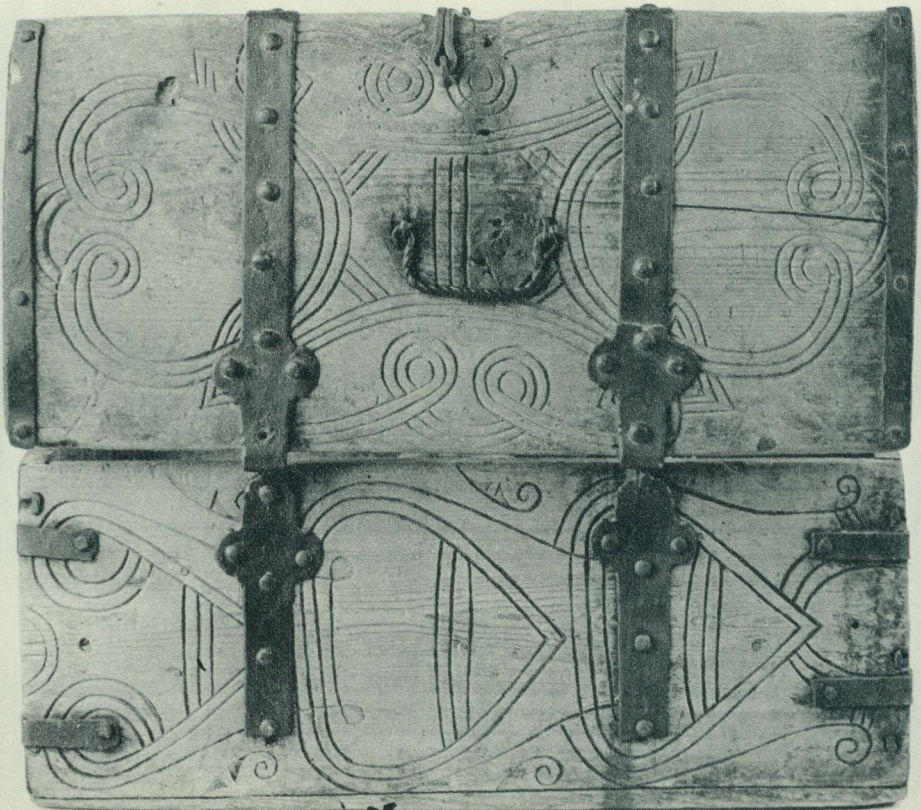
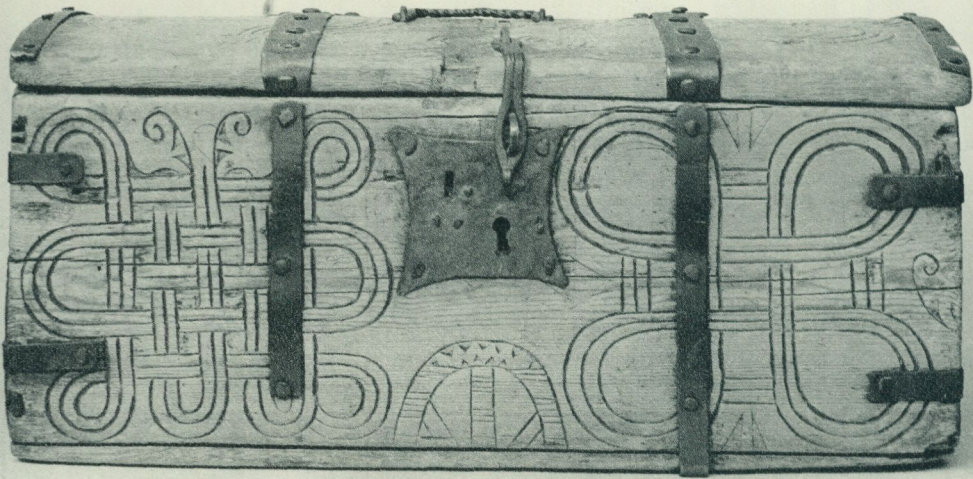
Nordiska museet fick 1940 som gåva av framlidne överintendenten John Böttigers stärbhus mottaga ett dubbelvävstäcke från Bohuslän, varav en detalj avbildas här. Täcket är daterat 1809. Det är särskilt den harpospelande djurfiguren, som tilldrar sig uppmärksamhet, och överskriften ovan upptar de två i Bohuslän upptecknade benämningarna. Ingendera avslöjar tyvärr någonting säkert om varifrån och när bilden översatts för textilt bruk. Men båda ha något att säga om de källor, man har att räkna med för folkkonsten.

Den spelande haren måste höra hemma inom någon av de djurfabler, som voro så populära bland menige man under hela medeltiden och som med bitande satir karakteriserade människornas handel ochandel genom att låta djuren uppträda i mänskliga roller. Inte minst i svenska bevarade medeltida kyrkmålningar och handskrivna lagtexter få de i lättfattligt bildspråk åskådliggöra fåfängligheten och dårskapen. I tillgängliga uppteckningar finnes visserligen icke någon musicerande hare, men väl omtalas rävar och åsnor och andra djur med öron nog långa att kunna tänkas ha stått modell för den bohuslänska haren.

Instrumentet är trots den summariska teckningen fullt igenkännligt som den typiska irländsk-anglosachsiska trekantsharpan, som under tidig medeltid från de brittiska öarna spred sig till det övriga Europa. I Sverige finns den avbildad redan på 1200-talet skuren i trä på en dopfunt från Lockne kyrka i Jämtland. Där är det Gunnar i ormgropen, som genom att spela sin harpa söver ormarna och söker tillkalla hjälp. I senare avbildningar, alltifrån en kalkmålning från 1300-talet i S. Råda kyrka i Värmland ända fram till en dalmålning gjord på 1840-talet av Ol Hans Olof Jonsson i Rättvik, i Skansens Delsbogård, är det psalmisten David, som trakterar instrumentet. Det är väl likheten med dessa senare bilder med instrument av samma form och figuren i vänstervänd profil, som givit den spelande haren dess andra smeknamn.

Elisabeth Strömberg.

KISTA FRÅN LILLHÄRDAL

Den här avbildade kistan härrör ursprungligen från Lillhärda socken i Härjedalen. Den är omålad men genom det mörkt grågula träet har naturen själv gett den några av sina egna diskreta färgtoner. Årsringarna framträda starkt och utvisa, att det varit en flera hundra år gammal tall, som fått släppa till virket. De kunna också berätta, att denna tall i sin ungdomstid troligen stått i en öppen glänta som gynnat tillväxten men att senare det omgivande trädbeståndet ökats, varför tallen börjat växa betydligt långsammare.

Allt virket i kistan har tagits ur ett och samma träd, som inte sågats till kistbräder utan kluvits med yxa och kilar. Denna klyvningsmetod förekom ofta även sedan sågningen kommit i allmänt bruk, men då vanligen endast till grövre arbeten som golvtiljor och takved. Bräderna i Lillhärda kistan ha först täljts med yxa och sedan skavhyvlats och inte ens vid själva hopfogningen finnes spår av såg. Hörnfalsen är den ännu i 1500-talets allmogekistor vanliga med halvurtag i långsidorna och även botten har samma fals. Hörnbindningen utgöres av järnbeslag och spik och inga spår finnas av trädymlingar.

De breda järnbeslagen äro yngre än kistan och härröra troligen från omkring 1700. Delvis äro dock de smala, ursprungliga järnbanden kvar. Innan kistan järnbeslogs, försågs den med en ornering av kraftigt skurna linjer. Det synes ha varit regel, att den ristade och skurna dekorationen på kistor av detta slag utfördes innan beslagen sattes på. Härigenom kan man få direkta bevis på att inskrifter och datering äro samtida med kistans tillkomst. Sålunda äger Hälsinglands museum en bl. a. i Fataburen 1937, sid. 59, avbildad kista från Ljusdal, daterad 1598, där dekor och årtal delvis funnos under de ursprungliga beslagen.

Lillhärda kistans utsmyckning är värd att särskilt uppmärksammas. De här återgivna bilderna göra en beskrivning överflödigt. Det är synnerligen ålderdomlig ornamentik vi här se och i vissa partier ha vi den i övrigt endast bevarad på syd-

svenska spånaskar. Det gäller särskilt lockets ornament med sina slingor och påträdde trianglar (jämför John Granlund, Trä-kärl i svepteknik, fig. 161).

En annan del av den dekorativa utstyrelsen igenkänner man från Siljansbygdens medeltida träbyggnader. Den finnes även på den bekanta ullkorgen samt på en kista från Rättvik, på flera kronstänger och på ett par träskålar från 1600-talet. Det är det djurhuvud som vi på vår kista återfinna på fram- och baksidan. Men man lägger märke till hur sparsamt denna detalj framträder här. Den är inte längre ett självständigt och fristående ornament utan växer fram på ett förkrympt sätt ur ett annat och tjänar blott som utfyllnad av mycket små ytor, som medelbart gränsa till de dominerande dekorationsfälten. Denna degeneration ger anledning att förmoda att kistan trots sin till sitt ursprung vida äldre ornering kanske ändock tillkommit så sent som vid 1500-talets slut.

Kistor av detta slag äro framför allt bevarade från Dalarna och Hälsingland (jämför Sigurd Erixon, Folklig möbelkultur i svenska bygder, sid. 129 o. forts.). Ornamentiken på dessa kistor är dock högst skiftande. Men märkligt nog är Nordiska museets nyförvärvade Lillhärdalskista icke ensam i sitt slag utan i Stöde hembygdsgård i Medelpad förvaras dess fullständiga motstycke. Likheten gäller såväl den konstnärliga utsmyckningen som kistans form och storlek. Rimligtvis kan man förut-sätta att båda ha ett gemensamt ursprung och troligen har en gång existerat åtskilliga exemplar av denna tillverkning, som spritts genom försäljning. Så har tydligen också varit fallet med ett litet skrin som Nordiska museet förvärvat från Älvros socken (inv.-nr 124,722) och varav jag påträffat åtskilliga exemplar i Härjedalen, Medelpad och Hälsingland. Skrinet torde vara samtida med Lillhärdalskistan och utbredningsområdet är detsamma.

Olle Homman.

EN KANNA MED ERIK XIV:S BILD

av *Marshall Lagerquist*

I den redogörelse för 1939 års förvärv till Nordiska museets högreståndsavdelning, som finnes införd i Fataburen 1940, omnämndes en "Schnelle" med Johan III:s bild och årtalet 1574, mottagen som deposition av Köbstadmuseet Den gamle By i Aarhus. Sedan den nämnda redogörelsen tryckts, ha några intressanta rön beträffande kannans ursprung gjorts, vilka kunna motivera ett utförligare omnämnande.

Kannan har en höjd av 35,7 cm utan lock och en diameter i botten av 11 cm. Materialet är stengods och färgen kakaobrun. Ytan utgöres av en svagt knottrig, glänsande saltglasyr. Locket är av tenn och på insidan försett med rosstämpel, i vars krona tenngjutarensignaturen H.N.S. är insatt. Tumtrycket är utformat som två korsade kvistar med var sitt granatäpple med blotade kärnfrukter.

Som framgår av bilden (se Fataburen 1940, sid. 177 f.) har kannan på sidan ett rombiskt ornament med inskriven porträttmedaljong, vilket åstadkommits med stämpel och påsatts med slicker före bränningen. Det i medaljongen ingående svenska riksvapnet (bakvänt) anger att bröstbilden föreställer en svensk furstlig person. Årtalet 1574 pekar hän mot konung Johan III. Men detta årtal har dock ej något samband med den avbildade utan hör ihop med de i medaljongen förekommande bokstäverna I E. Därav framgår att kannan tillverkats 1574 av Jan Emens — tillhörande den ryktbara rhenländska krukmakarefamiljen Mennicken — i Raeren, vilken på detta sätt stundom lät signera sina arbeten. En ikonografisk kritik, i detta fall möjlig trots

bildens i viss mån hantverksmässiga utförande, ger vid handen, att porträttet ej kan föreställa Johan utan hans broder och företrädare Erik. Samma karakteristiska fysiologi återfinnes på ett flertal målade porträtt av Erik XIV, särskilt det från 1561 i Nationalmuseum och det samma år utförda i hertigluga målningssamlingen i Meiningen. Det är emellertid möjligt att påvisa den omedelbara förebilden, den som stämpelskäraren en gång tvivelsutan haft inför ögonen, nämligen det här avbildade av antwerpenförläggaren Lieftrinck 1562 utgivna sticket. Avgörande härvidlag är att konungens rustning på sticket har samma uppstående, kragliknande kanter på axelstyckena som förekomma på kannans bild.

På Lieftrincks koppelstick uppträder jämväl det svenska riksvapnet, men detta har i motsats till vapnet på kannan hjärtsköld med vasavapnet. Dessutom äro kronorna olika; i det förra fallet Eriks slutna krona, i det senare närmast den äldre öppna. Måhända har det lilla formatet på vapnet i medaljongen ej inbjudit till detaljarbete, något som ifråga om den minimala hjärtskölden förefaller ha legat utanför möjligheternas gräns. Vad kronan beträffar, är den i sin starkt stiliserade form ej menad som en trogen återgivning av den gamla svenska, öppna konungakronan.

Kannan har givetvis ej utgjort någon enastående produkt av den emenska verkstaden, utan typen, både med avseende på form och dekorerings, måste en gång ha utgått därifrån i otaliga exemplar. Men tiden har gått hårt åt beståndet, och fram till våra dagar äro endast några få kannor av detta slag bevarade, till vilka Nordiska museets sluter sig.

I sitt arbete *Das Rheinische Steinzeug* påvisar Otto von Falke ett ståtligt och välbevarat "Bartmannkrus" med det rombiska ornamentet på sidan i Langaardska samlingen i Oslo. Han anger emellertid porträttet som föreställande Johan III. Samma ornament förekommer också enligt von Falke på en brun kanna i Landesmuseum i Münster. Större eller mindre skärvor, funna i jorden, visa dock att typen ej varit ovanlig i slutet av 1500-talet.

Erik XIV. Kopperstick utgivet 1562 av Liefvink i Antwerpen.

I det danska Nationalmuseet finnes, som Christian Axel Jensen haft älskvärldheten meddela, en liknande kannan, vars ornament härrör från samma matris som använts för Nordiska museets exemplar. Men en stor del av mynningsranden på den danska kannan, som för övrigt är ett jordfynd från Helsingör, har förlorats och senare kompletterats med gips. Den är betydligt lägre, blott 25,5 cm hög, och saknar lock. Från Danmark känner man ytterligare åtminstone fem större och mindre fragment med delar av Erik XIV:s porträtt ingående i ornamentet, alla i Nationalmuseet. En av dessa skärvor visar dock att samma ornament men utan Jan Emens signatur funnits i mindre format; porträttmedaljongens diameter är blott 6,2 cm mot 7 cm i vanliga fall. Från Sverige lär ett fragment av reliefen vara känt. Det säges ha påträffats vid grävning inom kungsgården Lillös ägor i Kristianstads län.

FRÅN LANDSKAPSMUSEER OCH HEMBYGDSGÅRDAR

EN ÖVERSIKT FÖR ÅR 1940

Skåne. Genom samarbete mellan Riksantikvarieämbetet, Skånes hembygdsförbund, Färs härads hembygdsförening och Brandstads församling har Brandstads gamla prästgård räddats undan rivning och kommer nu att bevaras åt framtiden.

Blekinge. Soldathemmet Grenadjären, ursprungligen Karlskrona grenadjärregementets soldathem, har under året överlämnats till Blekinge musei- och hembygdsförbund jämte det indragna regementets minnes- och konstföremål. Förbundet har också fått mottaga ett av det forna grenadjärregementet uppfört torp.

Halland. Hallands hembygdsförbund har sedan länge haft som ett av sina främsta önskemål att kunna få bevarade de gamla intressanta byggnaderna på Larsagården i Lustorp, Köinge socken. Faran för deras rivning har varit överhängande. Gården har nu kunnat räddas genom att förbundet erhållit anslag av tipsmedel för förvärv och reparation på villkor att byggnaderna ställas till Svenska turistföreningens förfogande som vandrarhem.

Hallands museiförening har förvärvat och för ett senare uppförande nedmärkt Eldsberga gamla skolhus, en korsvirkesbyggnad från 1843.

Småland. Genom en testamentarisk donation av fröken Hulda Nydell har Kalmar stad erhållit ett synnerligen värdefullt kulturreservat, nämligen den s. k. Krusenstiernska gården

Bild 1. Krusenstiernska gården i Kalmar (till höger).
Foto Nordiska museet.

i Gamla staden, bild 1. Den består av en omfattande trädgårdsanläggning, boningshus och andra byggnader av 1700-talstyp, fyllda av inventarier av alla slag. Den Krusenstiernska — tidigare också kallad den Kreugerska — gården är en av de många malmgårdar som tidigare omgävo staden. Skötseln skall omhändervhas av en stiftelse kallad Krusenstiernska stiftelsen, vars medlemmar utses av Kalmar stad och Fornminnesföreningen.

I Jönköpings län ha nya hembygdsgårdar invigts i Barkeryd, Kärda och Svenarum. Föreningarna i Eksjö landsförsamling, Fröderyd och N. Sundsjö ha förvärvat ryggåsstugor, som skola flyttas för att användas som hembygdsgårdar.

Nya hembygdsföreningar i landskapet ha bildats i Ölmstad, Älghult, Lönneberga och Gullabo. Föreningen i den sistnämnda orten har övertagit en hembygdsgård som tidigare ordnats av JUF-avdelningen på platsen. I Tjust har bildats ett nytt hembygdsförbund för norra Kalmar län, en samarbetsorganisation med ändamål att befordra hembygdsstudier och hembygdsvård.

B o h u s l ä n. Kulturminnesrådet för Göteborgs och Bohus län har under året på olika sätt främst genom konferenser med arkitekter och hamnbyggare arbetat på realiserandet av sitt tidigare initiativ att åstadkomma ett skyddande av fiskelägenas bebyggelsestraditioner.

V ä s t e r g ö t l a n d. Åsle-Mularp-Tiarps hembygdsförening har delvis med anslag från Riksantikvarieämbetet i det närmaste fullföljt restaureringen av bebyggelsen på Åsle tå. Med sina många stugor utgör Åsle tå den enda i sitt slag för framtiden bevarade anläggning i Sverige visande hur de obesuttnas bebyggelse låg koncentrerad i anslutning till byn.

Den vid Västergötlands museum i Skara genom särskilda anslag från de båda landstingen anställda konsultativa museikonserveratorn har haft sitt första verksamhetsår ute i fältet, d. v. s. vid museer i Västergötland och Dalsland.

Ö s t e r g ö t l a n d. Östergötlands fornminnes- och museiförening har under året mottagit den ståtliga donationen av Löfstads slott med inventarier, bild 2—3. Riddarhuset har tidigare enligt testamente av fröken Emilie Piper övertagit egendomen. Slottet och parken har däremot tillfallit Östergötlands museum.

Bildandet av ett hembygdsförbund i landskapet är under planering och en interimsstyrelse har tillsatts för genomförandet.

S ö d e r m a n l a n d. Frustuna hembygdsförening har till ett parkområde i Gnesta flyttat en loftbod och en parstuga från torpet Hagen under Jakobsbergs fideikommiss i Björnlunda.

V ä r m l a n d. Forshaga hembygdsförening har invigt sin förra året omtalade hembygdsgård, en flygelbyggnad från den Lagerlötska släktens stamgård Bråtarne i Skived. Likaledes har Frykeruds hembygdsförening invigt sin hembygdsgård, en man-

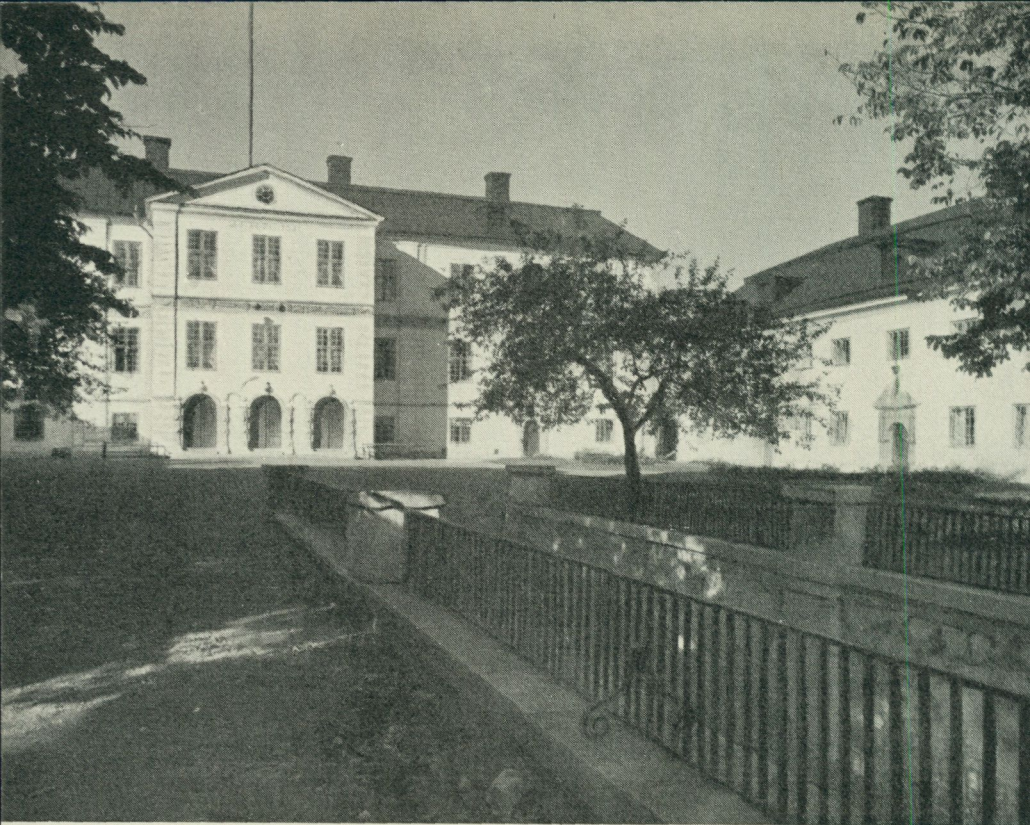

Bild 2. Löfstads slott i Östergötland. Foto Nordiska museet.

gårdsbyggnad i Säldebråten, som torde vara socknens äldsta byggnad. Holmedals hembygdsgård har som hembygdsgård förvärvat en stuga intill Holmedals kyrka. Till Övre Ulleruds hembygdsgård har flyttats en nyförvärvat stuga från 1700-talet och till Mangskogs hembygdsgård likaså ett av Billeruds a. b. skänkt loftstall. Sunne hembygdsgård har till sin planerade hembygdsgård fått mottaga en matbod från 1700-talet.

D a l a r n a. Stora Tuna gammalgårdsanläggning har utökats med en vågbod från 1700-talet jämte den tillhörande stora vägen. Till området vid Rättviks gammalgård ha flyttats en ståtlig ladugård och ett härbre från Skallbergets fäbodrar. Gammalgården Skinnarbacken i Husby har bl. a. kompletterats med manbyggnad från gamla klockargården i Smedby, en byggnad

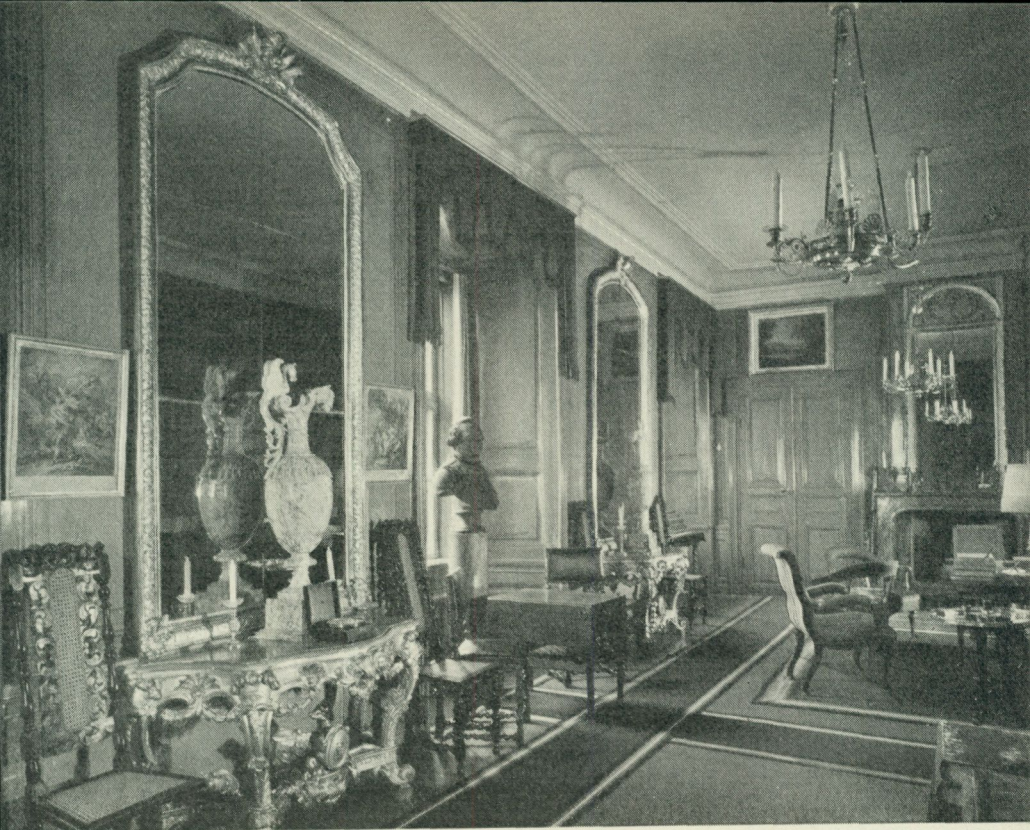

Bild 3. Biblioteket på Löfstads slott. Foto Nordiska museet.

som man genom arkivaliska uppgifter vet redan 1704 var med om en flyttning. Norrbärke hembygdsförening har erhållit som gåva en stolpbod och en torkria och Bjursås hembygdsförening har förvärvat en bod för flyttning till hembygdsgården.

Gästrikland. Fru Antonie Rettigs museidonation till Gävle stad har redan tidigare omtalats i denna krönika, bl. a. i Fataburen 1935. Det genom donationen åstadkomna museet invigdes i september 1940. Museets arkitekt har varit stadsarkitekten S. H. Wranér och byggnaden är i enlighet med donationsföreskriften uppförd i huvudsaklig överensstämmelse med det stadspalats i Köpenhamn som ägts av donators syster, friherrinnan von Plessen. Gävle museum utgör dels ett kulturhistoriskt museum ägnat Gästrikland och Gävle stads kulturhi-

storia, dels ett mera allmänt inriktat konst- och konstindustriellt museum. Förutom det rättviska föremålsbeståndet innehåller museet de kulturhistoriska samlingar som överlämnats av Gästriklands kulturhistoriska förening. Kompletterande nyförvärv ha dessutom gjorts i stor utsträckning. Till invigningen utgavs en skrift "Gävle Museum", redigerad av länsintendenten Philibert Humbla, som utförligt presenterar donationen och museisamlingarna.

H ä l s i n g l a n d. Bland det mindre antal byggnadsförvärv som under året gjorts av landskapets hembygdsföreningar kan särskilt nämnas den stora långloge som infogats i Gnarps hembygdsgård.

M e d e l p a d. I Medelpads fornhem har en av Sundsvalls stad skänkt byggnad i två våningar från 1800-talets mitt uppförts i anslutning till det förut ditflyttade s. k. Luffarhärbärgets med sin ladugård. Den nya byggnaden användes som Fornhemmets administrationslokal. Tidigare till friluftsmuseet flyttade fäbodbyggnader ha utökats med en ladugård och ett härbre och sammanförts till en enhetlig fäbodanläggning. En fiskarstuga från 1722 som kommer från Lörans fiskeläge samt en kolarkoja med stall höra också till nyförvärven.

N o r r b o t t e n. En gammal prästgårdsbyggnad i Kareuando som hotats av rivning i samband med nybyggnad av bostället, skall nu få stå kvar såsom ett minne av L. L. Læstadius, som under flera år bodde här.

Som ett led i det viktiga arbetet att försöka bevara de norrländska kyrkstäderna och minska brandfaran har ett stort antal skorstensmurar i kyrkstugorna i Öjebyn blivit nymurade.

LUSTHUSPORTEN

Nordiska museet har under 1940 haft glädjen mottaga en stor donation. Sedan konsul Hj. Wicander och hans maka fru Anna Wicander, f. Andersson, genom inbördes testamente den 5 januari 1939 beslutat donera sin villa Lusthusporten å Södra Djurgården till museet, överlämnade fru Wicander efter makens frånfälle donationen genom skrivelse den 28 september 1940.

Denna i och för sig betydande gåva hade dock för museet blivit tung att förvalta, därest icke makarna Wicanders son direktör Carl August Wicander samtidigt skänkt museet ett belopp av kr. 85.000. Härav skall kr. 55.402 fonderas för att täcka det årliga arrendet (8.000 kr.) till Djurgårdskassan under tiden intill den nuvarande arrendeperiodens utgång den 1 april 1949. Resten, 29.598 kronor, skulle användas till villans iståndsättande för det ändamål som museets nämnd bestämde.

Detta ändamål, som tillgodoser ett länge känt behov, är åstadkommandet av lokaler för "Nordiska museets institut för folklivsforskning i samarbete med Stockholms högskola". Den Hallwylska professuren vid Nordiska museet i nordisk och jämförande folklivsforskning är alltså nu äntligen i tillfälle att erhålla egna lokaler: föreläsningssalar, bibliotek, arkiv etc. i förening med bostad för professurens innehavare. Genom familjen Hj. Wicanders frikostighet har sålunda den Hallwylska donationens ändamål på ett som vi skola hoppas slutgiltigt sätt, tillgodosetts och säkerställt till oskattbart gagn för svensk kulturhistorisk forskning och kulturminnesvård.

Konsul Hj. Wicander.

Genom förvärvet av den 9432 kvm stora tomten vid Djurgårdsentrén kan man säga att i viss mån en brygga skapats mellan museets område vid Lejonslätten och på Skansen, något som säkert mycket skulle glatt Artur Hazelius om han fått uppleva denna händelse. Intressant nog har lägenheten Lusthusporten — eller Blå Porten som det berömda värdshuset på sin tid kallades — varit knuten samman med Skansen i ett tidigare skede. Den 25 maj 1810 upplät nämligen dåvarande riksmarskalken Axel von Fersen d. y., som blott några veckor senare mördades, västligaste delen av Skansenberget åt Petter Klingberg, "tracteur" å värdshuset Blå Porten. Å sin nya tomt uppe på höjden byggde denne en villa, nuvarande Sagaliden — veterligen den första bebyggelsen på Skansens nuvarande markområde! Slumpen har alltså velat att de båda områdena ånyo

Fru Anna Wicander.

förenats hos en gemensam innehavare, som vi hoppas för mycket lång tid framåt.

Lägenheten Lusthusporten har gamla anor. Vi återger ur kända tryckta källor (Bolin, Östman etc.) fakta av mer allmänt intresse. I en av Karl XI:s reduktionskommission år 1682 utfärdad resolution nämnes på Valdemarsön (Södra Djurgården) bl. a. "Lustgården, där tälthuset stå, brukas av riksjägmästaren." En karta från 1696 visar också ungefär på den nuvarande villa Lusthusportens plats en byggnad benämnd Lusthuset. Denna lustgård bör icke — såsom tidigare skett — förväxlas med den av drottning Kristina genom Jean de la Vallée anlagda lustgården. Enligt vad Nils Ahnlund uppvisat befann sig nämligen denna i trakten av nuvarande Fredrikshov.

När *namnet* Lusthusporten tidigast förekommer, kan jag ej

säga. Troligen är detta dock en ursprunglig beteckning för lägenheten, vartill sedermera restaurangnamnet fogats. Ännu 1898 var den officiella beteckningen "lägenheten Lusthusporten eller Blåporten", nu heter den "lägenheten Lusthusporten". Här, invid porten till den kungliga lustgården bodde år 1692 munskänken Johan Lüpken. Nämda år fick han nådigt tillstånd att idka utskänkning, en rörelse som sedermera skulle fortgå i 177 år. Efter att ha gått i arv inom Lüpkens släkt, såldes lägenheten 1754. År 1806 förvärvades stället för 3.333 specieriksdaler av den förutnämnde traktören Petter Klingberg, som här skötte sin välrenommerade restaurang, berömd för sina abborrar och sin punsch.

Redan under 1700-talet var namnet på själva restaurangen Blå Porten efter den färg, som under 1700-talet synes ha varit ett kännetecken för K. Djurgårdens portar. Krogen har som så många andra besjungs av Bellman (i Fredmans testamente nr 145):

"Hurra kusiner. Jag dansar och ler —
Se Blå Porten öppnas nu för er."

På den tiden och ett gott stycke in på 1800-talet var stället förstklassigt, men det tycks ha gått något tillbaka vid 1800-talets mitt. År 1869 nedbrann det stora restaurangkomplexet och dess traditioner övertogs av Hasselbacken. Sedan arrenderätten gått genom ett par händer — J. W. Davidson och A. Brinck — förvärvades den 1882 av konsul E. Liljevalch. Den nyssnämnde Brinck hade emellertid åren 1874—1875 efter ritningar av arkitekterna A. och Hj. Kumlien å den brända tomten låtit till bostad åt sig uppföra ett stenhus. Detta inköptes år 1898, jämte arrenderätten till marken, av konsul Hj. Wicander. Efter ritningar av arkitekten sedermera generaldirektören Carl Möller lät Wicander grundligt ombygga och utvidga det befintliga stenhuset, så att villan erhöll det ståtliga om ock egenartade

---

Bilden: Villa Lusthusporten.

utseende den numera äger. Tyvärr måste i enlighet med testamentsbestämmelserna de dyrbara och konstnärligt högkvalificerade möblerna och tavlorna i villan bortföras, varigenom byggnadens inre miste sin karaktär av ett patricierhem från 1890-talet. I det yttre utgör den dock ej minst genom sitt sällsynt väl bevarade skick en intressant exponent för sin tid och sin byggherre.

I funktionalismens tidsålder har man kanske svårt att tillfullo uppskatta en byggnad som denna med så pittoresk komposition och så rik dekoration. Men smaken förändras och en vacker dag kanske vi återfå känslan för även denna arkitekturs förtjänster. Redan nu kan man dock säga att det ur konsthistorisk synpunkt är värdefullt att som pendang till den nationella 90-talsromantiken i Nordiska museets byggnad alldeles bredvid äga ett så orört monument över den samtida internationella modernismen, jugendstilen, som villa Lusthusporten utgör.

Nordiska museet skall alltid med tacksamhet minnas familjen Wicander och med glädje erinra sig att konsul Hj. Wicander även tidigare frikostigt och vidsynt hjälpte Skansen i viktiga angelägenheter, nämligen vid räddandet av Skogaholms herrgård och vid förvärvandet av det nya markområdet vid Djurgårdsslätten, där huvudentrén nu är belägen.

A. L.

NORDISKA MUSEET OCH SKANSEN UNDER ÅR 1940

Allmogeavdelningen.

Årets starkt begränsade nyförvärv har till väsentlig del insamlats i samband med de resor som företagits av avdelningens och Etnologiska undersökningens tjänstemän eller införskaffats i anslutning till museets utsända frågelistor.

Främst bland nyförvärven hörande till allmogens heminredning kommer en samling dalmålningar, som överlämnats som gåva av Samfundet Nordiska museets vänner. De har tillhört framlidne professor Emerik Stenbergs samlingar och målningarna representerar olika i Leksand verksamma målare från 1700-talets slut till 1800-talets mitt. De flesta motiven är välbekanta: Vingårdsmannen, Bröllopet i Kana, Drottningen av rika Arabien m. fl. Men dessutom ingår i samlingen ett par tyvärr skadade och fragmentariska men unika genrebilder föreställande en skinnskräddareverkstad, daterad 1844, och en huslig scen med "Anna waggande sin lilla bror". Två ålderdomliga skrin från Dalarna och Härjedalen har inköpts varav det ena närmare omtalas bland "Märkliga nyförvärv". Där avbildas och beskrives också en dubbelvävnad som utgör årets värdefullaste textiltillskott på allmogeavdelningen. I samband med flyttningen av Delsbogårdens byggnader förvärvades ett hundratal föremål bestående av enklare husgeråd, möbler, förvaringskärl och arbetsverktyg.

Samlingarna av arbetsredskap har i övrigt utökats

med föremål som inkommit i samband med Etnologiska undersökningens frågelista om vidjor och hank. Diverse redskap av björkvidjor har förvärvats, från den enkla "svegen" som består av ett vidjespö med en ändögla, till de konstmässigt vridna och sammansatta buförsklavarna. Den enkla teknik, i vilken dessa redskap är tillverkade, tillhör ett gammalt kulturskikt men har utan avbrott fortlevat tills dess järnlänkar och rep av olika slag började bli vardagsvara. De nu förvärvade redskapen av vidjor tillhör olika ämnesområden. Till boskapskötseln hör olika slag av tjuder, vidjebindslen och hällor från Småland samt en halsvidja för oxar från Östergötland. Till transportdonen hör "håband" för åror samt en hökasse kallad "bänne" från Uppland.

Ett antal jakt- och fångstredskap har tillförts avdelningen under året. Räv fångades förr vintertid i rättuppstående, klykformat tillhuggna bräden eller naturliga stammar, som försågs med något bete. De benämndes rävtång, rävklyka, rävklypa och liknande. En nordligare typ med två grenar och en sydligare med tre ha förekommit. Av den senare har ett exemplar förvärvats från Dalarna. Av de stockgiller för fångst av hare och skogsfågel, varav skogarna i äldre tid var fulla, har ett tillverkats av en äldre man, som kände konsten från Heds socken i Västmanland. Från Bohuslän har erhållits ett varggiller i modell, från Värmland tagelsnaror med tillhörande klave samt från Dalarna en samling röda tyglappar använda för inlappning av räv vintertid, sedan man först ringat in räven på spårsnön. Våra skärgårdar representerar en säregen fångstkultur med säljakt, fågelskytte och äggtäkt. Från Roslagen har förvärvats ett par säljärn, en pikstav som brukats vid vinterjakterna, ejdervättar samt en skrakholk av ålderdomligaste typ. I anslutning till en frågelista har slutligen inkommit åtskilliga och varierande exemplar av skinntanor för uppspanning och torkning av räv-, mård-, utter- m. fl. viltskinn från olika delar av landet.

Samlingarna av folkdräkter från Skåne och Hälsingland, ett par av de i museet rikast representerade folkdräktsom-

rådena, har under 1940 ytterligare utökats. Från Skytts och Ingelstads härader i Skåne har som gåva erhållits dräkter, dräktdelar och smycken som genom sin höga kvalitet, ovanligt goda tillstånd och de medföljande utförliga uppgifterna, utgör ett värdefullt nytillskott. Detta gäller särskilt de av fru Lilly Hallberg i Stockholm skänkta dräkterna från Ingelstad, vilka visar den dräktstandard, som uppehölls i ett förmöget allmogehem av den konservativa sorten ännu i slutet av 1800-talet. Man får genom detta s. a. s. "slutna fynd" samtidigt en bild av vardagens gedigna enkelhet och helgens imponerande tyngd och prakt i Skånes folkliga dräktskick innan klädförsörjningens industrialisering hade börjat. I Delsbogården på Skansen har eftersträvat att få till stånd ett välförsett klädloft — hälsingeböndernas sinne för pomp och ståt i det personliga uppträdandet stod inte efter för skåningarnas. För klädloftets invigning har en del förvärv gjorts, men mycket återstår ännu för att detta skall motsvara de anspråk som en så stor och rik tvåfamiljsgård måste ha haft. Det intressanta kapitel i dräkthistorien som byxorna utgör, illustreras av två sällsynta förvärv. Det ena är från den bohuslänska skärgården och utgöres av ett par något mer än knälånga byxor av läder burna öppna nedtill, som använts av fiskare som ett slags skyddsplagg vid stormigt väder. De har senare avlösts av oljedukskläder, varför de nu är helt ur bruk och väl i Sverige knappast torde finnas i mer än de två exemplar som museet äger. Enligt uppgifter från 1700- och 1800-talen har de använts av fiskare och sjömän utmed Nordsjöns kuster från det nordliga Norge till Normandie, men bildframställningar från den tidiga medeltiden vittnar om att denna byxtyp då och sannolikt också tidigare i Norden spelat en roll vida utöver den begränsning till vissa yrkesgrupper som den senare fick. Det andra byxparet är från Dalarna. Det är ett par knäbyxor av linne med lucka knäppt med en träpinne och en träns vid ena sidan, icke som vanligt vid bägge, men i övrigt av ålderdomligt snitt. Värdefulla gåvor av dräktplagg har också inkommit från Vingåkers och Österåkers socknar i Sörmland.

Bland nyförvärven till de I a p s k a s a m l i n g a r n a mär-

kes några föremål som tillhört den kände lapske författaren Johan Turi i Talma lappby, Torne lappmark, och av honom skänkts till hans litterära medhjälpare, professorskan Emilie Demant Hatt i Köpenhamn. Samlingen överlämnades av ägarinnan såsom gåva. Av särskilt intresse i samlingen är en kista, oval nomadkista i svepteknik, tillverkad och målad av Turi själv; dess dekor röjer nämligen en tydlig frändskap med målningarna på trolltrummorna från tiden före lapparnas kristnande. Vidare märkes ett par amuletter och några schabloner av renhorn som Turi använt vid tecknandet av renfigurer.

Från de fortsatta undersökningarna i Lule Lappmark (sid. 269) hemfördes en samling föremål från Sörkaitums lappby, kompletterande avdelningens samlingar från dessa trakter. Sålunda förvärvades bl. a. en komplett mansdräkt av den numera sällsynta Gällivaretypen och en kvinnokolt av renhud med bräm av björnskin. De infödda lapparna i Gällivare har i allt större utsträckning lagt sig till med de inflyttade Jukkasjärvi- och Karesuandolapparnas djärvare dräkter, eller också kläder de sig som den svenska allmogen. Den gamla måttfulla Gällivaredräkten har härigenom nästan helt kommit ur bruk.

Vid allmogeavdelningen har under året jämte föreståndaren intendent Svensson arbetat andre intendenterna Nilsson och Manker samt amanuenserna Hazelius-Berg, Strömberg och Ny-lén. Amanuensen Rehnberg har under året varit inkallad i militärtjänstgöring.

Högre ståndsavdelningen.

Trots att inköpsanslaget på grund av tidsförhållandena kraftigt reducerats har avdelningens förvärv under året varit betydande med avseende på såväl kvantitet som kvalitet. Denna glädjande omständighet beror på att museet haft förmånen att bli ihågkommet av frikostiga givare, bland vilka må nämnas Samfundet Nordiska museets vänner, utan vars ekonomiska stöd museet icke skulle kunnat berika sina samlingar på sätt som skett.

I korthet presenteras här ett urval av årets förvärv efter ålder; några av dem har fått utförligare redogörelse på annan plats i denna årsbok bland "Märkliga nyförvärv".

Den yngre vasatiden. Från 1600-talets andra fjärdedel härrör en dörr med rik intarsiadekoration (sid. 209). Ett märkligt förvärv är det knutna nät av silke med trätt broderi, vilket bär Virginia Hands och Nils Knutsson Lilliehööks vapen och årtalet 1654. I de tjuguuåtta rutorna återfinner man de båda huvudpersonernas anor på fädernet och mödernet. Tyvärr saknas en del rutor och den inbördes placeringen är ej längre ursprunglig. Broderiet har antagligen använts som päll. Det kommer i en annan årgång av årsboken att bli föremål för en mera ingående analys. En knyplad spets från 1600-talets förra del liksom en stickad tröja av silke äro likaledes att betrakta som särskilt betydelsefulla förvärv (sid. 210 och följ.).

Den karolinska tiden. En ståtlig dryckeskanna av silver ingår i Vännernas gåva. Kannan är gjord av den 1675—1715 i Stockholm verksamme guldsmeden Abraham Carré och har i locket en medalj av gravören Anton Meybusch, som arbetade i Stockholm bl. a. 1669—1683. Av en graverad inskrift under botten framgår att kannan 1737 ägdes av den bekante köpmannen Warner Gerdtsson Groen i Stockholm. Den skänktes 1940 av en anonym givare till förmån för Svenska frivilligkåren i Finland. Till perioden hör även ett matbestick, bestående av sked, kniv och gaffel med skaft av silver i filigran, utfört av Augsburgguldsmeden Erhard Warnberger (sid. 212). Från Häringe i Södermanland kommer ett bakstycke till en himmelssäng. Det är av grön sidenrips med rik bandbesättning av vita, mönstrade band av olika bredd och har ingått i en fullständig sängutrustning av detta slag. Till denna utstyrsel hör även några utsökt vackra örngott med vitsömsbroderier från samma tid. Ytterligare må nämnas en elegant halvtoffel av läder klädd med rosa sidendamast. Den har spetsig tåform, karakteristisk för 1700-talets första årtionden. Toffeln utgör en gåva av fru Sigrid Slettengren i Stockholm.

Från **Fredrik I:s tid**, närmare bestämt från 1740-talet,

härstammår ett fat av fajans med kinesiserande ornament i blått av Rörstrands tillverkning. Det är signerat under botten *Stockholm*, en form av signering, som fabriken brukade använda innan Marieberg hade uppstått. Fatet är avbildat i Arvid Bäckströms arbete om Rörstrand och dess tillverkningar 1726—1926, bild 67.

R o k o k o t i d e n. Christian Linning är namnet på en stockholmsnickare, vars signatur man ej så sällan påträffar på rokokomöbler av god klass. Han blev mästare 1744 och avled 1779. Av alla hans kända tillverkningar har en eller högst ett par senbarock karaktär, medan övriga äro utförda i rokoko. Det är därför av stort intresse för museet att nu äga ett av honom signerat reseskrivschatull, där rokokon ännu ej avsatt det minsta spår ej ens i beslagen. Schatullet är försett med klaff, på insidan klätt med skinn, och lådinredning samt utrustat med tvenne ljuspipor. På kortsidorna är handtag av mässing för att underlätta transporter. Två enkla rokokostolar av holländsk-engelsk typ, signerade av stolmakaren Carl Magnus Sandberg i Stockholm, har tillförts museet under året. De har båda kvar den ursprungliga rödbruna mahogny-imiterande färgen och den med möbelspik fästade skinnklädseln på sitsarna. Från samma tid är en vackert broderad stubb i sticksöm med olika bottensömmar, skänkt av professor Oscar Almgren och fröken Elisabeth Almgren.

Den gustavianska tiden. I en särskild uppsats i denna årsbok (sid. 189 o. följ.) behandlas och avbildas den synnerligen märkliga samling av dräkter och livréer, som museet erhållit som gåva av greve Carl-Axel Trolle-Wachtmeister. Utom dessa hela dräkter har museet från samma familj erhållit en del smärre tillbehör till dräkten. En silkesslöja av florsväv har hört till hårklädseln. Museet har tidigare saknat denna detalj, som återfinnes på så många porträtt från den gustavianska tiden. En hel sorggarnering av svart florsväv för en robe hör också till de ting, som ej tidigare funnit vägen till museets dräktsamling. Bland övriga förvärv som kan hänföras till detta stilskede, kan nämnas ett par ovala spegellampetter med fabri-

kören Johan Åkerblads tillverkningsstämpel samt ett fickur, troligen från 1772, av stockholmsurmakaren Erik Öhman. Till ett linneskåp i Skogaholms herrgård på Skansen har några värdefulla gåvor influtit. Sålunda har museet från friherre Wilhelm von Essen mottagit en del damast och från fru Selma Larsson, f. Redelius, en större samling drällvävnader. Dessa senare är vävda av tre generationer och visar förnämliga prov på dukar, servetter och handdukar i traditionella mönster.

E m p i r e t i d e n. Kopparslagaren Bengt Elglunds mästestycke från 1813, till vilket museet sedan gammalt haft ritningen av styckemästarens egen hand, har av Vännerna lämnats till museet. Det utgöres av en stor vattenbehållare med tillhörande fat (sid. 214). Fröken Elin Tidstrand i Stockholm har överlämnat ett vackert halvsidentyg avpassat för en damklänning, vilket tillhört hennes mormor. Tyget är ljuslila med vitgula ränder och har en bred bård med blommönster. Stycket är stämplat med Stockholms hallstämpel 1824. Det är ytterst sällan denna stämpel bevarats på tygerna, emedan det vid tillskrifning och sömnad oftast skurits bort. Ett knutet vitt sängomhänge fyller en lucka i samlingarna. Det är av bomullsgarn och i form av en lång gardin, ämnad att ligga över en stång och falla ned på båda sidor om en säng, som står med långsidan mot väggen.

Det senare 1800-talet. En synnerligen betydelsefull sigillsamling omfattande bl. a. städers, statliga ämbetsverks och hantverksorganisationers i Sverige och Finland lacksigill från olika tider, har genom Vännerna tillförts museet. Samlingen har troligen hopbragts av friherre August Vilhelm Stiernstedt, f. 1810, d. 1880, som var riksheraldiker samt känd forskare och samlare på det numismatiska och heraldiska området. Av bankir Ragnar Aschberg har museet för Guldsmedshuset på Skansen fått mottaga en fingerring av guld med emalj-inläggning och rosenstenar, ett arbete från 1843 av guldsmeden Gustaf Möllenberg i Stockholm. Ytterligare må nämnas en större samling akvareller av F. Isberg med stockholmsmotiv, en gåva av apotekare Gustav H. Björkmansson i Stockholm. —

Kammarherre Wilhelm von Eckermann medförde på sina resor med drottning Victoria hela den hovuniform som användes både för dagligt bruk och i gala. Denna fullständiga utrustning förvarades i en särskild plåtkoffert och har nu jämte denna skänkts till museet. Tidigare fanns i samlingarna endast enstaka uniformer och det är därför av värde att få en komplett uppsättning.

Vid högreståndsavdelningen har under året jämte föreståndaren intendent Wallin, som likväl under större delen av året varit inkallad i militärtjänstgöring, arbetat förste amanuensen Hellner och amanuenserna Hazelius-Berg, Lagerquist, Bengtsson och Nylén.

Skansen.

Kulturhistoriska avdelningen m. m. Under det gångna året fullbordades arbetet med Skansens största bondgård, den högtimrade och rödfärgade Delsbogården. Den invigdes den 18 augusti. Byggnads- och inredningsarbetena samt festligheterna i samband med invigningen skildras på andra ställen i denna årsbok, sid. 82 och följ., III och följ.

Uppställandet av den möllenborgska verkstaden i Guldsmedsuset fullföljdes och den 27 juli öppnades hus och verkstad med en enkel högtidlighet. Under invigningen demonstrerades i samtliga avdelningar olika arbetsmetoder och arbetsmoment tack vare välvilligt bistånd av hovsilversmeden Erik Fleming. Byggnaden och dess inredande behandlas sid. 173 o. f.

I Bondegatan 50, handelsboden, återuppställdes i stora rummet i övervåningen den arbetarebostad från 1800-talets slut som visades på Svenska metallindustriarbetareförbundets jubileumsutställning i hallen vid Huvudingången. Arbetarebostaden öppnades för allmänheten den 28 juli. I det stora rummet till höger i porten i samma byggnad har inredningen fullständigats med murning av en stor hörnspis. På väggarna har efterbildats en enkel limfärgsdekoration direkt på timret efter ett original från

Arbetarebostad från 1800-talets slut, Skansens stadskvarter.

Västgötagatan 22, av vilket ett bevarat parti infogats i väggen mot gatan. Under våren 1941 inreddes här ett bokbinderi.

Av de sedvanliga underhållsarbetena under det gångna året kan nämnas att vedtaket på stallet i Moragården förnyats. Den omfattande förnyelse framför allt av takbeläggningarna på Skansens kulturhistoriska byggnader — halmtak, ved- och torvtak — och andra lika nödvändiga underhållsarbeten av syllar m. m. som igångsattes 1930, har därmed i det närmaste nått sin fullbordan. Med de moderna konserveringsmedel som nu står till förfogande, och framför allt med den impregneringsmetod enligt Boliden som nu tillämpas i Skansens konserveringsanläggning, kommer takved, gårdesgårdsvirke, syllar o. s. v. att få betydligt längre livstid och kostnaderna för underhållet att i hög grad minskas.

Kulturhistoriska avdelningen med ritkontoret handhar även underhållet av övriga byggnader på Skansen. Någon nybyggnad har icke förekommit, däremot tarvade restaurangbyggnadernas underhåll under 1940 synnerligen omfattande åtgärder. I Solliden utfördes målnings- och inredningsarbeten. På Högloftet har torvtaket på framsidan helt förnyats. Det hade ej om-lagts sedan byggnaden uppfördes och var mycket bristfälligt isolerat. Särskilt vintertid uppstod stora olägenheter, då värmen från insidan bidrog till stora istappbildningar vid takskägget samt röta i panelen. Nu har dubbel panel uppsatts med isolerande skikt av porös treetex, på den övre panelen specialklistrad icopal, och över denna har ett dubbelt lag grästorv blivit lagt. Under den gångna vintern har varken fuktighet i takets insida eller istappbildning förekommit.

Park- och vägarbeten har huvudsakligen varit koncentrerade till området kring Delsbogården. I området mellan denna och Moragården har inplanterats björk. Gamla renberget revs och området planerades fullständigt och utbyggdes till Skansens nya stora festplats: Tingsvallen. En "tingshög", avsedd som estrad, formades i övre hörnet — mot Älvrosgården — terrängen bearbetades, grästorv upplades, klippan i slutningen mot Delsbogården kompletterades och lagades med de stora hällarna ur renberget. Tingsvallen togs i bruk för första gången vid Delsbogårdens invigning.

I övrigt har ritkontoret arbetat vidare med uppmätningen och inventeringen av de kulturhistoriska byggnaderna. Därjämte har oika arbeten för institutionens luftskydd tagit betydande tid och dragit stora kostnader.

Föreståndare för avdelningen har varit andre intendenten Gustafsson (allmoge) och förste amanuensen André (högre stånd, hantverk). Amanuensen Bengtsson har haft sin tjänstgöring förlagd huvudsakligen till Skansen, där han utfört uppställningen av guldsmedsverkstaden. Amanuensen Rudbeck har handlagt frågor rörande klädkammaren, Seglora kyrka, julmarknaden samt vakthållningen i de kulturhistoriska byggnaderna.

Naturhistoriska avdelningen. I björnbergen fullbordades på våren ett mycket omfattande arbete, som avsåg att i stället för den äldre s. k. björnbarnkammaren skapa ett par frianläggningar av fullt modern karaktär. Liksom övriga arbeten av denna art, både under 1940 och tidigare, har dessa frianläggningar utförts efter planer och under ledning av antikvarien Erik Lundberg. Genom den nya utbyggnaden, ytterst värdefull icke minst i praktiskt hänseende, framstår nu björnbergen som ett helt komplex av mäktiga bergpartier, där naturens eget formspråk av arkitekten tillvaratagits och accentuerats på ett enhetligt sätt. Vad måtten och den monumentala utformningen beträffar torde dessa frianläggningar höra till de förnämsta i Europa.

Då de två nya avdelningarna i början av säsongen öppnades för allmänheten, var Skansen i den lyckliga situationen att i den ena av dem kunna placera en sevärdhet av första rang, en isbjörnhona och hennes lilla unge, Isabella, vilken sett dagens ljus på Skansen under vintern. Deras smidiga lek i vattnet var sedan till stort nöje för sommarens besökare. Dessa två fick emellertid från början framgångsrika medtävlare om publikens gunst i tre små brunbjörningar, Herman och Dorotea samt Lisskulla, komna direkt från den svenska skogen. Två av dessa tillvaratogs under en av myndigheterna anordnad björnjakt i Dorotea socken i Lappland, varvid modern blev skjuten, den tredje blev funnen ensam och övergiven på Älvdalens skogar i Dalarna och skänktes till Skansen genom Älvdalens hembygdsförening.

Förvärvet av de tre svenska björningarna är såtillvida av särskilt värde som Skansens bestånd av brun björn härigenom i en framtid torde kunna bli rent svenskt. F. n. ingår i detta bestånd flera djur av östeuropeiskt ursprung. Att genom lämpligt avelsurval kombinerat med utmönstring av utländska element åstadkomma en rent svensk ras är i en nationell djursamling som Skansens av betydelse icke blott ur zoologisk synpunkt. Liknande åtgärder har inletts också på ett par andra punkter; så är det vargpar som anskaffades 1939 av svenskt ursprung

och har ersatt de östeuropeiska vargar, vilka tidigare funnits här. Även kronhjortbeståndet, som härstammar från tyska och skotska djur, är avsett att så småningom överföras till svensk stam genom förvärv av skånska hjortar. En sådan har under det gångna året erhållits från Skabersjö gods, vars ägare greve Stig Thott förbundit sig att söka anskaffa ytterligare tre sådana för Skansens räkning. Som vederlag härför har greve Thott erhållit fem stycken dovhjortar från Skansen.

I motsats till kron- och dovhjortarna har rådjuren överallt visat sig svåra att hålla i trängre fångenskap; de trivs ej och dukar alltför ofta under för rubbningar i ämnesomsättningen. Detta är orsaken till att rådjur saknas i flertalet zoologiska trädgårdar. Också på Skansen, där rådjur hållits under de tre senaste åren och även fortplantat sig, har sådana svårigheter yppat sig trots särskild noggrannhet i fråga om fodergivningen. Den rika omväxling i dieten som tydligen är nödvändig för djurens välbefinnande, kan icke beredas utan naturligt bete. Försök att låta rådjuren röra sig och beta fritt inom hela Skansens område har därför inletts under sommaren 1940. Det visade sig nästan omedelbart att djurens tillstånd snabbt förbättrades och efter ett par månader var de alla i präktig kondition. Vintern har härvidlag ej medfört någon svårighet, den knapphet som vid denna årstid inträder i fråga om naturligt foder kompletteras lätt genom hjälpfodring med torkat löv, hö och rotfrukter. Någon skada på mark- och buskvegetationen genom rådjurens betning har ej iakttagits, men det är givet att djurens antal i förhållande till områdets areal måste vara litet. De bevarar gärna sin förtrogenhet med människorna och ger där de rör sig fritt i terrängen ett vackert och livligt uppskattat inslag i landskapsbilden.

Av de vilda däggdjursarterna har under år 1940 älg, visent, kronhjort, rådjur, fjällren, isbjörn och lodjur samt bland tamdjuren skogsruсс, nötkreatur, får och getter fortplantat sig på Skansen.

De två valrossungar, som inköptes till Skansen hösten 1939 och som under vintern och våren utvecklats sig och vuxit betyd-

ligt, dog båda plötsligt den 28 juni. Dödsorsaken var en häftig inflammation i lungor, resp. tarmkanal. Den djupare liggande orsaken till dessa dödsfall och över huvud till det förhållandet att valrossar i zoologiska trädgårdar sällan blir långlivade, torde vara den onaturliga diet, som dessa djur i fångenskap är hänvisade till. I vilt tillstånd lever valrossarna nämligen av musslor, sjöstjärnor, gephyréer och andra lägre havsdjur som de med sina betar lösgör från slambotten. Denna näring måste i fångenskapen ersättas med fisk och det är sannolikt att följden härav, trots att djuren till synes tillväxer normalt, i längden blir ett slags undernäring, ett bristtillstånd beträffande vissa ämnen i organismen som gör djuren mottagliga för infektioner på samma sätt som ojämn och ofullständig näring hos människan visat sig orsaka disposition för infektionssjukdomar, vilka kan visa ett mycket häftigt förlopp.

Som ett led i Skansens strävan att med sin djursamling förena representanter för gamla husdjursraser har under året anskaffats två par tamgäss av gammal skånsk stam, vilka fått sin bostad i Ravlundagården. Av sådana äldre husdjursraser håller Skansen f. n. gotlandsruss, kulliga nordsvenska kor, getter, gotländska utegångsfår av vanlig typ samt av en särskilt ålderdomlig ras, karakteriserad främst därigenom att även tackorna är behornade. De sista spillrorna av denna fårras tillvaratogs för några år sedan på Gotland. Den grupp av en bagge och två tackor, som 1938 förvärvades till Skansen, har därefter förökats så att Skansen under året kunnat i byte mot andra djur överlämna tre dylika får till Slottsskogen i Göteborg, där man sålunda också kommer att bidra till bevarandet av denna intressanta husdjursras.

Vad beträffar fågelbeståndet på Skansen och de försök att med utgångspunkt härifrån berika det fria fågellivet som tämligen utförligt berördes i föregående årsberättelse, är nu ytterligare några meddelanden att göra. Den fria hägerkolonien har sålunda kraftigt utvecklats under det gångna året: våren 1940 byggde fem par hägrar sina bon på taket av den stora buren och uppfostrade där sammanlagt 18 ungar. Kolonien räknar så-

ledes nu minst ett trettiotal medlemmar, av vilka mer än hälften stannat kvar över vintern. Av fåglar, födda och uppfödda i burarna, har under det gångna året en svart stork och tre korpar ringmärkts och fått sin frihet. De svarta storkarnas häckning misslyckades tyvärr 1940, möjligen indirekt beroende på den föregående stränga vintern, och en av föräldrafåglarna har sedermera dött. Däremot häckade för första gången de vita storkarna och drog upp två ungar. Även berguven har under året fortplantat sig på Skansen. De i föregående årsberättelse omnämnda rörhönsen, som med sin kull på 8 ungar i september 1939 avflyttade till södern, återkom ej till själva Skansenområdet, där naturlig häckningsterräng saknas för dessa fåglar, men däremot sannolikt till Djurgårdsbrunnsviken, där några rörhöns iaktogs på våren 1940; de täta vassarna i viken erbjuder dem förträffliga boplatser.

Den naturhistoriska avdelningens föreståndare har varit intendenten Fries.

Skansens observatorium har under 1940 haft 690 besök. 42 förevisningar har hållits.

Högtidligheter och fester m. m. De större händelserna under året i Skansens liv som folkpark och festplats har ovan utförligt behandlats i undertecknads uppsats "Från Valborgsmässa till nyårsafton". Här nedan följer nu en förteckning över samtliga viktigare programinslag under år 1940:

"Skansenstafetten" den 6 januari, skidtävling med växlingar och mål på Skansen.

"Vasastafetten" den 3 mars, skidtävling med mål på Skansen.

"Sleipners terräng" den 21 april, terränglöpningen med start och mål på Skansen.

Distriktsmästerskapet i terränglöpning ägde rum den 28 april med start och mål på Skansen.

Valborgsmässoaftonen den 30 april firades som vanligt genom att Stockholms studenter hälsade våren på Skansen.

På Solliden konserterades den 1 maj av bl. a. Stockholms studentsångarförbund.

En utställning av Upsala Ekeby-keramik, Gefle-porslin och Kosta-glas öppnades samma dag i rulltrappans hall.

Djurgårdsmässan den 18—19 maj var som föregående år anordnad på Djurgårdsslätten och Skansen till förmån för skådespelarnas och journalisternas understödsverksamhet.

Försvarslänets medborgarfest den 25 maj på Skansen, anordnad av Försvarslänets möteskommitté, skildras närmare sid. 75 o. följ.

Stockholms landstomsförbunds ungdomsavdelnings 25-årsjubileum högtidlighölls den 26 maj.

I utställningshallen vid huvudingången öppnades den 31 maj en utställning betitlad "Ung färgglädje", tidskriften Folket i bilds utställning av barnteckningar.

Sångens dag firades den 2 juni.

Svenska flaggans dag den 6 juni högtidlighölls med fest på Skansen anordnad i samråd med bestyrelsen för Svenska flaggans dag. Sång av Sigurd Björling och av Stockholms allmänna sångförening, tal av Anders Österling.

K.F.U.M.-scouternas distriktssamling ägde rum på Skansen den 12 juni.

Nordisk författarkväll den 19 juni, anordnad av Sveriges författarförening med tal av Marika Stiernstedt, Fredrik Paasche och Sigrid Undset.

Frisksportfest den 28 juni, anordnad av Frisksportförbundet.

"Den inre beredskapens dag" var anordnad den 30 juni av Kommittén för kristen beredskap och Diakonistyrelsens utskott för andlig beredskap. Tal av statsrådet Gösta Bagge, rektor Manfred Björkquist och författaren Harry Blomberg.

"Stora riksmarschens" sommarfest hölls den 5 juli, med prisutdelning av H.K.H. Prins Gustaf Adolf och tal av statsrådet P. E. Sköld.

Frälsningsarméns musik- och högtidsfest den 8 juli.

Svenska postmannaförbundets Stockholmskrets jubileumsfest den 16 juli.

Bellmansdagen den 26 juli högtidlighölls bl. a. genom tal av Gunnar Mascoll Silfverstolpe.

Angående invigningen av Guldsmedshuset den 27 juli hänvisas till sid. 79 o. följ.

"Husmödrarnas dag" var förlagd till den 4 augusti, "De inkallades dag" till den 10 augusti.

Hälsinglands dag den 18 augusti. Se härom undertecknads uppsats och Arthur Engbergs tal på andra ställen i denna årsbok.

Svenska ungdomsringen för bygdekultur höll fest den 23 augusti.

Den sedvanliga folkfesten var anordnad av Stockholms fackliga centralorganisation och tidningen Social-Demokraten den 25 augusti. Hälsningsanförande av förbundsordförande Sigvard Cruse. Tal av landshövding Arthur Engberg.

Hyresgästernas ting den 1 september, varvid på Solliden uppfördes Johannes Edfelts kantat Järnålder under medverkan bl. a. av Arnold Sjöstrand.

Barnens dag var som vanligt delvis förlagd till Skansen den 5—8 september.

Frivilliga försvarets dag den 14—15 september var anordnad av Stockholms landstormsförbund och Föreningen Stockholms landstormskamrater. Tal av överståthållaren och förbimarsch inför H. K. H. Kronprinsen och prins Gustaf Adolf. Fältgudstjänst på Tingsvallen hölls av kyrkoadjunkt H. Åkerhielm.

Svenskamerikanarnas dag den 22 september, anordnad av Vasalogen "Mälardrottningen", med tal bl. a. av Albin Widén.

Prisutdelning i Skolungdomens skyttetävlingar den 29 september.

Gustav Adolfsdagen den 6 november. Se undertecknads uppsats tidigare i denna årsbok.

Utställningen "Friargåvor och brudgumsskänker" öppnades den 17 november i trapphallen.

Julmarknaden ägde rum den 8 december och upprepades den 15 december.

Nyårsaftonen den 31 december hade sedvanligt program. Jämför härom min uppsats i denna årsbok.

Utöver det som ovan uppräknats i tidsföljd må följande noteras:

Kungl. Hovkapellet har konserterat på Skansen den 9 juni och den 8 september med hovkapellmästare Nils Grevillius som dirigent. Solister: Sven-Olof Sandberg och Anders de Wahl (recitation).

Konsertföreningens i Stockholm orkester har spelat söndagar, måndagar och torsdagar med följande dirigenter och solister. Den 11 juli, Adolf Wiklund, solist Sigurd Björling, den 14 juli, Armas Järnefelt, solist Sven-Olof Sandberg, den 15 juli, Armas Järnefelt, solist Märta Delin, den 16 juli, Adolf Wiklund, den 21 juli, Nils Grevillius, solist Joel Berglund, den 22 juli, Nils Grevillius, solist W. Witkowsky, den 25 juli, Armas Järnefelt, solist Gösta Björling, den 1 augusti, Nils Grevillius, solist Sigurd Björling, den 4 augusti, Hugo Alfvén, solist Hanser Lina Göransson, den 5 augusti, Hugo Alfvén, den 8 augusti, Adolf Wiklund, solist Sven Brandel, den 12 augusti, Armas Järnefelt, solist Joel Berglund.

Kungl. Flottans musikkår har konserterat dagligen under tiden 11 maj—15 september under ledning av musikdirektör Ivar Widner. Vår- och höstsöndagar har kåren spelat vid Bollnästorget. Som solister vid konserterna har medverkat konsertsångare Hjalmar Ohlsson och sångerskan Vaino Nordström.

Övriga musikkårer och orkestrar som uppträtt på Skansen är Stockholms spårvägsmäns musikkår, dirigent K. P. Kallin, Kungl. Livregementets till häst musikkår, dirigent Herman Nordström, Sven Skölds stråkorkester, Frälsningsarméns musikkårer, dirigenter Klaus Östby, K. M. Fristrup, Axel Malm och Erik Jehrin.

Följande sångkörer har under sommaren medverkat: De svenske, dirigent Emil Carelius, Stockholms gosskör, dirigent Erik Algård, Bellmanskören, dirigent Hildor Lundvik och Stockholms damkör, dirigent Erik Ehnwall.

Nordiska museets musiksällskap har anordnat följande konserter och musikstunder:

Den 17 mars, koralmusikstund i Seglora kyrka, den 3 juni, "En aftonunderhållning på Carl XIV Johans tid" i Skogaholms herrgård, den 7 juli, musikstund i Seglora kyrka, den 11 juli, musikstund i Seglora kyrka, den 23 juli, Birgittaafton i Seglora kyrka, den 25 juli, musikstund i Seglora kyrka, den 1 augusti, musikstund i Seglora kyrka, den 6 oktober, Birgittaafton i Seglora kyrka, samt den 8 december, konsert i Seglora kyrka.

De allmogespelmän som under sommaren 1940 uppträtt på Skansen, har varit följande: Bernhard Jansson, Södermanland, Axel Myrman, Dalarna, Theodor Ohlson, Hälsingland, Karl Gustav Jernberg, Karl Herbert Jernberg och Gustav Anton Jernberg, Uppland, Joel Rådberg, Gästrikland, Karl Hammarberg och Axel Hammarberg, Härjedalen, Jon Erik Öst och Ester Öst, Hälsingland, samt August Ysenius, Halland.

Landsmålsberättare har varit "Nergårds-Lasse", Sibbe Malmberg, Södermanland, "Delsbostintan", Ida Gawell-Blumenthal, Hälsingland, "Lillstintan", Birgit Wiklander, Ljusdal, Hälsingland, "Nämndemansmor i Trollhult", Nilla Florell, Närke.

Rytmiska koraler har två gånger i månaden under sommaren sjungits från Håsjöstapeln, under vintern från Hällestadsstapeln.

Allsång, ledd av Sven Lilja, har anordnats på Solliden varje söndag och tisdag f. o. m. 30 april t. o. m. september. Ett flertal tävlingar har anordnats i samband med allsången bl. a. om en melodi till Biskop Tomas frihetssång. Genom denna tävlan, som utfördes i samarbete med Stockholms-Tidningen, framkom ej mindre än 903 melodiförslag. Första pris, 1.000 kronor, tillföll genom allmänhetens omröstning överlärare A. W. Heimer, Vikmanshyttan. Juryn utgjordes av biskop Gustaf Aulén, ordförande, prof. Oskar Lindberg, prof. Andreas Lindblom, musikdir. Sven Lilja, skriftställare Einar Rosenborg, folkskolinspektör Karl Steenberg, dir. Eric Westberg och musikdir. Ivar Widner.

Allmän gammaldans utan avgift har varit anordnad på dansbanan vid Bollnästorget under månaderna juni—september, all-

---

Bilden: Jon Erik Öst och Ester Öst spela vid Älvrosgården på Skansen.

män modern dans på dansbanan på Gamla tivoliområdet alla kvällar under tiden 30 april—september. Den moderna dansmusiken har utförts av Thore Ehrlings orkester.

Folkdanser har utförts av Skansens folkdanslag varje måndag, onsdag, fredag och söndag f. o. m. den 30 april t. o. m. september, ringlekar av barn varje tisdag, torsdag, lördag och söndag under sommaren.

På Bollnästorget anordnades för allmänheten varje fredag kväll under månaderna juni—augusti lekar för vuxna och varje söndagsmiddag lekar för barn under ledning av medlemmar i Svenska ungdomsringen för bygdekultur, allt gratis.

Skansens lekledarinna, fröken Hilly-May Dahlberg, har under tiden 17 juni—31 augusti alla vardagar tagit emot barn mellan 4 och 7 år.

Gymnastik och idrott. Följande uppvisningar har ägt rum under sommaren: den 8 juni, rytmisk gymnastik av Lalla Cassels elevgrupp, den 15 juni, Gymnos kvinnliga elittrupp, den 22 juni, Stockholms gymnastikförenings småflickor, den 29 maj och 24 augusti, Stockholms gymnastikförenings kvinnliga elittrupp, den 29 sept., Sofiaflickorna och K.F.U.M:s manliga elittrupp.

Seglora kyrka. Högmässogudstjänst har hållits alla sön- och helgdagar under sommartiden samt vintertid under årets större helgdagar. 135 bröllop och några barndop har förrättats i kyrkan.

Skansens friluftsteater har under sommaren varit förhyrd av direktör Ernst Eklund, som uppfört Trettondagsafton eller Vad ni vill av Shakespeare.

Skansens biograf (i utställningshallen). Under tiden 22 juni—augusti visades kulturhistoriska filmer varje lördag och söndag.

"Barnens egen teater". På dansbanan å Gamla tivoliområdet har varje söndag under sommaren barnteater varit anordnad under Sven Tropps ledning. Före föreställningen marscherade Barnens vaktparad från Bollnästorget till Gamla tivoliområdet.

Lucia och stjärngossarna har på sedvanligt sätt sjungit i gårdarna under jul- och nyårshelgen.

Tyresö.

Under året har det planmässiga arbetet på slottets iståndsättning fortsatt, ehuru i långsammare tempo än tidigare, beroende på tidsförhållandena. Donationens affärsställning har emellertid avsevärt förbättrats genom att det lån å 22.000 kronor, som Nordiska museet 1932 nödgades upptaga för att finansiera slottets iståndsättning, år 1940 kunde slutamorteras.

Besökssiffrorna under sommarsäsongen var 1.283 för slottet och 1.020 för parken. Som åldfru under sommarmånaderna har tjänstgjort friherrinnan Märtha Lilliecreutz, född Palmstierna.

Arkivet, biblioteket, undervisningsavdelningen och Nordiska museets musiksällskap.

Arkivet. Förvärven, köp och gåvor av acta och bilder, har varit skiftande till värde och omfattning. Särskilt förtjänar nämnas en större gåva från målarinnan fru Anna Gardell-Ericsons dödsbo bestående av originalteckningar, bildtryck och diverse program.

Inom huvudarkivet och bildarkivet har arbetet endast långsamt kunnat gå vidare mot målet att genom monterings- och katalogiseringsåtgärder göra deras samlingar lättare överskådliga och därigenom mera effektiva. Arbetet har bl. a. gällt att påbörja ett slutgiltigt ordnande och förtecknande av brevsamlingen och gårdshandlingarna.

Beträffande Etnologiska undersökningens arkiv och filmarkivet hänvisas till resp. redogörelser under rubrikerna Fältarbeten och Kulturhistoriska filmer.

Folkminnesarkivets realkatalogisering har genom brist på arbetskraft måst tills vidare avbrytas. Det är ett stort önskemål, att denna katalogisering snart kan fortsättas och avslutas, så att det rika materialet helt kan tillgodogöras forskningen på detta område.

Museets arkivalier rörande lapparna ha sammanförts till ett

särskilt lapskt arkiv, vilket under året utökats med betydande nyförvärv av uppteckningar, fotografier och ritningar samt även äldre tryck.

Andre intendenten Bäckström har tjänstgjort såsom t. f. arkivarie. För mera omfattande delar av arkivet har närmast svarat: amanuensen Bergström för bildarkivet, fotografiateljén samt därtill hörande expedition, t. f. andre intendenten Granlund för Etnologiska undersökningens arkiv samt andre intendenten Manker för det lapska arkivet. Såsom extra arbetskrafter har tjänstgjort fröken D. Hullström (Etnologiska undersökningens arkiv), museilektor Granberg och fil. stud. C. H. Tillhagen (folkminnesarkivet) samt andre intendenten Nilsson (filmarkivet).

Till fru Asta Lamm står arkivet också detta år i tacksamhetsskuld för värdefull frivillig arbetshjälp. Fru Lamm har dessutom vikarierat under 4 månader (delvis halvtid) under amanuensen Bergströms sjukdom.

Statens arbetsmarknadskommission har ställt till arkivets förfogande och för längre eller kortare tid avlönat några arbetslösa kontorister, en hjälp som visserligen varit tillfällig och ojämn men som dock möjliggjort att utom det löpande arbetet en del annat av vikt kunnat uträttas.

Bibliotekets tillväxt är till större delen beroende av vad som erhålles i gåva eller i utbyte mot Fataburen och andra museets publikationer. De utländska bytesförbindelserna har givetvis lidit avbräck av det pågående kriget, men den minskning i tillskottet av utländsk litteratur, som är en följd härav, motväges av gåvornas större omfång. Bland dessa förtjänar att nämnas en värdefull samling hantverks- och skralitteratur från generaldirektör Sigfrid Hanssons stärbhus och en större samling litteratur av konstslöjdhistorisk art från fru Hildegard Böttigers stärbhus, utgörande en komplettering till den boksamling, som hennes make överintendenten John Böttiger år 1903 och senare överlämnade till museet. Inalles har biblioteket ökats med 33½ hyllmeter, varav endast 11 hyllmeter behövt förvär-

vas genom köp. Utlåningsverksamheten har hållit sig på föregående års nivå; antalet utlånade volymer var nära 4.100.

Också under år 1940 har biblioteket med uppordnings- och inventeringsarbeten sysselsatt två, tidvis tre arbetslösa kontorer, ställda till museets förfogande genom Statens arbetsmarknadskommission.

Biblioteket har under året föreståtts av amanuensen Stridsberg i egenskap av bibliotekarie med biträde av förste amanuensen Jansson och fru Elsa Forss.

U n d e r v i s n i n g s a v d e l n i n g e n. Söndagsvisningarna i museet och på Skansen har fortgått efter program som gjorts upp för en säsong i sänder. I museet har visningarna omfattat tiden februari—maj och september—november samt på Skansen tiden februari—april och september—november. I likhet med vad som tidigare varit fallet har visningarna varit avgiftsfria och utförts av museets och Skansens tjänstemän.

Undervisningen för skolbarn från Stockholms folkskolor har bedrivits under såväl vår- som höstterminen. Visningarna har omfattat femte och sjätte klasserna och pågått varje dag mellan klockan 12 och 14. Vid undervisningen har stor vikt lagts vid att uppmuntra barnens självverksamhet, varför visningarna närmast fått karaktären av lektioner, där ledaren genom frågor lett barnen till att själva se och upptäcka. Visningsprogrammet för var klass har stått i nära samklang med respektive avdelningars skolundervisning i historia. För att stimulera elevernas intresse har efter var visning utdelats frikort som berättigat till ett avgiftsfritt besök i museet i ett par anförvarters sällskap. Denna förmån har också livligt uppskattats. Inalles har under året 6.533 skolbarn åtnjutit undervisning vid museet. Liksom tidigare har orienterande P. M. utdelats till lärarna till hjälp för dessa vid förberedandet av besöket. Stockholms folkskolektion har bestritt inträdesavgifterna (15 öre per elev), varför visningarna kunnat vara avgiftsfria för barnen. Undervisningen omhänderhades under vårterminen av fil. kand. Anna-

Britta Fahlén och fru Brita Tillhagen samt under höstterminen av kand. Carl-Herman Tillhagen ensam.

Under det s. k. kokslovet för skolorna 4/3—16/3 var dagliga demonstrationer för skolungdom anordnade i museet. Dessa visningar, som utfördes av museets tjänstemän, besöktes av 568 barn.

I samarbete med Svenska turistföreningen anordnades under oktober—november en föreläsningsserie med huvudrubriken "Vad skola vi se om söndag?" Föreläsningarna, som hölls varje fredag kl. 20 i museets föreläsningssal, rön-te livlig uppskattning från allmänhetens sida. Besöksantal: 1.250 personer, i medeltal 180. Föredragshållare var museets och Skansens tjänstemän. Serien omfattade sju föreläsningar med följande titlar: Hedvig Eleonoras och Lovisa Ulrikas Drottningholm (Lindblom); Lustvandring i Hagaparken (Lagerquist); Lidingön, en gammal sommarnöjesort (Hellner); Sigtuna, staden före Stockholm (Bengtsson); Bondeliv i stadens närhet (Granlund); Karl XI:s och vår egen Kongl. Djurgård (Andrén); Djurspår och tecken i markerna (Fries).

En lapsk afton var den 4 december anordnad i museet. Därvid föreläste Johan Turis mångåriga medarbetarinna, den framstående lapplandskännaren fru Emilie Demant Hatt samt intendenten Ernst Manker. Lappmusik demonstrerades på fiol av den kände forskaren Karl Tirén och joikning utfördes av fil. kand. Israel Ruong. I samband härmed tilldelades fru Demant Hatt Artur Hazelius-medaljen i silver.

Liksom under föregående år har under vårterminen amanuensen Strömberg givit textila kurser för eleverna vid Handarbetets vänner och Johanna Brunssons seminarier, varjämte eleverna från dessa skolor liksom från Eneroths handarbetsseminarium och Stockholms stads lärlings- och yrkesskolor haft sin tekningsundervisning delvis förlagd till museet. Amanuensen Lagerquist höll i januari ett antal föreläsningar i stillära vid Köpmannainstitutets och Sveriges möbelhandlares centralförbunds instruktionskurs för möbelbranschen, kombinerade med studiebesök i museet. Under våren höll amanuensen Bengtsson

i Skolan för bokhantverk en serie föreläsningar över boktryckarkonstens historia.

Under sommaren och särskilt under tiden maj—juli har i samarbete med Stockholms skolresetjänst anordnats ett stort antal visningar utan särskild kostnad för besökande skolklasser från alla delar av landet.

Förutom dessa organiserade visningar har museilektorn med biträde av museets tjänstemän efter särskild hänvändelse hållit ett flertal visningar av museet och Skansen för studiegrupper, kongress- och mötesdeltagare, militära förband m. m. Liknande demonstrationer har också anordnats av Skansens naturhistoriska avdelning.

Vid avdelningen, som under tiden 1/1—15/9 föreståts av museilektor Gunnar Granberg och därefter, under dennes tjänstledighet, till årets slut av amanuensen Marshall Lagerquist, har under året tjänstgjort fil. stud. Carl-Herman Tillhagen och fil. kand. Anna-Britta Fahlén.

Professor Erixon, innehavare av den Hallwylska professuren i nordisk och jämförande folklivsforskning, som också fungerar som lärare i nordisk etnologi vid Stockholms högskola, har under vårterminen 1940 föreläst över ämnena "Kulturkretsproblem och kulturgeografi" och "Bidrag till näringarnas och byggnadsformernas historia" och under höstterminen föreläst över "Allmänna kulturkretsproblem och svensk kulturgeografi". Han har därjämte hållit seminarieövningar över "Valda ämnen inom nordisk etnologi". Docenten John Granlund har under höstterminen föreläst över "Drag ur arbetslivets teknik".

Professor Erixon har under 1940 gjort resor i förening med undersökningar på landsbygden samt i vissa städer i Dalarna, Jämtland, Östergötland, Västmanland, Uppland och Södermanland.

Nordiska museets musiksällskap. Sällskapets konsertverksamhet under året har angivits ovan sid. 259 o. f.

Dess styrelse har utgjorts av professor Andreas Lindblom, ordförande, kyrkoherde G. Brandt, v. ordförande, kantor E. Algård, fil. dr A. Bäckström, tonsättare S. Blom, kamrer S. Hegnell, organist G. Kruse, notarie A. Lilliehöök, professor Ch. Lindholm, pianist A. Pettersson, fru M. Pontán, musikdirektör fröken G. Schedin, fil. dr S. Wallin, fil. dr B. Wester, konteramiral K. Wester.

På grund av att Livrustkammaren med hänsyn till krigshotet utrymt sina lokaler har museets hall kunnat upplåtas för utställningar, en tillfällighet som museet noga tagit i akt. Under våren och sommaren anordnades där sålunda utställningar av "Svenska och finska ryor" samt "Herrgårdar och borgarhus". Vidare "Kring den siste riksdrotsen", varvid de märkliga dräkter, som ovan sid. 189 o. f. skildrats, gjordes tillgängliga för allmänheten. I december öppnades den av Svenska slöjdföreningen i samarbete med Nordiska museet åstadkomna synnerligen instruktiva utställningen "Gamla och nya tapeter", som gav anledning till en tävlan om nya tapetmönster, vars resultat likaledes utställdes i museet våren 1941.

I rulltrappshallen på Skansen pågick under sommaren Slöjdföreningens sedvanliga utställning av modernt konsthantverk. Under vintern 1940—41 visades där "Friaregåvor och brudgumsskänker" i kräset urval från museets egna samlingar.

F ä l t a r b e t e n.

Nordiska museets fältundersökningar har under året på grund av tidsläget blivit väsentligt inskränkta. Liksom tidigare har de varit fördelade på två avdelningar, Etnologiska undersökningen samt högreståndsavdelningens undersökningar. Fältarbetena har med de undantag som nedan omnämnas, bestridits med de reducerade statsmedel som stått till förfogande.

Genom Etnologiska undersökningen har följande arbeten utförts: Docenten Granlund har med medel, som

stälts till förfogande av Landsorganisationen, undersökt de skånska s. k. gatehusen och därmed sammanhängande bebyggelse samt husmännens levnadsförhållanden i ett antal häradar i Skåne, främst Vemmenhög, Färs, Albo, Onsjö och Göinge. Härvid medarbetade som tecknare konstnären Olle Homman samt som fotograf och tecknare fru Ingalill Granlund. Docenten och fru Granlund undersökte vidare s. k. tåbebyggelse och i samband därmed de obesuttnas levnadsförhållanden i Kullings, Skånings och Vadsbo häradar i Västergötland. Med anslag från Brunskogs hembygdsförening i Värmland gjorde docenten Granlund slutligen en sockeninventering med huvudvikten lagd vid de sociala förhållandena i bygden. Med särskilda medel, avsedda för Atlas över svensk folkkultur reste professor Sigurd Erixon i Jämtland och Dalarna. Konstnären Olle Homman gjorde på särskilt uppdrag en serie uppmättningsarbeten i Arboga och i Falun. Amanuensen Rehnberg gjorde kompletteringar av sina undersökningar i Orsa och på Sollerön. Andre intendenten Nilsson undersökte i samband med en resa för kompletterande föremålsförvärv jakt m. m. i Stockholms skärgård. Den omfattande undersökning vid Suorvasjöarna i Lappland som andre intendenten Manker tillsammans med konstnären Harald Faith-Ell företog 1939, har under året ytterligare kompletterats. Amanuensen Nylén undersökte dräktskick, speciellt arbetsdräkter, i Vingåker och Österåker.

Utom dessa undersökningar, som bedrivits av Nordiska museets tjänstemän, har följande speciella undersökningar blivit verkställda: Fil. kand. Maja Ericsson har undersökt glasbruksarbetarnas arbets- och levnadsförhållanden, bostäder m. m. vid Limmareds glasbruk i Västergötland, ett led i primärforskningarna för bokverket Arbetareklassens historia. Fil. kand. Arne Modén har under större delen av året fortsatt den stora undersökning av Ovanåkers socken i Hälsingland, som han sedan flera år bedrivit med stöd av därvarande hembygdsförening. Fil. kand. Märta Hedlund har fortsatt sina fältforskningar beträffande jämtböndernas handel och handelsförbindelser i Jämtland och södra Lappland samt gjort en

del undersökningar i samband med ordnandet av en hembygds-gård i Bergs socken samt tillsammans med fil. kand. Barbro Lidström i samband med ordnandet av en hembygds-gård i Sollefteå. Vidare har kapten Sigurd af Ekström fortsatt sina undersökningar av fiskarebefolkningens levnadsförhållanden i Marstrandstrakten av Bohuslän. Ett särskilt anslag har tilldelats fil. kand. Bo Hellman för undersökningar av fiske och fiske-lägen på Ulvöarna i Nätra socken i Ångermanland.

Av Etnologiska undersökningens ordsmeddelare utgör den fasta ordsmeddelarestaben 295 personer. Därav har 154 med ledning av Nordiska museets frågelistor insänt bidrag under året. Utarbetning av det under resorna och det genom ordsmeddelare insamlade materialet har försiggått i den utsträckning det varit möjligt. Under året har accessionsförts 2.200 accessioner, omfattande 12.144 sid. text, 1.046 teckningar samt 3.210 fotografier. Från expeditionen har utsänts 3.955 försändelser av frågelistor, nämligen 1.726 försändelser av institutionens stencilerade tidskrift "Meddelanden från Etnologiska undersökningen" nr 15/16—22 med specialfrågelistor, 678 separata frågelistor samt 1.551 frågelistor rörande Atlas över svensk folk-kultur. Under året har frågelistor utarbetats rörande följande ämnen: Dräktens material och tillverkning; Barndräkt; Mansdräkten; Kvinnodräkten; Träskor och trätofflor; Skolbarnslekar i Stockholm; Korgar och korgtillverkning; Vidjor och hank; Hi, ho, Hammer i Hälle; Skinntanan; Fjäderbuntar vid jakt; Basttillverkning och bastarbeten; Räkneramsor; Harskramlan; Knölpåkar; Trollen som skördefolk; Stämpling av sädesdräsen; Jultomte och klappar; Årder; Armborstpil eller spjut; Möbler från Lindome och Bollebygd. Av ovannämnda tidskrift "Meddelanden från Etnologiska undersökningen" har utkommit fem nummer, som gratis utdelats i första hand bland ordsmeddelarna. Redigeringen av dessa Meddelanden har till större delen ombesörjts av förste amanuensen Jansson och amanuensen Rehnberg.

Under ledarskap av intendenten Berg har vid Etnologiska undersökningen stadigvarande arbetat t. f. andre intendenten Gran-

lund och med halvtidstjänstgöring amanuensen Rehnberg, som tecknare konstnären Olle Homman och som expeditionsbiträde fröken Dagmar Hullström. Professor Erixon har fungerat som vetenskaplig rådgivare. Etnologiska undersökningens arkiv har i övrigt stått under ledning av museets arkivarie.

Högre ståndsavdelningens undersökningar under året har till betydande del berört äldre stadsbebyggelse ute i landet, vilka arbeten i några fall helt eller delvis bekostats av respektive städer. Som ledare för dessa arbeten har fungerat förste amanuensen Hellner med biträde av ingenjör Sander Rosén för uppmättningsarbetet. Den sedan några år pågående undersökningen i Karlskrona har fortsatt och huvudsakligen omfattat inventering av de gamla kvarteren i den sydvästra stadsdelen, som på grund av närheten till Örlogsvarvet måste anses särskilt utsatt för förstörelse vid fientligt angrepp. Arbetet utfördes i samråd med professor Johnny Roosval. Under året påbörjades en undersökning av bebyggelsen i de äldre stadsdelarna i Eskilstuna på initiativ av stadens museistyrelses ordförande baningenjör Klas O. Valley och delvis med medel som för ändamålet ställts till förfogande av stadsfullmäktige i Eskilstuna. En inventering av den gamla bebyggelsen i Lindsberg har också utförts och resulterat i bl. a. ett belysande fotografimaterial. Även i Falun har en likartad undersökning företagits på bekostnad av Stora Kopparbergs bergslags aktiebolag.

Bland enstaka herrgårdar som varit föremål för studier kan nämnas Duvnäs gård i Nacka socken och Alnäs på Södra Djurgården. Arbetet har bestått i fullständig uppmätning och fotografering av anläggningarna, föranledda av planerade ombyggnader.

På herrgårdar i Södermanland har amanuensen Hazelius-Berg fortsatt sina under föregående år bedrivna textilundersökningar.

I samband med den förut omtalade stadsundersökningen i Eskilstuna har amanuensen Nylén i de gamla handelsgårdarna i

staden gjort uppteckningar rörande arbetsförhållanden o. d. under äldre tid.

Hantverksundersökningarna har under året företrädesvis berört sådana yrken, vilka antingen redan är representerade i Skansens Stockholmskvarter eller kan tänkas så småningom bli företrädda där. Sålunda har förste amanuensen Hellner studerat järn- och stålsmede, amanuensen Lagerquist har gjort uppteckningar rörande gamla arbetsmetoder inom möbelhantverket och amanuensen Bengtsson inom hattmakarens, tapettryckarens, guldsmedens och kopparslagarens yrken.

Kulturhistoriska filmer.

Filmupptagningarna i fältet har under året haft en relativt anspråkslös omfattning, beroende på att mycket begränsade medel stått till förfogande. Med ingången av budgetåret 1940—1941 har museet icke haft att räkna med det tidigare utgående statsanslaget för filmverksamheten.

Under februari månad upptogs i norra Skåne en film över vinterbastning i bastugn som komplettering till tidigare upptagen film över repslagning av lindbast. Metoden att bygga och gyllra en fallstock för hare har filmats, sådan den tillämpades i äldre tid i Bergslagen. Läns museet i Jönköping hade under den stränga vintern genom landsantikvarie E. Lönnberg tillfälle att upptaga en film över det i äldre tid mycket vanliga lakfisket med lakkrona från Vätterns is samt vissa andra metoder för vinterfiske. Smålands museum i Växjö har genom landsantikvarie J. E. Anderbjörk upptagit en film från Sigfridsmässan i Växjö. Dessa filmer har upptagits i samverkan med Nordiska museet och resultaten tillföras även museets filmarkiv. Samtliga nu nämnda filmer har upptagits på 16 mm film.

En film över Skansen, närmast avsedd som skolfilm, har under året färdigställts i samarbete mellan museet och Norstedt & Söners skolfilm. Upptagningen har omhänderhaft av AB. Kinocentralen och har gjorts på bredfilm. Filmen har även visats

som kortfilm på biograferna. Den har i 16 mm upplaga tillförts museets filmarkiv.

Utom den ökning av filmarkivet, som representeras av ovan nämnda upptagning i fältet, har beståndet av 16 mm filmkopior ökats genom iordningställande av körfilmer för biografen på Skansen. Dessa omfattar för året omkring 1.300 meter.

Liksom förra sommaren har regelbundna visningar av museets filmer förekommit i Skansens utställningshall. Av nödvändiga besparingskäl har visningarna dock måst begränsas till lördagar och söndagar under tiden 22 juni—augusti. Visningarna har varit avgiftsfria och mycket väl besökta. Nya program för sommaren har varit "Timmerskog, en film om skogen och timret i Dalarna", fördelad på två program, samt "Slöjd och hantverk i Dalarna". Den förstnämnda filmens upptagande har bekostats av Svenska cellulosa a.-b. Som berättare har fungerat andre intendenten Nilsson samt amanuenserna Lagerquist, Bengtsson och Nylén. I biografens förhall har en bildutställning varit ordnad, avsedd att berätta något om den kulturhistoriska filmens ändamål.

I övrigt har museets filmer varit ute på talrika visningar i olika delar av landet, främst vid de militära förläggningarna, för vilka museet genom kursverksamheten vid Stockholms högskola gratis ställt sina filmer till förfogande. Därjämte har vissa museer, hembygdsförbund och hembygdsföreningar ordnat visningar. Genom Zornstiftelsens stipendiat docenten Sven Liljeblad har vissa av museets filmer visats i U.S.A.

Förvaltning m. m.

Under året har museet haft glädjen mottaga tre värdefulla donationer. Sålunda har direktör Carl Aug. Wicander ställt till museets förfogande ett belopp av 85.000 kronor i samband med Hjalmar och Anna Wicanders gåva av Villa Lusthusporten å Kungl. Djurgården, varom ovan sid. 237 lämnats närmare redogörelse. Vidare har framlidne justitierådet Steno Stenberg

till museet överlämnat ett belopp av 43.940 kronor. Slutligen har framlidne arkitekten Konrad Elméus genom testamente förordnat att hans kvarlåtenskap, kronor 39.343:03, skall tillfalla museet och fonderas under namn av "Makarna arkitekten Konrad Elméus och Maria Elméus minnesfond".

Till upptagande av en film belysande svenskt skogsbruk har Svenska cellulosa a.-b.¹ överlämnat 4.000 kronor.

Såsom bidrag till kostnaderna för inköp av Nya området till Skansen har grosshandlare Axel Sifvert² skänkt 500 kronor enligt tidigare förbindelse.

Insamlingen till Skogaholms herrgårds uppförande på Skansen har erhållit 300 kronor av doktorinnan Maria Didrikson² och 100 kronor av fru Svea Hagberg, Degerön, båda enligt förut avgivna förbindelser. Till samma herrgårds flygelbyggnader har fil. dr Emil Hultmark inbetalat tidigare utlovade 800 kronor.

Till Delsbogårdens uppförande på Skansen ha även i år gåvor lämnats enligt tidigare förbindelser av följande medlemmar av Hälsinge gille: fabrikör G. Holmgren² 50 kronor, fru Gurly Höft² 10 kronor samt skogschefen Otto Bjelkes stärbhus, Ljusne, 20 kronor.

Till styresmannens förfogande har givare som önskar vara okända skänkt 1.060 kronor.

För möjliggörande av värdefulla nyförvärv till museet har även under innevarande år synnerligen betydelsefull medverkan lämnats av Samfundet Nordiska museets vänner. Den 1 januari 1941 utgjordes Samfundets styrelse av följande personer: ordförande H. K. H. Prins Carl; skattmästare hovjägmästare Helge Ax:son Johnson; övriga styrelseledamöter har varit grevinnan Siri Oxenstierna, f. Wallenberg, riksantikvarien Sigurd Curman och disponenten Nils Westerdahl; sekreterare professor Andreas Lindblom. Vice ordföranden kammarherren frih. C. Fr. Bennet har under året avlidit. Sam-

¹ I de fall där i denna redogörelse adress saknas efter givarens namn är densamma Stockholm.

² Har dessutom lämnat skriftlig förbindelse å ytterligare bidrag.

fundets medlemsantal utgjorde den 1 januari 1941 129 ständiga och 79 årligen betalande ledamöter.

Skansenföreningens (Samfundet för Nordiska museets främjande) medlemsantal utgjorde den 30 december 1940 8.701 personer. Till hedersledamöter i Samfundet och innehavare av dess plakett i silver har under år 1940 utsetts DD. KK. HH. Kronprinsessan Louise och Prinsessan Sibylla samt fil. dr Sune Ambrosiani. Nya stadgar antogs den 19 augusti; de trycktes på nyåret 1941 som nr 8 i serien Handlingar angående Nordiska museet.

Artur Hazeliusmedaljen har under året tilldelats följande personer: i silver, professorskan Emilie Demant Hatt, Köpenhamn (se ovan sid. 266); i brons, byggmästare Lars H. Persson, Forsa, och herr Carl Viking, Kråksmåla.

För Skansen var besökssiffran under det gångna året 1.689.010 mot 2.167.794 under nästföregående år. Nordiska museets motsvarande siffror var 43.029 mot 64.566 under år 1939.

Museiföremålens antal ökade under året med 2.000 inventarieförda föremål.

Från museet har utgivits Fataburen, Nordiska museets och Skansens årsbok; Nordiska museets handlingar 11: Svenska vävnadstekniker och mönstertyper. En kulturgeografisk undersökning, av Emelie von Walterstorff; Nordiska museets handlingar 12: Träkärl i svepteknik, av John Granlund; Nordiska museets handlingar 13: Rågöborna, av Per Söderbäck; Handlingar angående Nordiska museet 7: Nordiska museets fonder; Kring den siste riksdrotsen, vägledning för utställning i Nordiska museet; Svenska och finska ryor, vägledning för utställning i Nordiska museet; Herrgårdar och borgarhus, vägledning för utställning i Nordiska museet; Delsbogården på Skansen, kort orientering för besökaren; Skansens guldsmedsverkstad, en orientering för besökaren; Friaregåvor och brudgumsskänker, vägledning för utställning i Skansens trapphall vintern 1940—1941; Gamla och nya tapeter, vägledning för Nordiska museets och Svenska slöjdföreningens utställning 1940—1941.

Museets tjänstemän har under 1940 publicerat följande böcker och uppsatser:

Professor Lindblom: Nordiska museet, Skansen och skolbar-
nen, i Undervisningsroteln i Stockholm. Minnesskrift till bor-
garrådet Oscar Larsson; Helig mark, i Uppländsk bygd; artik-
lar i dagspressen; recensioner i Biblioteksbladet och Nordisk
tidskrift; redigerat (tillsammans med G. Berg och S. Svensson)
Fataburen.

Professor Erixon: Den blekingska lantbefolkningens bygg-
nadskultur, i Blekingeboken; N. E. Hammarstedt f. 1861, d.
1939, i Rig; Den fria bondeklassen i Sverige, i Med plog och
svärd. Historisk läsebok I; förordet i Sjöhistoriska museets re-
dogörelse över utställningen "Svensk sjömannagärning i all-
varstid"; recensioner och artiklar i diverse tidningar och tid-
skrifter; redigerat tidskriften Folk-Liv och fungerat som verk-
ställande redaktör för samlingsverket Nordisk kultur.

Intendenten Berg: Nils Edvard Hammarstedt, i Fataburen;
Den nya museibyggnaden i Linköping, i Svenska museer; Livs-
medelshandel i det gamla Stockholm, i Vår stad; redigerat (till-
sammans med styresmannen och S. Svensson) Fataburen.

Intendenten Svensson: Recension i Rig; redigerat (tillsam-
mans med styresmannen och G. Berg) Fataburen.

Intendenten Fries: Bäverland, en bok om bävern och hans
verk; Inplantering av storfåglar, i Svensk jakt; Skansens freie
Vögel, i Der Norden; artiklar i Svenska turistföreningens tid-
ning.

Arkivarien Bäckström: Fredrik Bloms flyttbara hus, i Sam-
fundet S:t Eriks årsbok; Teater i Malmö och Lund i början
av 1800-talet, i Teaterhistoriska studier (Skrifter utgivna av
Föreningen Drottningholmsteaterns vänner II); Uppkomsten
av Konstakademiens bibliotek och gravyr-samling, i Meddelan-
den från Kungl. akademien för de fria Konsterna.

Andre intendenten Nilsson: Vargskall, i Fataburen; recension
i Rig.

Andre intendenten Manker: Eine degenerierte lappische
Zaubertrommel, i Etnologiska studier 10; Björnfesten hos lap-

par och ainos, i Svensk-japanska sällskapetets årsskrift; utgivit "Lagar, af ålder gällande hos lapparne" av J. Mörtsell, i Västerbotten.

Andre intendenten Granlund: Träkärl i svepteknik, Nordiska museets handlingar 12 (akademisk avhandling); Sikfesten i Kukkola. En fiskfest med forntida anor, i Fataburen; Svensk skidornamentik, i På skidor.

Förste amanuensen Jansson: Redigerat (tillsammans med M. Rehnberg) Meddelanden från Etnologiska undersökningen; medlem av redaktionsutskotten för tidskrifterna Rig och Svenska museer.

Amanuensen Bannbers: Artiklar i Bonniers konversationslexikon.

Amanuensen Lagerquist: De svenska möbelstilarna, i Möbelvärlden, omtryckt i Medlemsblad för svenska sadelmakare- och tapetserareförbundet; En samhällsförbättrare om Stockholm år 1761, i Vår stad; deltagit i redigeringen av svensk upplaga av Troels-Lund, Dagligt liv i Norden.

Amanuensen Bengtsson: Artiklar i fackpress rörande bokhantverk och guldsmedsyrket.

Amanuensen Rehnberg: Svenska soldatsånger, i Svensk underbefäls tidning; recension i Folkminnen och folktankar; redigerat (tillsammans med S. O. Jansson) Meddelanden från Etnologiska undersökningen; artiklar i dagspressen.

Amanuensen Stridsberg: Karin Eks diktning, i Studiekamraten.

Amanuensen Hazelius-Berg; Daladräkter i parad på Rommehed, i Dalarnas hembygdsbok; utarbetat (tillsammans med A.-M. Nylén) en kurs i svenska folkdräkter för Hembygdens studieförbund.

Amanuensen Nylén: Utarbetat (tillsammans med G. Hazelius-Berg) en kurs i svenska folkdräkter för Hembygdens studieförbund.

Under året har Nordiska museets kansli föreståtts av intendenten Berg i egenskap av sekreterare; kansliets arbetskrafter i övrigt har varit amanuenserna Andemar och Stjernswärd och

fil. kand. Ann Marie Huss samt under en del av året amanuensen Tullander.

Registreringsavdelningen har omhänderhafts av amanuensen Bannbers. Räkenskapskontoret har föreståtts av kamrer Hegnell. Vid detsamma har arbetat, förutom kamrer Hegnell, direktör Gunnar Malmberg och amanuensen Pontán samt under en del av året fröken Märta Borg och fröken Margareta von Horn. Som inspektör på Skansen har tjänstgjort kapten Gustaf Blomquist. Reklamavdelningen har föreståtts av kamrer Sundberg, vilken emellertid under större delen av året varit inkallad till militärtjänstgöring, varvid andre intendenten Manker och senare förste amanuensen André förestått avdelningen. Fröken Margareta von Horn tjänstgjorde som extra arbetskraft därstädes t. o. m. april månad. Årskortsexpeditionen slutligen har föreståtts av amanuensen von Krusenstjerna med biträde av amanuensen Holmberg samt under årets senare månader även av fröken Märta Borg och amanuensen Tullander.

Museets nämnd har under året utgjorts av samma personer som vid utgången av 1939, nämligen riksantikvarien Sigurd Curman, ordförande, 1926; professor Andreas Lindblom, styresman, 1929; professor Sven Tunberg, andre ordförande, 1930; skriftställaren Einar Rosenberg, 1931; justitierådet Arthur Lindhagen, 1934; häradshövding Knut Dahlberg, delegerad för finansförvaltningen, 1935; samt förste folkskolinspektör Bror Jonzon, 1935.

Museets tjänstemän med helårsanställning utgjordes den 31 december 1940 av följande personer:

Styresman: professorn fil. dr Andreas Lindblom, 1929¹. — Intendenter: fil. dr Sigurd Wallin, (1916) 1925, föreståndare för museets högreståndsavdelning; fil. dr Gösta Berg, (1924) 1935, föreståndare för Etnologiska undersökningen; fil. dr Sigfrid Svensson, (1924) 1935, föreståndare för museets allmogedavdelning; fil. mag. Carl Fries, 1937, föreståndare för Skansens

¹ Årtalet betecknar det år då befattningen tillträdde. Inom parentes sättes året för inträde i tjänst vid museet.

naturhistoriska avdelning. — Ekonomiintendent: Thor Holm, (1930) 1931. — Professor i nordisk och jämförande folklivsforskning: fil. dr Sigurd Erixon, (1914) 1934. — Sekreterare: intendenten fil. dr Gösta Berg, se ovan. — Arkivarie: andre intendenten Arvid Bäckström, se nedan. — Andre intendent: fil. dr Arvid Bäckström, (1914) 1932; fil. kand. Gotthard Gustafsson, (1928) 1937; fil. lic. Albert Nilsson, 1937; fil. kand. Ernst Manker, 1939. — Museilektor: docenten fil. dr Gunnar Granberg, (1937) 1938. — Bibliotekarie: amanuensen Laura Stridsberg, se nedan. — Kamrer: fil. kand. Sam Hegnell, 1938. — Förste amanuenser: fil. mag. Sam Owen Jansson, (1929) 1937; fil. lic. Brynolf Hellner, (1932) 1937; fil. lic. Erik André, 1937. — Amanuenser: Ola Bannbers, (1927) 1938; fil. dr John Granlund, (1930) 1938; Laura Stridsberg, 1904; Anna Rudbeck, 1909; Ragnhild Bergström, 1911; Lilly Åhmark, f. Haglund, (1919) 1924; Linnéa Andemar, 1930; Gunnel Hazelius-Berg, (1924) 1926; Margit Pontán, f. Rydberg, (1928) 1931; Brita Stjernswärd, (1931) 1933; Signe von Krusenstjerna, f. Mildén, (1930) 1936; Elisabeth Strömberg, (1934) 1936; Margareta Tullander, (1937) 1939; Gunvor Holmberg, f. Landberg, (1939) 1940; Carmen Nordemar, f. Orrequia, (1935) 1940. — E.o. amanuenser: fil. lic. Marshall Lagerquist; fil. kand. Bengt Bengtsson: fil. lic. Anna-Maja Nylén; fil. kand. Mats Rehnberg. — T. f. restaurangföreståndare: Edvin Johnsson. — Reklamchef: kamrer Sven Sundberg. — Kamrersbiträde: direktör Gunnar Malmberg. — Biblioteksbiträde: Elsa Forss, f. Boquist. — Kanslibiträden: fil. kand. Ann Marie Huss, f. Hedenius; Dagmar Hullström; Märta Borg. — Fotografer: Olof Ekberg; Märta Claréus, f. Claréus. — Konserveringsbiträden: Ingegärd Falkeström; Ingrid Aurell, f. Palmgren.

Stockholm i juni 1941.

ANDREAS LINDBLÖM

BILAGA.

STYRELSEBERÄTTELSE FÖR ÅR 1939.

Nordiska museets nämnd får härmed avgiva berättelse rörande museets ekonomiska förvaltning år 1939.

Beräffande institutionens verksamhet i övrigt hänvisas till bifogade årsberättelse för år 1939, tryckt i Nordiska museets årsbok för år 1940.

Angående räkenskaperna för år 1939 får nämnden anföra följande:

Under det gångna året har en fortsatt stegring av såväl inkomster som utgifter ägt rum. Årets resultat utvisar, som framgår av nedanstående vinst- och förlusträkning, efter gjorda avskrivningar ett överskott av 7.699:42, som tillika med från föregående år balanserat överskott å kronor 55.366:69 eller tillsammans kronor 63.066:11 överföres till 1940 års vinst- och förlustkonto.

Institutionens ekonomiska ställning den 31 december 1939 framgår av nedanstående balansräkning.

Balansräkning den 31 december 1939.

Tillgångar:

Likvida medel.

Kassabehållning	21.931:79		
Växelkassor	7.208:—		
Postgiro	27.011:03		
Stockholms Enskilda Bank, checkräkning	27.567:87		
” ” ” uppsägningsräkning ..	32.448:49		
Stockholms Stads kammarkontor	29.743:25		
Fondförvaltningens andel därav	24.049:84	5.693:41	121.860:59

Förskotterat för vissa ändamål.

Tyresö växthus reparation	2.310:90		
Tyresö slotts reparation	3.066:17		
Jakobsberg	37.300:—		
Nya området	101.347:58		
Nya Sollidsrestaurangen	67.713:11		
Skogaholm	2.853:78		
Luftskyddskostnader	11.000:—		
Etnologiska undersökningen	6.615:90		
Högreståndsavdelningens undersökningar	22.687:02		
Tjänsterumsentresol i museet	16.111:94		
Högspänningsanläggning	30.567:72		
Gula husets ombyggnad	6.281:16		
			307.855:28

Utestående fordringar.

Fordringar enl. reskontra	53.703: 33
<i>Serveringens varulager, inventarier m. m.</i>	172.848: 39
<i>Materialgårdens varulager</i>	7.853: 67
<i>Guldsmedshusets materiallager</i>	2.378: 25

För fondförvaltningen avsatta tillgångar.

Obligationer, inteckningar, reverser och bank- depositioner	1.983.537: 73
Investerat i Skansens byggnader: Hög- och Ny- loften samt Solliden	325.000: —
Stockholms stads kammarkontor	24.049: 84
Stockholms Enskilda Bank, kapitalräkning	997: 50
” ” ” uppsägn.-räkn.	3.786: 53
Upplupna ej betalda fondräntor	20.162: 25
	<u>2.357.533: 85</u>
<i>Avgår: Sthlms Ensk. Bank, notariaträkn.</i>	605: 22
	<u>2.356.928: 63</u>

Kapitaltillgångar.

Museibyggnaden å Lejonslätten	3.000.000: —
Tyresö slott	175.000: —
Arkivet	1: —
Biblioteket	1: —
Samlingarna	1: —
Inventarier	1: —
Nya området, del av köpeskilling	3.902: 57
Innestår å uppsägningsräkning hos Södermanlands Enskilda bank	61: 81
	<u>3.964: 38</u>
	<u>3.178.968: 38</u>
	<u>Kronor 6.202.396: 52</u>

Skulder:

I förskott uppburna inkomster.

För årskort 1940	6.478: —
För årsavgifter i Skansenföreningen 1940	4.535: —
Av beviljat statsanslag	125.000: —
	<u>136.013: —</u>

Skulder till diverse personer.

Skulder enligt reskontra	278.421: 37
Upplupna obetalda skuldräntor	3.745: 51
	<u>282.166: 88</u>

Avsatt till olika ändamål.

För arkivarbeten	6.923: 40	
„ resor m. in. av Hallwylska fonden	9.483: 47	
„ inredningsarbeten	4.126: 93	
„ guldsmedshuset	6.414: 25	
„ Hälsingegården	17.959: 54	
„ Stockholmskvarteret	6.000: —	
Tillfälliga gåvor	13.280: —	64.187: 59

Fonder.

Allmänna fonden	99.872: 47	
Herman Fritiof Antells fond	100.000: —	
Carl och Sophie Lundströms fond	10.000: —	
Hilmer Åbergs fond	40.663: 13	
Julia Lettströms donationsmedel	10.000: —	
Museibygnadens underhållsfond	200.000: —	
August och Thérèse Hazelius fond	50.000: —	
Henrik Krooks fond	21.401: 30	
Peter och Malin Beijers fond	25.800: —	
Axel Wilhelm Casséns testamentsmedel	30.000: —	
Oscar Hirschs fond	25.000: —	
Ebba Lindaus fond	20.000: —	
Markisinnan Mary Moore Lagergrens fond	368.040: —	
Pensionsfonden	181.466: 95	
Greven och grevinnan W. von Hallwyls dona- tionsfond	651.791: 34	
Grevinnan W. von Hallwyls pensionsfond	177.999: 16	
Fritz Ottergrens fond	24.036: 39	
Sundbornsprostens donation	18.407: 90	
„ besparade medel	2.645: 06	
Artur Hazelius-fonden	55.883: 29	
Johan August Hazelius fond	75.631: 81	
H. Lichtensteins fond	3.556: 60	
Artur Hazelius fond av den 30/II 1901	3.814: 62	
„ „ monumentsfond	22.004: 20	
Bobergiska fonden	81.027: 33	
Östgötagårdens fond	4.872: 99	
Grönsö-fonden	2.651: 27	
Gunnar Hazelius-fonden	7.501: 79	
Grills förnyelsefond	1.877: 43	
H. Kumlins fond	20.490: 90	
Fondförvaltningens regleringskonto	20.492: 70	2.356.928: 63

Upptagna lån.

Lån hos Samfundet Nordiska museets vänner	75.000:—	
„ „ privatperson	23.800:—	
„ „ Stockholms stad	7.304:20	
„ „ Stockholms högskola	150.000:—	
„ „ Apotekarnes Mineralvatten A.-B.	105.000:—	361.104:20
<i>Eget kapital</i>		<u>2.938.930:11</u>

Vinst- och förlustkonto:

Balanserat överskott	55.366:69	
Årets överskott	7.699:42	63.066:11
		<u>Kronor 6.202.396:52</u>

Fondförvaltningens värdepapper förvaltas på följande sätt:

	Nom. belopp	Bokfört belopp	Upplupen obetald ränta
Hos Stockholms stads fondförvaltn.	1.494.320:—	1.520.645:40	14.338:30
Räntan å kr. 1.300.000:— därav utgör säkerhet för lån hos Stockholms högskola å kr. 150.000:— samt för löpande kredit hos Stockholms stad å högst kr. 200.000:—.			
Hos Skandinaviska Banken (Ebba Lindaus fond)	21.000:—	20.115:—	245:—
Hos Stockholms Enskilda bank: för Lagergrenska fonden	366.000:—	361.750:—	5.578:95
„ Bobergiska fonden	73.402:33	81.027:33	
	<u>1.954.722:33</u>	<u>1.983.537:73</u>	<u>20.162:25</u>

Vinst- och förlusträkning för år 1939:

	<i>Inkomster</i>	<i>Utgifter</i>
Fondförvaltningen	80.293:54	15.690:—
Årskort och Skansenföreningen	257.547:—	31.135:17
Löner och arvoden, pensioner	455.342:51	1.093.234:40
Vetenskaplig verksamhet	53.337:18	117.221:03
Populariseringsverksamhet	23.566:41	10.926:69

Drift och underhåll:

Gemensamma inkomster och utgifter	123.065: 65	145.031: 83
Avdelningen på Lejonslätten	25.725: 35	103.473: 71
Avdelningen på Skansen	1.272.344: 15	766.428: 68
Avdelningen på Tyresö	40.771: 82	40.771: 82
Byggnader utom Stockholm	6.458: 52	6.839: 38
Årets överskott		7.699: 42

Kronor 2.338.452: 13 2.338.452: 13

Stockholm den 12 mars 1940.

SIGURD CURMAN

ANDREAS LINDBLOM

EINAR ROSENBORG

K. DAHLBERG

SVEN TUNBERG

ARTHUR LINDHAGEN

BROR JONZON

REVISIONSBERÄTTELSE.

Undertecknade, som av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien respektive Stockholms Stadsfullmäktige utsetts att granska Nordiska museets räkenskaper och dess nämnds förvaltning för år 1939, få efter verkställd revision avgiva följande berättelse.

Vi hava tagit del av nämndens protokoll, räkenskaper och andra handlingar, vilka lämna upplysning om museets ekonomi och förvaltning.

Räkenskaperna hava före revisionen underkastats särskild siffergranskning av auktoriserad revisor, som häröver avgivit berättelse. På grund av denna samt med stöd av vår egen granskning kunna vi intyga att räkenskaperna äro ordentligt förda.

I de vid revisionen granskade räkenskaperna för år 1939 för Nordiska museet ingå jämväl räkenskaperna för Skansenföreningen och för Greven och grevinnan von Hallwyls donationsfond.

De i nämndens berättelse av den 12 mars i år lämnade uppgifterna om tillgångar och skulder, slutande å Kronor 6.202.396: 52 samt inkomster och utgifter, slutande å Kronor 2.338.452: 13, överensstämma med räkenskaperna.

Då vid revisionen anledning till anmärkning icke förekommit, få vi tillstyrka, att ansvarsfrihet meddelas nämnden för 1939 års förvaltning.

Stockholm den 11 juni 1940.

B. KARLGREN

T. SJÖÅKER

Utsetta av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets
Akademien.

BERTIL NYQVIST

Utsedd av Stockholms Stadsfullmäktige.

STYRELSEBERÄTTELSE FÖR ÅR 1940.

Nordiska museets nämnd får härmed avgiva berättelse rörande museets ekonomiska förvaltning under år 1940.

Beträffande institutionens verksamhet i övrigt hänvisas till årsberättelsen för år 1940, tryckt i Fataburen 1941.

Angående räkenskaperna för år 1940 får nämnden anföra följande:

Av kriget orsakade förhållanden ävensom ogynnsam väderlek hava åstadkommit, att bruttovinsten av årets verksamhet oaktat vidtagna besparingsåtgärder blivit avsevärt lägre än under de senaste åren. Vidare har utredningen rörande en under år 1941 uppdagad, sedan ett flertal år fortgående förskingring av museet tillhöriga medel ådagalagt, att museet därigenom tillfogats en betydande, till kr. 108.325:61 uträknad förlust. Denna beklagliga förlust har kunnat i sin helhet täckas i bokslutet genom att dels ett överskott från år 1939 å kr. 63.066:11 funnits tillgängligt, vilket tagits i anspråk, och dels årets planmässiga avskrivningar å balanserade anläggningskostnader minskats med c:a 29.000 kronor.

Institutionens ekonomiska ställning den 31 december 1940 framgår av nedanstående balansräkning.

Balansräkning den 31 december 1940.

Tillgångar.

Likvida medel.

Huvudkassa	2.586:75		
Växelkassor	6.798:—		
Postgiro	2.017:64		
Stockholms Enskilda Bank, checkräkning	17.420:19		
" " " uppsägningsräkning	4.450:09		
" " " kapitalräkning	55.729:80		
Stockholms stads kammarkontor	53.873:98		
Avgår:			
Fondförvaltningens andel därav	30.254:36	23.619:62	112.622:09

Diverse fordringar.

Fordringar enl. reskontra		73.808:76	
---------------------------------	--	-----------	--

Förskotterat för vissa ändamål.

Arkivarbeten	7.757:90		
Etnologiska undersökningen	4.934:86		
Högreständsavdelningens undersökningar	19.491:90	32.184:66	

<i>Restaurangernas varulager, inventarier m. m.</i>	178.430:63
<i>Materialgårdens varulager</i>	7.282:12
<i>Guldsmedshusets materiallager</i>	2.378:25

Balanserade anläggnings- och reparationskostnader.

Hälsingegården	16.937:31	
Jakobsberg	37.300:—	
Skogaholm	2.824:14	
Gula huset	3.281:16	
Nya Sollidsrestaurangen	71.592:53	
Övriga restaurangbyggnader	13.504:14	
Materialgården (Storboden)	1.373:04	
Nya området	28.748:35	
Anläggning för små björnar	44.031:43	
Högspänningsanläggning	25.910:56	
Tingsvallen	8.528:31	
Luftskyddsanläggningar	37.433:93	
Tyresö växthus	993:62	292.458:52

Kapitaltillgångar.

Museibygnaden å Lejonslätten	3.000.000:—	
Tyresö slott	175.000:—	
Arkivet	1:—	
Biblioteket	1:—	
Samlingarna	1:—	
Inventarier	1:—	3.175.004:—

För fonderna avsatta tillgångar.

Obligationer, aktier, inteckningar, reverser och bankdepositioner	2.070.016:47
Investerat i Skansens byggnader:	
Hög- och Nyloften samt Solliden	325.000:—
Stockholms stads kammarkontor	30.254:36
Stockholms Enskilda Bank, kapitalräkning	1.174:99
Upplupna ej betalda fondräntor	20.704:39
	<u>2.447.150:21</u>

Avgår:

Stockholms Enskilda Bank, notariaträkning	598:10	2.446.552:11
	<u>Kronor</u>	<u>6.320.721:14</u>

Skulder.

I förskott uppburna inkomster.

Årskort för 1941	9.179:—	
Medlemsavgifter i Skansenföreningen för 1941 ...	7.105:—	
Av beviljat statsanslag	112.500:—	128.784:—

Diverse skulder.

Varuskulder etc. enl. reskontra	268.290:95	
Upplupna obetalda skuldräntor	244:67	268.535:62

Reserverat för olika ändamål.

Filmning	2.536:91	
Resor m. m. (av Hallwylska fondens avkastning) ..	13.238:16	
Museibyggnadens underhåll samt inredningsarbeten	8.451:15	
Guldsmedshuset	2.017:12	
Stockholmskvarteret	5.105:27	
Lusthusporten (tomtarrende samt ombyggnadsarb.)	85.327:80	
Diverse ändamål (av tillfälliga gåvor)	15.340:—	132.016:41

Upptagna lån.

Samfundet Nordiska museets vänner	75.000:—	
Stockholms stad (kreditiv)	100.000:—	
Stockholms stad (amorteringslån)	5.932:89	
Stockholms Högskola	150.000:—	
Apotekarnas Mineralvattens AB.	75.000:—	405.932:89

Fonder.

Allmänna fonden	100.072:47
Pensionsfond för tjänstemännen	182.465:95
Herman Frithiof Antells fond	100.000:—
H. Lichtensteins fond	3.556:60
Carl och Sophie Lundströms fond	10.000:—
Artur Hazelius monumentsfond	22.890:66
Artur Hazelius fond av 30/II 1901	3.968:30
Johan August Hazelius fond	77.155:27
Gunnar Hazelius fond	7.804:01
Sundbornsprostens donation	18.780:24
Henrik Krooks fond	21.401:30
Bobergsska fonden	81.027:33
Peter och Malin Beijers fond	25.800:—

Greven och grevinnan W. von Hallwyls donationsfond	656.167:70	
Greven och grevinnan W. von Hallwyls pensionsfond	179.433:34	
Hilmer Åbergs fond	40.663:13	
Oscar Hirschs fond	25.000:—	
Fritz Ottergrens fond	24.204:74	
Artur Hazelius-fonden	52.933:19	
Axel Wilhelm Casséns testamentsmedel	30.000:—	
August och Thérèse Hazelius fond	50.000:—	
Ebba Lindaus fond	20.000:—	
Markisinnan Mary Moore Lagergrens fond	368.040:—	
Museibyggnadens underhållsfond	200.000:—	
Grönsö-fonden	2.758:08	
Östgötagårdens fond	5.269:30	
Grillska förnyelsefonden	2.053:06	
Hilda Kumlins fond	20.656:—	
Julia Lettströms donationsmedel	10.000:—	
Makarna Konrad och Maria Elméus minnesfond ..	39.988:74	
S. J. Stenbergs donationsmedel	43.940:—	
Fondförvaltningens regleringskonto	20.492:70	2.446.522:11
<i>Eget kapital</i>		2.938.930:11

Vinst- och förlustkonto:

Balanserat överskott	63.066:11	
Avgår:		
Årets underskott	63.066:11	
		<u>Kronor</u> <u>6.320.721:14</u>

Fondförvaltningens värdepapper förvaltas på följande sätt:

	Nom. belopp	Bokfört belopp	Upplupen obet. ränta
Hos Stockholms stads fondförvaltn.	1.494.570:—	1.519.995:40	14.715:25
Räntan av kr. 1.300.000:— därav utgör säkerhet för lån hos Stock- holms Högskola å kr. 150.000:— samt för löpande kredit hos Stock- holms stad å högst kr. 300.000:—			
Hos Skandinaviska Banken:			
För Ebba Lindaus fond	21.000:—	20.115:—	245:—

Hos Stockholms Enskilda Bank:			
För Lagergrenska fonden	370.000:—	365.330:—	5.649:35
„ Bobergska „	73.402:33	81.027:33	—
Hos Svenska Handelsbanken:			
För Makarna Elméus fond	39.988:74	39.988:74	—
I eget förvar:			
För S. J. Stenbergs donationsmedel	34.600:—	43.560:—	—
	<hr/>	<hr/>	<hr/>
Kronor	2.033.561:07	2.070.016:47	20.609:60

Vinst- och förlusträkning för år 1940.

	<i>Inkomster</i>	<i>Utgifter</i>
Fondförvaltningen	81.805:69	15.655:55
Årskort och Skansenföreningen	239.199:—	23.324:86
Löner och arvoden, pensioner	390.243:20	1.031.577:19
Vetenskaplig verksamhet	48.640:91	79.252:07
Populariseringsverksamhet	20.652:48	18.625:41
Drift och underhåll:		
Gemensamma inkomster och utgifter	123.122:47	214.930:99
Avdelningen på Lejonslätten	11.092:90	107.564:43
Avdelningen på Skansen	926.071:32	412.830:69
Avdelningen på Tyresö	27.930:24	27.930:24
Byggnader utom Stockholm	—	132:89
Årets underskott	63.066:11	
	<hr/>	<hr/>
Kronor	1.931.824:32	1.931.824:32

Stockholm den 10 juli 1941.

SIGURD CURMAN

ANDREAS LINDBLOM
EINAR ROSENBORG
K. DAHLBERG

SVEN TUNBERG
ARTHUR LINDHAGEN.
BROR JONZON

REVISIONSBERÄTTELSE.

Undertecknade, som av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien respektive Stockholms Stadsfullmäktige utsetts att granska Nordiska museets räkenskaper och dess nämnds förvaltning för år 1940, få efter verkställd revision avgiva följande berättelse.

Vi hava tagit del av nämndens protokoll, räkenskaper och andra handlingar, vilka lämna upplysning om museets ekonomi och förvaltning.

Räkenskaperna hava före revisionen underkastats särskild siffergranskning genom undertecknad Brogrens försorg.

Vi hava även tagit del av de utredningar, som föreligga rörande den i styrelseberättelsen omnämnda under 1941 uppdagade förskingringen av museet tillhöriga medel.

I de vid revisionen granskade räkenskaperna för år 1940 för Nordiska museet ingå jämväl räkenskaperna för Skansenföreningen och för Greven och grevinnan W. von Hallwyls donationsfond.

De i nämndens berättelse av den 10 juli i år lämnade uppgifterna om tillgångar och skulder, slutande å Kronor 6.320.721: 14, samt inkomster och utgifter, slutande å Kronor 1.931.824: 32, överensstämna med räkenskaperna.

Efter vad vi under revisionen inhämtat om nämndens handhavande av institutionens förvaltning få vi tillstyrka, att ansvarsfrihet meddelas nämnden för den tid revisionen omfattar.

Stockholm den 27 augusti 1941.

B. KARLGREN

OLOV BROGREN

Utsedda av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets
Akademien.

BERTIL NYQVIST

Utsedd av Stockholms Stadsfullmäktige.

FÖRMÅNER FÖR MEDLEMMARNA I SKANSENFÖRENINGEN

1. *Personligt årskort till Nordiska museet och Skansen.*
2. *Rätt att lösa årskort ("tilläggskort") à 4 kr. för man, hustru, hemmaboende barn och fast anställda tjänare.*
3. *Nordiska museets och Skansens årsbok Fataburen.*
4. *Rabatter på vissa av Nordiska museets och Skansens publikationer. Förteckning erhålles från årskortsexpeditionen.*
5. *Fri entré till vissa museer över hela landet. Förteckning erhålles från årskortsexpeditionen.*

AVGIFTER

Inom Stockholms lokalportoområde bosatt medlem erlägger kr. 10:— pr år. Utom Stockholms lokalportoområde bosatt medlem erlägger kr. 5:— pr år. Ständig medlem erlägger en gång för alla kr. 200:—.

Medlemskap vinnes enklast genom avgiftens inbetalande å postgirokonto 51150. Anmälningar emottagas även per telefon, namnanrop "Skansen" eller 62 13 10.

POSTADR.: SKANSENFÖRENINGEN, SKANSEN, STOCKHOLM

FÖRTECKNING ÖVER PERSONER OCH INSTITUTIONER SOM 1940 ÖVERLÄMNAT GÅVOR TILL NOR- DISKA MUSEET OCH SKANSEN*

Nordiska museets samlingar.

Andersson, E.; Andersson, M., Edane; Andersson, O., N. Rörum; Andersson, O., Edane; Adde, Stina, Ålsten; Almgren, O., Uppsala; gm Amundson, A.; Amundsons stärbhus, Alma; Arfvidson, S.; Aschberg, R.; Aubert, C., Oslo; Backman, Anna; Barck, Anna; gm Bengtsson, B.; gm Bergström, Ragnhild; Billberg, Selma, Ålsten; Bille, A., Munka Ljungby; Björklund, Sigrid; Björkmansson, G. H.; Bohman, Hertha; Bonander, T., Marstrand; Borg, A., Linköping; Brates stärbhus, Fanny; Bratt, Lotten och Hilda; Britz, E.; Bromans stärbhus, Hulda; Burmeister, Elin; Byström, Ellen, Lidingö; Bärnheim, Ellen; Böttiger, E.; Cadovius, Alma; Carlsson, D.; Carlsson, Mathilda, Dingtuna; Cederström, Carola; Cederström, R.; Clason, Kerstin; Cronstedt, Margareta, Bo; Cronstedt, Maria, Äppelvikén; Dahl, Hedvig; Dahl, Monika; Dahl, Sigrid; Danelius, Ebba; De Geer, J. J.; Demant Hatt, Emilie, Köpenhamn; Drakenberg, Nick; Du Rietz, Anna; v. Eckermann, Ebba, Gnesta; Edlund, Hélène, Djursholm; Edlund, Sally, Djursholm; Ekeröth, Anna; af Ekström, S.; Elmquist, Brita; Emanuelsen, K., Tanum; Ericsson, E., Ljusdal; Eriksson, I., Särna; Eriksson, L., Norrhyttan; Eriksson, L., Skattlösberg; v. Essen, W.; Ewerlöf, Sophia; Fahlman, Helga; Faith-Ell, H. F.; Falkenberg, Lotten; Fehr, Louise, Uppsala; Feron, Matilda; Fevrell, V.; Feychtings stärbhus, E. O. B.; Fischer, Estrid; Fjällbäck, Susie; Flodman, Blenda; Forsgren, Gerda; Forssling, I.; Forssling, Tyra; Fransson, Hj.; Fries, Margret, Julita; v. Friesendorff, G. H.; Fägersten, Estrid; Fägersten, S.; Gerell, Anna; Gihl, Z., Bollnäs; Gleerup, Julie; Granlund, Ingalill; gm Granlund, J.; Gullström, S.; Hallberg, Lilly; Hallendorff, Elvira; Hallström, Nini; Hansson, Anna Lisa; Hanssons stärbhus, S.; Hansson, Sigrid, Järvsö; Hazelius-Berg, Gunnel; Hedenskoug, Anna; gm Hedin, Ester; Hedin, N., Sunne; Hedins stärbhus, E. A.; gm Hedman, N.; Hellstenius, N.; gm Hofrén, M., Kalmar; Holm-

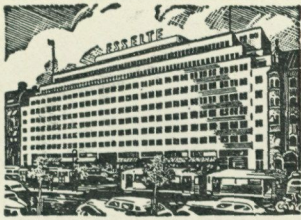
* Orten är Stockholm, där ej annat anges.

NORDISKA MUSEETS HANDLINGAR

1. OSCAR JONSSON och BRYNOLF HELLNER, Smidda järnkors på Ekshärads kyrkogård. Mit einer deutschen Zusammenfassung. 1932. Pris 5 kr.
  2. ERIK ANDRÉN, Västerviks bebyggelsehistoria. 1933. Pris 6 kr.
  3. SIGFRID SVENSSON, Skånes folkdräkter. En dräkthistorisk undersökning 1500—1900. Mit einer deutschen Zusammenfassung. 1935. Pris 12 kr.
  4. GÖSTA BERG, Sledges and wheeled vehicles. Ethnological studies from the view-point of Sweden. 1935. Pris 10 kr.
  5. HERIBERT SEITZ, Äldre svenska glas med graverad dekor. En undersökning av det bevarade 1700-talsbeståndet. With an English Summary. 1935. Pris 12 kr.
  6. MANNE HOFRÉN, Herrgårdar och boställen. En översikt över byggnadskultur och heminredning å Kalmar läns herrgårdar 1650—1850. 1937. Pris 32: 50.
  7. GÖSTA SELLING, Svenska herrgårdshem under 1700-talet. Arkitektur och inredning 1700—1780. 1937. Pris 35 kr.
  8. EVA BERGMAN, Nationella dräkten. En studie kring Gustaf III:s dräktreform 1778. With an English Summary. 1938. Pris 20 kr.
  9. Gruddbo på Sollerön. En byundersökning. Tillägnad Sigurd Erixon 26/3 1938. Redaktion: GÖSTA BERG och SIGFRID SVENSSON. 1938. Pris 28 kr.
  10. ERNFRID JÄFVERT, Skomod och skotillverkning från medeltiden till våra dagar. 1938. Pris 10 kr.
  11. EMELIE VON WALTERSTORFF, Svenska vävnadstekniker och mönstertyper. En kulturgeografisk undersökning. 1940. Pris 18 kr.
  12. JOHN GRANLUND, Träkärl i svepteknik. Mit einer deutschen Zusammenfassung. 1940. Pris 15 kr.
  13. PER SÖDERBÄCK, Rågöborna. Mit einer deutschen Zusammenfassung. 1940. Pris 12 kr.
-
-

*Det finns många metoder
för mångfaldigande av bilder och text*

Vi ha både den långa erfarenheten och de stora resurserna vilken metod det än gäller. Vänd Eder därför till oss, när det är fråga om trycksaker.

ESSELTE AB
VASAGATAN 16 - STOCKHOLM

**FÖRSTKLASSIGT
OFFSETTRYCK**

**BENGTSONS LITOGRAFISKA
AKTIEBOLAG, STOCKHOLM**
SVEAVÄGEN 90 · Telefon 232220

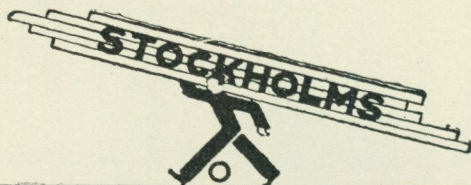

Vid behov av trävaror
vänd Eder med
förtroende till

Filialer:

Lästmakaregatan 24
Tel. 109004

Primusområdet, L:a Essingen
Tel. 50 16 16

BRÄDGÅRDSBOL.

HAGALUND

Telefoner: 27 43 00, 27 43 01, 27 43 02

KORSNERS RÖRLEDNINGS A.-B.

31 42 90 · RÅDMANGATAN 59 · 31 42 95
STOCKHOLM

---

*Gas-, vatten-, avlopps- och
värmeledningar. Reparationer*

BIRGER NILSSONS VERKSTÄDER

FRIHAMNSVÄGEN (vid frihamnsentrén)
STOCKHOLM Postadress: VÄRTAN

Plåt, Smide, Svetsning

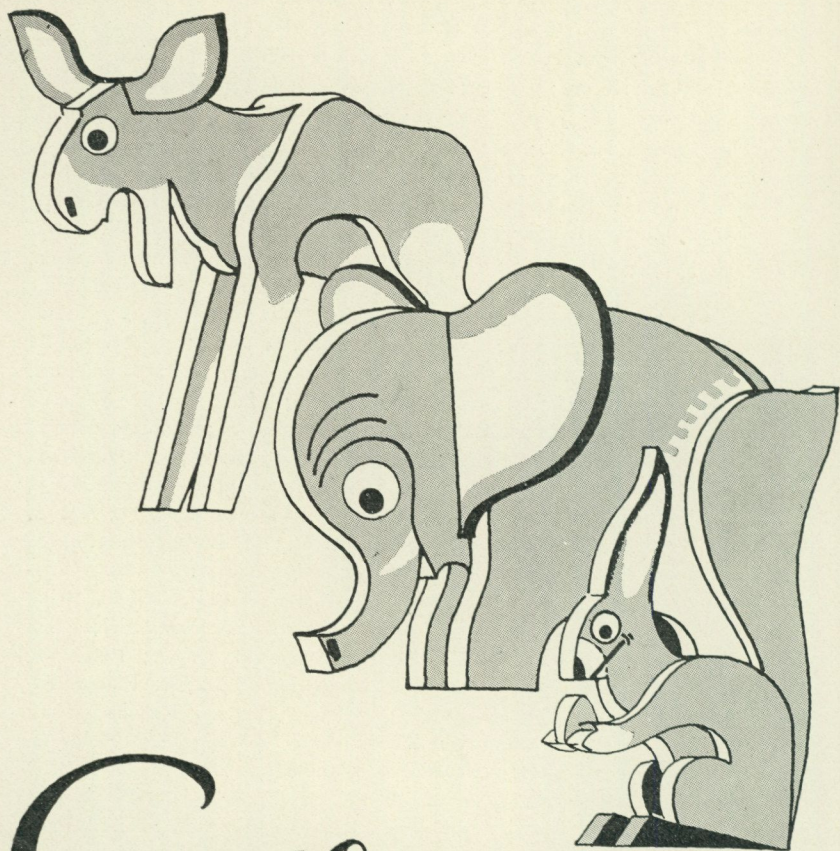
och Metallarbeten

Telefoner:
62 36 52, 62 47 85

---

ström, Clara; Holmström, Märta, Ålsten; Homman, O.; Hultgren, Dagmar, Österåker; Huss, Ann Marie; Håkansson, Elin, Katrineholm; Håkansson, H., Simrishamn; gm Höglund, E.; Höglund, Gerda; Jacobson, Alma; Jansson, A., Frändefors; gm Jenrik, O., Norrköping; Johansson, Maria, Edane; Johansson, R.; Johnson, E. V.; Jönsson, Odina, Viken; Kallerman, Anna; gm Karlinder, N.; Karlmark, Elin; Karlsson, K. E., Kolbäck; Karlsson, O., Öckerö; Kempe, Eva; Key, Anna; Kjellberg, Zelma; gm Kle-nodboden, Centrala Finlandshjälpen; Kriberg, Lisa, Borlänge; Krikortz, Ellen; Krook, C. O.; Lagerbielke, Annie; Landin, Ingrid och Ludvig; Larsson, C.; Larsson, K. G., Kode; Larsson, K. E.; Lagergren, Maria; Larsson, Selma; Laquist, Birgit, Luleå; Lauritzen, Frida; Lenk, T.; Leopold, Hilma; Lettström, H. och E.; Lewin, Anna; Lilienborg, Lisa; Lindberg, C.; Lindgren, E. A.; Lindskog, Carin; Lindström, Anna och Ester; Lindström, L., Arholma; Lindström, Anna; Ling, Karin; Ljungberg, Hj.; Ljungquist, Ebba, Uppsala; Lund, G.; Magnusson, A., Edane; Malmgren, R., Öckerö; gm Malmö museum, Malmö; Matsson, E.; Melander, S.; Moberg, Maria; Mohlin, Gerd; Molander, Ester; gm Munthe, Torun; Möller, H., Harestad; v. Möller, S., Skottorp; gm Nilsson, A.; Nilsson, J., Brunsberg; Nilsson, K. G., Västerlanda; Nilssons stärbhus, Ebba; Nilssons stärbhus, H., Edane; Samfundet Nordiska museets vänner; Nordstedt, P., Blidö; Norrlin, I., Uppsala; Nylén, Elsa; Nyman, T., Tureberg; Odencrants, R., Luleå; Ohlsson, Ingrid, Järvsö; Olsson, A., Edane; Olsson, A., Edane; Olsson, Brita, Vingåker; Olsson, N., Brunsberg; Olsson, S. O.; Oxenstierna, Siri; Persson, S.; Persson, Zelma; Peterson, A. E.; Petersson, C. O.; Petersson, Anna-Lisa; Pettersson, Ann Lis; Piehl, Arsinoe, Uppsala; v. Platen, Ellen; Poppius, D., Lund; Pramberg, J.; Refsum, H.; gm Rehnberg, M.; Reuterskiöld, Gabrielle, Strängnäs; Rhodin, A.; Richter, F.; Richtgiff, Kerstin; Robsahm, Maria, Hjo; Rosin, A.; Rudbeck, Anna; Rydberg, Maria; Sahlberg, J., Grebbestad; Sandell, C.-F.; Sandström, C., Saltsjöbaden; Schager, Sonja; v. Schmaltz' stärbhus, A. G., Enskede; Schmidt, G.; Schmiedte, Ida; Schotte, Anna; Schotte-Frödin, Ann-Sofi; gm Silfverstolpe, G.; Simonssons stärbhus, Cecilia; gm Simonsson, C. A.; Sjöberg, K., Öckerö; gm Sjöbom, Anna; Sjöbom, Olivia, Enviken; Sjöblom, Ejnar, Blidö; Sjöholm, N., Skövde; Slettengren, Sigrid; Sonden, Maj, Djursholm; Sonner, M.; Stedt, Louise; Stenberg, Gully; v. Stockenström, Elsa, Åkers styckebruk; Stockholms stads gatukontor, Renhållningsavdelningen; Ström, Elsa, Hildur och Sigrid; gm Strömberg, Elisabeth; Svahn, Ada; Svedström, E. O., Delsbo; Svensson, Elsa; Svenssons stärbhus, G.; Svensson, Hildur; gm Svensson, S.; Sundewall, Hild; Söderman, Greta, Lund; Söderman, V., Blidö; Thorman, Gertrud, Strängnäs; Thorman, Elisabeth; Tidstrand, Elin; Trolle-Löwen, A., Ludgo; Trolle-Wachtmeister, Anna, Årup; Trolle-Wachtmeister, C. A., Trolle-Ljungby; Törnblom, Hanna; af Ugglas, L. R.; Uppström, Aivva; Wachtmeister, Louise, Christineholm; Wagner, G. E.; War-

Gottes djur

En ny svensk leksak.
Priser fr. 1 kr.

Säljas på Skansen.

Konstnärlig typografi — kvalitetstryck

förutsätter två ting: goda typer och skickliga typografiska fackmän. Vårt tryckeri intager en ledande ställning i båda dessa avseenden. Vårt rikhaltiga typförråd förnyas undan för undan med de yppersta typsnitt, som stå att erhålla. Varje manuskript undergår hos oss en sorgfällig typografisk bearbetning. Är Ni mån om en hög typografisk standard hos Edra trycksaker kan Ni tryggt lita på den service, som vi bjuda.

IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI A.B.
STOCKHOLM • BOKTRYCK • OFFSET • STÅLTRYCK
Gamla Brogatan 26 • Namnanrop: Ivar Hægströms

A. RUNDQUIST & Co. A.-B.

Grundat 1874

RÖRLEDNINGSENTREPRENÖRER

Jacobsbergsgatan 23 • Stockholm

Bliv medlem i Skansenföreningen!

Skansens
allsångsblad tryckas å

KLARA CIVILTRYCKERI A.-B.

KLARA VÄSTRA KYRKOGATA 7

STOCKHOLM · TEL.: 100023, 100041

burgs stärbhus, Pauline; Weiborg, K. J., Edane; Wennerholm, Agnes; v. Weyhe, Midd; Westberg, S.; Westberg, T.; gm Westerberg, Agnes, Arholma; Westman, G.; Widholm, Signe, Bergsjö; Wilhelmsson, Berta; Ydström, P. H.; Åkerhielm, Elsa, Gustafsberg; Åkerman, I.; Öhlin, Märta; Öhnell, Thyra; Öhrberg, C. V.

Nordiska museets arkiv.

Almberg, Edit; Althin, T.; Amundson, A. A.; Amundsons stärbhus, Alma; Backman, Anna; Bäckström, A.; Berg, G.; Bergman, Eva; Berthelson, B.; K. Biblioteket; Boltensstern, F., Leksand; Borg, A., Linköping; Bromans dödsbo, Hulda; Byström, Ellen, Lidingö; Böttigers Stärbhus, Hildegard; Cronstedt, Margareta, Bo; Dagens Nyheter; Danielsson-Bååk, C. A.; v. Eckerman, Ebba; Edlund, Héléne och Sally, Djursholm; Ehrensvärd, Eva, Svaneholm; Elméus stärbhus, K.; Feychtings stärbhus, E. O. B.; Fleetwood, Gwendolen; Forslund, E.; Fries, Margret, Julita; Fält, C.; Färg och Form; Gardell-Ericsons stärbhus, Anna; Gisslén, N.; Gröndahl, O.; Hallberg, Lilly; Hazelius, Gina; Hellberg, Eira; Hellström, K. B.; Holmgren, Greta; Hultberg A.B., C.; Håkanson, Elin, Katrineholm; Jansson, S. O., Lidingö; Johansson, A.; Josephson, Maud; Källström, O.; Köpings museum; Lamm, Asta; Landin, L.; Lenk, T.; Leser, P.; Lettströms stärbhus, G. H.; Lewin, Anna; Lindh, Hj.; Ljungfeldt, Anna, Bie; Låstbom, Helène; Mörner-Dahlstedt, Eva, Österås; Nylén, Elsa; Nyman, T.; Olsson, Brita, Berga, V. Vingåker; Ottergren, Valborg; Petersson, A. E. och C. O.; Qvist, Maria; Robsahm, Maria, Gärdesta, Hjo; Roosval, J.; Rudbeck, Anna; Rönfeldt, W.; Selling, G.; Slettengren, Sigrid; Stadsmuseet; Svenska Dagbladet; Svenska Turistföreningen; Svensson, S.; Tekniska museet; Thorman, Elisabeth; Uppström, Aiwa; Wallenstråle, Signe; Wallenstråle-Bovo, L., Tureberg; Waller, Maja, Skärstorp; Wallin, G.; Vener, A. T., Svartsjö; v. Weyhe, Midd; Viksten, C., Göteborg; Östengren, Anna, Skara.

Nordiska museets bibliotek.

Adler, F., Stralsund; Alm, H.; Almberg, Edith; Althin, T.; Andemar, Linnéa; Anderbjörk, J. E., Växjö; Arboga Boktryckeri A.-B., Arboga; Arwidsson, Greta, Uppsala; Bäckström, A.; Bekkevold, B.; Berg, G.; Bergholm, K. A.; Bergstrand, C. M., Göteborg; Bergström, Ragnhild; Bertel, G., Traneberg; Billow, A.; Björkbom, C.; Björkquist, L., Östersund; Blekinge lantmannaförbund, Karlskrona; Boëthius, Gerda, Mora; A.-B. H. Bukowskis Konsthandel; Byström, Ellen, Lidingö; Byström-Bäckström, Ella; Bäckgren, K., Stjärnhov; Böttigers stärbhus, Hildegard; A/S Chris-

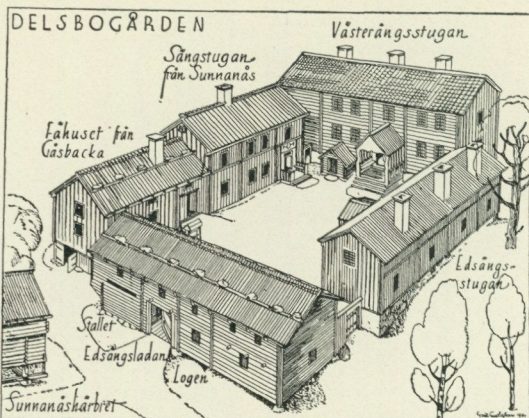

Illustration ur vägledningen genom den kulturhistoriska avdelningen.

Skansens nya vägledningar kosta 50 öre.

"Den kulturhistoriska avdelningen"
av Gotthard Gustafsson och Erik Andrén.

"Den naturhistoriska avdelningen"
av Carl Fries.

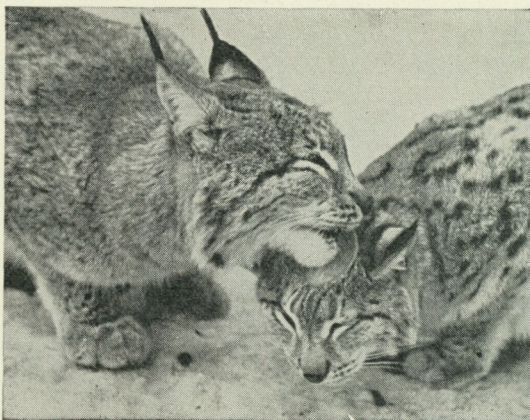

Illustration ur vägledningen genom den naturhistoriska avdelningen.

Industriell ekonomi och organisation

fordrar goda *trycksaker* till överkomligt pris

Vårt företag erbjuder sina resurser och erfarenheter

TRYCKERIET GRUNDAT 1723

NORRKÖPINGS TIDNINGARS AKTIEBOLAG

BOKTRYCK - OFFSET - LITOGRAFI - TIDNINGSTRYCK • *Tel. Namnanrop*

STOCKHOLMS ENSKILDA BANK
AKTIEBOLAG

GRUNDAD 1856

Fonder: 100.000.000 kronor

tiana glasmagasins direksjon, Oslo; Clæson, F. G., Uddebo; Clemens, Aimée; Dahlin, Ingrid, Hälsingborg; De danske Kongers kronologiske Samling paa Rosenborg, Köpenhamn; Deutsch-Ausländischer Buchtausch, Berlin; Kungl. Ecklesiastikdepartementet; Edlund, Hélène, Djursholm; Ekström, S.; Elméus stärbhus, K.; Engström, C., Eslöv; Erixon, S.; H. K. H. Prins Eugen; Falsterbo museum, Falsterbo; Fintling, J. W.; Folkmusikkommissionen; Forssling, Tyra; Fresse, J., Kiel; Fries, Margret, Julita; Gardell-Ericsons stärbhus, Anna; Geijer, H., Uppsala; Gejvall, N.-G.; Generalstabens litografiska anstalt; Gothe, R.; Granlund, J.; Griegs forlag, J., Bergen; Gunda, B., Budapest; Gunnebo bruks A.-B., Gunnebobruk; Hansen, H. P., Herning; Hansson, Anna-Lisa, Äppelviken; Haugard, J., Askersund; Hazelius-Berg, Gunnel; Hedlund, Greta, Storvik; Heijkenskjöld, C., Djursholm; Hemmer, R., Helsingfors; Henriques, H., Lidingö; Hillgren, B.; Historisches Museum, München; Hjälmarens och Kvismarens sjösänkningsbolag, Örebro; Hobroh, G.; Hultgren, G., Leksberg; Håkansson, Elin, Katrineholm; Jansson, S. O., Lidingö; Jirlow, R., Västerås; Johansson, L., Fränsta; Jonsson, G.; Järnvägmuseum; Jönsson, A., Ellenö; Karlson, W., Lund; Kjellberg, Zelma; Kockums Mekaniska Verkstads A.-B., Malmö; Kooperativa förbundet; Köbenhavns Magistrat; Lagercrantz, S.; Lagerquist, M.; Lamm, C. J., Näsby; Lamm, Asta; Landsorganisationen i Sverige; Kungl. Lantbruksakademien; Lenk, T.; Leser, P.; Lid, N., Vinderen; Lindberg, G.; Lindblom, A.; Lönnberg, E., Jönköping; Malmsten, K., Råsunda; Manker, E.; Meyerson, Å.; Nilsson, A.; Nilsson, J., Grimslöv; Nordin-Grip, I., Uppsala; Nygren, N., Västerås; Nyman, T., Edsviken; Näsström, G.; Odencrants, R., Luleå; Ohlsson, M. A.; Ohlssons Boktryckeri, H., Lund; Patzelt, H., Gävle; Pontin, S.; Red. av Metallarbetaren; Red. av Skogsindustriarbetaren, Gävle; Renhållningsverket; Riksantikvarieämbetet; Riksgäldskontoret; Santesson, Lisa; Schlee, E., Kiel; Schnell, I., Nyköping; v. Schoultz, G.; Seitz, H.; Selling, G.; Sjöbeck, M., Hälsingborg; Kungl. Skolöverstyrelsen; Smedernas sektion; Smålands boktryckareförening; Statens meteorologisk-hydrografiska anstalt; Kungl. Statskontoret; Steneberg, K. E.; Stjernswärd, Brita; Stockholms stadsarkiv; Strömberg, Elisabeth; Sundquist, N., Uppsala; Svanfeldt, N. G., Sigtuna; Svedelius, N., Uppsala; Svensk hemslöjd; Svenska beklädnadsarbetareförbundet; Svenska handelsarbetareförbundets samorganisation; Kungl. Svenska Vetenskapsakademien; Svensk-franska konstgalleriet; Svenska boktryckareföreningen; Svenska landstingsförbundet; Svenska läkaresällskapet; Svenska tobaksmonopolet; Svensson, K., Hamnedal; Svensson, S.; Sögaard, H., Aarhus; Timm, Eva, Medåker; Kungl. Universitetets bibliotek, Uppsala; Wærn-Bugge, Ingeborg; Wallin, S.; v. Weyhe, Midd; Wiberg, A.; Victor, P.-E., Paris; Widén, A.; Wiklund, V.; Wikman, K. R. V., Åbo; Vinski, Z., Zagreb; Wolfram, R., Wien; Österberg, K. J., Köping; Överläraren vid Vänersborgs folkskolor.

S k a n s e n.

Almgren, O.; Berg, Sigrid; Bergström, R.; Böttigers stärbhus, J. och H.; Drakenberg, Nick; Du Rietz, Anna; Edlund, Sally och Hélène, Djursholm; Eiderly, Barbro; Ellberg, Matilda; Elliot, H.; Faleij, A.; Forsling, T.; Gahn, Märtha; Holmberg, Elsa; von Höpken, Clotilde; Kjällström, Agnes, Kruse, Tyra; Lewenhaupt, Julie; Ludwig, M.; Molander, Ester; Nordström, Ingeborg; Nylén, Anna-Maja; Nygren, A.; Oxenstierna, Siri; Rudbeck, Anna; Schmiedte, Ida; Tomasson, Ester.

Reklamkampanjer

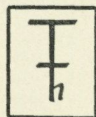
Annonser - Broschyrer - Skyltar

Förpackningar - Kataloger

A.-B. TÖRNBLOMS ANNONSBYRÅ

TELEFON

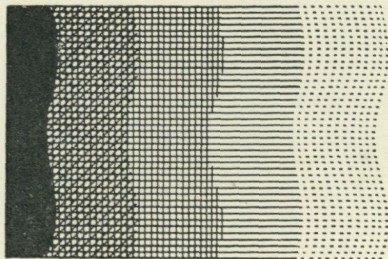

52 02 45

TRYCKERI AKTIEBOLAGET THULE

VETENSKAPLIGA PUBLIKATIONER · BOKARBETEN
FESTSKRIFTER · PLANSCHVERK · TIDSKRIFTER
MERKANTILT TRYCK

KLICHÉER

BERGSTROM & Co.

KLICHÉANSTALT A.-B.

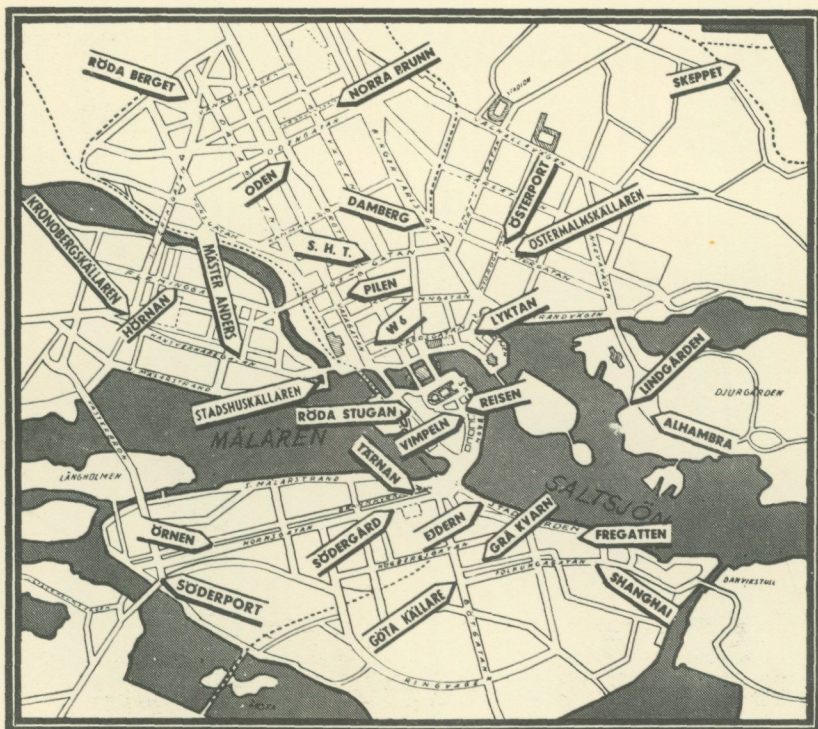
MALMSKILLNADSGATAN 54

STOCKHOLM

Överallt i Stockholm
finner Ni en *Sara*-restaurang

Sara

- där man äter gott och billigt

Årets glas

från

GLASHYTTAN

i Skansens Stockholmskvarter

Jubileumsglasen kosta två och fem kronor